Vysk. P. P. Būčio
ATSIMINIMAI

I DALIS

PASIRUOŠIMAS DARBUI

SURAŠĖ PROF. Z. IVINSKIS
REDAGAVO J. VAIŠNORA, MIC

LIETUVIŠKOS KNYGOS KLUBAS

Aplanką piešė **P. Jurkus**

Spausdino Draugo spaustuvė, 1966 m.
4545 West 63rd Street, Chicago, Illinois, 60629

ATSIMINIMŲ SURAŠYTOJO ŽODIS

"Savo asmeniškų atsiminimų nesurašiau, nes visada turėjau progos konstatuoti, jog tokių atsiminimų autoriai yra linkę pateisinti savo klaidas. Jie ieško su tiesa kompromisų, jie daro sau nuolaidų, tačiau jie būna gana griežti kitų atžvilgiu". Šie žodžiai yra didžiojo Verduno gynėjo (1916 m.), Prancūzijos (Vichy) respublikos prezidento maršalo Pétaino testamente, kuris buvo paskelbtas tik 1963 m. rudenį.

Reikia pasakyti, jog tie žodžiai garsiojo žmogaus, kuris buvo tapęs Prancūzijos Akademijos nemirtinguoju, bet už "kolaboravimą" su naciais 1945 m. miriop pasmerktas ir iki mirties (1951 m.) kalintas, pasako daug tiesos. Be abejo, patvirtinimą jie randa, pasiskaičius abiejų pasaulinių karų vadovaujančių politikų, karo vadų ir kitų žymių vyrų memuarus, kurių tiek daug yra pasirodę įvairiomis kalbomis.

Iš tokio, sakyčiau, elementaraus žmogiškosios prigimties dėsnio, žinoma, neišsilenkia ir lietuvių memuarai, kuriuose apologinė dvasia taip pat ryški. Jau pats memuarų pobūdis, sąmoningas noras ateičiai surašyti, "kaip iš tikrųjų buvę", neleidžia jiems būti objektyviu

šaltiniu. Savaime aišku, kad memuarų autoriai, patys atsistoję centre, ne tik visus faktus, bet ir veikėjus, lyg kokius "satelitus", sugrupuoja aplink save, ypačiai, jeigu jie rašo iš žymiai vėlesnės laiko perspektyvos. Iš lietuvių memuarų tuo atžvilgiu charakteringi, įodmūs yra trys tomai atsiminimų Martyno Yčo "Nepriklausomybės keliais" (Kaunas, 1935-36 m.).

Jeigu nebūtų atsiminimų rašoma, daug svarbių mūsų naujosios istorijos dalykų pradingtų neužfiksuotų, kaip jų ne vienas yra ar bus pradingęs. Juk reikia labai apgailestauti, kad savo atsiminimų neužbaigė mūsų politiniame bei visuomeniniame gyvenime svarbią rolę turėję vyrai, kaip dr. K. Grinius ir prof. St. Kairys. Jiedu abu dar spėjo išleisti po du tomu savo atsiminimų, kurių pirmojo užbaigta 1905, o antrojo 1919 metais. Paties nepriklausomo gyvenimo dešimtmečiai Lietuvoje liko jau nebeužgriebti.

Nors tą didelę spragą iš dalies užpildo kitų memuarai (gen. St. Raštikio, kan. M. Vaitkaus, pulk. K. Žuko, R. Skipičio, prof. M. Biržiškos ir kitų), tačiau yra labai gaila, kad eilė aukštų pareigūnų, politikų ir veikėjų, nors ir iš poros dešimtmečių perspektyvos, vis dar nesurašė savo atsiminimų ir gal jų visai nebesurašys. Šiandieninio mūsų gyvenimo sąlygomis, kada okupuotoje Lietuvoje tiek daug svarbios archyvinės medžiagos yra mums visai neprieinama ar gal ir sunaikinta, visa galerija reikšmingus postus turėjusių ar dar svarbias pareigas einančių asmenų turėtų surašyti ar leisti kitiems užrašyti savo memuarus. Neminint kitų kontinentų, ypač Amerikos, vien pusiau užmirštoje Europoje, pvz. turėtų būti surašyti atsiminimai min.

*St. Lozoraičio, min. pirm. E. Galvanausko, min. B. Balučio, min. dr. P. Karvelio ir kitų.**

Daugelį tokių asmenų reikia "priversti" pasakoti, kad būtų galima jų atsiminimus sistemingai užrašyti. Šitokiu metodu prieš 15 metų buvo surašyti ir šviesios atminties vysk. Pr. Būčio atsiminimai. Kai šių eilučių autorius 1949 m. rudenį pateko Romon Vatikano ir kitų ten esančių archyvų studijoms rinkti medžiagą apie senosios Lietuvos garbingą praeitį, nenorėjo jis praleisti progos nepasinaudoti ir "gyvu archyvu"...

Tėvų marijonų generolas vysk. Pr. Būčys tada, jo paties žodžiais, jau buvo ką tik du pavojingu "kirvuku" peržengęs ir 77 metus persiritęs, jau artėjo į aštuoniasdešimtuosius, t. y. buvo daugiau kaip šimtmečio ketvirtį dar išgyvenęs XIX amžiuje. Jo paties ne kartą pabrėžtais žodžiais, kai didysis vyskupas Motiejus Valančius mirė, jis jau buvo pradėjęs ketvirtuosius metus. Iš aukštųjų lietuvių katalikų dignitorių tremtyje tada vysk. Pr. Būčys, šalia Zamse (Austrijoje) prisiglaudusio Kauno metropolito arkivyskupo J. Skvirecko, buvo pati iškiliausia asmenybė.

Šitas mūsų religinio bei kultūrinio gyvenimo stambusis šulas daug žinojo, dar labai daug atsiminė, išlaikydamas savo atmintį gana gyvą iki pat žilos senatvės. Iš jo prelato M. Krupavičiaus atgaivintame "Tėvynės Sarge" naujai skelbtų atsiminimų nuotrupų apie laikus "prieš senajam Tėvynės Sargui užgemant" (1947,

---

* Min. Edvardas Turauskas savo atsiminimus iš 1938-40 m. yra mašinėle surašęs, tik jie dar nepaskelbti.

Nr. 1), apie Didįjį Vilniaus seimą (1948, Nr. 4), iš jo kritiškų pastabų apie dr. K. Griniaus "Atsiminimus ir Mintis" (1949, Nr. 1) aiškiai matyti, kiek daug senelis vyskupas gali papasakoti.*

Reikėjo tik surasti būdą ištisai pateikti vysk. Pr. Būčio viso gyvenimo atsiminimus. Tada Vatikano ir Jėzuitų archyvų gausių tomų foliantuose apie XVI-XVII amžiaus Lietuvą ieškančiam medžiagos buvo didelė laimė, kai "katalikiškosios Lietuvos Patriarchas" (taip ne vienas vysk. Būčį yra vadinęs), kurio darbo diena taip buvo perpildyta tiesioginėmis tėvų marijonų generolo pareigomis ir įvairiais darbais, sutiko leisti ištisai užrašyti jo atsiminimus.

Jie buvo pradėti 1950 m. balandžio 3 d. Užrašinėjimas buvo tęsiamas ir per Šventųjų Metų karščius, rugpiūčio 13 d. užbaigiant. Iš viso per 47 posėdžius vysk. Pr. Būčio kambaryje (Via Corsica 1) buvo surašyti iš jo pasakojimų šeši stori sąsiuviniai atsiminimų. Teksto buvo 393 lapai. Dažnai kairėje tuščioje lapo pusėje buvo daromi dar paaiškinimai ar kokios įtarpos bei pastabos. Po aštuonių mėnesių (1951 m. balandžio 15 d.), kai vysk. Būčys jau mašinėle perrašytus atsiminimus perskaitė, į originalo sąsiuvinį savo ranka pats surašė trumpai "Bendras sintetinis piūvis per visą mano gyvenimą" ir padėjo savo parašą. Užbaigdamas pažymėjo, jog jo gyvenimo įvertinimą padarys V. Jėzus, ir "ta diena ar naktis negali būti labai tolima nuo šios dienos". Ta diena nelauktai atėjo už

---

* Jie spausdinami priedu atsiminimų gale. **Red.**

pusės metų (spalio 25 d.). Bet senelio vyskupo atsiminimai jau buvo užbaigti ir sutvarkyti.

Pati atsiminimų užrašinėjimo technika buvo labai paprasta. Užrašinėjimas nereiškė kokį nors nuolatinį klausinėjimą, lyg kokį žurnalistinį "interview" iš anksto nustatytais klausimais. Dažniausia velionis pasakodavo laisvai. Kaip geras pasakorius, pasakojo jis iš lėto, su jo gyvai kalbai charakteringais žodžiais ir stiliumi. Skubiai "plunksną vedžiojant" ir be jokios stenografijos buvo galima spėti užrašyti sakinį po sakinio. Užrašinėjančiam rūpėjo visą laiką išlaikyti atsiminimų kalbos tokią formą, kurioje vyskupas pateikė. Tokie pasakojimo posėdžiai užtrukdavo 2-3 valandas. O kadangi vysk. Būčys jam įprastu vaišingumu kiekvieną kartą turėdavo iš anksto paruoštos kavos ar kokio šalto gėrimo (per vasaros karščius), tai tokios pauzos teikdavo galimybės paprašyti kurį nors klausimą papasakoti žymiai plačiau.

Nuoširdžioje pasitikėjimo atmosferoje keliais atvejais, tokiu būdu paprašytas, vysk. Pr. Būčys papasakojo ir tokius istoriškai įdomius klausimus, kurie tačiau kitiems dar gyviems asmenims galėjo būti skaudūs ir nemalonūs. Gavęs leidimą, užrašinėtojas tokius dalykus pasižymėdavo sistemingai tik sau.

Iš a.a. vysk. Pr. Būčio pasakojimų buvo galima matyti, koks jis kritiškas buvo pats sau. Jis nevengė prisipažinti (jo paties dažna nuomone) prie jo gyvenime padarytų klaidų, netikslių sprendimų. Bet vysk. Pr. Būčys nenorėjo daug viešumai kalbėti apie kitų paklydimus ir trūkumus jų viešame veikime. Tad tuo at-

žvilgiu jo atsiminimai nėra tos rūšies, apie kuriuos savo testamente rašė maršalas Pėtainas.

Dar viena aplinkybė yra svarbi šių atsiminimų surašymui. Garbusis senelis, apie kurį "Drauge" 1954 m. gruodžio 23 d. platų straipsnį rašydamas kan. M. Vaitkus jį užvardino "Kalėdų Senelis", apie savo gyvenimą ir su juo surištus aplinkos faktus bei asmenis vis pasakojo pagal savo galvoje turimą planą, be jokių užrašų, vien iš savo gausios atsiminimų versmės gyvu žodžiu semdamas.

Kas liečia charakteristikas, bendrus vaizdus, sintetiškus piūvius, be abejonės pasakotojas galėjo savo turtingais atsiminimais pasikliauti. Po tiek metų tačiau nebuvo galima pasitikėti vien savo atmintimi, kai kalba eina apie vardus, datas ar kokią supainiotą įvykių eigą. Tada jau memuarų autorius turi ieškoti šaltinių bei priemonių savo duomenims patikrinti, ar jis datose, varduose ir kituose inventoriškuose dalykuose nėra pasiklydęs. Psichologiškai yra įdomu, kad pats pasakotojas šventai yra įsitikinęs, jog tik tada ir tik taip, kaip jis nusako, yra buvę, kai to laiko autentiški šaltiniai įneša korektūrų ne tik į chronologiją, bet ir į faktus.*

Jau minėtame "Tėvynės Sarge" skelbtuose vysk. Pr. Būčio atsiminimuose yra buvę tokių apsirikimų ir netikslumų, į kuriuos prof. Vc. Biržiška atsiuntė ve-

---

* Šituo atžvilgiu savo atsiminimus rašydami daug darbo įdėjo du žymieji socialdemokratų vadai St. Kairys ir K. Bielinis. Jiedu prie savų atsiminimų pridėjo dabar sunkiai bibliotekose randamų šaltinių priedų.

lioniui ilgą pataisų ir klaidų laišką. Nors ir ne su visomis žymiojo bibliografo pataisomis buvo galima sutikti, betgi atsiminimų autorius nuoširdžiai prisipažino suklydęs ne vienoje vietoje.

Šituose atsiminimuose taip pat pasitaikė klaidų ir netikslumų. Kaip tų atsiminimų užrašinėtojas, nuoširdžiai dėkoju kun. dr. J. Vaišnorai, kad jis apsiėmė nelengvą darbą: kiek galima, nekeičiant kalbos dvasios bei stiliaus, šiuos atsiminimus apvalyti nuo netikslumų ir klaidų taip, kad juos būtų galima išspausdinti. Nuodugniai pažindamas ne tik Lietuvos marijonų, bet ir apskritai Lietuvos naujausią istoriją (žiūr. jo darbą apie P. Kriaučiūną L.K.M. Akademijos metraštyje I, 1965), kun. dr. J. Vaišnora atitaisė eilę riktų ir surašė skaitytojui vertų išnašų. Visa tai šių atsiminimų vertę dar labiau pakelia.

Kaip skaitytojas pastebės, antroje dalyje šie atsiminimai darosi sausesni, schematiškesni. Tada užrašinėtojas turėjo įspūdį, jog senelis vyskupas per tiekos posėdžių karštomis vasaros popietėmis, be jokio pokaičio, kaip jis Italijoje vasarą įprastas, gerokai pavargo. Vyskupas mintyje turėjo planą prie paskutinių dešimtmečių, ypač kiek jie lietė tėvų marijonų vidaus gyvenimą, dar sugrįžti, tuos metus plačiau užfiksuoti ar padiktuoti. Deja, šių atsiminimų vyskupui nebeteko papildyti.

Kaip buvo iš anksto suplanuota, ranka viename egzemplioriuje surašytus atsiminimus vysk. Pr. Būčys davė Romos marijonų vienuolyne mašinėle perrašyti penkiuose egzemplioriuose. Pirmąjį mašinraščio egzempliorių vysk. Būčys perskaitė ir rūpestingai iš-

taisė ne tik mašinraščio klaidas, bet dar pridėjo ir pataisų bei papildymų. Atsiminimus mašinėle perrašius, prie jų buvo dar pridėta kun. Č. Auglio 1950 m. sudaryta vysk. Būčio raštų bibliografija, prie kurios pats vyskupas savo ranka dar pridėjo jo nespausdintų, rankraščiuose likusių, darbų sąrašą.

Gražiai įrišus visus penkis egzempliorius, kurių antrasis su plačia paties vysk. ranka užrašyta dedikacija (1951 m. gegužės 16 d.) teko užrašinėtojui, jie buvo išskirstyti įvairiems tėvų marijonų namams. Reikia labai džiaugtis, kad dabar atsirado dosnus mecenatas kun. Vincento Puidoko, Šv. Kazimiero lietuvių parapijos Westfielde, Mass., klebono asmenyje, kuris kaip tik artėjant į penkiolikos metų sukaktį nuo vysk. Pr. Būčio mirties sudarė galimybę tuos atsiminimus išspausdinti.

Iš spausdintų 1951 m. gale, tuoj po vysk. Pr. Būčio mirties, lietuvių periodikoje (Aiduose, Drauge, Tėviškės Žiburiuose ir kit.) šių atsiminimų ištraukų apie didžiojo Velionies klierikavimo ir studijų metus Seinuose, Petrapilyje, Šveicarijos Friburge, matėsi, jog šių atsiminimų negalima laikyti po gaubtuvu.

Bonn, 1965 m. kovo 10 d.

ZENONAS IVINSKIS

KUN. VINCENTAS PUIDOKAS, Westfield, Mass., lietuvių par. klebonas, buv. vysk. P. Būčio mokinys ir didelis jo gerbėjas, yra šių Atsiminimų mecenatas. Kun. V. Puidokas yra gimęs 1903 m. gegužės 22 d. Lietuvoje, kunigu įšventintas 1929 m. gegužės 27 d. Kaune, daug metų sėkmingai darbuojasi Amerikos lietuvių tarpe. Jis yra ilgametis Westfieldo lietuvių parapijos klebonas.

I

JAUNYSTĖ

MANO GIMINĖS IR TĖVAI

Tėvo motina Agota Totoraitytė gimė pačiuose Slavikuose 1813 m. Jos tėvas buvo stambus ūkininkas. Kur dabar gyvena gydyt. Povilaitis Slavikuose, ten gimė mano motina. Totoraitis buvo dar ir vaitas. Kai prancūzai ėjo per Lietuvą, jis turėjo parūpinti prancūzams vežimų. Ir jis vykdė tuos įsakymus, o bėgantiems atgal prancūzams iš gailestingumo parūpino priemonių pabėgti. Jo duktė Agota, mano močiutė, gimė prancūzams karą jau pralošus. Ji ištekėjo už mano tėvo tėvo ir gavo dalies karvę, 10 rublių ir retežį su paveikslu. Manyta, kad tas retežis auksinis.

Mano tėvo tėvas į muges eidavo į Prūsų Pilkalnį (nuo Slavikų apie 20 km. į rytpiečius). Kartą nuėjęs į mugę ir užsidėjo tą retežį su paveikslu. Žandaras priėjo ir sako: "Tu jį pavogei". Mano tėvo tėvas buvo uždarytas į kalėjimą, surašytas protokolas. Sutemus kalinys mato, kad raktas yra duryse, bet durys atdaros. Pabėgo. Jo žmona už tai jį durnium pavadino sakydama: "Kam tu pabėgai?"

Mano motina buvo iš Valakbūdžių kaimo, tos pačios Slavikų parapijos, nors to kaimo vardas, dar prieš motinai užgemant, kitaip skambėjo. Ten gyve-

no ūkininkas Švelnys. Jis buvo vedęs Andriukaitytę Magdaleną. Juodu turėjo nemaža vaikų — viso 12 — ir visos mergaitės, panašios viena į kitą. Kadangi nebuvo nė vieno sūnaus, tai tėvas buvo labai nepatenkintas. Vyriausioji duktė apie 1848 m. ištekėjo į Naumiesčio parapiją, į Suodžius už Račiūno. Vestuvės buvo prieš Užgavėnes; pusėtinai šąlo. Kraitvežiai išvežė jaunamartės kraitį į Suodžius. Kai sunešė kraitį į klėtį, vežėjus turėjo pamylėti ir kiekvienas gavo po stuomenį. Kai juos klėtyje marti gerokai vaišino, jie ten šiek tiek užtruko, o jų tuščias roges ir šlajas tuo tarpu apžiūrėjo vietiniai vyrai. Rogės buvo žemos, ant pavažų uždėtos leiterės. Kraitvežiai linksmai parvažiavo į Valakbūdžius. Lietuvoje tuomet buvo paprotys daryti sugrąžtus (nuotakos grįžimas pas tėvus po keturių savaičių). Per tuos sugrąžtus suėjusieji svečiai jaučia smarvę. Sutarė ieškoti priežasties. Pašiūrėje randa tas pačias roges, su kuriomis kraičiai išvežti į Suodžius, ir ten baisiausias dvokimas. Tarp šiaudų po pasoste randa pastipusį šunį, kurį Suodžių juokdariai buvo įdėję į kraitvežių šlajas. Sugrąžtų svečiai, besijuokdami iš Valakbūdžių kraitvežių, pavadino juos šunkariais. Tas vardas kaimui prigijo, o tikrasis buvo užmirštas.*

---

* Vysk. Būčio minimą Šunkarių kaimo vardo atsiradimo versiją tenka laikyti vėlyva pastanga išaiškinti nesuprantamą kaimo vardą. Moderniose tautosakos studijose šis vardas yra vertas didesnio dėmesio. Valdemar Liungman, švedas, savo stambiame dviejų tomų veikale "Traditionswanderungen Euphrat-Rhein", išleistame 1937 m. Helsinky, keletą kartų susitinka su šunų pakabinimo ar jų korimo reiškiniu ryšium su vegetatyviniais kultais. Pas jį 246 psl. galima rasti ir platesnę tuo klausimu literatū-

Tame pat kaime buvo ūkininkas Besasparis, kurio visi vaikai berniukai. Buvo ir trečias ūkininkas Rainys, kuris turėjo daug dukterų. Kaimo "poetai" sukūrė dainą: "Švelniai vis tylomis, Rainiai žabangomis Besasparį gaudo..."

Kaimynams buvo juokas, bet Švelnio šeimoje visai ne juokai. Švelnienė jaučia, kad vėl bus kūdikis. Švelnys tyli, susirūpinęs ir piktas. Atėjus gimdymo laikui, kaimynės moterys susirinko į svirną, kur Švelnienė gulėjo. Ten pat sienoje ant vagių buvo sukabinti balnai (tada vyrai raiti jodavo į bažnyčią). Moterys, kai kūdikis užgimė, vienos lieka pas motiną, kitos neša kūdikį maudyti, dar kitos praneša tėvui: "Džiaukis, vėl Dievas davė dukrelę". Švelnys nusispiovė, paskui, į svirną nuėjęs, ima balną nuo sienos ir nešasi. Žmona klausia: "Kur ketini joti?" — "Žinokis, man nereikia", atsako jis. Pro ašaras Švelnienė tarė: "Aš viena su mergaitėm turėsiu vargti!" Jis pametė balną ant grindų ir nenorėjo kūdikio nė matyti.

Po kurio laiko Švelnys mirė, liko ūkis, našlė ir daug mergaičių. Užkurys tuose namuose buvo Povilaitis Baltrus. Trečioji Švelnio duktė buvo ištekėjusi už jo brolio į Juniškius. Baltrus Povilaitis su Švelnie-

---

rą. Paprotys kabinti šunis iki nužudymo ypač yra išplitęs Bulgarijoje ir Rumunijoje. Jis taip pat yra žinomas ir Vokietijoje. Paskutinis šuns korimas Rostoke yra buvęs 1742 m. Diena skirta apeiginiam šuns korimui yra pirmasis gavėnios pirmadienis. Šuns korimo pėdsakų yra užtinkama sen. Romos papročiuose. Egipto tradicijoje vegetacijos dievas Linos mirdavo vasaros karštyje. Tos dienos būdavo vadinamos šuns dienos. Jis tada būdavo apraudojamas (245 psl.).

ne (Andriukaityte) dar susilaukė trijų dukterų ir sūnaus. Antroji iš jų buvo Ona, gimusi 1848 m. Jaunesnė už ją buvo Petronelė, o pats jauniausias, ketvirtas Povilaičio vaikas, buvo Jonas (gydytojas Povilaitis yra tryliktojo vaiko Jono Povilaičio sūnus*). Minėtoji Ona Povilaitytė 1870 m. ištekėjo į Šilgalius už Jono Būčio, mano tėvo.

Šilgaliuose buvo dveji Būčiai: vieni buvo evangelikai ir vadinosi Pašešupiniais Būčiais, kiti, taip pat prie Šešupės gyveno, bet šie vadinosi Švelnabūčiais, ir buvo katalikai. Ypačiai Jonas, Agotos Totoraitytės vyras, buvo labai švelnaus būdo žmogus. Jis turėjo taip pat pusėtinai vaikų, bet pilnai užaugo ir paseno tik keturi sūnūs (dukterys jaunos, neištekėjusios išmirė).

Vyriausias Jono Būčio sūnus buvo Simanas. Caro Mikalojaus I valdininkai bandė jį sugauti į kariuomenę, kurios tarnyba tada tęsdavosi 25-rius metus. Bet, kadangi Prūsai buvo arti, tai Simanui, pamačius rekrūtų gaudytojus, pasisekdavo pabėgti į Prūsus. Po 1861 m. reformos rekrūtų gaudymas pasiliovė ir Simanas išėjo žentu į Kėpštus (Kaimelio parap.).

Antras Jono Būčio sūnus buvo Jonas, gimęs 1844 m. Jo gimimas bemažko supuola su kaimo išėjimu į kolonijas. O Šilgalių kaimas pasidalino į kolonijas 1840 m. Pasidalinimo priežastis buvo šilas. Kaimas

---

* Kitas Jono Povilaičio sūnus Pranas Povilaitis, buvo pirmosios Karo mokyklos laidos savanoris-karininkas, vėliau rašytojas-vertėjas, išvertęs daug knygų iš įvairių kalbų. Jis mirė prieš keletą metų okupuotoje Lietuvoje.

Vysk. P. Būčio tėvai AGOTA ir JONAS BŪČIAI

turėjo 100 su viršum margų šilo, aplink kurį dar buvo smiltynų. Dėl to ir vadinosi Šilgaliais. Ūkininkai žinojo, kad geras daiktas turėti savo medžių. Jie susiprato tą smiltyną apsodinti, aptverti, užauginti jame pušų. Taip susidarė nauja šilo dalis, vadinama Žardeliais. Bet vyriausybei užėjo noras suvalstybinti tą šilą. Ji paskyrė žemės ir davė vietos girininkui ir eiguliui, kad juodu valdžios vardu valdytų nusavintą šilą. Girininko pavardė buvo Račkauskas.

Šilgalių ūkininkai sutarė neduoti valdžiai šilo ir nušienavo girininkui skirtą pievą, dar prieš Račkauskui atvykstant. Tame reikale labiausiai pasižymėjo Simanas Povilaitis, kuris vienintelis kaime žmogus mokėjo lenkiškai. Jis organizavo vyrus nepasiduoti. Tada buvo sukurta daina: "Šilgalių vyrai slaunūs kavalieriai, dar slaunesni, kaip lenkų žalnieriai".* Kai nupiovė šieną Račkauskui skirtoje pievoje, valdžia nieko nedarė, bet netrukus atvyko policija nusavinti šilo. Ūkininkai ją sutiko su dalgėm. Šilas buvo paliktas kaimui, bet vyriausybė įsakė kaimui išsiskirstyti į viensėdžius, atsiuntė matininką ir todėl beliko išsidalinti. Vyriausybė padarė planą, o jį įvykdyti turėjo patys šilgališkiai.

Būčiai turėjo du ūkiu ir gavo du viensėdžiu. Povilaitis turėjo taipgi du. Jis pasisakė pasiaukojęs liktis ant vietos. O jie žiopliai įtikėjo, kad tai auka. Jis gavo prie dviejų ūkių dar 32 margu viršaus, aiškindamas, kad tiek ploto užima kitų apleidžiamos sodybos, ir neturėjo bėdos kraustytis. Gišventas taipgi

* Būčiui būnant gimnazistu, senieji Šilgalių žmonės tą dainą dar dainuodavo. Ji buvo gana ilga.

likosi vietoje ir gavo vietoje 86 margų — 90, Povilaičiai prie 100 margų dar 16. Šitaip pasidalinę ūkius Šilgalių ūkininkai pastebėjo, kad Povilaičiui sekasi, nes sodybos nesudarė nuostolio, o tik didelę naudą.

Tarp ūkininkų, išėjusių netoli kaimavietės, buvo girtuoklėlis Smuikas. Jis greit pragėrė savo ūkį, ir Povilaitis jį nupirko. Taip jis turėjo jau 286 margus. Tuo būdu jis atitiko "Kongresówkoj" dvarams nustatytą normą, kuri buvo 3 valakai, arba 270 margų. Dėl to jis pasidarė dvarponis ir pradėjo vadintis Pawłowski. Jo sūnus Juozas 1863 m. jau buvo studentas. Jis dalyvavo lenkmetyje, bet nebuvo sugautas, kadangi pabėgo į Prūsus, o iš ten Prancūzijon, kur baigė agronomiją, o užėjus 1883 m. manifestui (caro Aleksandro III vainikavimosi proga) galėjo grįžti. Tėvas buvo jau miręs, tad ūkį pradėjo vesti Juozas Pawłowski. Pasidarė vienas žymiausių tos apylinkės agronomų. Šilgalių dvarely jis pastatė puikias arklides. Be savo dvarelio, dar nuomavo iš Strumilos Plokščių dvarus su giriomis, iš Tiškevičiaus Raudondvarį ir keletą kitų dvarų, iš kurių jis turėjo labai daug pelno.

Vieną kartą agronomo Juozo Pawłowskio tėvas su mano tėvu susiėję susėdo ant Šešupės kranto ir senasis Simanas Pawłowskis sako jaunajam ūkininkui Jonui Būčiui: "Neužsidėk su tais ponais. Jie nuolat mane kviečia į Naumiestį, tenai susieinam visi ant aukšto pas Dinę.* Ten visi susirenka, valgo ir ge-

* Toji Dinė buvo žydė Goldbergienė, karčiamos ir užeigos savininkė. Jos vyras buvo pusrabinis. Ji skaitėsi visos apylinkės "teta". Ten rinkdavosi valgyti ir gerti visi valdininkai.

ria, o aš turiu vienas mokėti. Anądien pasikvietė neva geru dėdamiesi. Aure, įeina vienas ponpalaikis ir, rodydamas į mane, klausia kito: kas tas per vienas? Tas atsako: to chłop! Tu, Joneli, nebūk durnas, nesusidėk su tokiais".

Mano tėviškė Šilgaliuose buvo ant aukšto Šešupės kranto. Žemė buvo gana šalta, rugiams tiko, bulvės gerai užaugdavo, bet kviečiams netiko, o ir žirniai niekad neužaugdavo. Iš ūkio nebuvo didelio pelno. Žemės buvo 86 margai (43 ha). Tėvo tėvas ir motina mokėjo lietuviškai skaityti. Taip pat lietuviškai lengvai skaitydavo ir mano tėvai, o tėvas net laiškus rašydavo. Knygų pas mus būdavo tiek, kiek tada Lietuvoje buvo galima gauti: maždaug visa XIX a. bibliografija.

Trečiasis mano dėdė, Jono ir Agotos sūnus, buvo Pranciškus, išleistas į mokslus. Pradžios mokslą jis baigė Naumiestyje, progimnaziją (Szkoła Powiatowa) Marijampolėje. Baigęs Seinų seminariją, tapo kunigu 1874 m. Prieš "Aušrai" atsirandant, mano tėviškė nuolat gaudavo "Tilžės Keleivį" ir "Lietuvišką Ceitungą". Skaitydavome visi, mokėdavome skaityti net ir vokiškomis raidėmis.

Aš gimiau 1872 m. rugpiūčio 20 d. (naujo stiliaus). Taigi mano gyvenimo tik trys metai sutampa su vyskupu Valančium (mirė 1875.V.29). Tą pačią dieną ar ant rytojaus buvau pakrikštytas Sintautuose kun. Pranciškaus Augustaičio, Seinų seminarijos profesoriaus.* Jis gimęs Sintautų parapijoje, tą vasa-

* Kun. Pr. Augustaitis yra parašęs Vygrių ir Seinų dije-

rą aptarnavo Sintautų ir apylinkės parapijas, kurių kunigai buvo išvykę į vyskupijos rekolekcijas. Dėl to ir Būčiuką nuvežė pakrikštyti į Sintautus. Sintautuose buvo žymūs atlaidai šv. Ksavero garbei. Ir kun. Augustaitis savo globėju turėjo šv. Pranciškų Ksaverą, tad ir mane tuo vardu pakrikštijo. Krikštatėviais buvo dėdė Petras Būčys ir Agota Bindokienė iš Šilgalių.

PIRMUTINIAI ATSIMINIMAI

Nežinau, kiek metų turėjau, bet, tur būt, nedaug: jau buvo gimęs mano jaunesnysis brolis Juozas. Motina jį penėjo krūtimi. Prisitaikiau ir aš pabandžiau gauti, bet motina vietoj to suteikė plyskų į minkštą vietą.

Gal turėjau jau dvejus metus, kai mano tėviškėje sugriovė seną stubą ir pastatė naują. Aš atsimenu, kad, griaunant senąją triobą, vyrai nuėmė balkį ir nešė iš vidaus į lauką. Galvoje liko tik tas vienas vaizdelis. Naujoj trioboj buvau tiek paaugęs, kad galėjau pasistiebęs nosį uždėti ant stalo. Skaitėsi — jau buvau didelis.

Iš to pat laiko liko dar vienas vaizdelis galvoje: piemuo sugavo peliukę ir žaidė su ja pririšęs prie užpakalinės kojos siūlą. Peliukė bėgdavo tolyn, piemuo ją traukdavo atgal. Taip buvo kelis sykius. Vieną kartą iš po suolo, kur peliukė bandė slėptis, ištraukė tik kojytę, nes po suolu pasitaikė katė.

---

cezijų istoriją ir Seinų vyskupijos bažnyčių monografijas. Jis ekskunigo Pr. Augustaičio dėdė.

Kai buvau penkerių metų (1877 m. žiemą), tai motina pasisodino mokyti lietuviškai. Ji, būdavo, verpdama suka ratelį. Aš sėdėdavau iš dešinės pusės, o tarnaitė Marijona Gerdavytė (jau didelė mergiščia) atsisėsdavo iš kairės pusės. Motina, mokydama mane, pamokydavo ir tą tarnaitę. Tokiu būdu buvo apeinamas rusų valdžios įsakymas, kuris draudė slaptas mokyklas. Motina galėjo savo vaikus pamokyti. Mokinausi iš elementoriaus senovišku būdu: didelės raidės, skiemens, žodžiai. Reikėjo turėti plunksną ir su ja parodyti elementoriuje tą vietą, kurią reikėjo tarti. Nuobodus buvo tas mokslas. Kai kada tingėdamas ir išdurdavau raidę. Motina už tatai tverdavo mane, pasiguldydavo ant kelių ir vietoje suskalbdavo. Kaip dažnai tai buvo, negaliu šiandien suskaityti, bet atsimenu, kad būdavo. Neatsimenu, kaip ilgai truko, kol išmokau skaityti elementorių, o po jo maldaknygę. "Ceitungą" ir "Keleivį" skaityti nereikėjo ypatingo mokslo.

Pramokus skaityti elementorių, mano dėdė kunigas Pranciškus Būčys įspėjo tėvus, kad, jei nori leisti vaiką į kunigus, tai reikia atiduoti mokyklon, nes gimnazijon senesnių, kaip dvylikos metų, nepriima. Tuomet Slavikų parapijoje nebuvo mokyklos. Motina įsisodino mane į rogutes ir nuvežė į Vaitiekupius pas savo seserį Barborą Dėdinienę, kurios vaikai mokėsi Sintautuose. Tai buvo apie Kalėdas 1879 m. Trys Dėdinų sūnūs: Jonas, Rapolas ir Pranciškus tikrai mokėsi Sintautuose. Kol motina mane vežė į Vaitiekupius, aš džiaugiausi, kad pateksiu į mokyklą. Kai nuvažiavau, dar mokslo mokykloje nebuvo — Kalėdų atostogos. Be-

KAN. PRANCIŠKUS BŪČYS, Gelgaudiškio klebonas,
vysk. P. Būčio dėdė.

bėgiodamas su Dėdinų vaikais, aš patyriau, kad jų mokytojas baisus žmogus ir be reikalo žiauriai mušąs. Jie taip apsakinėjo, kad aš išsigandau mokyklos. Kitos išeities neturėdamas, apsimečiau sergąs. O mano teta Dėdinienė buvo specialistė taisyti sergančių vaikų sprandus. Ir man ji taisydavo sprandą, pasidažydama pirštą į medų. Aš medų nuo piršto nulieždavau, bet sprandas neišgijo (sakiausi, kad man sprandą skauda). Varginosi mano teta savaitę ir daugiau, bet aš neišgijau. Tada teta mane parvežė atgal į Šilgalius rogelėmis. "Žinokis su tuo vaikapalaikiu, aš nieko negaliu padaryti: serga ir gana". Taip aš ir likau namie.

Po kiek laiko Slavikuose visgi atsirado mokykla, įsisamdžius į Eichelbergerio namus. Tas Eichelbergeris buvo iš vokiečių ir evangelikas. Mokytojas buvo Vincas Kudirka, neseniai baigęs Veiverių seminariją, ano "Tėvynės Varpų" autoriaus, rodos, ne giminė. Taip aš ir įstojau į tą mokyklą 1880 m. Kitais metais mokykla persikėlė tuose pačiuose Slavikuose pas Kiliotą. Tuo tarpu valsčius pastatydino medinę mokyklos triobą Slavikuose ant kalnelio, už bažnyčios šventoriaus. Tą mokyklą aš baigiau 1883 m. ir tais pat metais įstojau į Marijampolės gimnazijos pirmąją klasę. Mokslas sekėsi vidutiniškai iki baigiant keturias klases. Penktoje klasėje besant, įvyko labai liūdnas susmukimas grynai doros žvilgsniu. Penktosios klasės atsiminimai labai negarbingi ir stačiai norėtųsi juos nutylėti...

Tas sąžinės pakrikimas, kuris tuomet įvyko, labai paveikė protą, ir penktoje klasėje likau antriems

metams. O antrą metą būdamas penktoje klasėje, skaičiau, kad man nieko jau nereikia mokytis, nes viskas iš pereitų metų žinoma. Tariausi kuo puikiausiai pabaigsiąs. Bet įvyko priešingai: pirmame trimestre bendrasis pažymys buvo ne ką viršaus kaip dvejetas, antrasis ne ką geresnis, o ir trečiasis trimestras toks pat. Po Velykų į ketvirtą trimestrą negrįžau, nes nebuvo vilties pereiti į šeštąją klasę.

Likau namie. Tėvas pristatė prie ūkio darbų. Šieną piaunant, ant delnų susidarydavo kruvinos pūslės. Bernai ir pusberniai su panieka sakydavo, kad nemoku dirbti. Tėvas nuolat būdavo piktas, o motina amžinai susirūpinusi ir nuliūdusi.

Atėjus vasarai, kada reikėjo stoti Seinų seminarijon į egzaminus, tėvas veža mane į Seinus. Marijampolėje reikėjo sustoti ir pasiimti gimnazijos liudijimas. Jame buvo pažymėta, kad dėl gabumų stokos išmestas (izkliučion) iš gimnazijos. Tą liudijimą pristačiau į seminariją ir, stebėtina, po įžanginių egzaminų buvo pagarsinta, kad juos išlaikiau. Bet neįtraukė manęs į priimtųjų skaičių. Tokiu būdu vėl likaus namie.

Nuo 1889 iki 1890 metų visą laiką buvau tėviškėje. Dirbau ūkio darbus. Kai tų darbų nebūdavo, naudodavausi knygomis, kurias man skolindavo Slavikų vikaras kun. Juozas Bacevičius. Tada šiek tiek pramokau lenkiškai ir perskaičiau kelis tomus Holzwarth'o "Historja Powszechna". Tas skaitymas labai paveikė mano pažiūras, gautas gimnazijoje, į reformacijos laikus.

Tie darbo metai doriškai buvo gana sveiki. Keldavome antrą valandą rytmetyje ir eidavome į kluoną

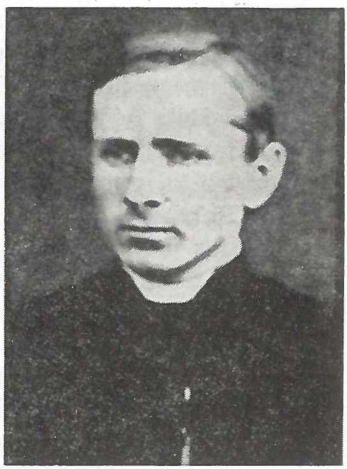

Vysk. P. Būčio broliai: JUOZAS ir KUN. STANISLOVAS - ANDRIUS

spragilais kulti rugių. Kiek buvo kulikų, tiek klojimų reikėdavo iškulti iki pusryčių. Paprastai būdavome šeši kulikai, t. y. reikėdavo iškulti, prieš gaunant valgyti, šešis klojimus. Miegodavome žiemos metu nekūrenamame svirne. Per gavėnią nei mėsos, nei pieniško neragavome. Tad ir tas dorinis pakrikimas, kuris buvo aptemdęs mano protinius gabumus, išnyko. Kilo rimtas pašaukimo klausimas. Tėvas su motina tiek bent jauste jautė, kad įdėtos į gimnaziją lėšos nuėjo niekais. Bet to nesakydavo. Tiktai vienu atveju tėvas parodė savo labai griežtą nusistatymą už tą lėšų sunaikinimą: jis kaltino mane tingėjimu ir, paėmęs virvę, smarkiai mane išplakė. Bet niekad man nesakė, kad

aš tapčiau kunigu. Tėvo tėvas jau buvo miręs 1885 m. Dar gyva buvo tėvo motina. Ji nuolat man kalbėdavo, kaip tai geras dalykas būti kunigu, ir kaip aš kvailas, kad viskas nuėjo niekais. Ji peikdavo tėvą, kad jis nepriverte manęs. Aš ginčydavausi, sakydamas, kad prievarta šiame reikale yra blogas ir neleistinas dalykas. Juo aiškiau aš gindavau pašaukimo laisvę, juo labiau ji pykdavo.

Bet visgi aš supratau, kad man reikia būti žmogumi. Iš gimnazijos aš turėjau įsitikinimą, kad jėzuitai yra nedori, niekšų organizacija, visiems pavojinga. O vieną kartą, klausydamas pamokslo, išgirdau kunigą sakant kuo didžiausių pagyrimų jėzuitams. Tą kunigą aš pažinojau ir gerbiau; žinojau, kad gerbia jį ir kiti.* Man kilo abejonė: kaip čia yra — toks geras kunigas giria tokią nedorą organizaciją? Išėjęs iš pamokslo, aš neturėjau progos su tuo kunigu pasimatyti, bet savo problemą pasakiau kitam, rodos, kun. Bacevičiui. Gavau iš jo knygą "Jezuici"** ir joje radau tiek medžiagos, kad paaiškėjo, jog gimnazijoje įgautoji pažiūra buvo tendencinga, priešinga faktams. Iš to kilo mintis: eisiu į kunigus, kad kovočiau su istorijos falsifikatoriais.

KULTŪRINIS VAIZDAS

Šilgalių kaimo laukai buvo prie dešinio Šešupės kranto, tarp dviejų mažyčių upelaičių, kurie įteka į

* Tai buvo marijonas kun. Vincentas Senkus.
** Jei neklystu, autorius buvo Korwin-Pietrowski.

Šešupę. Rytinėje kaimo pusėje ribą sudarė Aukspirta, sulyginamai didesnis upelaitis. Jis įbėga į Šešupę toje vietoje, kur baigėsi mano tėviškės laukas. Iš vakarų pusės kaimo laukai siekė Blusupio vagą. Jo vardas maždaug atitiko jo prigimtį, nes tai buvo trumpas upelaitis, prasidėjęs to paties kaimo laukuose.

Apie Aukspirtą spėliojama, kad ant jos kranto buvusi kitados lietuvių, Perkūno garbintojų, šventovė, bet be triobų. Netoli tos vietos, kur Aukspirta įbėga į Šešupę, būtent Kaukakalnio kaime, rodoma ant Aukspirtos kranto maža kalva ir sakoma, kad stabmeldžiai tenai susirinkdavę savo dievų garbinti. Tai tiek apie kaimą.*

Į rytus nuo Šilgalių buvo Rukšnių kaimas, į vakarus ir šiaurę buvo Juškakaimiai. Prūsuose, kairiame Šešupės šone buvo Gudpetriai, į vakarus Grablaukiai ir toliau Stumbriai.

SLAVIKAI

Slavikų parapija, kaip galima matyti iš parapijos knygų ir gimimų metrikų, prasidėjo XVIII šimtmetyje. Pirmutinis klebonas, kurį aš žinau, bet neatmenu, buvo Rapolas Alekna-Olechnowicz. Jis buvo ne tik klebonas, bet drauge poetas, stalius ir akmenų tašytojas. Jis pats iš akmens iškalė sau paminklą su lietuvišku ir kitoje pusėje lenkišku parašu. Jis mirė 1827 m. Po jo, nežinau, ar betarpiai ar po jo

* Mano jaunystės laikais Šilgaliuose buvo 12 ūkių po 86 margus ir daugiau (pilnalaukiai) ir vienas nepilnas.

įpėdinio, klebonu Slavikuose buvo kun. Tautkevičius. Tai buvo dar prieš lenkmetį. Jis tebevaldė parapijos beneficiją — 90 margų pirmos rūšies derlingos žemės ūkį. Priėmęs į katalikus žydą Dobrovolskį, kun. Tautkevičius leido jam ant parapijos žemės pasistatyti gyvenamą butą ir mažą tvartuką smulkiems gyvuliams. Dobrovolskis vertėsi tuomi, kad droždavo šventuosius paveikslus iš medžio, o klebonas buvo jam pastatęs sąlygą, kad šventomis dienomis, kai žmonės sueina į bažnyčią, suleistų juos pasėdėti prieš pamaldas. Tokiu būdu Dobrovolskio butas pasidarė lyg parapijos salė. Kai užėjo bažnyčios turtų nusavinimas, žemė po Dobrovolskio triobomis su mažu kiemeliu tarp jų tapo Dobrovolskių šeimos nuosavybe. Parapijai palikta 6 margai aplink bažnyčią. Kita dalis ūkio išstatyta parduoti, bet niekas jos nepirko. Tada vyriausybė padarė kontraktą su policininku rusu Ignatjevu, jam parduodama aną bemažko 90 margų ūkį su triobomis už 3000 rublių, kuriuos jis turėjo išmokėti dalimis — po 100 rublių kasmet be nuošimčių. Tačiau jis išmokėjo tik vienus ar dvejus metus po 100 rub., o paskui ir to nepajėgė, nes jis retai išsipagiriodavo. Ūkį prižiūrėjo jo žmona protestantė. Juodu turėjo tris vaikus: du sūnu ir dukterį. Vyriausias sūnus Mikalojus tapo kataliku Lietuvos nepriklausomybės laikais. Bet ūkio jau neturėjo. Dar rusų vyriausybė išgyvendino Ignatjevo šeimą iš to ūkio, buvusiam policininkui mirus, apie 1905 ar 1906 metus.

Kun. Tautkevičius buvo žmonių labai gerbiamas ir darė daug naudos parapijai. Jam mirus, dar prieš

lenkmetį, 1858 m. Slavikų klebonu tapo kanauninkas (vėliau prelatas) Andrzejewskis. Tikroji jo pavardė buvo Andriukaitis, Valakbudžių Švelnienės ir Povilaitienės-Andriukaitytės brolis (taigi mano motinos dėdė). Jis vėliau buvo Seinų vyskupijos pirmas atstovas Katalikų dvasinėj kolegijoj Petrapilyje, prievarta tenai nuvežtas, kai Seinų vyskupas grafas Konstantinas Irinėjus Lubienskis savo paskyrimą atšaukė, už ką pats vyskupas buvo areštuotas ir, vežamas į ištrėmimą, pakeliui Žem. Naugarde 1869.VI.16 mirė. Nuo Katarinos II laikų Rusijos tikslas buvo atitraukti katalikų Bažnyčią nuo priklausomybės Apaštalų Sostui. Tam tikslui 1801 m. buvo įkurta dvasinė katalikų kolegija. Ją popiežius pasmerkė ir ekskomunikavo jos narius. Dėl to ir vysk. Lubienskis savo vyskupijos atstovą Andriukaitį atšaukė. Mohilevo arkivyskupo Ignoto Holowinskio* laikais toji kolegija buvo griežtai katalikiškų pažiūrų. Tik po Holowinskio, prie caro Aleksandro II, buvo pasireiškusi kolegijos tendencija savintis jurisdikcijos teises ant visų katalikų ir episkopato. Tada dviejose bažnytinėse provincijose: Varšuvos ir Mohilevo, pop. Pijus IX už tai paskelbė ekskomuniką.

Tapęs Slavikų klebonu, Andriukaitis jau buvo senas ir liguistas. Parapijos darbų nedirbo, ypač dėl to, kad jam buvo sunku stovėti ant sugeltų kojų. Parapijos darbus jis pavedė kun. Andriui Dobilaičiui, kitos savo sesers (Andriukaitytės) sūnui, kuris, bū-

* Ignotas Holowinskis 1851-55 m. buvo Mohilevo arkivyskupas, kolegijos pirmininkas ir Kat. Dvasinės akademijos rektorius. Gyveno akademijos name.

Slavikų parapijos bažnyčia

damas vikaru, ėjo klebono pareigas. Viršetatinis vikaras būdavo jaunesnis kunigas. Dar prieš Andriukaitį ir Dobilaitį ypatingai pasižymėjo Slavikų vikaras kun. Gumauskas. Jis ypatingai darbavosi 1857 metais. Tai buvo bado metai. Žmonės tada kentė neapsakomą vargą. Vieni buvo lietaus metai, kada visi javai supuvo, o antrieji buvo ligų metai. Kun. Gumauskas ligų metu, atsilaikęs Slavikuose mišias, pasiimdavo į kišenių duonos (nes nieko kito neturėjo), ant krūtinės užsidėjęs bursą su keliolika šv. Komu-

nijų, pėkščias išeidavo į parapiją pas ligonius, apeidamas įvairius kaimus paeiliui. Žmonėse nebuvo arklių, kad būtų galėję jį pavėžinti. Žmonės maitindavosi menkais miltais, sumaišytais su sumalta beržų tošimi. Besibaigiant ligų metui, kun. Gumauskas mirė, tur būt, šiltine, nes tada daugiausia šiltinė siautė.

Po jo Slavikų vikarai, kuriuos aš atmenu, prieš man stojant į seminariją, buvo kun. Kaunas ir anksčiau minėtas kun. Juozas Bacevičius. Kun. Andriukaitis mirė 1885 m. Vieną sykį, dar jam gyvam esant, mano motina pasiuntė mane nunešti jam dovanų — jos megstas šiltas vilnones kojines. Uždavinys buvo nelengvas. Klebonijos kiemo vartai visada būdavo uždaryti. Kieme buvo daug šunų, ir visi buvo pikti. Pasižymėjo vienas didelis šuo, baltomis ilgomis, kaip avies, vilnomis. Žmonės jį vadindavo Lordu. Suskambinus varpais, tas šuo išbėgdavo iš klebonijos kiemo ir atsitūpęs ties šventorium staugdavo. Tam pradėjus, kiti šunes imdavo loti, ir taip kasdien po keletą kartų Slavikuose būdavo šunų koncertas. Gavęs motinos įteiktą prelatui dovaną, turėjau įgyti drąsos ir per mažus vartelius įėjau į kiemą. Greitai apniko mane šunes ir vienas gana skaudžiai įkando. Aš suklikau, iš virtuvės išbėgo virėja ir išgelbėjo mane iš šunų. Nuvedė mane verkiantį pas prelatą. Prelatas paglostė, padėkojo, nuramino ir davė dovanėlę. Paskui virėja išvedė mane per kiemą saugiai.

Prelatui mirus, jo įpėdiniu oficialiai buvo paskirtas kun. Andrius Dobilaitis. Jis pasižymėjo, kaip pamokslininkas. Tai nebuvo didmiesčio pamokslininkas, bet kaimo mokytojas, kuris aiškiai, tvarkingai,

suprantamai pasakydavo tiesą, kurią kiekvienas klausytojas galėdavo lengvai atsiminti ir net negirdėjusiems papasakoti. Aš jo laikais buvau Slavikų pradžios mokyklos mokinys, tarnaudavau jam mišiom, turėdavau teisę būti zokristijoje, bet, jam lipant į sakyklą, išeidavau iš zokristijos klausyti pamokslo ir dažnai, parėjęs namo, atpasakodavau tiems, kurie nebuvo buvę bažnyčioje. Man nesisekdavo tai padaryti, išklausius kitų kunigų pamokslus. Žmonės kalbėdavo, kad kun. Dobilaitis turįs kažkokias ypatingas pamokslų knygas. Man pradėjus eiti į gimnaziją, giminės užsiminė apie kun. Dobilaičio pamokslus ir patarinėjo, kad kaip nors įsiteikčiau klebonui ir paveldėčiau jo pamokslų knygas.

Kun. Dobilaitis 1886 m. vasarą buvo Naumiestyje atlaiduose labai lengvai apsirengęs, nes buvo šiltas laikas. Grįždamas jis sustojo pas savo ir mano gimines Račiūnus Bajoraičiuose. Tuo tarpu smarkiai pasikeitė oras ir atšalo. Kun. Dobilaitis išvažiavęs iš svečių, kol parvyko namo, smarkiai peršalo. Ant rytojaus jau negalėjo atsikelti, liga griežtai ir smarkiai jį suėmė. Aš buvau tada jau III gimnazijos klasėje. Patyręs jį sergant, nuėjau aplankyti. Kambaryje jau buvo keletas žmonių, diduma moterų. Klebonas pažino mane ir gana aiškiai balsu ištarė, kad savo knygas pavedąs man. Jis dar pasirgo porą dienų ir mirė. Knygų man neteko. Žmonės jo labai gailėjosi, nes jis buvo pradėjęs parapijai naudingų darbų, tik mirtis tai sukliudė.

SLAVIKŲ MOKYKLOS ISTORIJA

Tarp žymesnių asmenų Slavikuose buvo du mokytojai. Apie mokytojus kalbant, reikėtų paminėti rezurekcionistų įkūrėją, mokytojo sūnų Jeronimą Kaisevičių. Parapijos metrikuose nėra apie jį pėdsako. Po Kaisevičiaus viskas buvo lenkiškai mokoma. Parapijos mokykla buvo, bet mokslas joje buvo lenkiškas. Apie tą mokyklą turiu žinių iš savo tėvo motinos švogerio. Mano tėvo motinos sesuo buvo ištekėjusi į Oškinės kaimą, kitaip vadinamą Panoviais, ant Novos upės kranto. Ji ištekėjo už žmogaus, kurio vardas Viktas (pavardės neatsimenu). Man mažam esant, tasai Viktas man pasakojo apie tuos laikus, kada jis ėjo Slavikų parapijos mokyklon, t.y. pusėje XIX amžiaus. Jis aiškino, kodėl jis moka lenkiškai. Mokykloje lenkų kalba buvo privaloma, vienintelė leidžiama. Buvo lentutė su parašu "Osioł", ir kas kalbėdavo lietuviškai, tas gaudavo nešioti tą lentutę. Kas ją turėdavo, tas užkalbindavo kitus, jos neturinčius. Ir, kai užkalbintasis ištardavo lietuvišką žodį, tuojau be formalumų gaudavo lentutę ir pareigą ją nešioti. Tas mano giminė senukas, kuris pasakojo čia minėtą auklėjimo priemonę, buvo šviesaus proto, sumanaus, malonaus būdo žmogus. Jis buvo artistas viename dalyke: iš sausos liepos išskaptuodavo patogias klumpes ir estetiškai jas išpuošdavo.

Tas senukas man pasakojo apie mokyklą, kokia ji buvo prieš lenkmetį. Po lenkmečio iki 1880 m. aš nežinau, kokia buvo mokyklos istorija. Aš tik žinau apie tuos du mokytoju: Vincą Kudirką ir jo įpėdinį

Stalioraitį, kuriuos pažinojau. Mokykla oficialiai vadinosi "Pradinė vienklasė liaudies mokykla" (Rusiškai: "Odnaklasnoje načalnoja narodnoje učilišče").

Kudirka buvo vedęs lenkę. Ji, matomai, buvo silpnos sveikatos ir jųdviejų vaikai maži mirdavo. Aš pažinojau du vaikučiu: abu buvo tėvo vardais, nes antrasis gimė pirmajam mirus, ir abu buvo Vincukai. Tas antrasis vaikutis buvo žymiai jaunesnis už mane. Jis dar nevaikščiojo į mokyklą. O mes vaikai mėgdavome jį klausinėti, kaip jis vadinasi. Jis atsakydavo lenkiškai: "Vincenti Długi (vietoj Drugi) Kudirko". Pats tėvas mokytojas buvo lietuvis ir, ypač pradžioje, dėstydavo gerai, nors rusiškai, bet aiškiai ir taip sėkmingai, kad į tris metus aš pasiruošiau ir sėkmingai išlaikiau egzaminus į gimnazijos pirmąją klasę.

VALSČIUS IR VIETOS INTELIGENTAI

Ilgainiui Slavikuose pradėjo darytis kaip ir dvi inteligentų grupės, kurių vienos centras buvo klebonija, o antros valsčiaus raštinė, stovėjusi ant Siesarties kranto Juškakaimiuose. Visa Slavikų parapija buvo Šilgalių valsčiuje. To centro vadas buvo Šilgalių valsčiaus raštininkas. Kol Šilgalių valsčiaus vaitas buvo Jurgis Puidokas, Oškinės arba Panovių kaimo ūkininkas, tol raštininkai mažai ką reiškė, nes vaitas pats buvo beveik inteligentas. Raštinės ir valsčiaus reikalus jis gerai išmanė ir dažnai gyvendavo Juškakaimiuose, valsčiaus raštinės trioboje. Rašti-

ninkas tiktai vykdydavo jo paliepimus. Visą mano jaunystės laiką Puidokas vis būdavo renkamas vaitu ir vyriausybė jį tvirtindavo. Jis gerai mokėjo rusiškai ir lenkiškai. Jam mirus, valsčiaus raštininku tapo Šumskis, kuris ir apsigyveno Juškakaimiuose, valsčiaus raštinėje. Valsčius samdė jam pagelbininką, jaunesnį raštininką. Tada buvo didelis klausimas dėl vaito. Įvairūs ūkininkai buvo renkami, bet valsčių valdė Šumskis.

Neatsimenu gerai kuriais metais iš Irkutsko (Siberijoje) į tėviškę, į Endrikių kaimą, parvyko Irkutsko gimnazijos direktorius Petras Markūza (1847-1892), su titulu "Diestvitelnyj statskij sovietnik". Brolis jam užrašė savo ūkio šešis margus. Tokiu būdu Markūza galėjo kandidatuoti į vaitus. Daug kartų Šilgalių valsčiaus ūkininkai išsirinkdavo Petrą Markūzą vaito pareigoms, bet apskrities viršininkas Kusakovas tų rinkimų niekad netvirtindavo. Vieną kartą pats viršininkas atvyko į rinkimus. Jis paskelbė, kad Markūzos šalininkai stotų dešinėje, o kito kandidato rėmėjai liktų kairėje. Šumskis tą paskelbė lietuviškai. Beveik visi rinkikai suėjo į dešinę. Tada viršininkas perėjo į kitą vietą ir susidarė taip, kad Markūzos rinkikai atsidūrė viršininko kairėje. Tą pastebėję, rinkikai perbėgo į kitą pusę. Galų gale iš aukštosios valdžios atėjo įsakymas, panaikinąs Markūzos teisę kandidatuoti į vaitus. O reikia žinoti, kad tas Markūza buvo Andriaus Botyriaus draugas. Jis buvo baigęs Maskvoje filologiją pas prof. Fortūnatovą, po to buvo Tomsko gimnazijos inspektorium ir Irkutsko gimnazijos direktorium. Išsitarnavęs pensi-

ją, nepasiliko Rusijoje, bet grįžo namo, nes buvo pasiilgęs tėvynės. Jis likosi patriotas ir katalikas, buvo padorus ir geras žmogus.

Markūzos kandidatūra į vaitus ypačiai nepatiko Šilgalių valsčiaus raštininkui Šumskiui, kurio pusę palaikė ir priklausęs nuo jo jaunesnysis raštininkas. Ilgainiui prie tos grupės pradėjo prisišlieti ir mokytojas Vincas Kudirka. Minėtasis aukščiau Ignatjevas dažnai būdavo raštinėje; žmonės šnekėjo, kad jie ten pusėtinai išsigerdavo. Susidarė tokiu būdu lyg dvi kovojančios inteligentų srovės Slavikuose: iš vienos pusės klebonija su vikaru, iš antros — valsčiaus raštinė su mokytoju. Šioks toks antiklerikalizmas ėmė reikštis bažnytkaimyje. Labai sunki padėtis susidarė vargonininkui, kuris taip pat mokėjo rusiškai ir lenkiškai ir skaitėsi inteligentu. Jis vadinosi Kazimieras Vinteris. Jam nepatogu buvo prisidėti prie antiklerikalinės krypties, juo labiau, kad vienos rankos nykščio neturėjo. Vargonininkui tai nepatogus dalykas. Jis to nykščio buvo netekęs, neatsargiai apsieidamas su ginklais. Nė Kudirka stačiai nestojo antiklerikalu. Vinteris kartais pareikšdavo nepasitenkinimą klebonijos kryptimi, juo labiau, kad vikaras per anksti keldavo mišių laikyti.

Antiklerikalinė kryptis turėjo savo simpatiką žydą Zwi, kuris laikė Slavikuose karčiamą. Bet su žmonėmis jis labai gražiai apsieidavo, žinoma, buvo gudrus žmogus. Maždaug kas mėnesį išparduodavo apie 40 kibirų degtinės, kurią imdavo iš Žem. Panemunės dvarininko, pono Zano propinacijos sandėlio, buvusio šalia Lukšių. Kada Zwi pirmą kartą nuvažiavo

tenai su savo bačka, tai joje buvo kelios jaučio pūslės, pripūstos oro. Sandėlys susėikėjo, kiek degtinės į tą bačką tilpo, ir tiek užrašė jos talpos. Kai degtinė buvo išparduota, tai pūslės perdūrė ir išėmė per špunką iš bačkos. O paskui sandėlys jau neseikėdamas pripildavo bačką. Gudrusis Zwi, matyt, neperdaug pūslių buvo įtaisęs į savo bačką, nes numanė, kiek tai galima padaryti, kad sandėlio vedėjas nepastebėtų.

Būdamas Slavikų mokyklos vedėju, Kudirka palaikė gerus santykius su Vizbarynų (žmonės taria Juzbarinų) mokyklos vedėju. Vizbarynai tai kaimas kairiame Šešupės šone Prūsuose. Žiemą, Šešupei užšąlus, Rusijos sienų sargybos karininkas leisdavo abiem mokyklom susieiti ant Šešupės ledo čiuožti. Vizbarynų mokykloje vaikų buvo apie tris sykius daugiau, kaip Slavikų mokykloje, nes Prūsuose mokslas buvo privalomas. Geri buvo santykiai tarp mokytojų, o ant ledo prie mokytojų buvo geri santykiai ir tarp mokinių. Sargybų karininkai dažnai mainydavosi. Vasarą be jokio leidimo mes, Slavikų mokyklos vaikai, eidavome maudytis į Šešupę iš dešinio šono. Vizbarynų mokiniai ateidavo ten pat iš kairiojo šono. Abiejų gimtoji kalba buvo ta pati: lietuviška, bet Vizbarynų vaikai mus vadindavo "ruskiais", kas mums nepatikdavo. Mokyklų vyresnybė reikalavo iš mokytojų raginti vaikus, kad jie dėvėtų raudonas bliuzes su juodu šikšniniu diržu. Mokytojas, kad ir nelabai norėdamas, turėjo vykdyti tą rusų pedagogikos dėsnį ir sudarydavo pagrindo Prūsų vaikams mus vadinti "ruskiais". Jiems pravardžiuojant mus, mes atras-

Sėdi vysk. P. Būčio dėdė PETRAS ir AGOTA BŪČIAI, stovi pusbrolis Pranciškus Būčys ir pusseserė Antanina Būčytė-Mockevičienė

davome žodžių, kurie nepatikdavo jiems. Taip tad be priežiūros besimaudydami Šešupėje, iš pradžių ginčydavomės, o kai žodžių pritrūkdavo, tai imdavomės akmenukų, ir kova prasidėdavo jau veiksmais, ne vien žodžiais. Čia mums labai tiko tie šikšniniai diržai, kurių Vizbarynų mokiniai neturėjo. Dėl to dažnai kova baigdavosi jų bėgimu, juo labiau, kad jų mokyklos drausmė neleisdavo kovos tęsti per ilgai.

Prieš Puidoko laikus aš atsimenu tiktai vieną vaitą, bet pats jo nemačiau, tik iš senesniųjų už save buvau apie jį girdėjęs. Tas vaitas vadinosi Gluosnagalvis. Kaip vaitas, bažnyčioje jis turėjo vietą netoli grotelių. Bet parapijoje buvo kitas taipgi žymus žmogus, medinių triobų statytojas Skliutas. Šis labai mėgdavo giedoti, ir garsiai, o visai neturėjo muzikalios ausies. Jis bažnyčioje taikydavosi būti šalia vaito. Kai prasidėdavo giesmės, ypačiai per mišias visai bažnyčiai giedant, pakrikęs Skliuto balsas įkyrėdavo vaitui ir tas, dažnai nesikęsdamas, garsiai kreipdavosi į Skliutą: "Ko bliauni, kaip velnias! Kai duosiu su lazda į snukį..." Po Markūzos kovų vaitais Šilgalių valsčiuje buvo Jurgis Martišius iš Račkauskynės (kur buvo šienavę Šilgalių vyrai). Po jo buvo Jonas Riauba, na, ir nepriklausomos Lietuvos laikais Jonas Naujokaitis (Prano Naujokaičio brolis). Jie visi buvo mano giminės.

II

MARIJAMPOLĖS GIMNAZIJA IR JOS MOKYTOJAI

GIMNAZIJOS DIREKTORIAI

Rugpiūčio mėn. 1883 m. aš patekau į Marijampolės pirmąją klasę, į normalinį skyrių, kuriame buvo virš trisdešimties mokinių. Gimnazijos direktorius buvo Serno-Solovjovič, rūstus, mažai kalbantis žmogus, kurio bijojo ir moksleiviai, ir mokytojai. Numanau, kad jis buvo iš buvusių unitų šeimos, greičių greičiausiai jau gimęs pravoslavijoje. Jis išbuvo direktorium ilgą laiką ir, jei neklystu, pasitraukė iš gimnazijos 1888 m., išsitarnavęs pilną pensiją.

Į jo vietą Marijampolėn atvyko iš Varšuvos direktorium "dieistvitelnij statskij sovietnik" Gajewski. Inspektorium buvo geras žmogus ir malonaus būdo rusas Tarasov, kurio sūnus buvo pora klasių aukščiau už mane toje pat gimnazijoje. Bet Tarasov gavo kitą vietą, kai 1884 m. Andrius Botyrius tapo gimnazijos inspektorium Marijampolėje. Botyrius tose pareigose išbuvo tik vienerius metus. Nuo 1884 iki 1889 m. inspektoriaus pareigas ėjo istorijos mokytojas Rožděstvenskij.

MOKYTOJAI RUSAI

Iš mokytojų rusų pats geriausias pedagogas buvo Vasiljev, kurio sūnus buvo toje pat gimnazijoje,

bet žymiai vyresnis už mane. Vasiljevas niekada nepažeisdavo lietuviško jausmo ir, dėstydamas istoriją, neužgauliodavo katalikų. Mokiniai jį gerbdavo ir, galima sakyti, mylėdavo.

Buvo gimnazijoje įprotis, kad abiturientai, gavę gimnazijos baigimo atestatus, eidavo tą vakarą daužyti mokytojams langų. Vieną metą, išdaužę kitiems mokytojams ir direktoriui, jie sustojo ir tarėsi, ką daryti su Vasiljevu. Galų gale nutarė, kad reikia ir jam padaryti tą patį, nes, jei nepadarys, jį išmes iš mokytojų. Jis tada gyveno prie vadinamos Ponų gatvės, kuri vėliau gavo Kęstučio vardą. Bet jo namukas buvo kieme, ne prie gatvės. Įėję į kiemą jau sutemus, jie ėmė mėtyti akmenukus, rūpindamiesi nepataikyti į langą. Jis pajuto bombardavimą, išėjo pro duris ir tarė: "Graždanie niešalite" (Piliečiai, neišdykaukite). Tie susigėdo ir išbėgiojo.*

Priešingos nuotaikos buvo taip pat istorijos mokytojas rusas Roždestvenskij, kuris po Tarasovo ir po Botyriaus buvo inspektorium. Jis savo pamokomis buvo sudaręs tas klaidingas pažiūras į istoriją ir jėzuitus, kuriuos pirmiau minėjau.

Tarp rusų mokytojų buvo dar Šumovič, senas, nerangus žmogus ir absoliučiai nepedagogas. Kiekviena proga jis įžeisdavo lietuvius, žydus ir lenkus. Mokiniai mažai tesinaudodavo jo pamokomis, o naudodavosi nerangumu, reikšdami jam, gali sakyti, panieką. Būdavo, jam ant peties uždeda kokį trupinį

* Gimnazijos baigimas suteikdavo teisę vadintis "graždanin", o "nešalite" sakoma tik vaikams. Abiturientai suprato švelnią ironiją.

duonos ar šiaip ką ir paskui juokiasi, kai jis su ranka nepasiekia to trupinio nuimti. Dėstydamas pamoką (dėstė rusų kalbą), jis stovėdavo tarp suolų. Jam bestovint ir bešnekant, mokiniai ant nugaros kreida nupiešdavo velniuką.

Dėstydamas rusų literatūrą, jis turėjo keletą mokinių, kuriuos beveik kasdien klausdavo dėl to, kad jam rodėsi, jog jie nieko nemoka. Kiti draugai tuos mokinius vadindavo Šumovičiaus "učebnaja komanda" (mokomoji komanda). Nuolat klausinėjami, jie gaudavo blogus pažymius. Penktoje klasėje aš sėdėjau šalia Vaclovo Matulaičio, kuris buvo toje "učebnoje komandoje". Tuo laiku mes mokėmės Rusijos XVIII a. literatūrą. Šumovičius buvo pasakęs, jeigu kas nesupranta nerusiškos kilmės žodžio tų laikų literatūroje, tai turi klausti. Vieną dieną, išdėstęs pamoką, Šumovičius ėmė klausinėti Vaclovą Matulaitį ir buvo labai nepatenkintas jo atsakymais. Baigęs klausinėti, mokytojas tarė: "Davolno s vas. Dva" (Gana. Dvejetas). Eidamas nuo suolų prie katedros, ruošdamasis dvejetuką parašyti į klasės žurnalą, vis kartoja: "Davolno s vas. Dva". O priėjęs prie katedros, lyg ir pasitaisydamas, sako: "A pročim jedinica" (O be to, vienetas). Man kilo mintis gelbėti draugą, nes už "jedinicą" reikės sėdėti karceryje po raktu. Tada aš rusiškai sakau: "Ponas mokytojau, aš nesuprantu". — "Ko nesupranti?" Aš sakau: "Žodžio tranšeja". Aš žinojau, kas yra tranšeja, bet tai svetimas žodis, o man buvo svarbu mokytojo dėmesį nukreipti į šalį. Šumovičius ėmė aiškinti, kad tranšeja tai vingiuotas perkasas, vartojamas tvirtovėms paimti. Iš-

aiškinęs, mokytojas klausia, ar aš supratau. Atsakiau, kad ne visai. Tada jis palieka katedrą ir žurnalą, eina prie lentos, piešia tranšėją ir aiškina. Užbaigęs aiškinimą ir piešimą, ir vėl klausia, ar aš supratau, o aš gyvai atsakiau: "Supratau ir nuoširdžiai dėkoju". Patenkintas mokytojas man sako: "Davolno s vas. Četyre" (Gana. Ketvertas). Taip Matulaičiui ir neteko sėdėti karceryje, nes mokytojas užmiršo jį. Tai tokio būta pedagogo!

Dar buvo rusas pedagogas Petropavlovskij, jaunas žmogus. Jis labai rūpindavosi, kad jo kelnės per kelius nebūtų susiraukšlėjusios. Dėlto jis niekad nesėdėdavo, o visada būdavo stačias. Jo barzdelė visada būdavo rūpestingai puoselėjama. Kaip pedagogas, dėstydamas rusų kalbą ir literatūrą, jis nepasižymėjo nei gerumais, nei blogumais: atlikdavo savo uždavinį ir išreikalaudavo iš mokinių, kas buvo užduota. Kada paskirdavo rašto darbą klasėje, tai žiūrėdavo, kaip mokinys tvarkingai išreiškia savo mintis, ir mokėdavo įvertinti kalbos grožį. Kai užduodavo namų darbus, tai kiekvienas mažmožis, kiekviena nepastebėta, klaidingai parašyta raidė buvo laikoma dideliu nusikaltimu. Ir geriausiai atliktas darbas, kuriame pasitaikydavo kokių nepastebėtų apsirikimų perrašant, būdavo vertinamas menkiausiu pažymiu — vienetu. Aš kartais namų darbus parašydavau ne tik už save, bet ir už draugus. Už savo darbą gaudavau dvejetą, o mano draugai už mano parašytą po ketvertą, penketą. O tai dėl to, kad jie perrašydavo be klaidų. Šitoks kriterijus nebuvo Petropavlovskio įvestas, o tai buvo gimnazijai privaloma taisyklė: už

netyčia padarytą, nepastebėtą raidės suklydimą, už etimologinį apsirikimą buvo griežtai įsakyta rašyti patį blogiausią pažymį.*

Keturiais ar penkiais metais už mane vyresnis buvo moksleivis Arendarčikas. Jis nuo I iki VIII klasės per septynerius metus pereidavo iš klasės į klasę kaip pirmasis mokinys su geriausiu pažymiu ir su dovana. VIII klasėje nuo rudens iki pavasario jis iš visų dalykų turėjo tiktai patį aukščiausią pažymį. Baigiamieji gimnazijos egzaminai buvo raštu ir žodžiu. Raštams temas ir uždavinius gimnazija gaudavo iš Varšuvos Mokslo apygardos užlipintuose vokuose, kuriuos atplėšdavo tik egzaminų salėje. Iš graikų kalbos egzaminas turėjo būti vertimas iš rusų į graikų kalbą. Arendarčikas visą vertimą padarė kuo geriausiai, tiktai, kur būta rusiškas "dočeri" (vienaskaitos kilmininkas), ten jis parašė "tu thygathros", o turėjo būti "tes thygathros" (ne vyriškos, bet moteriškos giminės artikelis). Už tai jo darbas buvo įvertintas "jedinica", ir jis paliktas VIII klasėje antriems metams. Aš tikiu, kad ta "jedinica" priklausė pedagogams, o ne jam. Čia buvo pailsusio žmogaus neapsižiūrėjimas, o ne žinojimo stoka. Arendarčikas išbuvo antrus metus VIII klasėje, išėjo į universitetą ir, jo nebaigęs, mirė.

Rusas Bieliajavas dėstė matematiką, ir dėstė gerai. Nors jo pavardė Bielajev, bet plaukai ir barzda

---

* Gimnazijoje, kaip ir visose Rusijos mokyklose, buvo vartojama penkių laipsnių pažymių sistema: 5 — labai gerai, 4 — gerai, 3 — pakankamai, 2 — nepakankamai, 1 — labai blogai.

juodesni jau negalėjo būti. Jis taipgi už vieną klaidą rašydavo "jedinicu". O šeštadienį už kiekvieną "jedinicą" reikėjo sėdėti po raktu.

MOKYTOJAI LENKAI

Iš lenkų mokytojų labiausiai gerbtinas klasikas Sawicki. Tai padorus, geras ir naudingas žmogus, visų mokinių labai gerbiamas. Ir šiaip jis pasižymėjo tokiomis savybėmis, kurios naudingos buvo jaunuomenei įsigyti ir jo pavyzdžiu gyvenimą tvarkyti.

Toli ne tokios rūšies buvo taip pat filologas lenkas Włoszek. Tai labai nervingas, piktas ir nepastovaus būdo žmogus. Vieną gerą jo savybę pastebėjo mokiniai, kad jis niekad nenešiodavo kaliošų ir purvinomis Marijampolės gatvėmis sugebėdavo vaikščioti nesuteršdamas savo batų. Jis buvo labai aukštas, turėjo ilgas kojas ir buvo sudžiūvęs, todėl eidavo kaip garnys, aukštai keldamas kojas. Kai kada tarp jo ir mokinių kildavo kone muštynės. Trečios klasės mokinį Vincą Kudirką jis parmetė klasėje ant grindų.

Taip pat lenkas buvo Pajewski, mažo ūgio žmogus, neblogas dėstytojas, nesupykdavo ant nusikalstančių moksleivių ir besišypsodamas mokėdavo jiems įskaudinti. Būdamas VI klasės auklėtojas jis taip nepatiko tos klasės moksleiviams, kad jie vieną kartą į jo kėdę katedroje įtaisė adatą, smaigaliu į viršų. Jis atėjęs, adatos nepastebėjęs, sėdo ir pašoko, kaip gyvatės įgeltas. Prasidėjo didelis tardymas gimnazi-

joje. Ne pilnai pasisekė susekti, kas kaltas, bet vienas sulenkėjęs lietuvis buvo pašalintas iš gimnazijos.

Ten pat gimnazijoje yra buvęs lenkas Wilkaniec, tur būt, kilęs iš lietuvių, bet aš jo nepažinojau: jis pasitraukė iš gimnazijos man esant I klasėje. Daugiau lenkų aš neatsimenu, tiktai gimnazijos gydytojas buvo daktaras E. Uscinski. Jis buvo lenkų patriotų vadas Marijampolėje.

MOKYTOJAI LIETUVIAI

Mano laikais Marijampolės gimnazijoje buvo trys lietuviai mokytojai: Vincas Staniškis (seniausias), Petras Kriaučiūnas ir Juozas Jasulaitis. Man įstojant į I klasę, prirengiamosios (priešklasės) vedėjas buvo Petras Arminas. Bet jis tais pačiais 1883 metais buvo atstatytas. Jo vietą užėmė nelietuvis, kurio pavardės aš neatsimenu.

Vincas Staniškis buvo filologas, daugiausia dėstė lotynų kalbą žemesnėse klasėse. Savo dalyką jis žinojo, bet nepasižymėjo nei pedagoginiais gabumais, nei nuoseklumu elgesyje su moksleiviais. Jis buvo nepiktas, nemėgo kenksmingų moksleiviams bausmių, bet laikydavosi metodo, kurį, tur būt, skaitė tėviška auklėjimo priemone. Kai aš nemokėdavau kada užduotos pamokos, tai, užuot nubaudęs ir blogą pažymį į klasės žurnalą parašęs, jis vadindavo mane "lentiaj malčiška" (tinginys, vaikėze), pasikviesdavo prie katedros, kurioje sėdėdamas paimdavo mane už plaukų ir tęsdavo žemyn. Aš, žinoma, lenkdavau galvą iki

žemės ir man neskaudėdavo. Juokdavosi kiti, juokdavausi ir aš. Po to, kai Apuchtin, Varšuvos mokslo apygardos globėjas 1885 m. apsilankė Marijampolės gimnazijoje, Staniškis turėjo liautis su savo tėviškuoju metodu ir laikytis drakoniškai griežtų dėsnių.

Vieną kartą aš rašiau klasės darbą — vertimą iš rusų kalbos į lotynų ir, vietoj "pauperes", parašiau "pauperi". Už tai gavau vienetą ir valandą sėdėti po raktu, nors kitų klaidų nebuvo. Ketvirčio gale iš lotynų kalbos buvo dvejetas. Kitame ketvirtyje man vėl pasitaikė panaši nelaimė: versdamas iš rusų kalbos į lotynų, parašiau "in senato", kai reikėjo "in senatu". Tai buvo vienintelė klaida visame darbe. Aš teisinausi, kad tai nėra klaida, nes Salustius kaip tik vartoja "in senato". Staniškis atsakė, kad tik VIII klasėje valia sekti lotynų klasikus, o V klasėje reikia laikytis gramatikos. Gavęs "kuolą" už tą darbą, atsėdėjęs karceryje valandą, ketvirtyje gavau irgi dvejetą iš lotynų kalbos.

Buvo dar ir kitas panašus atsitikimas. Iš lotynų kalbos versdamas į rusų kalbą, žodį "ipsorum" išverčiau į "samych" (reikėjo samich). Už tai gavau vienetą ir trečią dvejetą ketvirčio gale. Klaida buvo rusų kalboje, bet pažymys lotynų kalbai. Iš tų kelių pavyzdžių matoma, kodėl aš nesu didelis lotynų kalbos mėgėjas.

Staniškis buvo vedęs sulenkėjusią vokietę, namie lenkiškai tešnekėdavo. Turėjo vienatinį sūnų, kuris į gimnaziją įstojo jau man iš jos išėjus. Girdėjau, kad tas Staniškio sūnus Vytautas pasižymėjo, kaip uolus lenkų endekų vadas, ekonomistas, avižų specialistas.

Jis nuo 1919 profesoriavo Krokuvos universitete ir reiškėsi politiniame gyvenime. Žuvo 1942 Oswięcimo koncentracijos stovykloje.

Paskutiniais laikais, po to, kai Kriaučiūnas ir Jasulaitis paliovė gimnazijoje dėstę lietuvių kalbą, Staniškis apsiėmė vesti jos pamokas, įsipareigodamas vartoti rusų raides. Tiesą pasakius, jis neversdavo mus tų raidžių laikytis, nekontroliuodavo, ar mes lietuviškus žodžius rašome rusiškomis raidėmis. Rašto darbų jis neužduodavo. Mes žinojome, kad jam nevalia toleruoti lotyniškų raidžių lietuvių kalboje. Naudodamiesi tomis raidėmis, mes elgdavomės taip, kad nesudarytume sunkenybių mokytojui. Bet pamokos būdavo nuobodžios ir daugelis jų nelankė.

Petras Kriaučiūnas. Apie jį esu girdėjęs iš tų kunigų, kurie Kriaučiūną pažinojo prieš jam įstojant į Seinų seminariją. Marijampolės gimnazija, kaip žinoma, yra kilusi iš "Szkoła Powiatowa". Pilna gimnazija ji pasidarė tik 1867 m. Aš negaliu pasakyti, ar jau buvo gimnazija ar dar "Szkoła Powiatowa", kada ten mokėsi mano dėdė, vėliau Gelgaudiškio klebonas, kun. Pranciškus Būčys. Kol mokyklos direktorius buvo lenkas, o dėstomoji kalba lenkiška, buvo vartojamos net ir kūno bausmės rykštėmis. Jau man esant gimnazijoje, joje tarnavo tasai vyras, kuris seniau vykdydavo plakimo bausmes tos įstaigos moksleiviams. Bet šita sistema jau buvo panaikinta prieš įvykstant mokyklos pasikeitimui iš lenkiškos į rusišką. Kriaučiūnui tą mokyklą baigiant, joje tebuvo tik septynios klasės, nors skaitėsi pilna gimnazija. Joje tuomet buvo lenkų mokytojų daugiau, negu ma-

no laikais. Tarp lenkų mokytojų buvo vienas kilnaus būdo žmogus, kuris, labai brangindamas Lenkiją, suprato, kad lietuviams pridera mylėti Lietuvą. Tikra žinia, kad to mokytojo įtakoje augo Petras Kriaučiūnas, kuris pilnai suprato lietuviškojo patriotizmo reikalą. Nežinau, bet spėlioju, kad maždaug tuo pačiu laiku toje gimnazijoje, rasit ir to paties mokytojo įtakoje, augo Stasys Riauba iš Pusdešrių, kuris vėliau, baigęs Varšuvos universitetą, tarnavo valstybės banke Varšuvoje ir tame pat mieste mirė. Tur būt, apie tą patį laiką toje pačioje gimnazijoje buvo ir Petras Markūza, ir Andrius Botyrius, kuriuodu tačiau ėjo ne į Varšuvą, o į Maskvą aukštojo mokslo ieškoti. Kun. Simonaitis, kuris mirė Punsko klebonu ir, tur būt, buvo nedaug jaunesnis už minėtuosius, bet buvo "Tėvynės Varpų" autoriaus Vinco Kudirkos klasės draugas, man pasakojo, kad anasai lenkas mokytojas prikalbinęs Petrą Kriaučiūną, abiturientą, lietuviškai išversti Kochanowskio parafrazuotą psalmę ir lietuviškai ją paskaityti gimnazijos baigimo iškilmėse. Į tą iškilmę buvo sukviesti ne vien apylinkės dvarininkai, miesto žymesnieji asmenys, bet ir moksleivių tėvai, giminės sodiečiai. Iškilmingoje gimnazijos salėje lietuvių ūkininkų vyrų ir moterų buvo pilna. Kai Kriaučiūnas lietuviškai paskaitė savo verstąją psalmę, tai lietuvės moterys verkė, o vyrai stebėjosi, bet drauge ir džiaugėsi, kad jų kalba taip iškyla, jog net pačioje gimnazijoje, didžiausioje iškilmėje, lieka pagirta ir pagerbta.

Kai mano dėdė nuvažiavo į Seinus stoti į semiriją, tai tos įstaigos vadovybė jam pasiūlė prie savo pavardės galo pridėti "ski" ir pasidaryti "Buczynski", bet jis atsisakė. Jis pats man tai pasakojo, tik aš nesumečiau paklausti, ar tai buvo sąryšyje su patriotiniu Kriaučiūno sąjūdžiu ar ne. Negaliu tikrai pasakyti, bet man atrodo, kad mano dėdė ir Kriaučiūnas, gal ne visą laiką, bet maždaug tame pačiame laike buvo Seinų seminarijoje. Mano dėdė niekad neužsigynė savo lietuvybės. Panašiai buvo nusistatę maždaug to pat amžiaus klierikai Plėšikas ir Augustaitis. Maždaug tos pačios dvasios buvo ir klierikas, paskui kunigas Barkauskas, kuris, deja, ilgainiui išėjo iš proto ir mirė. Labai jaunas mirė ir Plėšikas, baigęs Petrapilio dvasinę akademiją.

Kriaučiūnas, būdamas klieriku Seinuose, turėjo du dideliu geismu: išlaikyti savo lietuvybę ir Lietuvoje darbuotis, kiek galima daugiau įsigijus mokslo. Jam seminariją baigiant, Seinų seminarija neturėjo stipendijos Petrapilio dvasinėje akademijoje, nes vienintelė stipendija jau buvo užimta. Šiandien nežinau, kas ją buvo užėmęs. Tuo tarpu Žitomieriaus vyskupija neturėjo ganėtinai kandidatų savo stipendijoms užimti, nes tų stipendijų buvo keletas. Ta vyskupija apsiėmė perleisti vieną stipendiją Kriaučiūnui. Sutarties nebuvo pasirašyta, bet savaime suprantama, kad, panaudojęs stipendiją, Kriaučiūnas būtų turėjęs eiti darbuotis į Žitomieriaus vyskupiją. Tas klausimas ryškiai iškilo Kriaučiūnui akademiją baigus. Iš jo pareikalauta, kad jis savo kunigystei titulą imtų

iš Žitomieriaus vyskupijos. Jis to nesutiko padaryti ir todėl negalėjo šventintis kunigu.*

Kriaučiūnui esant Petrapilio dvasinėje akademijoje, ten buvo trys susipratę lietuviai studentai: Petras Kriaučiūnas iš Seinų vyskupijos, Kazimieras Jaunius iš Žemaičių vyskupijos ir Silvestras Gimžauskas iš Vilniaus vyskupijos. Gabumais labiausiai pasižymėjo Jaunius. Lotynų kalbą tada akademijoje dėstė gana žymus pasaulyje lotynų kalbos specialistas dr. Lucionas Mueller. Vieną kartą per pamoką Jaunius tarė profesoriui: "Clarissime Magister, videris errasse" (Gerbiamiausias Mokytojau, atrodo, suklydai). Muelleris atsakė: "Non soleo errare" (Paprastai neklystu). Jaunius pakartojo, kur buvo klaida. Profesorius nenorėjo prisipažinti. Bet kitą kartą, grįžęs į pamoką, pripažino, kad Jauniaus buvo tiesa, o profesoriaus klaida.

Kriaučiūnas, metus pastudijavęs Varšuvos universitete ir įsigijęs klasikinių kalbų mokytojo diplomą, 1881 m. buvo paskirtas į Marijampolės gimnaziją. Jis lotynų kalbą dėstė paralelėse klasėse, o aš buvau normalioje klasėje. Bet, man esant IV klasėje, lotynų kalbos pamokos ir pas mus teko Kriaučiūnui. Aš buvau žemo ūgio ir dėl to sėdėdavau pirmutiniame suole prie pat krašto. Kriaučiūnas puikiausiai dėstydavo tą kalbą, turėjo daug gerų priemonių palengvinti atminties uždavinius. Jis buvo drauge ir

* Faktinai Seinų seminarija turėjo tris valdžios stipendijas Petrapilio Dvasinėje akademijoje, bet, Kriaučiūnui baigus seminariją, visos buvo užimtos. Kriaučiūnas gavo stipendiją ne Žitomieriaus, bet Mohilevo vyskupijos. Red.

muzikas: atsinešdavo smuiką, dainuodamas pritardavo smuiku, o visa klasė dainuodavo su juo ypatingai sustatytas išimtis iš lotynų kalbos taisyklių. Tokiu būdu be didelių pastangų ir greitai visa klasė išmokdavo. Jo pamoka būdavo iš trijų dalių: išklausinėti, kas vakarykščiai užduota, paaiškinti, kas naujai užduodama, ir likusį laiką — praktiški vertimai be pasiruošimo. Ta trečioji dalis vadinosi "letučyje frazy" (lakūs sakiniai). Mokytojas trumpai sakinį pasakydavo rusiškai, o iššauktas mokinys turėdavo atsakyti tą patį sakinį lotyniškai. Arba profesoriui pasakius lotyniškai, mokinys turėdavo išversti rusiškai. Kadangi aš sėdėdavau pirmame suole iš krašto, tai į "letučyje frazy" patekdavau bemažko kasdien. Skaičiau, kad tai mano nelaimė. Bet, kai įstojau į seminariją, kur viskas buvo dėstoma ir atsakinėjama lotyniškai, tai laiminau Kriaučiūną ir jo "letučyje frazy", nes nė sykio neteko seminarijoje naudotis žodynu.

1887 m. Kriaučiūnas buvo atleistas iš gimnazijos, kai joje prasidėjo smarki rusifikacija. Po dvejų metų ir Jasulaitis buvo iškeltas į Włocławką Lenkijoje. O Kriaučiūnas, kad ir atleistas iš gimnazijos, liko Marijampolėje teismo raštininku, nes nenorėjo niekur iš Lietuvos keltis.

Prieš man įstojant į gimnaziją (1883) rengiamosios klasės vedėju buvo Petras Arminas, žinomas lietuvis poetas. Bet, kai aš įstojau, jau jo nebebuvo, nes tų pat metų lapkričio 26 d. jis buvo atleistas. Nukeltas į Augustavo dviklasę mokyklą mokytoju, tenai susirgo džiova, atsisakė nuo vietos ir grįžo Marijam-

polėn; čia 1885 m. kovo 18 mirė. Prisimenu, kaip, būdamas bažnyčioje, mačiau gedulingas Armino laidojimo pamaldas, kuriose viena moteriškė, smarkiai verkdama, garsiai kartojo: "Przyidz, zdrajco, spojrzyi na swoją ofiarę" (Ateik, išdavike, pažvelk į savo žiaurumo auką). Paskui tik sužinojau, kad buvo laidojamas Petras Arminas, kad toji moteriškė buvo jo našlė ir kad "zdraica" turėjo reikšti gimnazijos direktorių Serno-Solovjovičių, kuris Arminą atleido iš tarnybos. Arminienė mintijo, kad tas atleidimas sustiprino jos vyro ligą ir tapo mirties priežastimi.

Kriaučiūnas, paskirtas Plokščių nuovados teisėju, 1889.V.2 vedė našlę Arminienę. Patyrę apie tai žmonės, kai kurie reiškė nusistebėjimo sakydami, jog Kriaučiūnas buvo klierikas, tai kaip jis galėjęs žmoną vesti. Bet tas nusistebėjimas neturėjo pagrindo, nes tonsūra ir keturi žemesnieji šventimai nesudaro kliūties moterystei.

Plokščių teismas apėmė tris valsčius Kudirkos Naumiesčio apskrityje: neabejotinai Plokščių, tur būt, Zyplių ir, rasit, Gelgaudiškio. Visuose tuose valsčiuose buvo daug girių ir Plokščių teisme beveik visos bylos būdavo dėl medžių vogimo. Prieš Kriaučiūnui atvykstant, buvo įsigalėjęs įprotis, kad, ūkininkui turint bylą teisme, jo žmona eidavo su kokia nors dovanėle pas teisėjo žmoną į virtuvę. Šitas įprotis išnyko Kriaučiūnui tapus teisėju. Kai kas sakydavo, kad Kriaučiūnienė buvusi tuomi nepatenkinta, bet aš neturėjau progos patikrinti.

Kriaučiūnas Plokščiuose teisėju išbuvo dešimtį metų, skiriamas taikos teisėjų suvažiavimo pirminin-

ko vis trimečiui. Taip skyrimas pasikartojo kelis kartus. Teko girdėti net iš paties Kriaučiūno, kad jo žmonos nevaisingumas buvo jam nemalonus. Jis gailėjosi nesusilaukęs vaikų. "Tėvynės Varpų" autorius Kudirka nusiskundžiančiam Kriaučiūnui priminė, kad, vesdamas Arminienę, jis žinojęs, jog ji turėjusi operaciją, po kurios jau negalėjo daugiau gimdyti.

Mažai svarbu Lietuvai Kriaučiūno veikla, kaip teisėjo, bet svarbu, kad jis ir toliau tęsė savo patriotišką darbą, aiškiai žinodamas, kad tas darbas kada nors bus kliūtimi jo paskyrimui į teisėjus. Iš to matyti, kad to žmogaus turėta neapsakomai stipri siela. Mes klierikai, kuriems rūpėdavo lietuvybė, ieškodavome progos susieiti su Kriaučiūnu Plokščiuose. Iš jo aš gavau Širvydo žodyno egzempliorių ir Punktus Sakymų. Dažnai turėdavome progos vasaros metu susitikti Kriaučiūno privatiniame bute su lietuviais pasauliečiais ir su Prūsų Lietuvos patriotais. Pas Kriaučiūną aš susipažinau su suomiu Mikkola, su danu Benigsenu ir su Gaigalaičiu iš Prūsų. O su Kudirka daug kartų būdavome Plokščiuose pas Kriaučiūną. Kai kada tokios lietuvių veikėjų sueigos Kriaučiūnuose tęsdavosi kelias dienas. Svetingas šeimininkas ir nakvynę parūpindavo. Tiesa, teismo trioba buvo gana didelė, nors medinė ir vieno aukšto, bet plati ir ilga. Vincas Kudirka kai kada ten pagyvendavo ilgesnį laiką. Plokščių klebonas kun. Jankauskas neperlabiausiai buvo uolus lietuvybėje, bet savo lietuvybę brangino. Kai kada svečiai, netilpdami Kriaučiūnuose, nakvodavo klebonijoje. Plokščių vikaras kun. Jonas Kudirka buvo uolus lietuvis. Jeigu neklystu, tai

Kriaučiūno įtaka padarė, kad inteligentų Krasauskų šeima buvo persiėmusi lietuviškomis pažiūromis ir įausmais. Nežinau, kokią vietą ir kokias pareigas turėjo Krasauskai Plokščiuose: ar jie tarnavo teisme ar Plokščių dvare, kurį nuomodavo ankščiau minėtas Juozas Pawłowskis iš Šilgalių. Dr. K. Grinius savo atsiminimuose nerašo pavardės tos merginos, kurią jam siūlė vesti kun. Kudirka. Aš spėju, kad tai būta Krasauskaitės. Nesykį teko gėrėtis, kai ji su Stalioraitiene dainuodavo lietuviškas liaudies dainas. Abi turėjo puikius balsus.

Svečiams, vasarą dažnai atvykstant į Plokščius, tekdavo naudotis Nemuno garlaiviais. Vieną dieną man besant Plokščiuose, susidarė rimto pavojaus, kuris virto juokais. Lietuvių pilna valtis artinosi prie garlaivio "Perkūno", kurio mašinistas ne laiku paleido garą, ir garlaivio ratas, sudavęs į valties galą, išmetė visus iš valties į vandenį. Laimė, kad toje vietoje buvo negilu, todėl visi greitai iš vandens išbrido į krantą. Ypač juokingai atrodė netikėtai išsimaudę prūsaitės patriotės.

Vienu tarpu Suvalkijoje paplito karikatūra. Joje bažnyčia, šalia iš lauko klūpanti moteriškė, žandaras ir didelis velnias. Po tuo vaizdu buvo atspausdintas parašas: "Velnias sako žandarui: Smotri, brat, eta ženščina molitsia na litovskoi knižke" (Žiūrėk, brolau, ši moteris meldžiasi iš lietuviškos maldaknygės). Aš nežinau, kas tą vaizdelį nupiešė, nė kas atspausdino, bet žmonės šnekėjo, kad tai padaręs Petras Kriaučiūnas.

Aš iš Kriaučiūno girdėjau, kad jo tėvas buvęs tvarkos žmogus: sekmadienių rytais sukeldavęs visą šeimyną rožančiaus giedoti. Net baigęs gimnaziją, Petras nebuvo paliuosuojamas nuo rožančiaus. Atgiedojus rožančių, visi eidavę į bažnyčią. Namie likdavę tik tie, kurių buvo eilė namus daboti. Prieš vesdamas Arminienę, Kriaučiūnas skusdavosi barzdą, bet nešiojo ūsus, o vedęs paliovė skutęs barzdą — ją augino. Kriaučiūnas tiesioginiai nepadėjo man tautiškai susiprasti, nes aš iš namų buvau gavęs lietuvišką nuotaiką. Lietuviškų Kriaučiūno pamokų man neteko klausyti, nes mane mokė Jasulaitis, o rašybos Zubrickas.

LIETUVIŲ KALBOS MOKYTOJAI

Man atvykus į gimnazijos I klasę 1883 m., lietuvių kalbos pamokos oficialiai jau buvo. Dėstė, kitoms pamokoms pasibaigus, mokytojas, buvęs katalikų kunigas, priėmęs pravoslaviją ir vedęs pačią, Liutostanskis, kilęs iš Kauno.* Jis pasižymėjo kaip autorius rusiškos knygos prieš žydus. Lietuviškai jis mokėjo daug blogiau už mus gimnazistus, o rašybos jokios. Per lietuviškas pamokas dažniausiai kalbėdavo rusiškai. Iš to, ką jis pasakydavo lietuviškai, mes aiškiai matėme, kad jis kalba tarmiškai ir labai skirtingai nuo Suvalkijos lietuvių. Pamokas jis labai daž-

* Dr. K. Grinius savo Atsiminimuose sako, kad tai buvo Krečinskis, surusėjęs totorius, mokytojavęs Tauragėj, leidęs rusiškai lietuviškus (rusų raidėmis) kalendorius. Liutostanskis dėstęs lietuvių kalbą Suvalkų gimnazijoje. Red.

nai praleisdavo. Labai mažai buvo jo mokinių, nes pamokos buvo neprivalomos.

1883 m. rudenį į Marijampolės gimnaziją matematikos dėstyti atvyko Maskvos universitetą baigęs Juozas Jasulaitis. Jis, kaip ir Kriaučiūnas, gyveno įsisamdęs "Krokuvos" viešbutyje. Sekančių metų rudenį Jasulaitis buvo paskirtas lietuvių kalbos mokytoju žemesnėse klasėse, o aukštesnėse dėstė Kriaučiūnas. Kadangi žemesnėse klasėse penktadieniais ir šeštadieniais tebūdavo tik keturios pamokos, tai lietuvių kalba užėmė penktosios pamokos laiką. Nors pamokos, kaip ir pirmiau, buvo neprivalomos, bet nė vienas lietuvis jų neapleisdavo. Jasulaitis, dėstydamas lietuvių kalbą, vartodavo Donelaitį, skaitydamas gramatiškai analizuodavo. Tokiu būdu išmokydavo gimnazistus lietuviškos gramatikos. Drauge jis išmokė ir poetikos dėsnių, nes išdėstė hegzametro taisykles ir pabrėždavo literariško grožio žymes. Malonu buvo dalyvauti tose pamokose. Retai jos pasiliaudavo valandai pasibaigus: dažnai tęsdavosi ne tik po pusantros, bet ir dvi. Ir besibaigiant moksleiviai dažnai prašydavo mokytojo tęsti toliau.

Jasulaitis užduodavo rašto darbų klasėje ir liepdavo užrašinėti pasakas, dainas ir kitokius dalykus, kai grįžtame namo. Tos medžiagos jis surinko gana daug, nes mokytojavo penkerius metus (1884-89). Baigėsi Jasulaičio dėstymas, kuomet į Marijampolę atvažiavo Varšuvos Mokslo apygardos globėjas Apuchtin. Jis pareikalavo iš Kriaučiūno ir Jasulaičio, kad pamokas vestų rusų raidėmis, ko juodu nesutiko padaryti, bet sutiko Vincas Stanišk̆is.

Prancūzų kalbą reikėjo pradėti II klasėje. Tada pas mus ją dėstė buvęs prancūzų puskarininkis Tollevin. Jis mažai ką suprato apie kalbą ir jos dėstymą, o apie pedagogiką iš viso nieko. Retai būdavo tvarka jo klasėje. Mokiniams ūžiant, jis rusiškai šaukdavo: "Molčaite, nerazgovarivaite" (Tylėkite, nešnekučiuokite). Užduotą pamoką jis klausdavo sėdėdamas katedroje, pasikvietęs mokinį pas ją. Baigęs klausinėti, rašydavo pažymį, kurį slėpdavo nuo mokinio. Vieną kartą, jam baigus klausinėti mane ir bandant rašyti pažymį į dienyną, kadangi tai ilgokai truko ir užėmė visą mokytojo dėmesį, aš pasilypėjau į katedrą, kad per jo petį pamatyčiau, ką jis man rašo. Pabaigęs jis pastebėjo mane ir su rankomis užėmė man akis, kad nematyčiau. Iš to juokėsi visa klasė.

Man esant III klasėje, prancūzų kalbą dėstė lenkas Jankowski, labai geras žmogelis, inteligentas, geros širdies, bet ne pedagogas. Visada rašydavo tik geruosius pažymius, nors niekas nieko nemokėdavo. Vieną kartą pasitaikė, kad jis vienam mano draugui parašė dvejetą. Nežinia, ar iš tikrųjų ar tik nudavė, tasai mokinys ėmė verkti. Pagailo mokytojui ir jis blogą pažymį panaikino, bet moksleivis vis dar verkė. Guosdamas jį, mokytojas sako: Nie plač! Ja narisuju tvoju rožu" (Neverk! Aš nupiešiu tavo veidą). Kadangi stiklas lange buvo rasotas, tai mokytojas pirštu ant stiklo nupiešė verkiančio vaiko veiduką.

Man esant IV klasėje, prancūzų kalbos nebuvo. V-je ją dėstė žmogus, apie kurį sakydavo, kad jis

esąs švedas. Jo pavardė buvo Nagel. Jis išmanė šį tą apie pedagogiką ir mums pareiškė, kad į metus, norėdami ar nenorėdami, išmoksime jo dėstomos kalbos. Jis dėstė ne tik prancūzų, bet ir vokiečių kalbą. Reikia pripažinti, kad dėstė sistemingai, gana aiškiai ir mokėdavo išreikalauti. Bet vistiek mes neišmokome tiek, kiek jis buvo žadėjęs.

Vokiečių kalbos dėstytojas buvo Marijampolės evangelikų parapijos klebonas Pastanazzi, kurio klebonija buvo prie pat gimnazijos sodo. Rusiškai jis silpnai mokėjo, o pedagogikos taip pat nedaug. Aš jo pamokų klausiau bene trejus metus (1884-87). Jisai liepdavo mokytis iš tam tikro vadovėlio, kuriame buvo uždaviniai versti iš vokiečių kalbos į rusų, atspausdinti viename puslapyje, o iš rusų kalbos į vokiečių — kitame puslapyje. Mokiniai greitai pastebėjo, kad iššauktieji atsakinėti ne visada turi laikytis to teksto, kurį skaito. Perskaitę rusišką sakinį iš uždavinio rusiškai atspausdinto, perskaitydavo vokišką sakinį iš uždavinio vokiškai atspausdinto, nors tų dviejų sakinių turinys nieko bendro neturėjo. Dažnas vaizdas būdavo, kad 4-5 moksleiviai, iššaukti atsakinėti, sustodavo į eilę pas rašomąją lentą ir po rusišką sakinių pliekdavo vokiškuosius ar po vokišką rusiškus. O mokytojas tuo tarpu vaikštinėdavo tarp suolų taku, mintydamas apie ką kitą. Mokiniai, sėdėdami suoluose, neva pašnibždom, bet taip, kad mokytojas girdėtų, vienas kitam sakydavo: "Kakoj strogij učitel" (Koks griežtas mokytojas). Jie manė, kad tos pastabos nukreipia mokytojo dėmesį nuo tos apgaulės, kurią darydavo atsakinėjantieji mokiniai.

Pastanazzi buvo geras ir gailestingas žmogus: mažuose moksleivių susirgimuose jis duodavo naudingų patarimų ir kai kada sėkmingų vaistų. Moksleiviai, jį apgaudinėdami, vis tik brangino ir gerbė. Kiti moksleiviai jį kitaip apgaudinėdavo. Iš jo daržo triušiai įbėgdavo į gimnazijos kiemą. Mokiniai sakydavo, kad triušiai gimnazijos kiemą gadina. Jis prašydavo išvaryti. Gimnazistai triušius vaikydavo, o likusieji klasėje sakydavo, kad anie išėjusieji negali triušių išvaryti. Tad ir jie eidavo iš klasės padėti draugams. Taip pamoka sugaišdavo.

ŽEMESNYSIS MOKSLO PERSONALAS

Prie žemesniojo mokomojo personalo galima būtų priskaityti tris asmenis, kurie nedėstydavo, bet turėdavo pareigas prižiūrėti, kad mokiniai tvarkingai elgtųsi. Tarp tų mano laikais veikliausias ir gudriausias buvo Kolesnikov, nesenas, neaukštas, vidutinio ūgio žmogus, su rudais plaukais. Jis labai mokėdavo sugauti moksleivius ką nors netinkamai darant. Ir moksleiviai jo labai nekentė, kaip tik už tuos policinius jo sugebėjimus. Bet šiaip jis buvo tvarkingas ir savo pareigas ėjo gerai, tik nei meilingumo, nei užuojautos neturėjo. Kitas vadinosi Tarycin, apysenis žmogus, vedęs, gana aukšto ūgio ir liesas. Šalia policinių pareigų, jis dar dėstė dailyraštį ir paišybą. Tarycin nepasižymėjo nei gudrumu, nei veiklumu, bet visi žinojo, kad jis mėgsta išgerti viršaus, negu reikia. Kaip paišybos ir gražaus rašto mokytojas, mažai jis naudos padarydavo, tik laiką užimdavo.

Atsimenu, kad 1888 m. rudenį aš buvau moksleivių bendrabutyje, kurį vedė Seniauskienė, ponios Sidzikauskienės motina. Mes trise nakvodavome atskirame mažesniame kambarėlyje: Jonas Balčiūnas VIII klasės — bendrabučio budėtojas, Juozas Brundza VI klasės ir aš. Vieną dieną pas mus atėjo Liudvikas Žilinskas, kuris gyveno Mačiulių bendrabutyje, prie tos pačios Kauno gatvės, į šiaurę nuo pašto triobos. Mes sutarėme pasidaryti sau puotą. Susidėjome pinigų, ir aš, kaip jauniausias, turėjau eiti nupirkti, kas puotai reikalinga. Reikėjo nupirkti dešros ir alaus, buvo jau draudžiamas laikas. Bet man pasisekė parnešti visa, nesusitikus nė vieno gimnazijos prižiūrėtojo. Liudvikas Žilinskas buvo geras muzikas. Bekeldami puotą, atseit, bevalgydami dešrą ir gerdami alų, pasigedome muzikos. Bet Žilinskas nebuvo atsinešęs smuiko. Man teko eiti į Mačiulių bendrabutį tą smuiką atnešti. Einant tenai, vėjas buvo gana smarkus, bet nieko ypatingo. Kol smuiką išgavau, šiek tiek užtruko. Kai išėjau iš Mačiulių bendrabučio su smuiku, vėjas buvo nežmoniškai pakilęs. Ne tik negalima buvo prieš vėją žengti, bet vėjas pagriebė mane ir nešė priešinga kryptimi ir įnešė į Tarycino gyvenamąjį butą. Tarycinas buvo girtas ir neturėjo sąmonės. Tuo tarpu vėjas šiek tiek aptilo, ir aš parbėgau į savo bendrabutį su smuiku.

Trečias klasių šeimininkas — pagelbininkas buvo neaiškios tautybės asmuo. Jeigu neklystu, jo pavardė Kersten; tai apysenis žmogus, nedidelio ūgio, buvęs karininkas. Gimnazijoj jis mokė gimnastikos, bet visai nevykusiai ir netvarkingai. Ilgainiui jis ne-

teko savo pareigų įtariamas padirbinėjąs klastotus gimnazijos išeitojo mokslo liudijimus ir atestatus. Kiek ten buvo tiesos, aš nežinau.

Marijampolėje buvo švari gėrimo įstaiga, kurią valdė lenkas Wojdalski. Kartais ten užeidavo aukštesniųjų klasių mokiniai paragauti alaus. Tas buvo griežtai draudžiama gimnazijos nuostatais. Vieną vakarą susitarę ten užėjo šeši VI ir VII klasės moksleiviai. Tarp jų buvo Vincas Dargis ir Romanas, kurio vardo aš neatsimenu. Jie buvo kambaryje ne prie gatvės, o tolimesniame. Wojdalskis, mokinių prašomas, buvo pažadėjęs, kad, jei kas iš mokytojų ar gimnazijos prižiūrėtojų bandytų užeiti, tai jiems bus laiku pranešta. Tarp savęs jie buvo sutarę, kad, esant pavojui, tuojau užpūstų žiburį ir pasigriebus savo ar nesavo kepurę bėgtų... Jiems šiek tiek paragavus alaus, bet dar neužbaigus, pasakyta, kad Kolesnikovas ateina. Jie užpūtė žvakę ir per užpakalines duris visi išbėgo. Visi išsinešė kepures, tik Romanas išbėgo vienplaukis. Kolesnikovas įėjo į tuščią kambarį ir rado kepurę su dviem raidėm: V.D. Pasiėmė tą kepurę, parnešė į gimnaziją. Pasirodė, kad ta kepurė tinka tik vienam Vincui Dargiui. Jam liepta arba pasakyti, kas su juo buvo drauge, arba vienam už visus bausmę atsiimti. O ta bausmė buvo dvejetas iš elgesio ir 12 valandų po raktu. Dargis draugų neišdavė, už tai antrame ketvirtyje elgesio gavo dvejetą, trečiame — trejetą ir ketvirtame — ketvertą. Su ketvertu iš elgesio jis 1889 m. baigė šešias klases. Jis išstojo iš gimnazijos ir nuvažiavo į Seinų seminariją. Seminarijos vadovybei kilo klausimas,

kas tas žmogus, kuriam iš elgesio parašyta ketvertas. Bet Dargio laimė buvo ta, kad jis buvo gimęs Slibinų kaime, Naumiesčio parapijoje, kurios klebonas buvo prel. Saliamonas Oleka, drauge seminarijos tarybos narys. Dargiui atvykus į egzaminus, prelatas Oleka pribuvo į Seinus ir papasakojo visą istoriją. Dargis tapo kunigu 1894 m., vėliau (1918 m.) įstojo į marijonus ir mirė Marijampolėje 1945.X.18. Romanas buvo Lenkijos finansų ministeris, kai Narodowa Demokratija valdė Lenkiją.*

Gimnazijos raštinę vedė taip pat neaiškios tautybės žmogus Stalski. Aukšto ūgio, didelis, stiprus vyras, jis mokėjo lietuviškai ir lenkiškai, bet kalbėdavo tik rusiškai ir buvo labai ištikimas rusifikacijos uždaviniams.

GIMNAZIJOS KAPELIONAS

Gimnazijoje tada tikybą dėstė kun. Jonas Miknevičius. Trumpai prieš man įstojant į gimnaziją, iš jos atsistatydino tėvas Jurgis Čėsna, kuris tikybą gimnazijoje dėstė lenkiškai ir buvo labai gerbiamas mokinių bei mokytojų. Atsistatydinimo priežastis — nenoras dėstyti tikybą rusiškai, kaip to pareikalavo švietimo vadovybė. Iš visų Seinų vyskupijos kunigų niekas nesutiko tikybą Marijampolėje dėstyti rusiškai, tik tas vienas kun. Miknevičius. Jis neturėjo aukštojo mokslo cenzo, kaip jo pranokėjas, kuris bu-

* Tasai Romanas, ar tik nebus žinomas endekų partijos šulas ir ministeris Romanas Dmowskis? Red.

vo baigęs Dvasinę akademiją Varšuvoje. Miknevičius nė rusiškai nemokėjo pakankamai. Man esant I klasėje, jis vartojo rusiškai-lenkišką kalbos mišinį. Atsimenu sakinį, kai bausdamas mokinį už netinkamą elgesį sakydavo: "Stúpi, búlvan, za dósku". Rankvedžių tikybai nebuvo. Ilgainiui atgabenta domininkono Stacevičiaus rusiškai parašytieji vadovėliai. Tačiau jų neužteko, ir Miknevičius pamokas diktuodavo, kurias reikėjo užsirašyti ir išmokti. Moksleiviai Miknevičiaus negerbė ir nemylėjo. Jis nė apologetinių žinių neturėjo pakankamai, kad galėtų išaiškinti moksleiviams kylančias abejones arba atremti antikatalikišką propagandą, kuri ėjo iš mokytojų ir iš šalies į moksleivių protus ir širdis. Kartais moksleiviai tyčia iškeldavo klasėje priekaištų prieš tikėjimą. Miknevičius už tatai supykdavo, kartais bausdavo, o priekaištai darydavo savo žalingąją įtaką.

1889 m. žiemą atvyko į Marijampolę naujas gimnazijos direktorius Gajewski. Eidamas per klases, VIII klasėje rado tikybos pamoką. Pats ėmė daryti priekaištų tikybai. Apie tai aš sužinojau iš minėtojo Jono Račiūno, kuris juokėsi ir džiaugėsi, kad jo tautietį ir jo tikybos kunigą rusifikatorius pravoslavas "sukirto" (posadil v kaliošu). Bemažko tos pačios nuotaikos, kaip Račiūnas, buvo ir kiti jo klasės draugai. Tačiau visuomenės pažiūra į kun. Miknevičių nebuvo teisinga. Tas kunigas buvo padorus ir ne tamsuolis. Ilgainiui jis išmoko rusiškai. Atliekamą nuo pamokų laiką jis praleisdavo skaitydamas knygas, kurių turėjo daug. Jausdamas savo nesantaiką su viešąja kunigų ir pasauliečių opinija, jis paguodos ieš-

kodavo asketinėse knygose ir pats iš italų kalbos išvertė į lenkų kalbą knygą "O doskanalości serdza ludzkiego" (Apie žmogaus širdies tobulumą) ir išspausdino Varšuvoje. Kun. Miknevičius Marijampolėje gyveno iš karto marijonų vienuolyne, paskui nusipirko iš Staniškio namą ir sodelį. Tas namas ilgainiui tapo Vargdienių Seserų vienuolijos nuosavybe (P. Kriaučiūno gatvė Nr. 11).

III

SEINŲ SEMINARIJA

ĮSTOJIMAS

Į Seinų seminariją aš bandžiau du kartu įstoti. 1889 m. baigiantis mokslo metams Marijampolėje, parašiau tėvui, kad noriu važiuoti į seminariją įstojamųjų egzaminų laikyti, kurie būdavo liepos mėn. pradžioje. Tąsyk aš buvau bendrabutyje, kurį laikė Lingys. Bet mokslo metai gimnazijoje baigėsi anksčiau. Iš bendrabučio visi moksleiviai išsiskirstė. Iš pradžių Lingiai duodavo man valgyti, bet tas jiems nusibodo. Savo lovą užsigabenau ant aukšto į palėpę ir ten nakvodavau. Bet apie birželio 25 d. paliovė davę man valgyti, o aš pinigų neturėjau. Paskutinius pinigus kaip tik prapirkau birželio 25 d., užmokėdamas už silkę 3 kapeikas. Toliau reikėjo maitintis vandeniu. Birželio 26-28 kitokio maisto neturėjau. Birželio 29 d. buvo šv. Petro atlaidai. Aš išėjau pasivaikščioti plentu. Kai moterys ėjo į bažnyčią, tai užuosdavau, kuri nešasi duonos, kuri ne. Bet visgi išbuvau neprašęs valgyti. Ir pats nuėjau į bažnyčią, atlikau išpažintį ir po visam užėjau pas pažįstamą nejauną vyrą, kuris norėjo tapti kunigu nebuvęs gimnazijoje. Aš jį dovanai mokiau, kad jis galėtų stoti į egzaminus ir išlaikyti keturių klasių kursą. Kai jis valgė pietus, aš prisipažinau esąs tris dienas nevalgęs. Jis tada užtarė už mane tų namų šeimininkei,

kur pats gyveno, ir aš gavau valgyti, iki atvažiavo tėvas vežti mane į Seinus. Tėvas užmokėjo Lingiams, ką buvau kaltas, ir atsiteisė su ta šeimininke už paskutines kelias dienas. Nuvažiavau į Seinus,* išlaikiau egzaminus, bet, kai pagarsino priimtųjų sąrašą, tai manęs jame nebuvo. Parvažiavau namo ir ištisus metus išbuvau namieje, dirbdamas ūkio darbus.

Kitą metą (1890) tėvas manęs jau nevežė, tik davė pinigų ir liepė važiuoti pačiam. Iki Suvalkų atvažiavau laimingai, pasisamdydamas vietos tuose vežimuose, kuriais žydai vežiodavo prekes. Jie vadinosi "brikais". Į Suvalkus atvykau liepos 2 d. rytmetyje. Tą dieną nei "brikai", nei "karetkos" į Seinus nevažiavo, nes Seinuose buvo dideli atlaidai. Žmonės, keliaujantieji į atlaidus, buvo pirma manęs užėmę visas susisiekimo priemones, kokios tik tuomet buvo. Man patarė kreiptis į paštą pas laiškų vežėją, kuris vyko į Seinus. Su juo sutariau užmokėti jam, bet jis negalėjo paimti mane mieste, kadangi buvo draudžiama jam vežioti keleivius. Jis man patarė išeiti už miesto, žadėdamas mane pakeliui paimti. Aš išėjau plentu Seinų kryptimi, bet jis manęs nepaėmė. Teko eiti 29 varstus pėksčiam. Beeidamas, kad ir pailsėdamas, smarkiai įvargau. Krasnopolio miestelyje (už kokių 8-9 km nuo Seinų) užėjau į karčiamą pailsėti ir suvalgyti savo pavalgą, kurią nešiausi. Karčiamoje buvo sentikių rusų, kurie klausinėjo manęs, kas aš

* Kelionė iš mano tėviškės į Seinus: iš Šilgalių į Kud. Naumiestį 19 km, iš Naumiesčio į Vilkaviškį 20 km, iš Vilkaviškio į Marijampolę 22 km, iš ten į Suvalkų Kalvariją 17 km, iš Kalvarijos į Seinus 35 km. Viso labo 113 km.

esu ir kur einu. Kai pasisakiau einąs į seminariją ir noris būti kunigu, jie mane visaip gazdino, pasakodami netikėtinų niekų, bet nieko blogo man nedarė.

Atėjau pagaliau į Seinus, užėjau į seminariją ir sutikau buvusį Marijampolės gimnazijos moksleivį klieriką, įgaliotą priiminėti kandidatų prašymus ir dokumentus. Jis pažiūrėjo į mano atsineštą gimnazijos liudijimą, nusijuokė ir pasakė, kad iš mano sumanymo nieko nebūsią.* Palikęs pas jį prašymą ir dokumentus, nuėjau į bažnyčią melstis. Sunkios buvo tos valandos, kūnas nuo ilgo ėjimo įvargęs, o dar ir abejonės prislėgė sielą. Nakvojau pas žydą mieste. Rytojaus dieną buvo pamaldos už mirusius vyskupijos dvasiškius, po pamaldų egzaminai. Taip, kaip ir pernai, salėje buvo susirinkę egzaminatoriai profesoriai ir egzaminuojami kandidatai. Su profesoriais buvo drauge ir Kud. Naumiesčio klebonas Saliamonas Oleka, kurį pažinojau, nes jis, lankydamas dekanatą, dažnai užvažiuodavo ir į mano tėviškę.

Egzaminavo seminarijos vicerektorius Eliziejus Strimavičius. Egzaminas buvo nesunkus: reikėjo skaityti lotyniškai Tomo Kempiečio "De imitatione Christi" ir išversti lenkiškai. Po egzaminų buvo pagarsintas priimtųjų sąrašas, kuriame buvau ir aš. Egzaminų metu susitikau su savo pusbroliu Pranu Dėdinu, kuris su savo tėvu buvo atvažiavęs į egzaminus, bet liko nepriimtas. Su juodviem parvažiavau namo ir pergyvenau kelias keistas dienas: miegojau nakti-

---

* Tas klierikas buvo Feliksas Kudirka, vėliau marijonas. **Red.**

mis ir dienomis ištisai. Tėvas ir motina, susirūpinę mano nesiliaujančiu miegu, įpareigojo mano brolį Juozą neduoti man miegoti. Aš išbėgau į kluoną, užsilipau ant užlaido, kur buvo sukrauti šiaudų kūliai, ir miegojau ant tų kūlių tikėdamas, kad ten niekas manęs nesutrukdys. Bet Juozas užtiko mane ir tenai ir nedavė miegoti. Tada aš pabėgau visai iš triobų į Pašešupį, atsigulęs įkrantėje vėl miegojau, kol mane rado. Taip mane vaikė iš vietos į vietą, neatsimenu, tris ar keturias dienas, kol praėjo nepaprastas miego noras.

Vasara praslinko, kaip paprastai. Iš namų išvažiavau į Seinus 1890 m. rugsėjo 14 d. Kud. Naumiestyje buvo šv. Kryžiaus atlaidai ir po pietų, į kuriuos buvo pakvietęs minėtasis klebonas Saliamonas Oleka, išvažiavome tolyn. Paprastas kelias ėjo per Vilkaviškį ir Marijampolę. Kalvarijoje sustojome karčiamoje ir čia patyrėme, kad plinta cholera. Sanitarai darė dezinfekciją viso, ką tik vežėmės į Seinus. Po ilgos kelionės, arkliams pailsus, Kalvarijoje teko ilgiau pabūti, kad jie pailsėtų ir sustiprėtų. Mes trise: tėvas, brolis ir aš, aprūpinę arklius, sėdėjome karčiamoje. Į ją atėjo du kareiviai rusai. Vienas gyrėsi užpelnęs tą dieną 3 rublius, o kitas — 5 rublius. Abudu buvo vienaip pasiryžę tuos visus pinigus pragerti. Man atrodė stebėtina, kad juodu ėmė gerti tik alų dideliais stiklais, kuriuose galėjo tilpti apie ¾ litro. Bet dar labiau buvo nuostabu, kad, nugėrę pusę, pareikalavo pripilti degtinės. Žydė reikalavo čia pat sumokėti pinigus, prieš dar pradedant gerti. Ištuštinę tuos stiklus, juodu pareikalavo arako (rumo).

Ir jį gėrė: mums bežiūrint ištuštino devynias pusbonkes arako. Mums jau atėjo laikas važiuoti, o juodu ėjo dar daugiau arako prašyti, ir nuostabu, kad laikėsi ant kojų gerai. Nuvažiavome į Seinus, na, ir prasidėjo paprastasis klieriko gyvenimas. Tėvas su broliu, pernakvoję Seinuose, atsisveikinę su manim, išvažiavo namo.

PIRMIEJI METAI SEMINARIJOJE

Klierikai, prieš prasidedant mokslui, turi atlaikyti trijų dienų rekolekcijas. Apie jas buvau girdėjęs, kad tai baisus dalykas, bet pasirodė, kad ne taip labai. Tiesa, reikėjo tylėti ištisą laiką, nuolat būti koplyčioje. Apmąstymams vadovavo kun. Juozas Antanavičius, žinoma, lenkiškai. Pats svarbiausias dalykas — reikėjo atlikti viso gyvenimo išpažintis. Tai buvo pats baisiausias uždavinys. Kai prisiminiau viską ir pasiruošiau atlikti, tai įsitikinau, kad mane turės išvaryti susyk. Baigdamas tą išpažintį, pasakiau nuodėmklausiui kun. Navickui: "Matau, jog į kunigus netinku ir gailiuosi išleidęs tėvą, nes dabar sunku bus išvažiuoti". Nuodėmklausis pasakė, kad nereikia taip skubintis, kad reikia pabandyti: bloguosius įpročius, žinoma, reikia pašalinti ir rūpintis, sutvarkius būdą, sąžiningai mokytis ir įsigyti kunigui reikalingų gerųjų įpročių. Taip ir likau.

Po rekolekcijų buvo leista mums pirmamečiams iš vakaro apsirengti sutanomis ir ryto metą per mišias drauge su visais klierikais priimti šv. Komuniją.

Po pietų visa seminarija išėjo pasivaikščioti į giraitę. Paskutinis pirmamečių sąraše klierikas buvo Dičpinigaitis, ir jis turėjo pareigą nešti palantą ir sviedinį. Giraitėje vieni klierikai mušė palantą, kiti dainavo, dar kiti vaikštinėjo. Prieš temstant, visi sugrįžo namo poromis, kaip buvo atėję. Po vakarienės buvo rekreacija. Susirinkę į įvairius kambarius grupėmis, klierikai dainavo, bet tik lietuviškai, nors šiaip seminarijoje viešpatavo lenkų kalba. Mūsų kurse buvo 15 asmenų: tame skaičiuje tik 3 lenkai, o kiti visi lietuviai.

Seminarijoje buvo patriotinis lietuvių būrelis, kuris, prieš man įstojant, jau buvo susidaręs ir įsikūręs lietuvišką knygynėlį. Lietuviškų knygų jame buvo nedaug, bet daugiau buvo lenkiškų ir rusiškų leidinių, kalbančių apie Lietuvą. Taigi buvo lituanistikos knygynėlis. Lietuviškų knygų trūkumas buvo susidaręs dėl negalėjimo jų gauti. Knygynėlio spintutė buvo seminarijos kampe, pietvakarinio bokšto patalpoje, tarp skrynučių ir pintinėlių, kur klierikai laikydavo savo asmeninius daiktus. Beveik visi lietuviai buvo tos kuopelės dalyviai. Jos įkūrėjas buvo, dabar gerai nežinau, ar kun. Justinas Staugaitis ar kun. Antanas Staniukynas, kuriuodu buvo baigę seminariją prieš man ten įstojant. Man esant I kurse, knygynėlį valdė ir tvarkė IV kurso klierikas Feliksas Kudirka.

Bet veikliausias kuopelės žmogus buvo dzūkas Antanas Milukas, III kurso klierikas, labai veiklus žmogus. Ir Feliksas Kudirka, ir Antanas Milukas buvo baigę po septynias klases gimnazijoje. Kudirka

buvo ramaus ir tylaus būdo, labai naudingai veiklus. Milukas labiau rūpinosi lietuvybės reikalais, kaip teologijos mokslu. Jis garsiai kritikuodavo ir profesorius, ir šiaip visa, kas jam nepatikdavo.

Beveik iš pat pradžių Milukas ėmė viešpatauti ant manęs, nežinia dėl ko praminęs mane "Černizina". Ką tai reiškė ir kodėl jis taip mane praminė, tur būt, amžinai liks paslaptis. Būdamas didesnis už mane, jis kartais su delnu braukdavo man nuo kaktos per nosį žemyn ir sakydavo "Knapt!" Aš nelabai džiaugdavausi tuomi, bet nė nepykdavau. Jis užduodavo man daug įvairių dalykų, bet tie dalykai buvo naudingi ir vienaip ar kitaip kilusieji iš idealistinių sumetimų, beveik visuomet sąryšyje su lietuvybe.

Tarp kita ko, Milukas sielojosi tuomi, kad seminarijos siuvėjai buvo žydai. Jis padarė tai, kad atsirado lietuvis, jeigu neklystu, Petruškevičius. Iš to buvo naudos lietuviams klierikams ne vien tik ekonominės, kad žydų monopolis išnyko, bet tas siuvėjas buvo patikimas Miluko agentas, kuris teisingai pasiųsdavo, kas reikėjo, iš Seinų į Tilžę, į "Varpo" redakciją, o iš Tilžės partraukdavo lietuviškų spausdinių: vien "Varpo" į Seinų seminariją pareidavo 44 egz. Petruškevičius ir klierikų pinigus teisingai pristatydavo redakcijai.

Seminarijos lietuviams daug pagalbos teikdavo gydytojas dr. Kaukas, ypačiai tuomi, kad pas jį ateidavo korespondencija, kurią buvo pavojinga leisti per seminarijos vadovybę. Dr. Kaukui tarpininkaujant, susižinodavome su dr. Petru Matulaičiu, kuris buvo Vilkaviškyje gydytoju. Žiemos metu, kada išė-

jimas į giraitę tebūdavo tik vieną kartą savaitėje, ir tai trumpam laikui, vakarinėse klierikų rekreacijose būdavo ne vien lietuviškų dainų, bet ir referatų skaitymas. Juos gaminti turėjo visi iš eilės, bet, žinoma, ne visi išpildydavo. Milukas gana uoliai visus prižiūrėdavo ir išbardavo apsileidėlius. Aš savo uždavinius atlikdavau. Tokio susirinkimėlio dalyviai išklausę darydavo savo pastabas. Vienas mano referatėlis buvo pripažintas, kad galima jį pasiųsti į Tilžę. Tąsyk, šalia "Varpo", skirto inteligentams, buvo pradėjęs eiti "Ūkininkas", skirtas sodiečiams. Mano pasiųstasis straipsnelis ilgai gulėjo redakcijoje. Net nusiminiau, kad jau niekad nepasirodys spaudoje, bet, būdamas tėviškėje per atostogas, gavau "Ūkininko" 1891 m. 8 nr. Jame buvo mano straipsnis atspausdintas. Buvau pasirašęs slapyvardžiu "Pulvis". Kaip tas straipsnis vadinosi, dabar neatsimenu. Pakišau tą straipsnį savo tėvui paskaityti. Jis nežinojo, kad tai mano darbas ir nuoširdžiai ištarė savo nuomonę: "rašė kvailys". Taip buvo įvertintas mano pirmagimis literatūroje vaikas.

Ilgainiui sumanyta nesitenkinti straipsnelių skaitymu, bet leisti rankraštinį laikraštuką. Jis buvo pavadintas juokingu "Knapt" vardu, tur būt, dėl to, kad tą žodį tardavo Milukas, braukdamas man per nosį, ir man paskyrė pareigą jį redaguoti. Ilgainiui laikraštukas užaugo tiek, kad pripildydavo 8 laiškinės popieros puslapius. Išeidavo šeštadieniais, pakeitęs vardą į rimtesnį — "Viltis". Kadangi laikraštukas buvo ranka rašomas, tai buvo keletas klierikų, kurie perrašinėdavo talpinamuosius straipsnius taip, kad juos

būtų lengva skaityti. Dažniausiu perrašinėtoju buvo Jonas Kudirka iš Vyšpinių kaimo, o gražiausiai rašydavo klierikas Vincas Dargis iš Slibinų. Ilgainiui laikraštukas užaugo tiek, kad būdavo jau ne 8 puslapiai, bet 6 lapai po 4 puslapius. Šeštadienyje laikraštukas buvo įteikiamas V kurso vyriausiam lietuviui, kuris turėjo jį greitai perskaityti, įteikti artimiausiam savo draugui įpareigojant jį taip, kad laikraštis per savaitę pereitų per visų lietuvių rankas. Šeštadienio vakare grįždavo jis į redakciją. Vienas lapas to laikraštuko buvo atspausdintas Amerikoje. Iš to laikraštuko buvo susidariusi lyg knygutė, nes ištisų metų visi numeriai buvo įrišti į gana tvirtus luobus. Ta knygutė buvo laikoma pas mano dėdę Gelgaudiškio klebonijoje. Užėjus Vonsiackio siautėjimui, jau man esant Petrapilyje, ir padarius kratą mano tėviškėje, Gelgaudiškio klebonijos virėja Marijona Muškitieraitė, bijodama, kad žandarai nerastų to laikraštuko klebonijoje, jį sudegino ir prisipažino mano dėdei klebonui. Jis tik nusijuokė ir jos nebarė.

Mes klierikai neturėjome atskirų kambarių seminarijoje. Nakvodavome dideliuose kambariuose, kurių mažiausiame buvo keturios lovos. Aš gyvenau kambaryje, pažymėtame 6 numeriu. Jame buvo apie 10 lovų. Pamokų klausydavome ir jas ruošdavome didelėje salėje, į kurią sueidavome visi seminarijos klierikai. (Seminarija — buvęs domininkonų vienuolynas). Tame kambaryje lovų nebuvo, tiktai ilgi suolai ir stalai — platūs ir nedažyti. Pirmojo kurso klierikų uždavinys buvo žiūrėti, kad tų stalų ir suolų dulkės būtų nuvalytos ir grindys iššluotos. Mes tą

darbą atlikinėdavom kiekvienas po savaitę. Vienas mūsų kurso draugas, jo savaitei atėjus, pareiškė to nedarysiąs, nes tai esąs pažeminantis uždavinys. Vieną dieną stalai ir suolai buvo dulkėti ir grindys nešvarios. Mūsų kursas susirinko spręsti klausimo — kas daryti? Minėtasis draugas pakartojo savo pareiškimą ir sakė daugiau neturįs ką sakyti. Tada kursas nutarė ir tuojau nutarimą įvykdė: draugą pagulde ant stalo ir, nutvėrę vieni už rankų, kiti už kojų, su juo perbraukė visą stalą. Galų gale minėtajam draugui beliko arba eiti skųstis seminarijos vadovybei, arba įvykinti draugų reikalavimą. Porą dienų už jį jo pareigą atliko kitas, kuris jam buvo palankiausias. Paskui jis pats atlikinėjo savo uždavinį.

Pirmojo kurso uždavinys buvo taip pat vėdinti minėtąją salę, o žiemos metu kūrenti jos krosnį. Taip ir darydavome. Rekreacijos metu, kada nebūdavo nei pamokų, nei jų ruošimo, tas salės galas pas krosnį pavirto kurso sueigų vieta, kurioje kartais dainuodavo, kartais pasakas sekdavo, kartais gvildendavo tautinius arba teologinius klausimus. Ne be to, kad iškildavo ir esminių dalykų.

Tarp teologinių klausimų, atsimenu vieną: vienas mano draugas išsitarė, kad legenda apie "amžinąjį žydą" esanti tuščia pasaka. Aš smarkiai užprotestavau teigdamas, jog negali būti kataliku, kas netiki į tą "pasaką". Būrelyje nuomonės pasidalino, bet mane retai kas palaikė. Aš nenorėjau pasiduoti daugumos pažiūrai ir sakiau, kad tai yra privalomas krikščioniškojo padavimo dalykas. Draugai to nepripažino ir sakė, kad aš ne tik žioplas, bet ir užsispyrėlis.

Teko šauktis aukštesnio autoriteto. Iš draugų gerbiamas, rimtas V kurso klierikas Stankaitis pasijuokė iš mano pažiūros ir pripažino, kad "amžinojo žydo" legenda yra tik pasaka, o ne krikščionijos tikybos padavimas. Kad ir nenoroms, man teko prisipažinti buvus kvailos klaidos uoliu apgynėju.

Kūrendami krosnį, mes kartais kepdavome joje kieto sūrio gabalėlius. Žinoma, oras nuo to salėje nepagerėdavo. Aukštesniųjų kursų klierikai įspėjo, kad, kepę sūrius, išvėdintume salę prieš prasidedant pamokoms ar jų ruošimui. Pas tą krosnį man pasisekė paskelbti vieną pranašystę.

Mano kurso draugas Mikas Leonavičius dainavo ir jo balse buvo aiškiai girdėti savotiškas lyg įskilimas, visai panašus į tokį jau įskilimą, buvusį balse kunigo Juozo Sriuoginio. Tasai kun. Sriuoginis buvo baigęs seminariją 1890 m. — vieneriais metais vėliau už savo kurso draugus, su kuriais jis buvo įstojęs į seminariją 1884 m. To suvėlinimo priežastis — būdamas III kurse, Sriuoginis apsirgo viduriais, turėjo išvažiuoti į Karaliaučių gydytis ir vienerius metus sugaišo. Pastebėjęs Leonavičiaus balse tokį pat "įskilimą", aš tariau Leonavičiui maždaug taip: "Mikai, tu nebaigsi seminarijos su mumis. III kurse tu apsirgsi, išvažiuosi į Karaliaučių ir įsišventinsi vėliau už mus". Kaip pasakiau, taip ir įvyko: Leonavičius baigė du kursus sveikas, trečiame apsirgo, važinėjo į Karaliaučių, ten gydėsi ir sugaišo daugiau negu metus. Jis įsišventino kunigu žymiai vėliau už visą mūsiškį kursą, bene 1901 m. Salė, kurioje tie visi

dalykai vyko, lotyniškai vadinosi "Laboratorium" (Darbo vieta), o klierikai ją vadindavo "Labirintu".

SEMINARIJOS PROFESORIAI

Pamokos buvo dėstomos trijose patalpose. Tos, į kurias sueidavo beveik visi klierikai, vykdavo "Laboratorijoje", nes ji buvo didžiausia. Bet buvo joje ir kitų pamokų, negausių, kurioms nebuvo vietos kitur. Filosofijos ir kalbų pamokos vykdavo nedidelėje patalpoje su dviem langais. Tasai kambarys ir vadinosi "Filosofijos kambariu". Jame kitados garsusis Vincas Kudirka, būdamas klieriku, įlangėje rašydavo pieštuku savo lenkiškus eilėraščius, bet mano laikais jau tų eilėraščių nebuvo likę. Man esant klieriku, du profesoriai dėstė filosofiją: kun. Pranas Augustaitis II kursui, o mums I kurso klierikams filosofiją dėstė kun. dr. Vincas Blaževičius. Abudu buvo lietuviai (filosofiją dėstė lotyniškai), abiejų balsai ir klausos buvo blogi. Bet Augustaitis labai mėgo lietuviškas dainas. Man esant II kurse ir klausant Blaževičiaus pamokų, Augustaitis filosofiją dėstė I kursui. Jame buvo du klierikai su ypatingai gražiais balsais. Sendziko balsas buvo taip aukštas, kaip moterų diskantas, Brusoko drūtbalsis siekdavo taip žemai, kad vargonai imdavo tik viena oktava žemiau. Juodu (Brusokas ir Sendzikas) sutardavo dainuoti duetu. Vieną kartą pasitaikė, kad, prieš Augustaičiui ateinant į pamoką, juodu pianissimo dainavo "Op, op, kas ten, Nemunėli..." Brusoko balsas, kad ir žemas, bet buvo minkštas. Priėjęs netoli durų, profesorius

sustojo ir klausė, kol klierikai baigė dainuoti. Klierikai tai pastebėjo, ir veikiai kursas uždėjo draugams pareigą dainuoti, prieš prasidedant pamokai. Taip pasisekdavo pamoką kokias penkias minutes sutrumpinti, kol profesorius klausydavosi už durų.

Blaževičiaus pamokos buvo nuoseklios, aiškios, sistemingos ir suprantamos. Jis vartojo lotyniškai parašytą prancūzo Vallet rankvedį. Augustaičio pamokose trūko tvarkos. Jis turėjo gabumų aiškiai dėstyti istorijos įvykius, bet neturėjo gabumo išaiškinti filosofines sąvokas. Augustaičio atminties gausumas ir talpa buvo stebėtina, bet chaotiškumas daug kenkė jam, kaip profesoriui. Kaip rankvedį filosofijai jis vartojo taip pat lotynišką, bet italo Zigliara parašytą. Augustaičiui aš esu dėkingas, tarp kita ko, už tai, kad jis mane pakrikštijo. Klierikai Augustaitį pravardžiuodavo, nežinia dėl ko, "Lybas". Jei neklystu, Mykolaitis-Putinas jį tuo vardu vadina savo "Altorių Šešėlyje". Abu filosofijos profesoriai nuoširdžiai mylėjo Lietuvą ir pritarė klierikų tautiškai-patriotiškai veiklai, bet Blaževičius, kuris privačiai ištikimiems klierikams parodydavo savo veiklios užuojautos ir padėdavo įvykdyti, ko patys klierikai negalėdavo, buvo diplomatas ir savo lietuviško nusistatymo nepareikšdavo tokiose aplinkybėse, kur viešpatavo lenkiška persvara.

Augustaitis buvo nuoseklesnis ir nuoširdesnis.* Kaip minėta, yra parašęs Vygrių ir Seinų diecezijos

* Prof. Pr. Augustaitis buvo dėdė nukunigėjusio humanitarinių mokslų fakulteto profesoriaus Prano Augustaičio. Taigi ekskunigas Pranas Augustaitis yra mano dėdė, Prano brolio,

istoriją ir Seinų diecezijos bažnyčių monografiją. Nuo 1911 m. iki mirties (1915 m.) jis buvo Marijampolės klebonu. Jis visur pasisakydavo ir pasireikšdavo, kaip lietuvis. Jo gyvenime nebuvo krypčių pasikeitimo. Blaževičius ilgainiui pasviro į lenkus, tapo Lomžos klebonu ir, būdamas seminarijos rektorium, davė pilną laisvę savo pagelbininkui Jalbrzykowskiui elgtis ne taip, kaip priderėjo. Iš to kilo daug konfliktų tarp Blaževičiaus ir lietuvių patriotų.

Man baigus filosofiją, dvasios tėvo pareigoms seminarijoje buvo paskirtas kun. dr. Antanas Staniulis, kuris paskui taip pat dėstė filosofiją. Jis buvo aiškus, nuoširdus ir nuoseklus lietuvis patriotas. Jam gyvenant Romoje (1889-1892), kur gavo teologijos daktaro laipsnį, prieš grįžtant į Lietuvą, Vatikane buvo sprendžiamas klausimas, kiek lietuvių tauta ski-

---

kuris iš Voverių kaimo išėjo į žentus Vilkaviškio parapijos Mažučius, sūnus. Baigęs seminariją, Pranas įstojo į Petrapilio akademiją, bet jam ten tvarka nepatiko. Išvažiavo į Friburgą, kur pamokų galima buvo klausyti ar neklausyti. Jis turėjo pakankamai lėšų. Friburge buvo drauge su Vincu Bartuška (Perkūnu). Juodu dažnai būdavo Berne. Ten tada gyveno Pijus Grigaitis, kuris išsitardavęs, kam juodu kunigais. Ilgai truko, bet Augustaitis gavo filosofijos daktaro laipsnį už disertaciją "Die litauische Elementen in der polnischen Frueromantik". 1913-20 gyveno Jungt. Amerikos Valstybėse, kur buvo Mahanony City klebonu. Kai kun. Švagždys susitiko su kun. Augustaičiu, tai Augustaitis nenorėjo paduoti rankos pasisveikinti, nes "su laisvamaniais kunigais nenoriu nieko bendro turėti" — pasakė. 1920 m. Augustaitis grįžo į Lietuvą ir Vilniuje mokytojavo lietuvių mergaičių gimnazijoje. Tada viename viešbutyje Vilniuje jo elgesys sukėlė daug kam nusistebėjimo. Netrukus pareiškė esąs ne kunigas ir nekatalikas; vedė moterį, kuri pas jį buvo Mahanoy City.

riasi nuo lenkų. Manyta, kad lietuvių kalba esanti tik lenkų tarmė, skirtumas tik tos pačios kalbos ribose, o lietuvybės sąjūdis yra dirbtinai varomas rusų, gal ir vokiečių pastangomis. Kun. Staniulis popiežiaus Valstybės sekretoriui (Segretario dello Stato di Sua Santita) kardinolui Mariano Rampolla del Tindaro (1843-1913) įteikė greta surašytą "Tėve mūsų" lenkiškai ir lietuviškai. Tuo kardinolą įtikino, kad kalbų skirtumas yra gilesnis.

Kun. Staniulio konferencijos klierikams dvasinio gyvenimo srityje buvo naujiena labai maloni ir labai naudinga. Konferencijas tas jis sakė lenkiškai, nes tokie buvo seminarijos nuostatai, bet jis neslėpdavo, kad pas jį vaikščioja lietuviai ir pasikalba apie lietuviškus dalykus. Tiek drąsos jis turėjo. Nuo 1904 m. tapo Pajevonio klebonu, karo metu buvo Rusijoje, grįžęs klebonavo Prienuose, vėliau Kaimelyje. Prie vysk. Karoso buvo Seinų katedros prelatas dekanas, kūrijos viceoficiolas, prosinodalinis teisėjas. Apie 1925 m. persikėlė į Kretingą dėstyti pranciškonų rengiamoj seminarijoj, dar altaristavo Mosėdyje ir mirė Jokūbave 1927.VIII.5.

Daug senesni už Staniulį buvo Seinų seminarijoje du profesoriai broliai: Matas (vyresnysis) ir Eliziejus (jaunesnysis) Strimavičiai, kuriuos jųdviejų kaime pravardžiuodavo Kėkštais. Matas buvo prelatas, o Eliziejus kanauninkas. Matas dėstė moralinę teologiją ir Šv. Raštą, o Eliziejus — kanonų teisę ir buvo seminarijos vicerektorius.

Matas, kaip moralinės teologijos profesorius, pasižymėjo aiškumu ir praktiškumu. Jis išreikalaudavo,

kad klierikai dėstomąjį dalyką gerai mokėtų. Jo nuomone, pats svarbiausias kunigų gyvenime dalykas yra gerai mokėti moralinę teologiją. Abejotinų, painių problemų jis nekeldavo, žiūrėdamas, kad klierikai mokėtų tai, kas griežtai nustatyta. Šv. Rašto dėstymuose jis buvo mažiau naudingas ir žymiai atsilikęs nuo tų laikų skriptūristikos mokslo. Apie to mokslo metodiką jis nieko neminėdavo, nei teksto kritikos neaiškindavo, nei naujų problemų neiškeldavo. Bet iš gimnazijos atėjusiems jauniems žmonėms jo pamokos buvo naudingos. Nors jos ir neduodavo įžvelgti į skriptūristikos mokslą, koks jis buvo tais laikais, tačiau duodavo apie Šv. Rašto knygas daug žinių. Šv. Rašto pamokos būdavo po pietų. Nesykį, ypačiai lietingomis dienomis, imdavo miegas, nepaisant to, kad profesorius dėstė gana gyvai.

Jo brolis Eliziejus ypatingai pasižymėjo asketiškumu. Kaip kanonų teisės dėstytojas, jis buvo neblogas. Tais laikais Codex Iuris Canonici dar nebuvo nė rašoma. Tada galiojo Corpus Iuris Canonici su daugybe priedų, todėl, man klierikaujant, kanonus dėstyti profesoriui buvo kur kas sunkiau, negu dabar (Bažnyčios Teisių kodeksas paskelbtas 1917 m., o galioti pradėjo 1918 m.).

Kanauninkas Eliziejus asketiką mokėjo ne vien teoretiškai, bet ir praktiškai: jis buvo giliai doras, pavyzdingas kunigas, kuriam rūpėjo kasdien tobulėti. Praktiškos krikščionybės vykdymas buvo didžiausias jo rūpestis. Visomis jėgomis jis tą dvasią rūpinosi įžiebti klierikuose. Ypatingai gražiai ir gerai jis mokydavo klierikus elgtis atostogų metu.

Iš prigimties dviejų brolių būdai buvo skirtingi: Matas buvo linksmas ir veiklus, mėgo parūkyti ir pasilinksminti. Eliziejus buvo ramus, mažakalbis, labai susivaldąs kalboje ir elgesyje, ypačiai branginąs pareigas ir vykdąs jas kuo tobuliausiai. Bet abu broliai mylėjo kitas kitą ir Brevijorių kalbėdavo išvien. Prieš Pijaus X reformą vadinamas "Horae Diurnae" (Dienos Valandos) juodu mokėjo atmintinai ir išeidami iš savo kambarių pradėdavo jas kalbėti, kai tik susitikdavo koridoriuje, nežiūrėdami į knygas.

Pasitaikydavo kai kada ir juokingų atsitikimų. Vienu tarpu vicerektorius (Eliziejus) susirgo. Tik didžiausiame reikale, apsivilkęs žiemišku paltu, jis išeidavo iš savo kambario. Tuo pačiu laiku taip pat sirgo ir klierikas Supinski, maždaug tokio pat ūgio, kaip ir vicerektorius, ir taip pat tik su vatiniu storu paltu apsivilkęs retkarčiais išeidavo iš kambario. Supinskio kurso draugas lietuvis Sivickis, eidamas siauru apatiniu koridorium, pamatė pirma savęs einant storai apsivilkusį ligonį. Manydamas, kad tai jo draugas Supinskis, pasivijo jį iš užpakalio, paėmė už alkūnės ir lenkiškai paklausė: "Czy jeszcze żyjesz, zdiechlaku?" (Ar dar tebesi gyvas, padvėsėli?). Užkalbintasis atsigręžė — tai buvo kanauninkas Eliziejus, — ir tarė Sivickiui: "O to patrz do kogo mówisz i co gadasz!" (Žiūrėk, su kuo kalbi ir ką sakai!). Savickas susigėdęs pabučiavo kanauninkui ranką ir dūmė koridorium kuo greičiausiai šalin.

Vienodame seminarijos gyvenime ir smulkmena davė progos gausiems juokams. Sekančią dieną, pasibaigus teologijos pamokai, išėję į koridorių du teo-

logai pakartojo vakarykštį įvykį. Kaminskas nudavė Sivicką, o Bulvičius Eliziejų Strimavičių. Pabaigę sceną, juodu turėjo pasukti į kitą karidorių ir tik ten pamatė, kad paskui juodu eina vicerektorius, išėjęs iš "Laboratorijos" po pamokos. Bet juodu jau neatsiprašinėjo, o tik spruko tolyn kuo greičiausiai.

Ilgus metus Eliziejus Strimavičius auklėjo seminarijos klierikus, bet galutinai jo sveikata taip susilpnėjo, kad jau daugiau nebegalėjo tų pareigų eiti: 1893 m. pakeltas prelatu, po poros metų iš seminarijos pasitraukė ir apsigyveno Prienuose. 1898 m. buvo paskirtas Slavikų klebonu. Bet ir čia sveikata buvo silpna. Nors ir sirgdamas, jis dirbo kiek galėjo ir žmonėms tik gera darė. Jį dažnai pavaduodavo tos pačios parapijos vikaras, jo sesers sūnus, taip pat Eliziejus, kunigas Laurynaitis. Po kiek laiko klebono Eliziejaus Strimavičiaus sveikata visiškai sunyko. Paskutinėje ligoje ir paskutinę tos ligos dieną jau buvo matyti, kad mirtis čia pat. Slavikų žmonės, daugiausia moterys, susirinko klebonijoje prie ligonio lovos. Pas dėdę atėjo ir kun. Laurynaitis. Ligonis jau rodėsi be sąmonės, betgi kreipėsi į vikarą ir gana aiškiai tarė: "Kunigėli, skubinkis pakrikštyti vaiką". Vikaras susirūpino, nes nebuvo girdėjęs, kad reiktų ką krikštyti. Ligonis raginimą pakartojo. Vikaras išėjo iš kambario ir pamatė ateinant vyriškį ir moteriškę, kuri nešėsi kūdikį. Toji moteriškė tarė: "Kunigėli, labai silpnas vaikas..." Kunigas nusiskubino į bažnyčią ir vos tik suskubo pakrikštyti tą kūdikį, nes jis tuoj mirė. Šitą atsitikimą man pasakojo ne viena prie ligonio buvusių moterų. Prisimenu tik

vienos — Giliūtės pavardę, kuri mintyjo, kad Eliziejus Strimavičius stebuklingai regėjo atnešamojo kūdikio reikalą. Mano klausiamas, kun. Eliziejus Laurynaitis patvirtino šį faktą. Prelatas Eliziejus Strimavičius mirė 1901 m. ir palaidotas Slavikuose.

Matas Strimavičius ilgiau už brolį profesoriavo. Numirė jis 1903 m. ne Seinuose, o Suvalkų Kalvarijos klebonijoje, viešėdamas tenai, bet palaidotas Seinuose.

Abudu Strimavičiai turėjo aukštojo mokslo laipsnius: Matas buvo baigęs Varšuvos dvasinę akademiją ir turėjo teologijos kandidato laipsnį (ten kitokio neduodavo), o Eliziejus buvo baigęs Petrapilio dvasinę akademiją ir turėjo kolegijos magistro laipsnį. Abu broliai tarp savęs kalbėdavo lenkiškai, bet lietuvybės nesigėdindavo, nesislėpdavo ir turėjo savotišką Lietuvos meilę. Juodu abudu, man rodos, buvo kilę iš rytinės Zanavykijos — Griškabūdžio ar Višakio Rūdos parapijos.

Žymus tarp profesorių mano laikais seminarijoje buvo Martynas Čepulis, dzūkas, kilęs iš Alytaus parapijos. Akademijoje jis nebuvo buvęs ir mokslo laipsnio neturėjo, bet turėjo labai aiškų įgimtą protą ir, kaip ir Strimavičiai, tiesų, teisingą būdą. Kaip ir anuodu, jis buvo dorovingo kunigo pavyzdys. Bet jis buvo šlubas, nes, jau kunigu tapęs, nelaimingai paslydo ir išsilaužė koją, kurią nemokėta tinkamai išgydyti. Turėdamas gerą protą, Čepulevičius (oficialiai vadinosi: Czepulewicz) susistatydavo turiningus, neilgus pamokslus, bet klausytojams sunku buvo jais pasinaudoti dėl jo iškalbos nuobodumo. Tas

pats buvo ir su jo pamokomis. Jis dėstė dogmatinę teologiją ir pastoralinę. Nelabai jis reikalaudavo, kad mes griežtai išmoktume tą, kas buvo užduota, pasitenkindamas tuo, kad turėtume šiokį tokį supratimą apie dėstomąjį objektą. Savo pamokslus jis atspausdino lenkiškai. Kunigai mėgdavo tais spausdintais pamokslais naudotis, nes jie buvo turiningi, sistemingi, aiškūs, lengvai išmokstami ir patogiai pakartojami. Kaip ir Strimavičiai, Čepulevičius sakydavosi eąs lietuvis ir lietuvybę mylėjo, bet į lenkų kalbą buvo įpratęs, kaip į savo gimtąją. Jis buvo labai geras žmogus. Kai aš neturėjau pinigų atspausdinti savo daktaro disertacijos ir neturėjau jokios garantijos, kuria buvo galima pasitikėti skolinant man pinigus, tai Čepulevičius be nuošimčių man paskolino, kiek reikėjo, ir laukė tol, kol aš galėjau apmokėti savo skolą. Įvertinant tą Čepulevičiaus elgesį, reikia atsiminti, kad algos jis viso labo gaudavo 150 rub. į metus. Tai buvo alga tokio dydžio, kaip žemo Kalvarijos kalėjimo tarnautojo, kuris taip pat, kaip profesoriai, dovanai gaudavo butą ir valgį. Čepulevičius mirė 1909 m. Seinuose.

Seminarijoje giesmių mokė kun. Ivanauskas. Jis turėjo gražų balsą ir buvo iškalbus. Jis mokė klierikus bažnytinio giedojimo ir ėjo katedros vikaro pareigas. Nors buvo lietuvis, bet nemėgo prisipažinti lietuviu.

Seminarijos ekonomas buvo kun. Navickas, taip pat lietuvis. Jis buvo veiklus, sumanus ir linksmas žmogus. Jis praktiškai aprūpindavo ekonominius seminarijos reikalus, o aš jam dėkingas, kad jis mane

sulaike nuo pabegimo is seminarijos. Ir antru kartu jis man buvo naudingas, kai mane užpuolė sunkios abejonės. Kun. Navickas numirė eidamas Augustavo klebono ir dekano pareigas.

Man seminarijoje esant, regensas (rektorius) buvo kan. Povilas Krajewskis, lenkas. Jis dėstė liturgiką ir šešis kartus savaitėje po 15 minučių sakydavo klierikams praktiškas gyvenimo pamokėles apie tai, kaip klierikas turi elgtis, apie būdo tvarkymą ir apie būsimąsias kunigo pareigas. Tai buvo padorus žmogus. Savo pareigas ėjo sąžiningai, bet šiaip nieku nepasižymėjo. Ilgainiui jis tapo vyskupijos administratorium (1893-97). Kai 1897 m. Seinų vyskupu tapo Antanas Baranauskas, tai jis prelatą Krajewskį paskyrė Lomžos klebonu. Jis mirė 1901 m., o sekančiais metais mirė ir vysk. A. Baranauskas.*

---

* Vysk. Baranauskui mirus, vyskupijos administratorium buvo išrinktas kun. Juozas Antanavičius iš Paplynių kaimo, Griškabūdžio parapijos. Dėl 1905 m. Antanavičiui darytas priekaištas, kad jis caro manifestą skelbdamas liepęs įdavinėti policijai revoliucionierius. Aš nemanau, kad jis liepė įdavinėti. Antanavičiaus aplinkraščiu tada buvo nepatenkinti ne vien tik socialistai, bet ir kunigai, bet kunigai ne taip smarkiai peikė Antanavičių, kaip revoliucininkai. Tada aš nebuvau Seinuose ir negaliu susidaryti savo nuomonės apie aplinkraštį, kurio nesu skaitęs. Tik žinau, kad prel. Juozas Antanavičius buvo atsargus, ir neteisingiu, kad aplinkraštyje nebuvo griežtumų, kurių tuomet visuomenė pageidavo. Buvo laikų, kada Antanavičius buvo antilietuvis, buvo laikų, kada jis buvo ultra lietuvis, taipgi buvo laikų, kada jis gyveno labai geruoju su gubernatorium. Jis visą savo kunigystės amžių praleido Seinų vyskupijos kurijoje įvairiuose laipsniuose. Vieną kartą, klieriku būdamas, klūpojau katedroje netoli didžiojo altoriaus, o Antanavičius klūpojo už-

Seminarijoje mokytojai kad ir klausinėdavo klierikus kasdien, tačiau nesakydavo, kokius pažymius rašo. Aš gimnazijoje įpratęs dvejetukais tenkintis, maniau, kad tuos pačius arba nedaug geresnius turiu ir seminarijoje. Pasibaigė pirmieji metai, ir su ta nuomone apie save išvažiavau atostogų, kurias praleidau tėviškėje, dalinai būdamas pas savo dėdę Gelgaudiškyje. Nors dėdė buvo tik vikaras, tačiau jo klebonas Motiejus Dėdinas (rašėsi Dydinski) mėgdavo turėti savo klebonijoje klierikų kuo daugiau. Aš ir naudojausi tuomi. Neatsimenu, kad kas ypatingo būtų įvykę 1891 m. vasarą, išskyrus tą nelabai saldžią nuomonę, kurią mano tėvas pareiškė apie mano straipsnį, išspausdintą "Ūkininke". Apie tą laiką (1890 m. pradžioje) Šakiuose apsigyveno "Tėvynės Varpų" autorius dr. Vincas Kudirka. Neatsimenu, ar tais ar sekančiais metais per atostogas su juo susipažinau, nes mano tėviškė buvo nepertoliausiai nuo Šakių.

TOLIMESNIS MOKSLAS SEINUOSE IR ŽEMESNIEJI ŠVENTIMAI

Į seminariją grįžau, kaip paprastai, rudenį — 1891.IX.14. Trumpai po to reikėjo atlikti rekolekcijas, o po rekolekcijų IX.21 gavau tonsūrą ir keturis

---

pakaliniame suole. Buvau jau V kurse. Antanavičiui, matyt, aš nepatikau, nes jis garsiai sakė, kad mane reikia išvaryti iš seminarijos. Prel. Antanavičius mirė 1916.VIII.7 Kursko gubernijoje, Lvove, kur gyveno kaip karo pabėgėlis.

žemesniuosius šventimus iš Seinų vyskupo Petro-Povilo Wierzbowskio. Ta proga mūsų kurso klierikai sukėlė maištą prieš vyskupo tarną Stanislovą. Gaunant šventimus, klierikų pareiga paaukoti vyskupui vaškinę žvakę. Neatsimenu, kam mūsų kurse pasirodė, kad vyskupo tarnas neteisėtai savinasi tas žvakes. Kurso vardu buvo pareikalauta, kad tarnas tas žvakes atiduotų mums. Tarnas nenorėjo atiduoti, o kursas sutarė reikalauti. Reikalavimas buvo priešingas liturginės apeigos reikšmei. Tačiau vyskupas paliepė tarnui žvakes mums atiduoti, ir mes jas saugojome, kad turėtume ką užsižiebti mirties valandoje. Nežinau, ar kuris mano draugų išlaikė tą žvakę iki mirdamas. Aš tik žinau apie save, kad seniai jos neturiu.

KUN. SIDARAVIČIUS IR LAŠIŠA

Vysk. Wierzbowskis tų pačių metų rudenį sunkiai apsirgo. Jo liga užsitęsė ilgai ir jis mirė 1893.VI. 1. Jam dar sveikam esant, nežinau, kuriais metais, garsusis knygnešių tėvas kun. Martynas Sidaravičius, būdamas drauge ir žvejų globėju, Nemune birželio 12 d. sugavo nepaprastai didelę lašišą. Tą dieną į Sudargą buvo atvykęs iš Slavikų kun. Juozas Dailidė. Sidaravičius sumanė lašišą padovanoti vyskupui Wierzbowskiui vardinėms (VI.29). Slavikų vikaras, Sudargo klebono prašomas, apsiėmė tą lašišą nuvežti į Sintautus, kur birželio 13 d. buvo šv. Antano atlaidai, o kun. Dailidė ketino važiuoti į juos. Sidaravičius įpa-

reigojo Šlavikų vikarą, kad, į Sintautus nuvežęs, lašišą įduotų Griškabūdžio kunigams, atvykusiems į tuos pačius atlaidus ir įpareigotų griškabūdiečius lašišą perduoti Pilviškių kunigams, o anie, kad toliau pasiųstų per klebonijas į Seinus. Lašiša atvyko laimingai į Sintautus birželio 12 d. Susirinkusieji kunigai išklausė Sidaravičiaus sugalvotojo plano ir juokdamiesi lašišą įteikė Sintautų klebonijos virėjai. Tolimesnė to dalyko istorija jau galima dasiprotėti... Šv. Antano atlaidai tą metą pasitaikė penktadienį. Atlaidų pietuose Sintautų dvasiškija ir svečiai gyrė lašišą. Sidaravičius tai patyrė kuriam laikui praėjus ir buvo nepatenkintas. Patyrė ir Seinų dvasiškija, kuriai, kad ir neteko paragauti lašišos, bet ji pripažino, kad Sintautuose pasielgta protingai: vasaros metu juk neįmanoma išlaikyti negyvą žuvį dvi savaites be šaldytuvo.

PAMOKSLŲ VERTIMAS LIETUVIŲ KALBON

Man esant seminarijoje II kurse, lietuvių būrelis sumanė padaryti ką nors svarbesnio už atskirų straipsnelių rašymą. Tuomet buvo jaučiamas lietuvių kalboje pamokslų trūkumas. Lietuviškuose pamoksluose pasitaikydavo daug nelietuviškų žodžių ir sakinių. Jaunieji, baigusieji seminariją, kunigai sunkiai išvengdavo nelietuviško išsitarimo pamoksluose, kadangi naudodavosi spausdintais lenkiškais ar kitokiais nelietuviškais pamokslais. Taigi, neatsimenu kas, viename lietuvių būrelio susirinkime iškėlė sumanymą paimti gerą pamokslų knygą ir ją išversti gryna lie-

tuvių kalba. Manyta iš to dvigubos naudos būsią, nes kunigai galės pasinaudoti rūpestingai išverstais pamokslais, o būrelio dalyviams nerūpės temų pasirinkimas straipsniams. Tuomet buvo tikrai geri kun. Fischerio lenkiški pamokslai. Tebuvo išėjęs tik pirmasis tomas. Sutarta jį išversti. Tilžėje buvo lietuvis Angrabaitis, kuris žadėjo tuos pamokslus išspausdinti savo lėšomis. Visi lietuviai klierikai išsidalino, apsiimdami išversti po vieną pamokslą. Kai kam teko ir du. Man teko pareīga prižiūrėti jų vertimus ir suvienodinti jų kalbą. IV kurso klierikas Juozas Laukaitis įpareigotas būti visų pamokslų redaktorium. Jam teko pagerinti mano suvienodintą kalbą. Sumanymas buvo įvykdytas: kalba suvienodinta, pagerinta ir redaktoriaus įžanga parašyta. Nepoilgam tas tomas buvo atspausdintas. Išėjo ir antrasis tomas lenkiško originalo, bet jau sunku buvo prikalbinti vertėjus. Baigęs II kursą, aš vienas išverčiau tą antrąjį tomą, bet tas mano vertimas liko neatspausdintas. Jį buvau išvertęs per atostogas, gyvendamas savo motinos tėviškėje Šunkariuose pas Joną Povilaitį.

MANO LIGA

Man esant II kurse, 1892 m. žiemos metu seminarijoje du klierikai apsirgo rauplėmis, būtent Sebastonis ir Tulaba, kuriuodu gyveno tame pačiame kambaryje, kaip ir aš. Juodu laimingai išgijo, daktaro Kauko prižiūrimi. Gavėniai besibaigiant, vieną sekmadienį aš pasijutau nesveikas ir nėjau su kitais į katedrą pamaldoms. Užjausdamas mane III kurso

klierikas Galeckas įtikinėjo mane, kad reikia tik gerai apsiplauti šaltu vandeniu, atsigulti į lovą ir viskas greitai praeis. Galeckas buvo Kneipo šalininkas. Jis nurengė mane visiškai, apiplovė šaltu vandeniu ir paguldė į lovą. Tačiau liga nepraėjo, o pablogėjo taip, kad reikėjo kviesti gydytoją. Dr. Kaukas pažino rauples, įsakė mane nugabenti į izoliacijos kambarį, kuris buvo tuščias minėtiems dviems klierikams pagijus. Gydytojas rūpestingai ir išmintingai mane prižiūrėjo. Apie Velykas aš jaučiausi pasveikęs, bet gydytojas neišleido manęs iš izoliacijos kambario, į kurį buvo uždrausta kam nors įeiti, išskyrus gydytoją ir tarną, persirgusį rauplėmis, kuris man atnešdavo valgyti. Mane izoliacijoje po išgijimo išlaikė aštuonias savaites.

Ten man pasitaikė baisus sapnas, kurį aš aprašiau, dabar neatsimenu kuriame kalendoriuje. Izoliacijos laiku nebuvo kas veikti, o aš turėjau tik vieną knygutę šv. Alfonso Liguori, redemptoristų įsteigėjo, išverstą į lenkų kalbą vardu "Kaip Jėzų mylėti". Aš tą knygutę išverčiau lietuviškai, bet vertimas liko neišspausdintas.

Prieš atostogas 1892 m. įvyko Seinų seminarijos klierikų ir Maskvos universiteto studentų lietuvių sutarimas paruošti bendrą lietuvišką kalendorių. Klierikai apsiėmė sustatyti švenčių sąrašą ir literarinę dalį, o studentai — astronomines žinias ir šiaip apie gamtos dalykus. Lietuviškasis seminarijos būrelis apsiėmė išparduoti kalendorių prieš jį išspausdinant. Tuo tikslu buvo padarytas diktokas kvitų kiekis, ant kiekvienos kvitos buvo klierikų bibliotekos antspau-

das. Pinigai, gauti už kvitas, turėjo sudaryti lėšas kalendoriui atspausdinti. Važinėdami atostogų metu per gimines, klierikai išdalino daug tų kvitų ir surinko pinigų kalendoriui atspausdinti. Kalendorius išėjo tikrai, bet pasidarė du keblumai. Sekančių atostogų metu kalendorių platintojai turėjo daug nemalonumų, nes pasirodė, kad mėnulio atmainos visiškai neatitinka dienas, pažymėtas kalendoriuje. O ūkininkams kaip tik svarbu tas atmainas žinoti. Man pačiam iš savo giminių teko patirti kalendoriaus kritikos aštresnės už mano pirmojo straipsnio kritiką. Dar blogesnis dalykas, kad kai kurios kalendoriaus platinimo kvitos pateko Marijampolės žandarų viršininkui Vonsiackiui, o jos buvo su seminarijos bibliotekos antspaudu. To pasėkos pasireiškė vėliau.

TRETIEJI METAI SEINUOSE. KIELCIŲ SEMINARIJOS TRAGEDIJA

Man esant trečiame seminarijos kurse (1892-93), laikraštukas jau ėjo savo visu pilnumu. Lietuvybė seminarijoje buvo apėmusi visus lietuvius bemažko be išimties. Bet tarp Kalėdų ir Užgavėnių įvyko didelis sukrėtimas. Kielcių seminarijos įvykiai — gaisras, revizija ir uždarymas, profesorių ištrėmimas į Siberiją, klierikų išblaškymas į kitas seminarijas sukėlė baimės ir Seinuose. Seminarijos vadovybė patyrė, kad kalendorių kvitos pateko į žandarų rankas. Tada Seinų seminarijos vadovybė pati padarė reviziją klierikuose. Iš mano klaupkos koplyčioje revizoriai kon-

fiskavo lietuvišką novenų knygutę, bet paliko maldaknygę. Kan. Krajewskis atsisakė iš rektoriaus pareigų. Jo vieton buvo paskirtas jaunas vyskupijos kurijos sekretorius kun. Jonas Giedraitis, 35 metų žmogus, labai veiklus ir iškalbus. Jis uždraudė lietuviams lietuviškai kalbėti. To uždraudimo nepaklausė klierikai Juozas Laukaitis ir Juozas Dičpinigaitis. Pats rektorius išgirdo juodu lietuviškai šnekant ir uždavė trijų dienų rekolekcijas. Kas buvo su tom rekolekcijom, nežinau. Atrodo, kad juodu jų nelaikė, bet rektorius neprižiūrėjo ir už tai nenubaudė.

Darant reviziją, nerasta pačių svarbiausių dalykų, ypač Tilžės naujųjų spausdinių, nei "Varpo", nei "Ūkininko", kur buvo aiškiai revoliucinių straipsnių. Visą tai mes patys sudeginome. Seminarija pergyveno ilgoką laiką baimės, kasdien laukdama, kad atvyks policija ir padarys kratą. Nuoširdžiai norėta, kad Kielcių nelaimė nepasikartotų Seinuose. Iš tos audros pasidarė ir aukų: iš seminarijos buvo pašalinti trys klierikai. Iš mūsų III kurso lenkas Wippert, kuris buvo pedagogo Juozo Kairiūkščio žmonos brolis, iš IV kurso Antanas Milukas ir Sutkaitis iš Bizų kaimo, Sintautų parapijos, sulenkėjęs lietuvis arba, geriau sakant, lietuvis, nedalyvavęs lietuvių būrelyje, nė šiaip patriotiniame veikime. Jis mirė 1927 m. Pittsburge, būdamas šv. Kazimiero parapijos klebonu, atvirtęs į lietuvius. Tą atvirtimą padarė išvarymas iš seminarijos, nors pašalinimas buvo visai ne dėl lietuvybės. Milukas taipgi pasižymėjo Amerikoje kaip kunigas. Šis tikrai buvo uoliausias lietuvybės skelbėjas, bet jam Seinų seminarijos vadovybė darė

priekaištą, kad jis permažai rūpinąsis išmokti teologijos ir tvarkyti savo būdą. Šiuodu paskutiniai priekaištai buvo teisingi.

ATOSTOGOS IR VASAROS DARBAI

Besibaigiant III kursui, gavau pakvietimą iš Petrapilio akademijos studento klieriko Andriaus Dubinsko, kad atvažiuočiau į Vilnių, susipažinčiau su Vilniaus seminarijos klierikais, drauge su Dubinsku nuvykčiau į Kauną ir užmegsčiau santykius su tenykščių klierikų lietuvišku būreliu. Netikėtu būdu seminarijos vadovybė palengvino man gauti leidimą važiuoti į Vilnių ir Kauną. Tą kelionę aprašiau "Tėvynės Sarge". Važiuojant atostogų, buvau gavęs iš seminarijos rektoriaus uždavinį parašyti savo pažiūras ir mintis apie klieriko pareigą tvarkyti ir lavinti savo būdą, pavartojant katalikiškos asketikos nurodymus. Reikia pripažinti nuopelnas naujam rektoriui kun. Jonui Giedraičiui, kad jis padarė didelę naudą seminarijai, iškeldamas asketikos reikalą ir naudą seminarijoje. Jo pastangomis buvo įvesta dvasios tėvo pareiga, kurią ėjo ir kun. Staniulis, ir kun. Kedys. Mano tuomet pagamintas raštas po atostogų buvo įteiktas rektoriui ir pripažintas, kad blogiau parašyti jau nebebuvo galima. Aš ir šiandien pripažįstu, kad tai buvo teisinga ištarmė: aš visai nesupratau duotojo uždavinio. Vietoje psichologiškai-asketiško rašto, aš pagaminau literatišką dialogą, be gilesnio turinio ir be ganėtino literatinio grožio, visiškai nesuprasdamas to tikslo, kuriam uždavinys buvo skirtas.

KETVIRTIEJI SEMINARIJOS METAI

Ypačiai IV kurse aš pasijutau žmogiškai subrendęs. Pradėjau rimtai žiūrėti į gyvenimą.

Ketvirtame kurse esanti slaptoji lietuvių draugijėlė savo pirmininku išsirinko penktametį Vincą Dargį iš Slibinų.* Aš buvau išrinktas draugijėlės vicepirmininku ir turėjau pagelbininką III kurso kliriką Petrą Bulvičių. Draugijėlė veikė, kaip ir pirmiau, ir buvo slapta. Kilo sumanymas, ir buvo įvykdytas, sudaryti lietuvių kalbos pamokas, žinoma, slaptai. Pamokas vesti teko man. Mano mokiniais užsirašė jaunesniųjų kursų klierikai: tarp kitų mano brolis Andrius, Jurgis Narjauskas, Jeronimas Šidlauskas ir keliolika kitų, kurių pavardžių negaliu atsiminti. Pamokos vykdavo filosofijos kambaryje 9-10 val. vakare, kuomet seminarija oficialiai turėjo miegoti. Dabar neatsimenu, kokiu pretekstu išgavau rektoriaus Giedraičio leidimą neiti gulti 9 val. Lietuvių kalbos mokiniai darė tai be leidimo. Lietuvių kalbos pamokos būdavo du kartu savaitėje, ir stebėtina, kad niekada nesusigriebdinom. Rektorius viską sužinodavo ir visus nuo taisyklių nutolusius susekdavo, o šito nesugavo.

Kitomis dienomis, kada lietuvių kalbos nebūdavo, aš tą valandą nuo 9 iki 10 panaudodavau gimnazijos kurso trūkumams papildyti. Buvau bepradedąs mokytis italų kalbos, nes svajojau seminariją baigęs

---

* Buvo du Dargiai ir abu Vincai. Šis, iš Slibinų kaimo, vėliau tapo marijonu ir mirė Marijampolėje.

siekti aukštesnio mokslo, o žinojau, kad į Petrapilio akademiją nepateksiu dėl dviejų priežasčių: viena, visa akademija turėjo tik tris stipendijas Seinų vyskupijai ir visos jau buvo užimtos, antra, į akademiją patekdavo tik tie, kurie džiaugdavosi turį labai gerą nuomonę pas seminarijos vadovybę, o aš žinojau to neturįs.

Vieną vakarą, dešimtai valandai besibaigiant, užpūčiau savo žvakę, išėjau į tamsų koridorių ir pas savo miegamojo kambario duris pamačiau ugnelę be liepsnos šviečiant. Aišku buvo, kad cigaretės ar cigaro ugnelė. Aš maniau, kad tai mano draugas rūkorius, bijodamas rūkyti dienos metu, pasinaudojo nakties tamsa, kad rektorius nesugautų rūkant. Priėjau artyn, apsikabinau jį ir sakau: "Vargšas, Juozeli! Dėl tos nelaimingos cigaretės vargsti, kaip šunelis, nė miegoti negalėdamas, kada reikia. Seniai būtum galėjęs mesti savo netikusį įprotį". Bet apkabintasis nieko neatsakė, tylėjo, kaip negyvas. Aš maniau, kad tai buvo Juozas Ruseckas, kai rytmetį jį sutikęs paklausiau, kodėl jis tylėjo, pasirodė, kad jis apie tai nieko nežino. Iš jo žodžių ir elgesio buvo matyti, kad tikrai ne jo tenai būta. Ir tuomet ir dabar man rodosi, kad tai buvo ne klierikas Ruseckas, o seminarijos rektorius Giedraitis. Jis labai mėgdavo rūkyti, ir suprantama, kodėl nieko nesakė, klausydamas klieriko pamokslo apie rūkymą, kurį jis draudė klierikams.

Grįžtant prie lietuvių kalbos pamokų, jos eidavo Jasulaičio pavyzdžiu: mokėmės Jablonskio rašybos ir gramatikos, šiek tiek literatūros. Pamokos tę-

sėsi dvejus metus, taigi jos vyko ir man V kurse esant.

1894 m. mirė caras Aleksandras III. Jo įpėdiniui Mikalojui II sėdus į sostą, buvo pagarsintas pusėtinai ilgas įvairių malonių manifestas. Lenkiškoje vyskupijos dalyje lengva buvo pagarsinti tą manifestą parapijų bažnyčiose, nes laikraščiai jį buvo išvertę į lenkų kalbą. O lietuviškose parapijose reikėjo arba rusiškai skelbti, arba išsiversti lietuviškai. Seinų vyskupijos kurijos oficiolas kun. Juozas Antanavičius, seminarijos rektoriaus ištikimas draugas, gavo iš jo leidimą atleisti mane kelioms dienoms nuo pamokų, kad išverščiau tą manifestą į lietuvių kalbą. Darbas buvo skubus. Kokia to vertimo vertė, šiandien sunku spręsti dėl to, kad originalas buvo pilnas įvairiausių juridinių, techninių terminų, kurių aš visai nežinojau, juo mažiau galėjau rasti lietuvių kalboje. Bet darbas buvo atliktas. Slaptojo laikraštuko perrašinėtojų organizacija pagamino nemažą skaičių egzempliorių, kuriuos buvo galima išsiuntinėti parapijoms. Kai atliktą darbą nunešiau oficiolui, tai jis ne tiktai žodžiu pareiškė savo pasitenkinimą, bet dar "užfundyjo" man tokį stiklelį vyno, jog aš, jį išgėręs, turėjau saugotis, kad nesusitikčiau rektoriaus, nes tas būtų numanęs, kad tas gėrimas garuoja iš manęs. Laimingai parėjau į savo kambarį, ir reikalas užsibaigė be komplikacijų.

SANTYKIAI SU "VARPU"

Maždaug apie tą patį laiką išėjo Leono XIII enciklika Lenkijos vyskupams. Lenkų visuomenė buvo labai nepatenkinta tos enciklikos turiniu. Joje griežtieji lenkų politikai įžiūrėjo patarimą lenkams ramiai susitaikyti su savo politine padėtimi. Griežtas enciklikos papeikimas pasirodė ir "Varpe". Ten straipsnio autorius buvo Vincas Kudirka, kuris nuolat skaitydavo lenkų endekų laikraštį "Głos" ir jo mintis pakartojo savo redaguojamame "Varpe". Tam "Varpo" numeriui atėjus į Seinus, visi lietuviai klierikai pasijuto įžeisti. Lietuvių patriotų padėtis pasidarė ypatingai sunki dėl jų bendradarbiavimo "Varpe", nes galima buvo sakyti, kad klierikų pažiūros antikatalikiškai nustatomos pagal "Varpo" pažiūras. Sutarėme pagaminti straipsnį priešinga kryptimi. Tą straipsnį teko parašyti man. Lietuvių klierikų draugijėlės susirinkime mano raštui pritarta, pasiųstas jis į Tilžę ir seminarijos vardu pareikalauta atspausdinti. "Varpas" ilgai delsė, pagaliau atspausdino, pridėdamas savo pastabą, kurioje pritarė Kudirkos, o ne mano pažiūroms. Tas dalykas padarė tai, kad "Varpo" ir Seinų seminarijos klierikų sutartis pairo.

Draugijėlės pirmininkas Vincas Dargis buvo geras žmogus, bet, būdamas V kurse, turėjo nepaprastai daug darbo. Todėl draugijėlės reikalai teko aprūpinti man. Bet ir aš turėjau darbų, todėl nemažai jų kroviau ant pagelbininko Bulvičiaus. Iš to kilo tarp jo ir manęs konfliktas. Vieną dieną jis man pareiškė, kad aš su juo apsieinu, kaip žydas su savo arkliu.

Tas pareiškimas man buvo netikėtas, bet, nustebęs, paskui nurimęs ir šaltai apsvarstęs dalyką, turėjau pripažinti, kad iš tiesų iš jo buvau perdaug reikalavęs. Galų gale visgi mudu sutarėva, tik teko sumažinti uždavinius, kraujamus ant Bulvičiaus pečių.

MOKSLINIS DARBAS SEMINARIJOJE

Stodamas į seminariją, gerai mokėjau rusiškai ir šiek tiek buvau pramokęs lenkiškai. Besant seminarijoje, rusų kalbos beveik neteko vartoti. Veikiai pajutau, kad, pramokdamas lenkiškai, tolygiai užmirštu rusiškai. Visgi galų gale lenkiškai išmokau tiek, kiek ir kiti klierikai, taip kad būčiau galėjęs sakyti pamokslus ir lenkų parapijoje.

Seminarijoje klierikai turėjo lavintis pamokslų sakyme. Protingas buvo metodas pratinti jaunuolį viešai kalbėti. Atostogų metu buvo duodama atspausdinta knygutė, iš kurios reikėdavo bažnyčioje, atsiklaupus prie grotelių, garsiai paskaityti maldas. Tą kelis sykius padarius, klieriką įlaipindavo į sakyklą, kad joje iš spausdintos knygutės perskaitytų "Tėve mūsų", "Sveika Marija" ir kitas maldas. Pirmą kartą tą darant, net prakaitas išpildavo. Tolesnė stadija buvo parašyti pamokslą, įteikti jį seminarijos vadovybei ir paskui per pietus pasakyti tą pamokslą draugams. Lygiai, kaip kitiems, tas teko padaryti ir man. Pirmutinis mano pamokslas seminarijos valgomajame buvo pasakytas lenkiškai. Jį pasakiau stovėdamas lektoriaus katedroje, draugams bevalgant. Pie-

tums pasibaigus, aš, irgi pavalgęs, atėjau į teologijos auditoriją, kur buvo susirinkę kiti klierikai. Jų tarpe buvo Jonas Dumčius. Jis man sako: "Žinai, šiandien kalbėjai, kaip Demostenas!" Aš džiaugiausi taip pagirtas ir tikėjau savo iškalba. Dumčius, tai pastebėjęs, pridėjo: "Tu žinai, kaip iškalbingas buvo Demostenas, kai jis pirmą sykį kalbėjo?" Visas mano pasididžiavimas išnyko. Beliko tik piktumas, kodėl Dumčius gyrimu pradėjo peikimą.

Man rodos, kad seminarijoje aš įgijau įprotį griežtai mintyti silogizmais. Tą įprotį sudarė praktika be teorijos. Retos buvo dienos, kad būčiau su kuo nors nesusiginčijęs. Per penkerius metus nuolat eidavo ginčai su lenkais dėl lietuviškumo. Buvo draugų lenkų, mokėjusių gana griežtai protauti. Besiginčijant, pavartojus abejotiną argumentą, ginčas nesibaigdavo. Priešingoji pusė įrodydavo ar fakto klaidingumą, ar protavimo trūkumą. Tokiu būdu kaskart vis tobulėjo ir faktų patikrinimo, ir išvadų darymo priemonės. Bet ginčai būdavo ne vien su lenkais, o ir su lietuviais. Ypač dažnai teko ginčytis su Antanu Jusaičiu. Mudu buvome tame pačiame kurse ir sėdėjova greta kits kito. Mudviejų pažiūros buvo labai skirtingos ir už tas pažiūras dažnai susiginčydavova. II kurse esant, per filosofijos pamoką Jusaitis pašnibždomis man sako: "Gerai padarė rusų kunigaikštis Jonas Kalyta, nedorai pasielgdamas su kitais rusų kunigaikščiais, totoriams Rusiją valdant". Aš paneigiau Jusaičio pažiūrą taip pat tyliai. Bet jis paneigė mane ir mudu nepasijutova, kai pradėjome ginčytis tiek garsiai, jog pamoką trukdėm. Profesorius

Blaževičius, ištaręs mano pavardę, klausia, o aš negirdžiu — tiek buvau įsikarščiavęs. Profesorius šaukia: "Jusaiti!", bet ir tas negirdi. Visa klasė sužiuro į mudu ir arčiau sėdėjusieji tarė vienam ir kitam: "Klausyk, ką profesorius sako". O profesorius jau buvo supykęs. Jisai sakė išmesiąs mudu lauk pro duris, jeigu neišmoksiva žmoniškai elgtis per pamoką. Mudu, žinoma, nutilova. Profesorius dar mudu gerokai išbarė, tuo dalykas ir baigėsi.

Šiandien jau matau, kad, taip dažnai besiginčijant, susidarė įspūdis ir įprotis pastebėti artimų sąvokų skirtumus. Tie skirtumai, jei jų žmonės nepastebi, sugadina jų protavimą, nes į silogizmą įsibraunа ketvirtasis terminas ir dėl to įsibrovimo silogizmas gauna klaidingą išvadą. Į kiek metų po aprašytojo ginčo mano draugai Petrapilio Dvasinėje akademijoje, draugiškai pašiepdami, įteikė man dovanėlę — nedidelę brošiūrėlę, kurios vardas buvo "Distinguo" (Darau skirtumą). Jie tuomi pabrėžė, kad aš ir Petrapilyje, kaip kitados Seinų seminarijoje, kokį nors klausimą gvildenant, daugiausia dėmesio kreipdavau į distinkciją.

Seminarijoje, pramokęs lenkų kalbos, susipažinau su lenkų literatūros istorija, kad ir ne nuodugniai, tik apgraibomis. Bet tos literatūros dėstytojas vicerektorius kun. Eliziejus Strimavičius pabrėždavo kultūrinių problemų vertę tuose autoriuose, kuriuos jis minėdavo, dėstydamas literatūrą. Jis nereikalaudavo biografinių smulkmenų, bet parodydavo tą indėlį, kurį autorius davė savo tautos kultūrai. Strimavičius, žinoma, labiausiai pabrėždavo tikybinio prado

vertę autoriaus veikale. Jis nelabai tekreipdavo dėmesio, o rasit ir visai praleisdavo klausimus, kiek autorius ištobulino savo kalbą ir kokių priemonių vartojo literatūriniam grožiui išreikšti.

Aš manau, kad dar daugiau naudos seminarijoje gavau iš to, kad perėjau visą filosofijos kursą. Tas tęsėsi du metu. Didžiosios pasaulio problemos, tiesos pažinimas, logikos klausimai, buitis ir visa ontologija žymiai praplėtė pažiūras. Suskubome pereiti ir kosmologiją su visa pasaulio sąranga ir įvairiomis teorijomis, apimančiomis įvairiais būdais daug stambių ir žinotinų dalykų. Šiokį tokį supratimą gavome apie žmogų ir sielą (antropologija ir psichologija). Deja, nesuskubome pereiti nei teodicejos, nei etikos su sociologija. Tai pasiliko būsimiems laikams, nes tą visa turėjo pavaduoti moralinė teologija. Tai buvo stambi ir kenksminga spraga.

Šalia minėtų dalykų, pirmaisiais dviem metais dar turėjome du dalyku: Bažnyčios istoriją ir Šv. Raštą. Bažnyčios istorija tai maždaug Europos istorija paskutinių 2000 metų. Apie prieškrikščioniškuosius laikus šį tą buvau girdėjęs gimnazijos V klasėje. Iš istorijos pamokų gal ne visi mano trūkumai užsipildė dėl to, kad jos dėstytojas kun. Pranas Augustaitis, pateikdamas daug įdomių smulkmenų, nemokėjo teikti istorijos periodų charakteringųjų požymių ir trūkdavo jam sistemingumo. Tačiau visgi tos pamokos neliko be naudos.

Vieną kartą savaitėje per visus penkerius metus buvo visiems kursams drauge Šv. Rašto pamoka. Ji buvo sujungta su pareiga kasdien perskaityti nuro-

dytą Šv. Rašto skyrių. Bendroje pamokoje profesorius prel. Matas Strimavičius iškeldavo dalykus, kuriuos rasdavo Šv. Rašto skyriuose, užduotuose perskaityti paskutinėje savaitėje. Buvo užduodama perskaityti savaitėje šeši skyriai. Profesorius patikrindavo, ar tikrai tie skyriai buvo perskaityti. Patikrindamas jis dažniau klausinėdavo aukštesniųjų kursų klierikus, tik retkarčiais siekdamas ir pirmamečius, kad ir jie skaitytų. Taip per penkerius metus mes perėjome stambiuosius Šv. Rašto dalykus. Negaliu sakyti, kad viską užmiršau, bet nedaug kas ir liko. Nuodugniau ir griežčiau Šv. Rašto pamokos lygiagrečiai eidavo teologams, trijų paskutinių kursų klierikams. Tų specialių pamokų būdavo daugiau savaitėje ir jos susitelkdavo prie specialių objektų, sakysim, prie psalmyno ar kitos kurios Šv. Rašto knygos. Čia buvo aiškinama daugiau ir giliau, bet ne taip plačiai, kaip anose bendrose pamokose visiems.

Specialiose teologams pamokose būdavo pereinami bendrieji Šv. Raštą liečiantieji klausimai, kaip įkvėpimas, taisyklės, kurių reikia laikytis norint Šv. Raštą suprasti (hermeneutika), žinios apie autorius ir jų epochas, apie Šv. Rašto prasmę, kalbą ir kitus vadinamuosius Šv. Rašto įvado klausimus. Nors tas viskas nebuvo pagal XIX a. pabaigos aukštumą, bet visgi nemaža davė žinių, liečiančių ne tik Šv. Raštą, bet ir visa, kas buvo su juo susiję.

Dar ir privačiai rūpinausi papildyti trūkumus. Tuo tikslu vartojau paprastus vadovėlius aukštesniųjų gimnazijos klasių. Daug laiko skyriau algebrai, geometrijai. Perskaičiau visą Holzwarth'o "Historja

Powszechna". Skaitydavau per pamokas, pasislėpęs suole, tuo metu, kai profesorius klausinėdavo. Skaičiau "Biblioteka Warszawska", o paskui Krokuvoje leidžiamą "Przegląd Powszechny". Perskaičiau Blocho "Przyszła Wojna" ir kt. Tokiu būdu stengiausi papildyti savo žinias. Taip pat skaičiau Platz'o veikalą "Człowiek, jego pochodzenia i rasy" (vertimas). Neatsimenu autoriaus perskaityto nuodugnaus veikalo apie celibatą. Perskaičiau Załęski "Czy jezuici zgubili Polskę" (Ar jėzuitai pražudė Lenkiją).

Nepatariu nė vienam sekti mano pavyzdžiu. Beskaitant knygas pamokų metu, mano prote susidarė dėmesio skilimas, lyg plyšys mūrinėje sienoje. Per visą mano amžių tas plyšys trukdydavo susikaupti mintyse. Suskilęs dėmesys neganėtinai įžiūrėdavo tai, ką reikėdavo įsitėmyti. Iš to kilo daug ir svarbių klaidų, nes atmintis neganėtinai apimdavo pastebėtąjį įvykį.

Iš literatūros veikalų neatsimenu, ar ką esu skaitęs. Lenkiškai daug skaičiau istorijos monografijų. Turėdavau progos pasiginčyti su lenkais, kai jie pasigirdavo savo tautos nuopelnais, o mes lietuviai, pasiremdami pačių lenkų istorinėmis monografijomis, pabrėždavome trūkumus ir klaidas.

MANO VIDAUS GYVENIMAS

Kalbant apie gimnaziją, buvau sakęs, kad mano vidaus gyvenimas buvo pakrikęs: valios ištižimas buvo kenksmingai atsiliepęs į protą. Atmintis suiro,

grėsė pavojus smegenims. Tas smukimas žemyn pasiliovė sekmadienį prieš 1889 m. rugsėjo 24 d. Nuo tos dienos prasidėjo mano sielos atgimimas. Labai mano valią sustiprino, ko aš pirmiau neįvertinau, fiziniai darbai ir nelengva kūninio gyvenimo padėtis: keltis antrą valandą nakties, kulti spragilu rugius, nakvoti nekūrentame svirne. Buvo labai naudinga ir tai, kad, nesant fizinio darbo, laiką sunaudojau skaitydamas rimtus veikalus. Skaičiau nuo šeštojo tomo Holzwarth'ą, padėjo Martišiaus (Marcinskio)* "Droga do prawdziwego spokoju sumienia" (Kelias į tikrą sąžinės ramybę).

Seminarijoje sustiprėjo dvasinio gyvenimo priemonės: kasdieniniai mąstymai, sąžinės sąskaitos, išpažintis kas savaitę, Komunija (pirmaisiais metais, žinoma, tik po kiekvienai išpažinčiai), pradžioje tik vieną kartą savaitėje, ilgainiui du kartu, o pirmųjų metų pabaigoje nuodėmklausis retkarčiais leisdavo priimti Komuniją 3-4 kartus savaitėje. Neatsimenu, II ar III kurse šv. Komunijos jau pasidarė kasdieninės. Nusistatymas pašvęsti savo gyvenimą kovai su rusifikatorių platinamomis klaidomis ne tik stiprėjo, bet pasidarė ryškus ir gyvas. Pradžioje visa jo jėga buvo tautinėje srityje, bet, jau metams praslinkus, ji ėmė reikštis kaipo noras gelbėti tautiečius ne tik nuo ištautinimo, bet taipgi visa daryti, kad jų sielos

---

* Lenkiškai pasirašinėjusį Marcinskį aš vadinu Martišium, ne Martynaičiu. Vc. Biržiška sako, kad aš klystu jį taip vadindamas, bet aš nenoriu prie klaidos prisipažinti. Marcinskis buvo iš Sudargo parapijos, iš tos pačios giminės, kaip ir Prienų "Žiburio" gimnazijos direktorius Feliksas Martišius.

nepatektų į pragarą. Ėmiau rūpintis ir tuo, kad anų laikų jaunimas įstrigdavo į sielos netvarką, neturint reikalingų pramogų, ypač bendro gyvenimo, kuris sutelktų jaunųjų jėgas bendriems idealams vykdyti ir apsaugotų juos nuo ištižimo, pasireiškiančio, kada žmogus, sau vienas būdamas, pradeda pūti protu ir valia. Apie tuos dalykus dažnai pasikalbėdavau su draugais klierikais, tardavomės tapsią kunigais ir bandysią daryti, kad jaunuomenė turėtų tinkamų pasilinksminimų. Ne kas gero išėjo iš tų pasitarimų, nes neišradome priemonių, kaip tai įvykdyti. Rasit ir visiškai buvo neįvykdoma tai, ką sugalvodavome, o ilgainiui užmiršome, ką buvome sugalvoję.

Daug rūpesčio ir kalbų buvo apie alkoholio vartojimą. Mūsų kursas, prieš pabaigdamas seminariją, sutarė eiti Valančiaus pavyzdžiu — vykinti visišką abstinenciją. Tai buvo vienintelis dalykas, kurį ištesėjome, nors ir nepilnai, nors ir ne visi.

Noras pažinti save, pamatyti savo įpročių blogumą augo gana greitai. Jau III kurse būdamas, buvau visiškai atpratęs meluoti. O gimnazijoje man esant, ne tik draugai, bet ir mano amžiaus jaunuoliai, giminės ir negiminės kaime, mane vadino "drūtmelagiu". Atpratimas nuo melagystės pasisekė dėl to, kad seminarijos pedagogika buvo įdiegusi įsitikinimą, jog ir atleistinoji nuodėmė, kad ir nekenkdama kitiems žmonėms, labai kenkia ją darančiam. Šitas įsitikinimas atsiliepė pareigų pildymo sąžiningume.

III kurse būdamas, netyčia patyriau, kad seminarijos mokslas, prisilaikydamas keturių pažymių sistemos, mano atsakymus įvertindavo neįtikėtinai

gerai. Man pasakė, kad tik iš dviejų dalykų teturėjau metinį pažymį "sufficiens" (pakankamas). Tą girdėdamas iš pradžių nusigandau, nes maniau, kad kiti yra "non sufficiens" (nepakankami). Bet mane nuramino, kad to nėra, nes likusieji pažymiai buvo arba "bene" (gerai), arba "eminens" (puikiai). Ir tų pastarųjų būta daugiau. Aš, žinoma, pasiketinau padaryti, kad ir tų "sufficiens" nebūtų. Tačiau iš giesmių to padaryti negalėjau. Aš ne giesmininkas.

II kurse teko pergyventi skaudus dvasios supurtinimas. Beskaitant Šv. Raštą, Jeremijo knygoje užėjau paminėtą Aleksandriją, ir kilo man abejonė, kad Jeremijo knyga parašyta daug vėliau, negu seminarijoje mokoma, nes Aleksandrija yra įkurta Aleksandro Makedoniečio IV a. prieš Kristų, o Jeremijas miręs VII a. prieš Kristų. Abejonei kilus, ieškojau priemonių, kad paaiškėtų. Pažiūrėjau į Menochijaus komentarą ir radau pasakyta: Aleksandrija — didelis miestas. Perskaitęs tą paaiškinimą, pajutau pykčio. Juk ir be Menochijaus žinojau, kad Aleksandrija didelis miestas. Kreipiausi į profesorius. Jie man pasakė, kad aš žioplas užsiiminėti tokiais klausimais. Tada ėmė mane varginti mintys, kad visa seminarija yra apgaulės įstaiga, kad ji nieku nesiskiria nuo kitų tokių įstaigų, kurių tiek daug yra katalikų Bažnyčioje. Jos visos auklėja didelę daugybę būsimų kunigų, ir tie žmonės paskui šneka taip, kaip jie išmokyti.

Švęsdama Leono XIII jubiliejų, seminarija buvo įsitaisiusi gražų jo portretą, papuoštą dirbtinių gėlių vainiku ir laikomą po stiklu. Vieną sykį, savo min-

čių varginamas, netyčia dirstelėjau į tą portretą, ir atėjo man mintis: "Nagi tu, seneli, esi didžiausios apgaulės viršininkas!" Ir man pačiam pasidarė ta mintis kruvinai skaudi. Ėmiau rūpintis, ką reiktų daryti. Klausiausi nuodėmklausio. Jis man tarė: "Jeigu tu pradėsi ieškoti savo abejonių šaknų, tai dar labiau įsipainiosi, neteksi tikėjimo ir amžinai žūsi. Patariu tau: liaukis mintyjęs apie tą problemą, o kai ji tau lįs į mintis, tai imk geriau melstis, kad Dievas tau parodytų tiesą. Aš tos problemos nesu tyrinėjęs ir tau jos išaiškinti negaliu. Bet aš žinau, kad daug yra dalykų, kurie žmogui atrodo klaidomis, o yra tikriausios tiesos. Nenorėk viską suprasti". Man teko naudotis šiuo patarimu.

Po kiek laiko mano mintys susitelkė tame: jeigu tai būtų klaida, kaip man rodėsi, tai tokia daugybė mokytų šventųjų, kaip katalikų Bažnyčioje jų priskaitoma, jau seniai tą klaidą būtų iškėlę ir pataisę. Tikrai aš jaučiau, kad yra daug dalykų, kurių nežinau ir dėl to be tamsos negaliu apsieiti. Ilgainiui, bet jau praėjus keleriems metams, aš patyriau, kad Jeremijo knygos originale nėra žodžio Aleksandrija, o tik "Rožgadol", t.y. didelis miestas. Kadangi žydų tautoje Aleksandrija buvo vadinama "Rožgadol", tai vertėjai pavartojo žodį "Aleksandrija". Atseit, ne Leonas XIII buvo apgaulės viršininkas, o vertėjai padarė klaidą. Reiškia, kai 18 metų vaikapalaikiui tokis dalykas užeina, tai susidaro tikra tragedija.

Būdamas seminarijoje, nedariau palyginimų tarp gimnazijos ir seminarijos pedagoginių metodų. Bet vėliau pradėjau daryti. Ir šiandien matau vieną pagrindinį be galo didelį skirtumą: gimnazijoje visa vertė buvo kreipiama į žinojimą, o seminarijoje žinojimas buvo branginamas, bet tikėta, kad žmogaus būdo sutvarkymas yra svarbesnis už žinojimą, ir ypatingai manyta, kad žinojimas tampa naudingu tiek, kiek jo pagrinde yra sutvarkytas būdas.

Kitas skirtumas buvo gana ryškus: gimnazijoje, net ir patį žinojimą įvertinant, laikytasi taisyklių, neimančių dėmesin žmogaus prigimties, kaip rodo mano anksčiau minėtasis atsitikimas su Arendarčiku. Mano atsakymuose seminarijos profesoriams nemaža buvo išsiblaškymo klaidų, bet jos nesumažino mano pažymių. Tai iš to numanau, kad seminarijos pedagogai labiau žiūrėjo žinojimo esmės, negu jos išraiškos. Todėl aš gimnazijoje gaudavau dvejetus, o seminariją baigiau su "eminens'ais". O žmogus aš likau tas pats. Ilgainiui aš patyriau, kad Seinų seminarijos pedagogikoje viešpatavo vadinamų misionorių arba lazaristų paliktosios tradicijos. Kurį laiką beveik visose Lenkijos seminarijose buvo įsigalėjusi lazaristų pedagoginė sistema. Nesu tyrinėjęs to klausimo, bet spėlioju, kad ji įsigalėjo po jėzuitų ordino panaikinimo.

Dar daug galima būtų ir reikėtų kalbėti apie mano vidaus gyvenimą seminarijoje, bet reikia neužmiršti, kad tas gyvenimas ir savo šaknimis, ir sa-

vo viršūnėmis buvo susitelkęs sąžinės gelmėse, kurias tvarkė nuodėmklausiai per išpažintį. Neturiu tiek drąsos, kaip šv. Augustinas, kad pasakyčiau viešai savo nuodėmes, kaip jos reiškėsi, kaip nuodėmklausiai patardavo su jomis kovoti ir kaip ta kova pamažėle atnešdavo vaisių. Kol kun. Navickas gyveno Seinuose, jis buvo mano nuodėmklausis. Paskui kurį laiką nuodėmklausiai keitėsi, bet daugiau už kitus man padarė naudos vėliau atėjęs kun. Antanas Staniulis.

SEMINARIJOS BAIGIMAS

Baigdamas seminariją, aš jau žinojau, kad mano uždavinys būti kunigu. Neturėjau sunkiai kaltinamų palinkimų nei lyties atžvilgiu, nei tinginiauti, nei į alkoholį, nei į rūkymą, nors pastarasis visai ne kaltinamas palinkimas. Buvo likęs vienas žymus trūkumas — nemokėjau kritiškai tvarkyti apetito ir visai nejaučiau, kad to dalyko man trūksta. Tik daugeliui daugeliui metų praėjus, tą spragą savo gyvenime pastebėjau. Pripažįstu, kad rektoriaus Giedraičio auklėjimas seminarijoje buvo naudingas ir protingas. Kol buvau klierikas, ne tik to neįvertinau, bet stačiai smerkdavau savo mintyse ir buvau opozicijoje. Rektorius tai žinojo ir geriau už mane suprato situaciją. Seminariją baigus, atsisveikinant su rektorium, jis man tarė: "Bepig būtų, jeigu tu nemanytum daugiau išmanąs, negu išmanai. Atsimink šv. Povilo žodžius: Non plus sapere quam oportet sapere" (Kad neturė-

tumėte apie save geresnės nuomonės, kaip pridera. Rom. XII,3). Prisipažįstu, kad šitų žodžių teisingumą ne susyk supratau. Tik kai aš pradėjau jau sęsdamas kovoti su savimylos blogumais, įsišaknijusiais manyje, tai supratau, kiek būčiau laimingesnis buvęs, jeigu būčiau susyk pasinaudojęs Giedraičio įspėjimu.

1895 m. gavėnioje V kurso klierikams buvo pasakyta, kad nuo Velykų jiems pamokų jau nebus, o vyks paskutiniai išleidžiamieji egzaminai iš visų teologijos šakų, kurie baigsis prieš Šeštines. Per Atvelykį Lazdijuose buvo parapijos atlaidai, kuriuose dalyvavo dviem kursais už mane vyresnis, jau baigęs seminariją, kunigas Stačiokas. Tuose atlaiduose buvo ir rektorius Giedraitis, kuris Stačiokui, girdint kitiems, viešai pasakė, kad yra nutarta mane už "litvomaniją" pašalinti iš seminarijos... Suprantama, koks buvo mano įspūdis, kai Stačiokas tatai man pranešė. Bet sugrįžęs rektorius man nieko nesakė, tik mano kurso draugui Stasiui Vitkauskui pareiškė, kad nėra jam reikalo laikyti egzaminų, nes nebūsiąs šventinamas kunigu. Kadangi man nieko nesakyta, tai ruošiausi į egzaminus ir juos visus išlaikiau. Mano draugai ruošėsi važiuoti šventinimams į Varšuvą, nes Seinų vyskupas buvo miręs, o kito nebuvo. Rektorius pasikvietė mane ir Vincą Dvaranauską ir pasakė, kad mudu Varšuvon nevažiuosiva, nes esame skirti vykti į Petrapilio akademiją, į kurią kunigų nepriima. Nustebau tai išgirdęs. Dvaranauskas, matyt, kokiu tai būdu buvo patyręs apie tai anksčiau, ir jo tėvas Šeštinėms atvažiavo į Seinus sūnaus parsivežti. Parve-

žė ir mane; beliko tik iš Žečkalnių (žmonės tardavo Šeškalnių) kaimo, Pilviškių parapijos, parvykti į tėviškę apie 20 km.

Egzaminams beeinant, iš "Vienybės Lietuvninkų" redaktoriaus Antano Miluko (buvusio Seinuose 1893 m.) gavau iš Amerikos laišką, kuriuo jis siūlė man tapti to laikraščio redaktorium su 100 dol. mėnesinės algos, nes pats ruošėsi įstoti į seminariją ir ieškojo įpėdinio. Kadangi mano buvo nusistatyta gyventi ir tarnauti Dievui bei žmonėms kunigo pareigose, tai aš nesutikau, bet ir toliau rašinėjau į "Vienybę Lietuvninkų" straipsnelius ir korespondencijas.

IV

PETRAPILIO DVASINĖ AKADEMIJA

PRADŽIA IR PIRMIEJI ĮSPŪDŽIAI

Mokslas Petrapilio katalikų dvasinėje akademijoje senuoju stilium prasidėdavo rugsėjo 1 d. Tarp kalendorių XIX a. skirtumas buvo 12 dienų. Taigi pagal naują stilių mokslas prasidėdavo rugsėjo 13 d. Buvo sakoma, ir aš tikėjau, kad akademija aprūpina visus studentų reikalus iki mažiausių, ir savo nieko nereikia imtis. Iš vyskupijos buvau gavęs pinigų kelionei. Sutarę su draugu Vincu Dvaranausku, važiavome geležinkeliu drauge į Petrapilį. Atvykę tenai pastebėjome, kad antklodės gana šiltos vasarai, kad senesnieji studentai turėdavo savo vatinių antklodžių, kurias jie laikydavo po vienodomis, akademijos duodamomis, antklodėmis. Kadangi aš to neturėjau, tai, žiemai atėjus, gavau naktimis pusėtinai pašalti. Tas, tur būt, atsiliepė jau III kurse, nors po pirmojo kurso atostogų buvau atsivežęs ir aš savo vatinę antklodę. Mes visi studentai nakvodavome vienoje labai didelėje patalpoje, kurios viduryje buvo didelis varinis indas pilnas vandens, prie kurio mes prausdavomės. Be to didelio miegamojo, buvo kitas kambarys labai nedaugeliui nakvoti. Aš pasižymėjau tuomi, kad greitai užmigdavau ir smarkiai knarkdavau. Nervingesnieji draugai, negalėdami užmigti dėl mano knarkimo, mesdavo į mane savo batus, kad pa-

busčiau. Tada prasidėdavo lenktynės, katras pirmasis užmigs. Jeigu aš užmigdavau greičiau už bato savininką, tai iš jo gaudavau dar ir antrą ypą.

Drauge su manim akademijos mokslus 1895 m. rugsėjo mėn. pradėjo ir kiti 25 klierikai. Tokiu būdu mūsų kursas buvo pats didžiausias visoje akademijos istorijoje. Vienas pasitraukė po pirmųjų metų, bet į jo vietą, į II kursą buvo priimtas Bogacki, kuris buvo išėjęs I kurso mokslus prieš keletą metų. Taigi ir antraisiais metais mūsų kursas turėjo 26 asmenis, kaip ir pirmasis. Kituose visuose kursuose buvo 47 studentai; taigi viso akademijoje buvo 73. Paskutiniame kurse buvo iš Žemaičių vyskupijos Bronislovas Liaus. Akademijos vadovybė buvo jį paskyrusi visų studentų senjoru. Tasai jaunuolis tuomet reikšdavo savo lietuvišką patriotizmą, o akademiją baigęs ir gyvendamas Kaune, jis pasižymėjo kovomis prieš lietuvius ir ištikimybe lenkų Narodowa Demokracija. Drauge su manim tame pačiame kurse buvo iš Žemaičių vyskupijos Kazimieras Steponas Šaulys, Julijonas Jasienskis, Feliksas Paškanis. Jasienskis buvo bajoras, jo namuose viešpatavo lenkų kalba, bet jis jau iš seminarijos atvyko lietuviškai nusistatęs ir lietuvybei liko ištikimas iki mirties. Jis ilgus metus klebonavo Eržvilke. Netekęs kojos, apsigyveno Šiauliuose ir ten 1934.III.31 mirė. Paškanis mirė Aukštadvario klebonu, o Šaulys (1950) tebėra gyvas.* Iš Vilniaus vyskupijos mūsų kurse buvo Ipolitas Bajorūnas ir Juozas Kukta. Lietuviškai nusiteikęs buvo Ba-

---

Mirė 1964. V. 10. **Red.**

Petrapilio dvasinės akademijos kiemas

jorūnas, kol studijavo, paskui pašlijo prie lenkų. Kuktos gyvenimas žinomas: jis tapo Kaišiadorių vyskupu. Jis buvo labai lietuviškai nusistatęs.

Iš Mohilevo arkivyskupijos mūsų kurse buvo Norbertas Petronis. Jis mirė Maskvoje antrosios katalikų bažnyčios klebonu. Lietuviškai jis ne tik mokėjo, bet buvo griežtai lietuviškos dvasios. Petronis

buvo iš III kurso vyskupo išimtas, nes arkivyskupijai reikėjo kunigų. Jis buvo mano draugas, mudu labai gerai sugyvenova. Lietuviams atrodė keista, kad iš lenkiškos Kielcių vyskupijos buvo atsiųstas lietuvis, patriotiškai nusistatęs Jurgis Matulaitis-Matulevičius. Tiesą sakant, Matulevičium jis tapo įstodamas į Kielcių seminariją. Marijampolės parapijos gimimų knygoje jis užrašytas Matulaičiu. Nors jis vienu laiku su manim buvo toje pačioje Marijampolės gimnazijoje, bet aš jo nepažinojau, nes jis buvo paralelėje klasėje, o aš normalioje.

Iš kitų vyskupijų mano kurso draugai buvo arba lenkai, arba sulenkėję gudai ir ukrainiečiai. Visoje akademijoje, visuose kursuose 1895 m. buvo 30 lietuvių, priskaitant prie jų ir mūsų kurso Vincą Baliulį (iš Mohilevo arkivyskupijos), kuris prisipažindavo esąs lietuvis, bet nemokėjo literatinės lietuvių kalbos ir daugiau mėgdavo kalbėti lenkiškai.

Lietuviai sudarė tam tikrą patriotinę kuopelę, kuri skyrėsi nuo Seinų panašios kuopelės tuo, kad nedainuodavome. Bet kaip anos, taip ir šios nariai turėdavome rašyti straipsnius ir siųsti juos "Tėvynės Sargui". Ginčų tarp lietuvių ir lenkų pasitaikydavo, bet ne taip dažnai ir ne taip aštriai, kaip Seinuose.

Du mano kursiniai draugai, abu lenkai: Górniak ir Piaskowski, pasižymėjo aukštu ūgiu ir vyrišku grožiu. Akademijos studentai ketvirtadienį po pietų vis išeidavo pasivaikščioti draugėje poromis. Vieną kartą pasitaikė toje pačioje poroje Górniak ir Piaskowski. Praeidami du gvardijos karininkai pažiūrėjo į juodu ir tarė: "Tuodu galėtų būti geri gvardi os

karininkai". Mūsų kursas 1899 m. baigė akademiją, bet buvo likę tik 20 vyrų. Górniak ir Piaskowski 1905 m. jau buvo mirę.

Kambariai, kuriuose studentai ruošdavo savo pamokas, buvo dviejų tipų: vieni mažesni, kuriuose gyveno po tris, — tie buvo kumpoje triobos dalyje po miegamuoju kambariu, — o kituose po šešis ir daugiau. Būdamas I kurse aš gyvenau drauge su Bajorūnu, Paškaniu, Jasienskiu, Buiko ir dar šeštuoju, kurio pavardės neprisimenu; greičiausiai tai buvo Šaulys.

Kas norėdavo neiti pasivaikščioti, turėdavo gauti inspektoriaus leidimą, o tas nebuvo lengvai gaunamas. Vieną kartą, visiems išėjus pasivaikščioti, Buiko liko namieje be leidimo. O bendrame mūsų kambaryje buvo didelė spinta drabužiams sukabinti. Visiems išėjus, beliko tiktai Buiko drabužiai. Kadangi jis buvo mažo ūgio, tai įsilindo į spintą ir atsigulė perpietės miegoti. Tuo tarpu į Petrapilį buvo atvažiavęs buvęs akademijos rektorius, tuometinis Włocławko vyskupas Beresnevičius. Klierikams išėjus į miestą, rektorius vysk. Pranciškus Albinas Symon vedžiojo svečią po akademiją. Įėjęs į mūsų kambarį, jis pasigyrė savo įvestu dalyku — spinta studentų drabužiams. Priėjęs prie spintos, atidarė duris ir nustebo: spintoje rado gulintį studentą. Svečias tik nusišypsojo... Bet kokia buvo padėtis vargšo Buiko! Po I kurso jis negrįžo į akademiją, tačiau ne dėl to spintos įvykio.

Kitą kartą nevisai malonus dalykas palietė ir mane. Neatsimenu, kokia proga, akademijoje buvo di-

delė šventė. Salėje tarp auditorijų ėjo ilgas pasilinksminimas su užkandžiais ir vynu. Nuotaika buvo linksma. Jau apie 11 val. nakties sugiedojome "Wszystkie nasze dzienne sprawy" (Visus mūsų dienos darbus), atkalbėjome koplyčioje vakarines maldas ir suėjome į didįjį miegamąjį nakvoti. Griežtoji tyla buvo privaloma ir smarkiai buvo grasinama bausti už jos laužymą. Tačiau tai buvo tik teorija. Susirinkusieji klierikai jau be gėrimų ir be užkandžių pasilinksminimą tęsė toliau. O aš norėjau miego. Triukšmas nesiliovė. Aš garsiai pareiškiau savo nepasitenkinimą. Paškanis suriko, kad tam miegaliui reikia duoti "sūrio", tai reiškia kitiems reikia gulti ant manęs ir spausti mane, gulintį lovoje. Jasienskis užgulė pirmutinis, kiti ant jo. Paškanis džiaugdamasis pribėgo prie tos lovos, ant kurios iš manęs buvo daromas "sūris", nutvėrė lovą už galo, patraukė ją į šalį ir visi gulėjusieji ant manęs nugriuvo. Triukšmas tuomi dar nepasibaigė, bet galų gale ir triukšmautojai pailso. Rytojaus dieną po pietų į mūsų darbo kambarį atėjo inspektorius kan. Boleslovas Kłopotowskis, istorijos profesorius, ir rado mane vieną kambaryje. Jis manęs maloniai paklausė, kas guli didžiajame miegamajame kambaryje pats paskutinis pas duris. Aš, nieko blogo nemanydamas, atsakiau: "Baliulis". Tada inspektorius klausia: "O keno lova stovi pas iškyšulį, kelintoje vietoje nuo Baliulio?" Aš taipgi gera dėka atsakiau: "Tai mano". Tąsyk geroji inspektoriaus nuotaika išnyko: "Tai tu, nenaudėli, išdykauji po pasilinksminimo ir po vakarinių maldų. Negana, kad išdykauji, bet ir parketą sugadinai". Iš tiesų prisiminiau, kad,

Paškaniui traukiant lovą, geležinė jos koja giliai įrėžė į gražias ąžuolines grindis. Jau nebuvo ko aiškinti ir teisintis. Pabučiavau inspektoriui ranką už tuos "poterius" ir dalykas tuomi baigėsi.*

AKADEMIJOS PROFESORIAI

Tos įstaigos, kur aš netikėtai patekau, profesorius suskirstau į tris kategorijas. Pirmoji — dvasiškiai, dėsčiusieji įvairias bažnytinio mokslo šakas. Tad jų uždavinys buvo vykdyti įstaigos tikslą. Antroji kategorija buvo žmonės, kuriems buvo pavesta pagelbiniai dalykai: lotynų ir graikų kalbos, reikalingos teologijos mokslams, giesmės, hebrajų kalba. Trečią kategoriją sudarė profesoriai tų objektų, kuriuos į akademijos programą įtraukė vyriausybė, būtent rusų kalba, rusų literatūra ir Rusijos istorija.

Pirmutinėje kategorijoje visais atžvilgiais pirmąją vietą turėjo teologijos daktaras Pranciškus Albinas Symon. Jis buvo ukrainiečių kilmės, pilnutinis lenkų patriotas, akademijos rektorius, titulinis vyskupas, Mohilevo arkivyskupijos augziliaras, Šv. Rašto profesorius. Jis buvo pilnoje savo dėstomojo dalyko to laiko aukštumoje. Veikalus rašė lotyniškai ir juos spausdino akademijos leidžiamame kartą į metus sąsiuvinyje, kaip priedą prie įstaigos persona-

* Tai padiktavęs, vysk. Būčys Ivinskiui pasakė: "Matote, mano atsiminimai labiau tinka į juokų laikraštį, negu į rimtą istoriją". Ivinskis atsakė: "Gera ir rimta istorija visada rašoma su jumoru".

lo sąrašo. Mokslo žvilgsniu jis stovėjo aukščiau už kitus tos kategorijos profesorius. Jo vedamoje akademijoje kryptis buvo griežtas ir pilnas atsidėjimas ištikimai tarnauti Apaštalų Sostui. Ir iš tikrųjų, jam rektoriaujant, giliai įsišaknijo ištikimybė Šv. Tėvui. Ji apėmė visus akademiją baigiančius. Dėlto dviejose bažnytinėse provincijose (Mohilevo ir Varšuvos), ypač tų provincijų dvasiškijos protinėse viršūnėse, vadinamoji "Romos dvasia" (Spiritus Romanus) reiškėsi kuo stipriausiai ir kuo plačiausiai, be mažiausio apribojimo. Tai dvasiai paaukoti ir kai kurie gerbtini vietinės tradicijos bažnytiniai dalykai, būtent Vilniaus katedroje susidariusios ir Lietuvoje praplitusios bažnytinių giesmių melodijos, taip pat kai kurie Lenkijoje vartojami liturginiai papročiai.

MOKYMO SISTEMA IR MOKSLO LAIPSNIAI

Su šita protų kryptimi drauge ėjo veiklos ir drąsos dvasia. Auklėjimo sistema akademijoje buvo griežta. Drausmės ir mokslo reikalavimai buvo dideli. Nebuvo galima liktis akademijoje tame pačiame kurse antriems metams. Mokslo laipsnio nebuvo galima gauti su pažymiu mažesniu kaip 4. Prie dėstomųjų dalykų buvo dar reikalaujama išlaikyti egzaminus iš Bažnyčios istorijos nedėstytų laikotarpių. Kas mėnesį kiekvienas profesorius savo teologinėje šakoje darydavo patikrinimus, vad. repeticijomis, kurios nieku nesiskyrė nuo egzaminų. O metų gale buvo metiniai egzaminai. III ir IV kursas, šalia metinių egzaminų, dar turėjo pridedamuosius egzaminus laips-

niams gauti. Studentas, baigęs trejus metus sulig minėtų reikalavimų, bet negavęs reikalaujamo pažymio laipsniniuose egzaminuose, gaudavo teisę vadintis tikruoju studentu (actualis studens), bet turėdavo nebegrįžti į IV kursą. Išlaikius trejų metų visus egzaminus, — metinius ir laipsninius, — reikėdavo parašyti užduota tema per tris valandas rašto darbą, teturint galimybės pasinaudoti tik žodynu ir Šv. Raštu. Šitas rašto darbas vykdavo salėje, profesoriams prižiūrint. Visi rašantieji rašydavo tuo pačiu laiku ir toje pačioje vietoje, bet temą kiekvienas turėjo kitokią. Iš vakaro prieš tą egzaminą profesorių taryba sustatydavo tiek temų, kiek buvo studentų. Egzaminas prasidėdavo tuomi, kad studentai kiekvienas ištraukdavo sau temą, nežinodamas, kokią gaus, nei iš kokios šakos. Kiekviena tema būdavo atskirame užlipdytame voke, ir jokio parašo ant voko nebuvo. Kas tinkamai atlikdavo žodinius egzaminus ir šitą rašomąjį, tas gaudavo teologijos kandidato laipsnį (Cand. S. Th.). IV kurse galėjo būti tik teologijos kandidatai. Spalio mėn. jie traukdavo užlipytuose vokuose formuluotas tezes kiekvienas kitokią ir turėdavo jas apdirbti iki balandžio mėn. Atlikus metinius egzaminus, išlaikius laipsninius ir tinkamai parašius disertaciją (aukščiau minėtą temą), buvo gaunamas teologijos magistro laipsnis (M.S. Th.).

Rektorius Symon daug kreipė dėmesio į drausmę ir į asketines pratybas. Studentai į miestą tegalėdavo išeiti tiktai visi drauge, ir tai prefekto lydimi. Gydytojas kasdien ateidavo į akademiją, ir kiekvie-

VYSK. ALBINAS P. SYMON, vysk. P. Būčiui studijuojant akademijos rektorius

nas, kada tik norėdavo, galėdavo į jį kreiptis. Svarbaus susirgimo atvejais būdavo kviečiamas gydytojas specialistas. Studentus, einančius pas dantistą, lydėdavo prefektas. Kartais jis eidavo su studentu pas okulistą ar šiaip specialistą, jei nebūdavo aiškaus reikalo ar galimybės tą specialistą kviesti į akademiją. Man esant I ir II kurse, prefekto pareigas ėjo prof. Jonas Maciulevičius (Maironis). Paskui tos pareigos teko grįžusiam iš ištrėmimo kunigui Justinui Pranaičiui, hebrajų kalbos, katalikų liturgikos lektoriui bei giedojimo mokytojui.

PASKAITOS IR PROFESORIAI

Santykiuose su klierikais rektorius Symon buvo gana šiurkštus. Prasidėjus pamokoms 1895 m. rugsėjo mėn., rektorius pavadavo ištremtąjį hebrajų kalbos lektorių Pranaitį ir dėstė mums hebrajų kalbą. Jis dėstė gerai ir dalyką mokėjo tikrai. Mes pirmamečiai bijojomės jo smarkiai, ypač jo skaudžių pastabų. Jo iškalba negalėjo pasireikšti hebrajų kalbos pamokose, kuriose reikėjo mokytis painios gramatikos. Bet jis kartais, pavaduodamas dvasios tėvą, pasakydavo asketinę prakalbą, ir tik tada pasirodydavo jo širdies karštis su nepaprastu iškalbos grožiu.

Rektoriaus pagelbininkas, kurio tiesioginė pareiga buvo, šalia bažnytinės istorijos dėstymo, prižiūrėti vidinę studentų gyvenimo tvarką, drausmę ir namų administraciją tiek ekonominiuose, tiek ir kituose dalykuose, buvo kun. Boleslovas Jeronimas Kłopotowski, Žitomieriaus kapitulos kanauninkas. Jis buvo Uk-

rainos lenkų bajoras. Jam rūpėjo griežtuosius rektoriaus nuostatus griežtai vykdyti. Iš prigimties jis turėjo jautrią širdį, bet jo pedagoginis nusistatymas buvo neparodyti tos širdies akademijos studentams. Griežtai jis žiūrėdavo stambių ir smulkių dalykų. Šiaip bausmių nevartodavo, bet barnis visada būdavo aukščiausiame laipsnyje.

Mums jauniems klierikams atrodydavo, kad jis perdaug užmiršta savo asmenį santykiuose su rektorium, kad jis rektoriui perdaug atsidavęs, tarsi neturėdamas jokios savo nuomonės. Bažnytinę istoriją jis dėstydavo iškalbingai, pamokos būdavo įdomios. Bet istorinio tyrinėjimo metodų jis niekad mus nemokino, tur būt, nė jis pats nebuvo girdėjęs apie istorinį tyrinėjimo metodą. Dėstydavo jis lotyniškai ir buvo trys litografuoti jo paskaitų tomai. Tą veikalą mes vadindavome "Klopotoviana" ir susekėme, kad jis buvo susiūtas iš trijų rūšių sklypų: Wafler'io ir kitų dviejų autorių sakiniai sutraukti į krūvą, perrašant žodis į žodį ir tik sujungiant juos savais sakiniais. Gamindamas tą darbą, Klopotowskis praleisdavo visas naudojamų autorių pastabas ir išvadas, suglausdamas vien grynus faktus. Šitas Klopotowskio veikalas duodavo daug darbo atminčiai, bet nė kiek nelavino proto. Istoriosofiškų pastabų Klopotowskis kartais teikdavo savo paskaitose. Jose jisai pasakydavo dalykų, kurių buvo neįtraukęs į savo vadovėlį. Bet repeticijose ir egzaminuose jis reikalaudavo tik to, kas buvo litografuotame veikale. Išreikalaudavo griežtai ir pažymius rašydavo šykščiai. Gauti pas jį aukštesnį pažymį reikdavo mokėti iki paskutinei smulkmenai.

Dogmatiką dėstė Kielcių vyskupijos kunigas, teologijos magistras Jonas Cieplak. Mūsų kurse buvo jo brolio sūnus Antanas, bet tas vadinosi Ciepliński ir buvo pas mus patekęs ne iš Kielcių, o iš Varšuvos arkivyskupijos. Tais laikais akademijoje nebuvo skirtumo tarp fundamentalinės ir dogmatinės teologijos, abi tas šakas dėstė Cieplak. Jis vartojo jėzuito Hugo Hurter veikalą "Compendium theologiae dogmaticae", kurio pirmame tome buvo fundamentalinė teologija, o antrame ir trečiame — tikroji dogmatika. Profesorius labai prisilaikydavo šito vadovėlio, mažai kada pridėdamas ką nors prie to, ką Hurteris buvo parašęs. Paskaitos būdavo nuobodžios. Repeticijose ir egzaminuose profesorius išreikalaudavo, kad būtų griežtai išmokta iki paskutiniam argumentui kiekvienos vadovėlyje minėtos tezės. Jeigu prie tos tezės būdavo, sakysim, septyni įrodymai, o studentas atsakinėdamas įvardindavo tik šešis, tai profesorius tuojau tardavo: "Adhuc unum argumentum" (Dar vienas argumentas). Ilgainiui aš išmokau įvertinti Hurterio knygos gerumus, bet tai buvo jau man akademiją baigus. Profesorius mus neišmokino suprasti tos knygos mokslinės vertės, tačiau jis dideliu pietizmu žiūrėdavo, kad nebūtų nuo to veikalo nukrypimų.

Prof. Cieplak ėjo taipgi dvasios tėvo pareigas ir šeštadieniais sakydavo asketines konferencijas visiems studentams. Jis taip pat klausydavo ir išpažinčių. Aš buvau jį pasirinkęs savo nuodėmklausiu. Kai kada jis pakviesdavo iš miesto ir kitų kunigų, kad išklausytų mus išpažinčių, ypač prieš didesnes šventes, kada visi studentai tą pačią dieną bei valandą ei-

davo išpažinties. Jam vienam būtų buvę neįmanoma išklausyti 70 žmonių. Tais atvejais reikdavo eiti pas kitą nuodėmklausį. Taigi aš ne kartą esu atlikęs išpažintį pas kan. Erazmą Kluczewskį, Šv. Kotrynos kleboną.

Apie tą Kluczewskį patyriau, kad jis lenkmečio (1863) proga buvo nubaustas į katorgą ir dirbo Nerčinsko sidabro kasyklose. Kai jį nugabeno tenai ir pristatė prie darbo, tai, nuėmę nuo kojų ir rankų retežius, įkeldavo jį į milžinišką varinį katilą, kurio visas vidus buvo priaugęs akmens, beverdant jame metalus. Tam kunigui įduodavo didelį kūjį, su kuriuo turėdavo sutrupinti tą akmens sluoksnį, prilipusį ir beveik prigijusį prie katilo sienų. Iškėlus kūjį, kiek galima aukščiausiai, vos buvo galima pasiekti to katilo viršų. Uždaviniui būdavo paskirta ištisa diena. Pirmą sykį patekęs į tą katilą ir gavęs uždavinį, vargšas kunigas daužė daužė šonus, bet nieko iš to nebuvo. Mažai kiek buvo žymu, kirtus ypą visomis jėgomis. Akmens būta kieto. Artinosi vakaras, kada turėjo ateiti priežiūra patikrinti darbą, o radus jį neatliktą, kalinys turėjo būti plakamas rykštėmis. Vargšas kalinys, nevilties apimtas, pakėlė savo kūjį ir iš tūžmo davė į šoną, nepaisydamas, kas bus. Ir nustebo, kad visas akmuo subyrėjo ir nukrito, tik kur-nekur liko prilipę gabalėliai. Tada jis įsidėmėjo tą vietą, į kurią jis buvo sudavęs, supratęs, kad visada reikia į tą vietą pataikyti. Prieš baigiant darbą, jis dar suskubo nudaužyti prilipusias akmens dalis. Atėjo patikrintojai, rado darbą atliktą ir bausmės jokios nebuvo. Kitą dieną į kitą katilą teko lipti. Per dieną ka-

linys barškino savo kūju į katilo šonus perdaug nesivargindamas. Besiartinant vakarui, jis, kad ir nepirmu ypu, pataikė į tinkamą vietą, ir vėl viskas lengvai atlikta. Taip jis išgyveno savo laiką iki Aleksandro II mirties. Tada buvo paskelbtas manifestas ir bausmės dovanojimas. Kluczewskis sugrįžo į arkivyskupiją ir iki Aleksandro III mirties suskubo tapti kanauninku ir Šv. Kotrynos bažnyčios klebonu Petrapilyje.

Moralinę teologiją dėstė labai jaunas profesorius, teologijos magistras kun. Jonas Maciulevičius (Maironis) iš Žemaičių vyskupijos, gimęs Pasandravio dvare netoli Dubysos, buvęs Kijevo universiteto studentas. Aš jį buvau pažinojęs Kaune 1893 m., dar prieš jam tampant akademijos profesorium. Kadangi studentų prefekto pareigos visada būdavo pavedamos jauniausiam profesoriui, tai ir kun. Maciulevičius 1895 m. ėjo tas pareigas. Kaip prefektas jis pasižymėjo kantrybe, tvarkingumu, drausmingumu ir pilna ištikimybe akademijos inspektoriui. Prefekto pareigos buvo susijusios su inspektoriaus pareigomis, galima sakyti — buvo tos pačios: tik sunkesnes, žemesnes ir vargingesnes atlikinėdavo prefektas, o aukštesnes ir patogesnes — inspektorius. Dėl Maciulevičiaus visiško ištikimumo inspektoriui Kłopotovskiui studentai manydavo, kad prefektas neturi savo nuomonės, nė širdies ir jį vadindavo "stupajka". Tačiau Maciulevičius proto turėjo nemažai, o jo širdis buvo labai jautri. Prefekto pareigos jam įkyrėdavo smarkiai, bet jis buvo sąžiningas. Be išimčių laikydavosi nuostatų, nepaisydamas, kad tuomi netenka populiarumo studentuose. Kaip dėstytojas, prof. Maciulevičius netu-

rėjo blizgančios iškalbos, bet paskaitos būdavo aiškios, turiningos ir naudingos. Per egzaminus jis nereikalingų priekabių neieškodavo, bet faktinai išreikalaudavo, kad studentas dalyką mokėtų kaip reikiant. Beprofesoriaudamas Petrapilyje, Maciulevičius parašė lotyniškai ir savo lėšomis išspausdino vidutinio dydžio knygą "De iustitia et iure" (Apie teisybę ir teisę), už kurią 1903 m. akademijos senatas suteikė jam teologijos daktaro laipsnį.

Daugelis akademijos profesorių dažnai vaikščiodavo svečiuotis į turtingų ir kilmingų lenkų šeimas, kurių Petrapilyje buvo gana daug. Dėl to įpročio mokslinė akademijos profesorių kūryba buvo beveik neįžiūrima. Maciulevičius niekur nevaikščiodavo, būdamas beveik visą laiką savo kambaryje, tačiau svečių pas jį užeidavo. Dažniausiai tai buvo lietuviai. Taip pat dažnai pas jį susirinkdavo vietinė dvasiškija. Pirmaisiais profesoriavimo metais prof. Maciulevičius beveik neturėjo santykių su miesto gyventojais, nes visas jo laikas buvo užimtas pamokų ruošimu ir prefekto pareigoms. Tačiau ir tuo laiku kartais pas jį užeidavo pusinteligenčiai lietuviai: Antanas Smilga ir Edvardas Edmundas Navickas. Jiedviem jis liko ištikimas ir tada, kai nusikratė prefekto pareigų. Pas kitus beveik niekad nebūdamas, dažnai apsilankydavo pas vieną ir antrą. Ta draugystė nesiliovė nė tada, kai tų abiejų ponų reputacija pašlijo. Politiniai priešai, kurie žinojo didelę Maciulevičiaus vertę lietuvių tarpe, ėmė sėkmingai ardyti Maciulevičiaus reputaciją, pasinaudodami anųdviejų ponų kaltėmis ir klaidomis. Navickas subankrūtijo ir daugelį jam patikė-

tų pinigų nunešė. Tas Navickas — vaikpalaikis be jokio mokslo, bet labai gabus — įsigijo tam tikrą dirbtuvę, kur buvo gaminamos popierinės raidės skelbimams. Vėliau ją praplėtė į antspaudų dirbtuvę, prie to prisidėjo dar cinkografija. Vilniaus vyskupas Roppas buvo į tą dirbtuvę įkišęs 100,000 rub.

Smilga turėjo stambią rašalų krautuvę. Turėdamas policijos pasitikėjimą, Smilga 1904 m. gavo leidimą įkurti "Lietuvišką Laikraštį". Maciulevičius sutiko būti redaktoriumi ir ten daug dirbo, bet faktinai tą laikraštį redagavo Petrapilio universiteto gamtos mokslų fakulteto studentas Purėnas, tas pats Purėnas socialdemokratas, kuris vėliau buvo Lietuvos universiteto profesorius.

Ilgainiui prof. Maciulevičius buvo paskirtas Žemaičių kapitulos garbės kanauninku. Kaip paprastai, pas jį vieną vakarą susirinko Petrapilio dvasiškijos žymesnieji asmenys, vietinės (Mohilevo) kapitulos kanauninkai ir katalikų kolegijos nariai. Bešnekučiuojant lenkiškai, Maciulevičius juokais išsitarė: "Pośród kanoników tylko ja jeden jestem tutaj honorowy" (Tarp kanauninkų čia aš tik vienas garbusis). Praėjo keletas metų. Maciulevičius tapo tikruoju kapitulos kanauninku, ir vėl susirinko jo bute keletas kanauninkų. Buvau ir aš, kad ir ne kanauninkas. Tada tariau jam: "Ksiądz kanonik od pewnego czasu już nie jest honorowy" (Gerb. kanauninkas jau nuo kurio laiko ne garbusis). Jis jau buvo užmiršęs savo ankstesnį juoką, todėl padarė man pastabą, kad mano žodžiai pikti.

Maciulevičius buvo tarp tų profesorių, kurie akademijoje nepakeitė savo dėstomojo dalyko. Jis perėjo visus profesūros laipsnius: iš adjunkto tapo ekstraordinariniu, o iš šio ordinariniu profesorium. Po to jis tapo akademijos inspektorium, nepamenu kuriais metais. Iš inspektoriaus pareigų 1909 m. pakviestas Kauno kunigų seminarijos rektorium. Iš savo santaupų nusipirko prie Rotušės Aikštės gana stambų namą, kurį padovanojo seminarijai ir jame gyveno iki mirties. Profesoriaudamas akademijoje jis nesiliovė rašęs savo poezijų, vartodamas Maironio slapyvardį. Prieš 1904 m. slapyvardis buvo būtinai reikalingas, bet likosi jis ir vėliau, susijęs su jo kūryba. Visaip galima manyti apie to slapyvardžio kilmę, bet faktas, kad Maciulevičius pradėjo eiles rašyti dar tebestudentaudamas akademijoje, kuomet ir jis, kaip kiti, turėdavo išmokti ne be vargo "Klopotovianos" tomą, kuriame tarp viduramžių pasižymėjusių rašytojų yra paminėtas Maironis. Maciulevičius, būdamas profesorium, tais laikais, kada lietuvybė buvo didelė kliūtis karjerai, lietuvius užjausdavo, lietuvių kuopelei patarnaudavo. 1895 m. jis vienas buvo lietuvis akademijos profesūroje; kito tada nebuvo.

Kanonų teisę ir patrologiją dėstė monsinjoras Andrius Retke iš Varšuvos arkivyskupijos. Jo paskaitos būdavo labai nuobodžios. Dėstydavo tvarkingai, sąžiningai, labai garsiai kalbėdamas, bet nesukeldavo studentuose jokio noro gilintis į jo dėstomąjį objektą. Jis buvo pats parašęs patrologijos vadovėlį, labai mažą ir visai sausą. Jo patrologinės paskaitos neduodavo studentams nei progos, nei galimybės pažinti

didelį, garsų ir naudingą darbą, kuris tuo laiku buvo žinomas Europos vakaruose patrologijos srityje.

Paskaitose iš kanonų teisės Retke komentavo senąjį Corpus Iuris Canonici, atsižvelgiant į naujuosius įstatymus, kurių buvo daug ir įvairių ir per kuriuos, kaip per girią, reikėjo eiti. Suprantama, kad taip buvo prieš 1918 m. Tad nestebėtina, kad buvo ir nuobodu, ir neaišku. Retke buvo tapęs inspektorium, bet tas pareigas ėjo neilgai. Iš akademijos jis pasitraukė man ją pabaigus, t.y. po 1899 m. Aš atsimenu paskutinį su juo pasikalbėjimą: gavęs magistro laipsnį, aš pareiškiau norįs vykti į užsienius ir specializuotis apologetikoje. Prašiau, kad man išduotų liudijimą, reikalingą užsienio pasui. Inspektorius Retke man tarė: "To ksiąd zwarijował" (Tai kunigas sukvailiojai), bet liudijimą davė.

Bažnytinę iškalbą dėstė jaunas ir vikrus Kielcių vyskupijos kunigas Liudvikas Gawroński. Jo paskaitomis mažai pasinaudojome, bet pasitaikydavo jam paskaityti ir labai gerų paskaitų. Iki šiol atsimenu gavęs nepaprasto įspūdžio iš paskaitos apie karalių Saliamoną. Deja, tokių paskaitų buvo nedaug. Kunigas Gawronskis buvo labai mėgiamas svečias Petrapilio lenkų salionuose: iškalbus, vikrus, sumanus, mandagus, gana plačiai išsilavinęs, konversacijoje nepaprastai įdomus. Nežinau, ar jis yra ką nors parašęs ir išspausdinęs. Aš su juo turėjau vieną konfliktą. Man buvo užduotas pamokslas parašyti ir pasakyti Senųjų Užgavėnių dieną apie tuos darbininkus, kuriems vynuogyno savininkas vienaip užmokėjo už visai nevienodo ilgio darbą. Aiškindamas tą palygini-

mą, aš pareiškiau mintį, kurią profesorius paskaitė tiek pavojingą, kaip ir ereziją. Savo sprendimą, kad aš negaliu sakyti tokio pamokslo, kaip jis parašytas, man pasakė tik dieną ar dvi prieš laiką, kada buvo skirta man kalbėti. Man pasirodė, kad erezijos įtarimas yra visai be pagrindo, kad profesorius nemėgsta iš studentų patirti pažiūros, kurios jis nežinojo, ir dėl to ją prie erezijų priskaitė. Draugai man patarė apsirgti ir pamokslo nesakyti. Bet mano išdidumas buvo užsispyręs. Kadangi uždrausto pamokslo aš negalėjau sakyti, tai su viena diena parašiau šabloniską, nieko nepasakantį aiškinimą. Įteikiau profesoriui, gavau pritarimą ir sekmadienį pasakiau koplyčioje.

Kunigas Gawronskis iš akademijos pasitraukė, susitaręs su kitais 1902 m., protestuodamas prieš naujai paskirto rektoriaus prel. Longino Žarnowieckio valdymo būdą. Tame streike penki profesoriai pasitraukė ir todėl aš patekau į akademiją.

Šv. Rašto archeologiją, man įstojus į akademiją, dėstė jaunas kunigas Adomas Akko iš Mohilevo arkivyskupijos. Kai kas man sakė, kad jo tikroji pavardė buvusi Akys, bet jis lietuviu niekad neprisipažino. Jis kasdien labai rūpindavosi savo rūbų grožiu ir šiaip, kad veidas išrodytų kuo geriausiai. Neatsimenu, kiek aš pasinaudojau iš jo paskaitų pirmaisiais dviem metais. Vyskupui Symon 1897 m. išvykus į Odesą, Akko užėmė jo vietą dėstyti Šv. Raštą. Atsimenu, kaip jis mums dėstė mesijines psalmes, kurios man tuomet jau rūpėjo ypatingai dėl to, kad jau buvau pasirinkęs fundamentalinę teologiją, norėdamas joje specializuotis. Žinojau, kad tos psalmės užima labai

svarbią vietą fundamentalinėje teologijoje. Profesorius dėstydavo lėtai, viską buvo galima užsirašyti, bet tų užrašų išėjo nedaug. Per paskaitos valandą tekdavo užrašyti nedaug minčių. Kai išvažiavau į Šveicariją ir man teko išgirsti Šv. Raštą dėstant Friburge, tai profesoriaus Akko paskaitos atrodė labai menkos. Kunigas Akko buvo taip pat labai mėgiamas svečias Petrapilio salionuose. Nežinau, kiek jis paliko raštų spaudoje. Iš akademijos jis pasitraukė 1902 m. Jo vieton buvo paskirtas Aleksandras Dambrauskas-Jakštas.

Filosofijos profesorius buvo teologijos magistras kun. Feliksas Drzewiecki, neatsimenu iš kurios Lenkijos vyskupijos. Tai buvo žmogus didelių įgimtų gabumų. Jo paskaitos buvo įdomios, giliai išmintytos, be tuščių žodžių. Taip pat ir jo konferencijos, kurias kartais jis pasakydavo, pavaduodamas dvasios tėvą, pasižymėdavo minčių gilumu ir trumpumu. Nežinau, ar jis yra kokį nors straipsnį kuria nors kalba parašęs. Jis mieste nepasižymėjo kaip pamokslininkas, dažniau būdavo namieje ir mėgo nedidelį savo artimųjų asmenų ratelį. Buvo labai karštas lenkas patriotas. Yra pagrindo manyti, kad jis tame buvo net ekstremistas, bet santykiuose su studentais, ypač lietuviais, tiek buvo protingas, kad savo ekstremizmo nepareikšdavo ir vadinamosios "litvomanijos", lietuviams girdint, nepeikdavo. Didžiumą jo laiko atimdavo santykiai su artimaisiais asmenimis. Jis mirė dar ne visai senas vėžio liga, jo artimam draugui Cieplakui jau vyskupu tapus. Jo paskaitos buvo naudingos ir egzaminai išmintingai sunkūs. Vieną metą jis vedė aštuonių dienų

rekolekcijas. Tuomet mąstymai buvo trumpoki, bet tiek turiningi ir tiek išmintingi, jog, man jų klausant, užeidavo noro, kad pasauliečiai, linkusieji į laisvamanybę žmonės, kur nors turėdami vietą koplyčioje, klausytų tų mąstymų ir lengvesnių pamokslų. Jie turėtų pripažinti, kad tai yra nepaprastai gili gyvenimo filosofija.

PAGELBINIŲ DALYKŲ DĖSTYTOJAI

Antrąją dėstytojų kategoriją sudarė žmonės, dėstę pagelbinius dalykus, nerusai. Pirmutinę vietą jų tarpe reikia pripažinti prof. dr. Liucijonui Muelleriui. Jis buvo vokietis ir protestantas, žymus pasaulyje lotynų klasikinės kalbos specialistas, lotyniškai parašytų veikalų autorius. Klierikai sakydavo, kad jis ir savo žmoną, ir virėją išmokinęs lotyniškai kalbėti, kad nereiktų kitos kalbos namuose vartoti. Jis taip pat dėstė lotynų kalbą Imperatoriškame istorijos ir filologijos institute Petrapilyje. Jam būdavo labai sunku ištarti lenkiškas studentų pavardes, dėlto jis kartais jas juokingai iškreipdavo, o tuomi pasinaudodami, studentai savo draugus pajuokdavo. Beveik kiekvieną paskaitą jis pradėdavo žodžiais: "Nu, Commilitones..." Norintiems mokytis lotynų kalbos buvo galima daug iš jo išmokti. Jis užduodavo taipgi ir raštinių pratybų, kurias pataisęs grąžindavo studentams. Tų pratybų temos pasikartodavo, ir žemesniųjų kursų studentai, turėdami jo pataisytas ankstesniais laikais tų pačių temų pratybas, tiksliai jas perrašydavo ir

pateikdavo iš naujo, bet profesorius ir ten rasdavo klaidų. Kadangi profesoriai viską dėstydavo lotyniškai. tai jų paskaitose pasitaikydavo temų, sutampančių su prof. Muellerio užduotomis temomis. Studentai perrašydavo tas profesorių apdirbtas temas ir pateikdavo prof. Muelleriui, kaip savo darbą. Tokiu būdu jie sužinojo, kurio profesoriaus kiek verta lotynų kalba. Ir pasirodė, kad geriausia buvo rektoriaus Symono. Prof. Mueller visada būdavo nusiskutęs ūsus ir barzdą, nes taip darydavo ir Romos žymesnieji asmenys klasikiniais laikais. Kadangi jis buvo bedantis ir šiek tiek aptukęs, tai kalbėdamas labai išsižiodavo, kas atrodydavo gana juokinga. Mano kurso draugas Antanas Racevičius turėjo žymių karikatūristo gabumų. Vieną kartą prieš lotynų kalbos pamoką Racevičius ant rašomosios lentos nupiešė prof. Muellerio portretą ir po juo parašė: "Nu, Commilitones!" Prieš profesoriui ateinant, susirinkusieji į salę studentai labai juokėsi žiūrėdami į tą kūrinį ir, be tvarkos susibūrę apie lentą, vis kartojo: "Nu, Commilitones!" Jie nepastebėjo, kaip įėjo profesorius. Girdėjo jų pastabas, pamatė savo portretą ir tarė: "Eheu, Commilitones". Studentai vos suskubo nutrinti karikatūrą nuo lentos. Paskaita buvo labai rimta: profesorius nekerštavo.

Tarp rašto darbų, kuriuos reikėjo atlikti, vieną kartą stud. Dubłasiewicz (iš Plocko vyskupijos) pavartojo tam tikrą sakinį, kurį profesorius daugiau, negu reikia, įvertino. Jis pasakė, kad ne taip reikėjo išsitarti, o studentas pakartojo savotiškai, kaip buvo parašęs. Profesorius nustebo ir kukliai išsitarė: "Vi-

deris, errasse" (Rodos, suklydai). Bet profesorius suabejojo, jam pasirodė problema, jis ją ištyrė ir sekančioje paskaitoje visai auditorijai pareiškė, kad Dubłasiewicz tikrai suklydęs. Mes tą žinojome ir be pareiškimo, nes tas mūsų klasės draugas klasikinės lotynų kalbos žinojimu nepasižymėjo.

Muelleris, kalbėdamas apie didžiuosius Romos klasikus Ciceroną, Virgilijų ir kitus, vartodavo žodį "sanctus" ar "divus". Kartais jis išsitardavo, kad ir Augustinas yra "sanctus" arba "divus". Apie savo laikų asmenis, pasižymėjusius lotynų kalbos tobulybe, prof. Mueller mums yra pasakęs, kad pirmą vietą pasaulyje užima garsusis Max Mueller, antroji vieta tenka jam pačiam — Liucijonui Mueller, o paskui jį pirmutinis yra Leonas XIII.

Vieną kartą, pamokai tebesitęsiant, auditorijoje pasidarė tamsoka. Profesorius liepė užžiebti žiburį, bet pridėjo: "Ego quidem lumine arte facta non indigeo" (Man gi nėra reikalo naudotis dirbtina šviesa), pažymėdamas, kad turi užtektinai šviesos savo prote. Kitą kartą prireikė mums vartoti Petrapilyje atspausdintą lotynų kalbos klasiko tekstą. Vartodamas tą leidinį, prof. Mueller pareiškė: nėra ko stebėtis, kad yra tiek daug klaidų leidinyje, išėjusiame "ubi tenebrae praevalent maiore anni parte" (kur tamsa viešpatauja didesnę metų dalį).

Akademijos rektorius vyskupas Symon kartais užeidavo į auditoriją paklausyti prof. Muellerio paskaitų. Vieną kartą tokio vizito metu profesorius visą laiką buvo atsikreipęs užpakaliu į rektorių ir jam pareiškė: "Non sum ludi magister" (Aš ne liaudies mo-

kytojas). Dėstydamas graikų kalbą, prof. Mueller tinkamai atlikdavo savo uždavinį, bet buvo matyti didelis skirtumas tarp lotynų ir graikų kalbos dėstymo. Lotynų kalboje prie didelio ir tobulo žinojimo buvo jaučiama taipgi didelė objekto meilė. Graikų kalbą jis mokėjo labai gerai, bet to objekto meilės visai nebuvo matyti.

Liucijonas Mueller Petrapilio katalikų akademijoje profesoriavo labai ilgus metus. Jo įpėdiniu tapo kun. Kazimieras Jaunius, dar prieš jam mirštant, paimdamas tik graikų kalbos dėstymą: Mueller ir toliau dėstė lotynų kalbą. Mueller profesoriavo Petrapilyje jei ne visus 50 metų, tai netoli to.

Kun. Kazimieras Jaunius iš Žemaičių vyskupijos buvo gimęs Lembo kaime Žemaitijoje 1849 m. Baigęs Žemaičių seminariją, jis drauge su Petru Kriaučiūnu studijavo dvasinėje akademijoje Petrapilyje ir tada pasitaikė, kad jis prof. Muelleriui atkreipė dėmesį į jo padarytą klaidą (žiūr. aukščiau). Prieš tampant akademijos profesorium, kun. Jaunius profesoriavo Kaune Žemaičių seminarijoje. Tarp kitų dalykų jis ten dėstė lietuviškai homiletiką ir labai įsigilino į lietuvių kalbos tyrinėjimus, kuriuos jis darė, sutardamas su kai kuriais pirmaeiliais Vokietijos mokslininkais. Savo žinias apie kun. Jaunių aš esu atspausdinęs to žmogaus mirties proga 1908 m. "Viltyje" ir "Draugijoje".

Jaunius, dėstydamas homiletiką Kauno seminarijoje, labai atsidėjęs tyrinėjo lietuviškąsias tarmes, pasinaudodamas klierikų nurodymais, nes klierikai buvo iš įvairių Lietuvos vietų ir gerai mokėjo savo tar-

mes. Keletas Jaùniaus straipsnių apie lietuviškas tarmes buvo atspausdinti oficialiame Kauno gubernijos leidinyje "Pamiatnaja knižka Kovenskoj Gubernii". Kadangi lietuviškos raidės buvo draudžiamos, tai tam tikrus terminų skirtumus tuose straipsniuose autorius išreikšdavo raidėmis virš eilutės: kai kada būdavo net keletas laipsnių tų raidžių, iškilusių aukščiau už eilutes. Klierikų naudai prof. Jaunius parašė lietuvių kalbos gramatiką, bet ji liko neatspausdinta. Klierikai ją arba nusirašydavo vienas nuo kito, arba susitarę šapirografu pagamindavo keletą egzempliorių susyk.

Nežinia dėl kokių priežasčių prof. Jaunius neteko malonės Kauno vyskupijos kurijoj. Tada vysk. Mečislovas Paliulionis buvo Žemaičių vyskupu. Jaunius, gavęs savo vyskupo leidimą, persikėlė į Mohilevo arkivyskupiją ir, pačiam prašant, buvo paskirtas Kazanės katalikų klebonu. Jo prašymo ten skirti priežastis buvo ta, kad Kazanės universitete lyginamąją kalbotyrą tuomet dėstė prof. Aleksandrovas, asmeninis Jauniaus bičiulis. Jųdviejų draugavimo priežastis buvo kalbotyros mokslas. Bebūdamas klebonu Kazanėje, kun. Jaunius apsirgo šiltine. Pasitikėdamas savo sveikatos stiprumu, jis manė nepasiduosiąs ligai ir ne tik nesigydė, bet nė neatsigulė. Kviečiamas pas ligonį, gana toli sirgdamas važiavo geležinkeliu. Bevažiuojant jam ėmė rodytis, kad telegrafo stulpai yra žmogžudžiai, pasiketinę jį nužudyti. Turėdamas revolverį, jis ėmė per langą šaudyti į tuos stulpus. Buvo žiemos metas. Žinoma, revolverį iš jo atėmė ir jį patį nugabeno į ligoninę. Liga buvo be galo sunki, bet kun. Jaunius išgijo, tačiau kenksmingos ligos pasėkos liko. Dažnai

kun. Jaunių apnikdavo haliucinacijos. Savo kambaryje būdamas, jis matydavo išsižiojusių liūtų ar kitų baisių žvėrių, betykančių jį sudraskyti. Jis žinodavo, kad tai haliucinacija, bet šiurpus jausmas dėl tos žinios neišnykdavo. Antroji tos ligos pasėka buvo atminties iškrypimas, sujungtas su valios pakrikimu. Užmiršdavo dalykus, kuriuos tuo laiku reikėdavo atsiminti, pvz. užmiršta nueiti į pamoką, mišias belaikant, nepajėgia ištarti konsekracijos žodžių ir pan. Bet tų iškrypimų niekad nepasitaikydavo kalbotyros srityje: čia jis liko genijus. Lygiai liko proto gabumas su nepaprasta atminties šviesa.

Paskirtas graikų kalbos lektorium akademijoje, įžanginę paskaitą jis pasirinko apie graikų kalbos aoristo kilmę. Tą paskaitą jis skaitė teologijos auditorijoje. Visi studentai susitelkė į tą auditoriją. Tuo pačiu laiku kitoje auditorijoje turėjo būti prof. Chižniakovo mūsų kursui rusiška paskaita. Mano draugų dauguma, pasisakę einą paklausyti Jauniaus paskaitos, paskyrė mus kelis liktis Chižniakovo paskaitoje. Taigi aš Jauniaus paskaitos negirdėjau. Rusiškai paskaitai pasibaigus, mes, kurso deleguotieji jos klausytojai, nuėjome pas teologijos auditorijos duris, kurios buvo praviros, kad nepritrūktų oro sausakimšai prisigrūdusiems Jauniaus klausytojams. Jis dar tebekalbėjo. Mes, žiūrėdami į jo klausytojų veidus, matėme, kad draugų visas dėmesys paskendęs profesoriaus mintyse. Praėjo keliolika minučių virš paskaitos nustatyto laiko, kada Jaunius baigė kalbėti. Kalbėjo lotyniškai. Pabaigus paskaitą, pasigirdo neapsakomas audringas plojimas. Prieš tai studentai niekad neplo-

davo net ir gėriausiems profesoriams paskaitose. Tas plojimas susidarė savaime ir plojantieji nepasijuto laužą akademijos nusistovėjusį paprotį.

Vienas klausytojas lenkas, išėjęs į rekreacijų salę, nepaprastai dideliais žingsniais ėmė vaikščioti po tą salę ir, mosikuodamas rankomis, garsiai šaukė įvairius žodžius, reiškiančius nepaprastą susijaudinimą, kur pasitaikė net keiksmažodžių. Man tas pasirodė juokinga, ir užėjo noras dar labiau paerzinti susijaudinusį kolegą. Priėjęs prie įsikarščiavusio draugo, aš paklausiau: "Ką tas Jaunius tenai jums plepėjo?" — ir turėjau skubiai pasišalinti, kad negaučiau į kuprą ar dar blogiau. Įsikarščiavęs klausytojas į mano klausimą reagavo smarkiau, negu į šventvagystę. Kiti ramesni klausytojai stebėdamiesi kalbėjo, kad yra nepaprastas dalykas apie graikų kalbos aoristo kilmę kalbėti daugiau kaip valandą ir nenusibosti klausytojams: tai tiesiog stebuklas!

Jaunius turėjo ypatingą dovaną apie nuobodžiausius gramatikos dalykus kalbėti kai kada tris valandas ir nenusibosti. Tai aš patyriau kiek metų vėliau, kada pats tapau tos akademijos profesorium ir užeidavau pas Jaunių bet kokiu reikalu, o kalba tuojau nukrypdavo į jo mylimąją kalbotyrą. Veikiai atsirado akademijoje studentų būrelis, kuris dažnai užeidavo pas Jaunių, domėdamiesi įvairiais kalbotyros klausimais.* Bet būrelis netrukus pakriko dėl to, kad pro-

* Žiūr. Būčys P. kun.: Aprašymas Jauniaus dokumentų, esančių Peterburge Mohylevo Metropolijos raštinėje ir Dvasiškosios Katalikų akademijos archyve (Vadovas, 1909 t. IV, 253-260 p.)

fesorius užmiršdavo, kada susirinkimas turi įvykti, o atėjusieji pas profesorių studentai rasdavo jo duris užrakintas, jokiomis priemonėmis neatidaromas.

Savo laisvalaikį prof. Jaunius praleisdavo miesto parke, vad. "Na Peterburgskoj storonie", tarp mažų vaikų. Jie pulkais jį apnikdavo. Tiesa, jis dažnai jiems dalindavo saldainių, bet jam buvo įdomus vaikų klegesys, kuriame jis kartais išgirsdavo kokį nors nepaprastą išsireiškimą, žodį, posakį. Tais laikais Petrapilyje Anglijos ambasados koplyčioje buvo diakonas (jo pavardės jau neatsimenu), taipgi kalbotyros specialistas. Su juo Jaunius dažnai susitikdavo ir abu daug laiko praleisdavo, kalbėdami apie kalbos klausimus. Betgi Jaunius niekad neužmiršdavo, kurią dieną ir kurią valandą Petrapilio universitete būdavo neofilologų būrelio susirinkimas. Tuose susirinkimuose jis visada dalyvaudavo. Oficialiai paskaitai pasibaigus, susirinkimas ilgai užtrukdavo virš nustatyto laiko, nes visi būrelio nariai susitelkdavo aplink Jaunių, kuris kiekvienu atveju turėdavo ką nors naujo ir įdomaus pasakyti ir diskusijas užvesti, kad laikas visiems prabėgdavo nejučioms. Jauniui mirus, ir man teko būti to neofilologų būrelio posėdyje Petrapilio universitete. Tas posėdis buvo pašvęstas Jauniaus paminėjimui. Tada paskaitą skaitė prof. Baudoin de Courtenay. Jo paskaitos turinys: Kazimieras Jaunius buvo kalbotyros žinovas ne tik genialus, bet ir tiesiog fenomenalus.

Kurį laiką Jaunius tvarkingai dėstė savo pamokas. Paskui, kun. Pranaičiui 1902 m. išvykus į Taškentą, Jaunius paėmė ir hebrajų kalbos dėstymą. Bet ilgainiui Jauniaus atminties keistumai ėmė vis labiau

reikštis, jam kildavo skrupulų ypač dėl mišių laikymo, ir todėl dažnai mišių visai nelaikydavo. Neatsimenu, kuriuo laiku, bet rodos 1906 m. Jaunius ištisą porą metų nė karto neatėjo į pamokas. Akademijos vadovybėje kilo klausimas, kas daryti, nes kai kurie studentai net hebraiškų raidžių nepažino. Atstatyti prof. Jaunių buvo nepatogu, o samdyti kitą — nebuvo lėšų. Galų gale rasta išeitis: per katalikų Kolegiją suteikti Jauniui tiek žymią emeritūrą, kad jis turėtų iš ko ramiai gyventi be jokių pareigų. Rektoriui tą pasiūlymą pateikus Kolegijai, jai pritarus ir tikybų departamentui patvirtinus, tatai pranešta Jauniui, ir jis tuojau atsisakė iš profesoriaus pareigų akademijoje. Jaunius mirė 1908.II.25, eidamas 59-tus amžiaus metus.

Kaip Jaunius prisidėjo prie lietuvių spaudos atgavimo, aš esu rašęs gana plačiai lietuviškoje spaudoje: "Viltyje", "Draugijoje". Jam ir man esant akademijos profesoriais, nuo Velykų pirmosios dienos iki tos savaitės ketvirtadienio visi profesoriai drauge susirinkdavo valgyti į bibliotekos įžanginę salę. Tada ateidavo ir Jaunius. Čia mokėdavo tiek visko pripasakoti, kad tos savaitės penkias dienas bemažko jis vienas šnekėdavo, o visi kiti su didžiausiu dėmesiu klausydavo. Turėjo nepaprastą konversacijos dovaną.

Atsisakęs iš profesorių, Jaunius gyveno privačiame bute, nusisamdęs vieną kambarėlį prie vokiečių šeimos, kurios šeimininkė gamindavo jam valgį. Jaunius mirė staiga. Dar penktadienį aš linksmai su juo šnekučiavau, įsitikinęs, kad jis yra visiškai sveikas. Sekančio antradienio rytą jo šeimininkė atbėgo pas

mane pranešdama, kad jos įnamis mirė. Nebuvo kas rūpinasi šermenimis. Tas uždavinys teko Šv. Kotrynos bažnyčios klebonui, kuris gražiai iškėlė šermenis, nepaimdamas už tai nė skatiko, bet išduodamas liudijimą, kad iš manęs gavo 500 rub. Kolegija ir tikybų departamentas išmokėjo man Jauniaus emeritūrą už du mėnesiu. Aš pristačiau visas sąskaitas į teismą, kuris mane pripažino viso Jauniaus palikimo savininku. Maironis pasakė gražų pamokslą Šv. Kotrynos bažnyčioje laidotuvių pamaldose. Iš bažnyčios Jauniaus kūną nulydėjome į geležinkelio stotį. Gedulo vagone sugiedojome lietuviškai "Viešpaties angelas". Neatsimenu, kas palydėjo nabašninką tuo pačiu traukiniu į Kauną, kur jis palaidotas miesto kapinėse. Ilgainiui ant Jauniaus kapo, jei neklystu, kun. Povilo Dogelio rūpesčiu buvo pastatytas didelis medinis lietuviško stiliaus kryžius. Rusijos mokslų akademijos lėšomis imta spausdinti Jauniaus gramatika. Spausdinimą prižiūrėjo pats autorius, bet suskubta atspausdinti tik keturi lankai. Tapęs viso Jauniaus turto savininku, gana didelį skaičių kalbotyros knygų, kuriose Jaunius savo ranka buvo pirašęs įvairių pastabų ir pastabėlių, pavedžiau Kazimierui Būgai. Kitas knygas, kurių buvo dvi didelės dėžės, dovanojau Žemaičių seminarijos bibliotekai. Keletą smulkių daiktų įteikiau Kauno miesto muziejui. Tarp tų buvo ir velionies breviorius.

Kitas profesorius, pasaulietis, katalikas, prancūzas La Bourdé dėstė prancūzų kalbą; geriau sakant, jis buvo lektorius, o ne profesorius. Jo uždavinys buvo porą kartų savaitėje užimti studentams laiką prancūzų kalba. Abejotina, ar jis mokėjo kurią nors kitą

kalbą, nes niekad neteko girdėsi iš jo lūpų kitos kalbos žodžių. Jis buvo jau senas žmogus, žinomas, kaip geras katalikas. Jo žmona buvo direktorė mergaičių mokyklos, kurios mokinės gyveno internate ir, žinoma, dėl to gerai išmokdavo prancūziškai. Ta mokykla su internatu buvo pasisamdžiusi miesto centre didelį namą. Pasitaikė, kad to namo savininkas parsamdė prie tų pačių laiptų kitą patalpą šokių salei. Padorių mergaičių internatui šita kaimynystė labai nepritiko, ir internato vedėja rūpinosi šokių salę prašalinti, bet savininkas nesutiko tai padaryti. Ponia kreipėsi į miesto valdytoją (Gradonačalnik) generolą, kuris įsakė šokių salei išsinešdinti. Savininkas apskundė generolą už nuostolius. Pagal Rusijos įstatymus aukštuosius valdininkus, pradedant generolu, galėjo teisti tik senatas. Ten byla ir pateko. Senatas pripažino, kad generolas pasielgė neteisėtai ir priteisė ieškovams 10,000 rub. Šiaip apie tą La Bourdé nieko daugiau neteko patirti.

Giesmių ir liturgikos profesorius iki 1895 m. buvo kun. Justinas Pranaitis. Kai jį ištrėmė į Tverę, giesmes ėmė dėstyti Šv. Kotrynos bažnyčios vargonininkas lietuvis pasaulietis Česlovas Sasnauskas, kuris jau buvo šiek tiek pasižymėjęs kaip kompozitorius. Jis tiek labai gerbė klierikus studentus, kad niekad iš jų nieko nereikalaudavo ir dėlto jie nieko neišmokdavo. Jam atsisakius, giesmių dėstymą paėmė Surzynski, lenkas, katedros vargonininkas. Surzynskis buvo brolis autoriaus Kancionalo, kuris dėjosi grynai Romos giesmių rinkiniu, rėmėsi Regensburgo mokyklos pažiūromis ir buvo nustelbęs vietines bažnytinio gie-

KUN. JUSTINAS PRANAITIS

dojimo melodijas (Vilniaus ir Lenkijos) pagal rektoriaus Symon dvasią.

Minėtasis kun. Pranaitis buvo ištremtas dėl Kielcių bylos. Kai 1887 m. IV kursas baigė Petrapilyje akademijos studijas, ką tik tapusieji teologijos magistrais kunigai, prieš išsiskirstydami iš akademijos, susitarė kovoti su rusifikacija ir, jeigu kuris turės dėl to nukentėti, tai kiti pasižada jį šelpti. To savo posėdžio nutarimą jie visi pasirašė ir įteikė savo draugui kunigui Prawda iš Kielcių vyskupijos tą dokumentą globoti. Kielcių seminarijoje, kur profesoriavo kun. Prawda, 1893 m. įvyko gaisras. Po gaisro rusų policija padarė kratą. Prieš policijai ateinant, kun. Prawda rūpinosi paslėpti ir sunaikinti visa, kas buvo įtartina, bet šito dokumento pats nerado. Jį užtiko policija, darydama kratą. Seminarija buvo uždaryta, visi ant to dokumento pasirašiusieji ištremti į Rusijos gilumą. Pranaičiui, sulyginamai, teko lengsvesnė bausmė — ištrėmimas į netolimą miestą Tverę. Spėjama, kad Kielcių seminariją padegė slaptosios policijos agentas, įstojęs į kunigų seminariją.

Liturgikos niekas nedėstė, kol Pranaitis buvo ištrėmime. Apeigas savo koplyčioje ir miesto bažnyčioje, ypačiai Šv. Kotrynos bažnyčioje ir katedroje, kur studentai dalyvaudavo, šiaip taip aptvarkydavo vienas vyresniųjų kursų studentas.

RUSIŠKŲJŲ DALYKŲ DĖSTYTOJAI

Trečią mokytojų grupę sudarė rusiškųjų dalykų dėstytojai. Pirmąją vietą, jei neklystu, užėmė Piotr

Nikolajevič Nekrasov. Tai buvo labai padorus žmogus,karštai ir nuoširdžiai tikintis pravoslavas, kuris vykdė visus krikščioniškos dorovės nuostatus. Tai buvo kilnios kultūros asmuo, stambus mokslininkas, rusų kalbos istorijos autorius, buvęs kitados Petrapilio universiteto profesorius, kuris savo tarnybą valstybei užbaigė imperatoriškojo istorijos ir filologijos instituto inspektoriaus pareigose. Katalikų akademijoje jis dėstė rusų literatūrą daugiau kaip 50 metų. Nesiliovė tas pareigas ėjęs ir tada, kai, pasiekęs amžiaus ribą, pasitraukė iš minėtojo instituto. Jis mirė apie 1914 m. Jis suprato, kad teologams rusų literatūros žinojimas yra pašalinis uždavinys. Turėdamas teisę smarkiai išreikalauti iš studentų savo objekto žinojimo, jis labai švelniai ta teise naudojosi. Dėstydamas jis laikydavosi Galachovo vadovėlio ir niekad nereikalaudavo viršaus mokėti. O tas vadovėlis buvo gana trumpas, nors gana gerai suglaustas. Sunkus buvo dalykas, nors ne nuo Nekrasovo priklausąs, kad tarp sąlygų magistro laipsniui gauti reikėjo rusų kalba parašyti disertacijėlę iš rusų literatūros. Studentai, baigusieji III kursą, gaudavo iš profesoriaus toms disertacijėlėms temas. Jie užmokėdavo universiteto ar minėtojo instituto studentams sutartą honorarą, tie parašydavo darbą, o klierikai jį pateikdavo profesoriui, kaip savo darbą. Profesorius uždavinėdavo taipgi rašto darbų metų bėgyje. Daugiausia tų darbų temos pasikartodavo, kaip tai įvykdavo ir lotynų kalbos profesoriaus Muellerio pamokose. Turėdami vyresniųjų kursų parašytas temas ir profesoriaus pataisytas, studentai nurašinėdavo jas. Kartą susidarė tokia padėtis,

kad buvo neįmanoma tikėti to nurašytojo darbo autentiškumu. Nustebęs profesorius nedrįso studentą diakoną įtarti suktybę padarius. Visokiais būdais, visokių prielaidų jis paminėjo, tik vieno nesuprato — įtarti, kad būta apgaulės. Politikos dalykuose prof. Nekrasovas laikėsi kraštutinių monarchistinių pažiūrų. Jis viešai, beveik pasididžiuodamas, sakydavosi esąs "černosotinec" (juodašimtininkas). Valstybės tarnyboje jis buvo pasiekęs gana aukštų laipsnių, būtent trečiosios kategorijos "tainij sovietnik" (slaptasis patarėjas) valdininko ir nešiojo šv. Vladimiro II laipsnio ordiną. Vieną sykį aš jam labai nepatikau, kai paminėjau Kotrynos II ir Deržavino santykius.

Kitas rusas, teisingiau surusėjęs lenkas, Rudolf Ignatjievič Menžinsky dėstė Rusijos istoriją. Stebėtinas buvo to profesoriaus gabumas suglaustai ir vaizdžiai atpasakoti stambiuosius Rusijos įvykius labai gražiu stilium. Jis prisilaikydavo nacionalistiškai patriotinių rusiškų pažiūrų, ne be stambaus kiekio istorinės kritikos, vengdamas ją pritaikyti tiems įvykiams, kurie turėjo svarbos rusiškajam patriotizmui. Jis taipgi dėstė istoriją did. kunigaikščio Konstantino sūnums, duodamas jiems pamokas namieje pas kunigaikštį. Prieš išsitarnaujant emeritūrą, jis niekad neprasitardavo į studentus lenkiškai. Bet išėjęs į emeritūrą ir toliau tebedėstydamas akademijoje Rusijos istoriją, jis kaskart dažniau prabildavo lenkiškai, žinoma, ne paskaitos metu. Pirmieji jo prasitarimai buvo daugiau rusiški, negu lenkiški, bet ilgainiui tas kalbų mišinys ėjo grynin į lenkų pusę. Menžinskis, kaip ir Nekrasovas, mirė turėdamas virš 80 metų

amžiaus. Akademijoje jo 50 metų profesoriavimo sukakties proga buvo surengta šventė. Menžinskis buvo ir valstybei ištarnavęs 50 metų ir nešiojo tos ilgos tarnybos tam tikrą ženklelį. Jis buvo "diejstvitelnij statskij sovietnik" (tikrasis valstybės patarėjas) ir turėjo šv. Vladimiro III laipsnio ordiną.

Rusų kalbos lektorius buvo Chižniakov, žemo ūgio žmogus. Jo pamokoms skirtąjį laiką jis praleisdavo kalbėdamas arba skaitydamas garsiai iš rusų autorių parinktąsias ištraukas. Nei pamokų, nei rašto darbų jis neužduodavo, nei egzaminų nedarydavo. Buvo naudos rusų kalbai tiek, kad ausis priprasdavo teisingai ištarti rusiškus žodžius. Buvo naudos iš to ir būsimiems kunigams, nes, skaitydamas rusiškus tekstus, jis parodydavo, kaip reikia viešai ištarti žodžius. Jis neskelbdavo jokių taisyklių, bet kaip skaitytojas buvo idealus. Neatsimenu, kaip ilgai jis ėjo lektoriaus pareigas: kai aš, baigęs akademiją, išvažiavau į užsienį ir po dvejų metų grįžau į tą pačią akademiją, Chižniakovo jau nebuvo. Man gyvenime neteko sutikti kito tokio žmogaus, kuris būtų turėjęs taip gerą dikciją ir taip sugebėjęs aiškiai ištarti žodžius kaip Chižniakovas.

AKADEMIJOS VALDININKAI

Sekretoriaus pareigas akademijoje ėjo pasaulietis žmogus, lietuvių kilmės, kiaurai sulenkėjęs, rusę pravoslavę vedęs Butkiewicz. Jis tuo pačiu laiku ėjo ir tikybų departamento sekretoriaus pareigas ir buvo išsitarnavęs "tikrojo valstybės patarėjo" laipsnį. Kaip

katalikas, jis taipgi buvo gavęs šv. Grigaliaus II laipsnio ordiną. Man studentaujant, jis apsirgo ir buvo jam amputuota koja. Mirė man akademiją jau baigus. Jis tiktai sustatinėdavo raštus arba nurodydavo, kaip juos parašyti, o patį darbą atlikdavo jaunas lenkas, kurio pavardės dabar neatsimenu.

Akademijos ekonomas buvo kunigas, kurio pavardės irgi neprisimenu. Jis taipgi gyveno akademijoje ir buvo tikrai lenkiško nusistatymo, nors nežinau, kokios jis buvo tautybės. Jis turėjo pagelbininką pasaulietį vyrą, zanavyką Sabaliauską, kuris vėliau perėjo tarnauti į lenkų privatinį banką, buvusį Petrapilyje prie Nevos prospekto, ir apsigyveno Šv. Kotrynos parapijos namuose. Jis mirė man tapus akademijos profesorium.

Akademijoje tarnavo keletas neinteligentų. Vieni buvo vienos, kiti kitos tautos. Jų tarpe žymėtinas Antanas Kwaskowski, dvarininko iš Kapčiamiesčio apylinkės sūnus, nemokėjęs skaityti, bet gerai ėjęs zakristininko pareigas ir mokėjęs apsieiti su stambiais ponais kilmingose draugijose. Jo brolis buvo aukštas jūrų karininkas, nes buvo išėjęs mokslus, prieš tėvui dvarininkui subankrūtijant. Antanas likosi bemokslis dėl to, kad tėvas jau neturėjo lėšų jam leisti į mokslus. Tačiau Antanas turėjo įgimtą gudrų protą ir gerą širdį. Kaip zakristininkas, jis turėjo akademijoje savo kambarį ir iš akademijos virtuvės gaudavo dvi porcijas valgio. Kasdien jis pasikviesdavo pietums ir vakarienei nors vieną, o dažnai ir du neturtingu studentu. Jie padėdavo jam suvalgyti iš akademijos gaunamąjį maistą. Jis gaudavo ir algos,

o tą algą dalindavosi su studentais, kurių gyvenimą jisai gerai pažinojo. Jam akademijoje ilgus metus tarnaujant, ne vienas jo šelpiamas studentas užbaigė mokslus ir įsigijo neblogą tarnybą. Tie, jo gerumu pasinaudojusieji studentai, likdavo jam dėkingi ir gana dažnai jį pagerbdavo. Jau dabar pamiršau pavardę vieno, kuris tapo kalnų instituto katedros asistentu, vedė žmoną ir gyveno pagal savo padėtį. Tą šeimą gerbdavo ir akademijos rektorius vysk. Symon. Vieną kartą to asistento šeimoje buvo iškilmė, į kurią atvyko rektorius Symon. Kiek vėliau atėjo ir Kwaskowskis. Šeimininkas jį pristatė svečiui vyskupui, o tas atsakė: "Seniai pažįstu poną Kwaskowskį". Kwaskowskis paseno ir, man tapus profesorium, mirė. Man teko jį laidoti ant "Smolensko kapų" Petrapilyje ir pasakyti pamokslą.

Tikras inteligentas buvo vargonininkas Juozas Pranaitis, kunigo Justino brolis iš Panenupių.* Vargonininku jis tapo studentaudamas konservatorijoje. Pabaigęs mokslus, jis liko akademijos vargonininku ir specializavosi balandžių veisimu, pasinaudodamas akademijos palėpe, kur jis balandžius laikydavo ir lesindavo. Už savo auginamus balandžius jis yra gavęs aukso medalių parodose. Pranaitis taip pat turėjo akademijos patalpose kambarį, gaudavo algą ir dvigubą maisto porciją. Ilgainiui jis pasitraukė iš vargonininko pareigų 1910 m., vedė neinteligentę mergaitę ir

---

* Nenupis — šis tas panašu į upę. Prie to Nenupio buvo Pranaičio ir kun. Staugaičio tėviškės, viena Naumiesčio, kita Griškabūdžio parapijose. Pranaičiai buvo Griškabūdžio parapijos.

grįžo į Panenupius — savo tėviškę — ūkininkauti, nes buvo gauta žinia, kad jo brolis Jonas yra miręs Amerikoje. Jo visos seserys jau buvo ištekėjusios už stambių ūkininkų, tik Julė buvo likusi netekėjusi ir gyveno nuo 1902 m. Amerikoje. Juozo Pranaičio šeimoje Panenupiuose buvo keletas sūnų ir dukterų. Jie visi pasižymėjo gerais balsais. Man pas juos atsilankius, jie nepaprastai gražiai dainavo, ypač liaudies dainas. Du sūnūs buvo Lietuvos kareiviai ulonai. Dukterys baigė mergaičių ūkio mokyklą Barzduose.

Juozo Pranaičio vardu buvo paskelbta keletas muzikos kompozicijų: "Polka Lietuvaitė", "Mazurek dla litwinek", "Stary ptaszek" ir kit. Yra abejonių, ar tos kompozicijos nebuvo tik brolio Justino, kuris, būdamas kunigu, nenorėjo, kad jo vardas figūruotų, kaip šokių autoriaus.

MANO STUDIJOS AKADEMIJOJE

Man esant I kurse dar 1895 m. pabaigoje, rektorius liepė visiems mūsų kurso studentams parašyti nuodugniai savo gyvenimo istoriją iki įstojant į akademiją, žadėdamas, kad pateiktosios žinios nebus paskelbtos viešumai. Aš parašiau ir, rasit, perdaug atvirai, manydamas, kad vyskupu reikia pasitikėti nemažiau, kaip nuodėmklausiu kunigu. Neturėdamas daug medžiagos savo išoriniuose veiksmuose, aš parašiau ir savo vidaus, sielos išgyvenimus, bemažko kaip per išpažintį. Rektorius išlaikė savo pažadą neskelbti viešai ir nepanaudoti jam patikėtų žinių, bet

man parodė, kad mane įvertina teisingai, sulig mano nuodėmių, jų neminėdamas ir dėl jų nepriekaištaudamas.

Rektoriaus dėstomosios hebrajų kalbos reikėjo mokytis atsidėjus ir daug laiko bei pastangų pavartoti. Bet pasirodė, kad kalboms aš neturiu gabumų. Taipgi pasirodė, kad aukštesnis teologijos mokslas XIX a. pabaigoje nepasiekiamas su tomis kalbomis, kurių aš mokėjau. Pasigedau nemokąs nei vokiškai, nei prancūziškai ir dėl to nepajėgiau naudotis naujausiais ir svarbiausiais teologijos mokslo veikalais. Kad ir nenoroms, reikėjo laisvalaikiais imtis nemėgiamos gramatikos. Vokiečių kalbos bandžiau mokytis sulig Toussaint-Langenscheidt metodu, bet lioviau tą darbą, neišmokęs pakankamai vokiškai, nes pajutau, kad prancūzų kalba man eina lengviau ir vaisingiau. Po nedaugelio pastangų, galėjau paskaityti Chateaubriandą. Jo "Atala" buvau radęs taip pat Toussaint-Langenscheidt metode. Su žodyno pagalba taip pat perskaičiau "Génie du Christianisme".

Tačiau dalykas nesibaigė su prancūzų kalbos mokslu. Iškilo mano paties sieloje klausimas, ar aš turiu tikrą nuovoką apie krikščionijos pažiūrų sistemą. Atsakymas greitai pasirodė neigiamas, nes buvau nesimokęs nei teodicejos, nei Šv. Rašto įvado, kitaip sakant, šventųjų knygų autentiškumo įrodymų. Šitas reikalas buvo net svarbesnis už vokiečių ir prancūzų kalbų išmokimo reikalą. Na, ir ėmiau pats mokytis tų dalykų, bet pasirodė, kad nė supratimo neturiu apie tiesos pažinimo mokslą (kriteriologiją, epistemologiją). Ir to reikėjo griebtis. Teodicejos dalykų

išmokęs iš lotyniško vadovėlio, ėmiau gaudyti monografijas, nesuprasdamas jų reikalo, o tik dėl to, kad po ranka pasitaikė jėzuito Morawskio "Celowość w naturze" (Tikslingumas gamtoje). Gerai perskaitęs tą lenkišką knygą, patyriau, kad tas pats dalykas plačiau ir nuodugniau yra išdėstytas prancūzo Paul Janet veikale "Les causes finales" (Tikslinės priežastys). Perskaičiau ir jį. Susidūriau su daugeliu susijusių problemų, kurių kiekviena viliojo vis gilyn ir gilyn. Lietuviškos spaudos skaitymas, ypačiai "Varpo" ir "Ūkininko", jau nukrypusių į antikatalikišką pusę, prie mano turėtų problemų pridėjo dar naujų. Pajutau, kad mano pasaulėžiūros sistema nieku nesiskiria nuo griuvėsių. Daug ką žinojau, dar daugiau abejojau. Tada manyje prasidėjo antrasis savimi nepasitikėjimo periodas, tik šis buvo ramesnis už aną buvusį Seinų seminarijoje, nes dabar mačiau, kad ne krikščionijos sistema kalta, o mano galva, kuri neturėjo sistemingai sustatytos nuovokos apie tą sistemą. Nusistačiau ją sau pasidaryti, kitaip sakant, sutvarkyti savo griuvėsius.

Iš Hurterio "Compendium theologiae dogmaticae" I tomo gavau šiokias tokias pasaulėžiūros tvarkymo gaires. Reikėjo tiktai pagal jas sutvarkyti savo turimuosius trupinius ir užpildyti tuščias vietas. Šiek tiek apsidirbęs su teodicejos problemomis, ėmiausi įvado į Šv. Raštą. Bibliotekoje radau Cornely — ilgąjį veikalą ir jo santrauką. Abu pusėtinai perskaičiau ir pajutau šiek tiek stipriau stovįs ant kojų. Tuo tarpu vis dar rūpinausi geriau pramokti prancūziškai, vokiečių kalbą visai atidėjęs į šalį. Pripuolamai bibliote-

koje užtikau prancūziškai parašytą ir liuksusiniai atspausdintą Lassère veikalą "Notre Dame de Lourdes" (Liurdo Dievo Motina). Ji ypatingai man krito į akį dėl to, kad "Ūkininke" buvau skaitęs Žalčio parašytą krikščionybei skaudų straipsnį apie Liurdo apsireiškimus. Besilavindamas prancūzų kalboje ir besidomėdamas stebuklų galimybės klausimu mūsų dienose, ėmiau tą prancūzišką knygą versti lietuviškai. Ją išverčiau, bet versdamas pastebėjau, kad vieną kitą dalyką reikėtų nuodugniai ištirti ir pamatyti pačius pirmuosius šaltinius, iš kurių sužinoma, kad pasakojimas atitinka tiesą, o nėra autoriaus pramanytas. Taip I akademijos kurse man susidarė pastovus įsitikinimas, kad aš turiu pasirinkti fundamentalinę teologiją ir specializuotis joje. Akademija man parodė reikalą specializuotis rimtame moksle. Ne ką kitą, o apologetiką rinkausi savo specialybei viena dėl to, kad negalėjau savo griuvėsių sutvarkyti pasaulėžiūroje be fundamentalinės teologijos mokslo, o antra, kad lietuvių spaudos padėtis rodė, jog ginčas tarp lietuvių dvasiškijos ir pasaulinės inteligentijos eina fundamentalinės teologijos problemomis. Net toks, gali sakyti, smulkus ir pašalinis dalykas, kaip mažo Prancūzijos miestelio įvykis, atsiliepia lietuvių spaudoje ir tikybiniame tautos gyvenime. Taigi nuo 1896 m. pradžios jau neabejojau, kad mano pašaukimas teologijoje yra apologetika. Tie visi pasaulėžiūros griuvėsiai ir jų tvarkymas privedė mane prie fundamentalinės teologijos ir apologetikos. Ne visai mano pasaulėžiūra I kurse susitvarkė, bet išvados jau ir tada buvo teigiamos. Tada jau neabejojau, kad kata-

likybėje yra tiesos sistema; nors dar ne viskas buvo sutvarkyta, bet katalikiškų pažiūrų nusistovėjimas buvo jau įvykęs. Užviešpatavo mintis: katalikybė teisingai išsprendžia klausimus, kurie man rūpėdavo. Beliko juos logiškai sutvarkyti.

NUNCIJAUS VIZITAS AKADEMIJOJE

1896 m. gegužės mėn., besibaigiant mokslo metams, akademijoje atsilankė retas svečias — Austrijos sostinės Vienos nuncijus arkivysk. Agliardi su keliais palydovais. Visos tos grupės sekretorius buvo Gennero Pignatelli del Belmonte, prelatas. Prie jo buvo dar du jaunesni monsinjorai, kurių tik vieno pavardę atsimenu — tai kunigaikštis Ferdinandas de Croy, kurio protėvių yra buvę Estijoje ir vienas jų palaidotas Taline. Prie dvasiškių buvo du pasauliniai grafai: vienas "Guardia nobile" karininkas, kitas pasaulietis "Cameriere di capa e spada". Visi jie buvo dalyvavę tais metais caro Mikalojaus II vainikavimo iškilmėse Maskvoje.

Jie visi vieną dieną atvyko į akademiją. Mes apnikome juos, nes nebuvome tokių svečių matę. Jiems reikėjo laiptais eiti į iškilmių salę, bet per mus, juos apsupusius, neįmanoma buvo nė žengti. Jie prancūziškai išsitarė: "Assiégés" (Apsupti). Mes supratome, kad mums reikia truputį pasitraukti ir leisti jiems taką. Visi jie nuėjo į iškilmių salę ir per ją į koplyčią. Arkivyskupui Agliardi buvo paruoštas stalelis ir šalia jo kėdė presbiterijoje. Jo palydovai monsinjorai,

niekeno nenurodomi, greitai orientavosi ir koplyčioje teisingai užėmė tinkamas sau vietas. Agliardi dėvėjo Aleksandro Nevskio ordiną (žvaigždę), kurį buvo gavęs iš caro vainikavimo iškilmėse. Jis lotyniškai į mus prakalbėjo maždaug 20 minučių ar pusvalandį. Jau dabar neatsimenu jo prakalbos temos. Po kelių dienų šita Leono XIII delegacija išvyko į Romą, bet vienas jaunesniųjų monsinjorų liko ir, gyvendamas Šv. Kotrynos parapijos namuose, dalyvavo pasitarimuose tarp Apaštalų Sosto ir Rusijos vyriausybės įgaliotinio. Galima numanyti, kad tie pasitarimai buvo vaisingi, nes sekančiais metais įvyko vakuojančių vyskupijų aprūpinimas ganytojais.

ATOSTOGOS ŽEMAIČIUOSE

Mokslo metai pasibaigė birželio mėn. pradžioje pagal senąjį kalendorių. Tai buvo maždaug pusė birželio naujuoju kalendorium. Atostogoms į Lietuvą aš važiavau ne tiesiog į tėviškę, bet drauge su Julijonu Jasienskiu išvykau į Žemaitiją, į Sedos parapiją, kaiman, kurio vardo neatsimenu, pas ūkininką Lumbį, kurio sūnus, artimas Jasienskio draugas, šventė primicijas.

Keliaujant iš Petrapilio į Lietuvą, aš tada pirmą kartą pamačiau Rygą. Ji buvo rusų valdoma, bet joje viešpatavo vokiškumas. Katalikų bažnyčia, tur būt, tebuvo tik viena ir atrodė menkutė tarp gražių miesto pastatų. Toje kelionėje taip pat pirmą kartą pamačiau Mažeikius. Tai buvo geležinkelio stotis, ku-

ri vadinosi Muravjevo, bet miesto arba nebuvo, arba aš jo nemačiau. Stotyje mudviejų laukė Lumbių atsiųstieji arkliai. Traukinys atėjo anksti ir rytmetys buvo neapsakomai gražus. Pakeliui į Lumbius laukuose žydėjo ir kvepėjo dobilai, čiurleno vyturiai. Neužmirštamai gražu ir malonu buvo važiuoti. Kunigo Lumbio primicijos buvo, kaip paprastai primicijos būna. Po jų mudu su Jasienskiu dar likomės tenai ir važinėjome pas Lumbio gimines. Man iš Zanavykijos, tiesiog patekusiam į Žemaitijos šiaurę kai kurie žodžiai buvo nesuprantami. Ir, man šnekant, žemaitės kartais susijuokdavo tenai, kur aš nemačiau priežasties juokams.

Vieną vakarą vėlokai važiavome iš Tirkšlių į Sedą. Maloni buvo naktis, skaisčiai švietė pilnatis mėnuo. Aš išsitariau: "Kaip smagu šią naktį važiuoti!" Kunigo Lumbio brolis susirūpino ir klausia: "Ar pasostė, kunigėli, tamstai kenkia, kad smagu važiuoti?" Aš iš sykio nesupratau, bet po žodžio kito paaiškėjo, kad yra skirtumo tarp smagumo Žemaitijoje ir Zanavykijoje. Naudojausi proga ir užrašinėjau žemaitiškus žodžius, kurių buvau negirdėjęs. Iš tos medžiagos galima buvo padaryti išvada, kad daugelyje atvejų, kur Zanavykijoje įsiskverbia vokiškų ar lenkiškų žodžių, ten Žemaičiuose liko lietuviški. Bet buvo skirtumų kalboje taip pat dėl to, kad ir patys vadinamieji daiktai ar triobos ir jų dalys, kaip jauja, meiga, laidaras... jau buvo netokie abiejose Lietuvos vietose. Suvalkijoje jau retas kas vartodavo žodį "jienos", kurias žemaičiai tardavo "einos", nes ir paties to prietaiso suvalkiečiai jau nevartojo. Labai lengvai buvo

nustatoma taisyklė, kad dvibalsis "ie" dešiniame šone nuo Dubysos tampa garsu "i" lyg būtų "e" išnykusi arba pasislėpusi po "i", o einant tolyn į vakarus ta "e" išlenda ir virsta dvibalsiu "ei". Tas pats darosi su dvibalsiu "uo", kuomet "duona" tampa "dūna" ir galutinai "douna".

Sedoje teko susidurti su vienu skaudžiu reiškiniu. Jaunas, dvidešimties metų vyras, buvo nesukalbamas: mintyjo ir kalbėjo apie pragarą. Jis buvo pasiskaitęs knygą "Pekla, arba amžinasis pragaras", kuri turėjo tikslą pragaro kančių baisumu nugrąsinti žmones nuo nuodėmių. Tačiau autoriaus nueita į kraštutinumą jansenistų pavyzdžiu ir dvasia. Jansenizmas, kaip žinoma, katalikų Bažnyčios buvo pasmerktas. Tiesioginių jansenizmo tezių toje knygoje išvengta, bet jansenizmo dvasia knygoje yra likusi. Labai girtinas yra knygnešių darbas, bet šitas jansenizmo kvapas sudaro neigiamą tašką.

Pabuvęs kurį laiką Žemaitijos šiaurėje, nuvykau į Girkalnio parapiją, šalia Raseinių, į Jasienskių dvarelį, į mano draugo Julijono tėviškę. Ten išbuvau daugiau kaip mėnesį.

VIEŠĖJIMAS PAS JASIENSKIUS — MANO KRYŽKELĖ

Mano draugo tėvas buvo rūpestingas žemdirbys, inteligentas, visas širdimi atsidėjęs ūkiui. Jis buvo darbštus, ramus, labai geros širdies ir tvarkingas žmogus. Namuose viešpatavo lenkų kalba, kurią var-

tojo pats dvarininkas, jo žmona, pamaldi ir protinga moteriškė. Lenkiškai kalbėjo ir visi vaikai: keturi sūnūs ir dvi dukterys. Sūnūs tarnavo netoli Šiaulių Zubovo dvare Gubernijoje. Vienas — mažas — buvo namieje, kaip ir dukterys: Sofija, apie 19-20 metų panelė, veikli, sumani ir demokratiškai artima kaimo mergaitėms; jaunesnioji dukrelė buvo tik keletos metų. Kad namuose buvo ir lenkų kalba, tačiau viešpatavo lietuviška dvasia, geri santykiai su ūkininkais kaimynais.

Atostogų metu neteko sėdėti vienoje vietoje. Mudu su klieriku Julijonu važinėdavome pas kaimynus, dažniausiai dvarininkus, o Zosė (Sofija) dažnai mudu palydėdavo. Nuvažiavę į svečius, dažnai rasdavome to paties amžiaus vaikinų ir merginų. Tada žaidimų ir juokų nepritrūkdavo. Pasitaikė porą kartų būti turtingesnių dvarininkų vardinėse ar kitokiose iškilmėse. Pasaulinė jaunuomenė šokdavo, o mudu klierikai nešokdami pasigėrėdavome šokančiais. Susidarydavo ir kitokių žaidimų, kuriuose dalyvaudavova ir mudu. Julijonas turėjo gerą balsą ir galėdavo dalyvauti daino-se. Man belikdavo tik jomis gėrėtis. Žaidimuose ir juokų krėtime vaikinai dažniausiai kreipdavo dėmesio į merginas, o merginos į vaikinus. Kartais užeidavo ir rimtų šnektų, kartais net ginčų tikybos ir lietuvybės klausimais. Jasienskių Zosė pasižymėjo teisinga pažiūra į lietuvybę, šokiais ir sumaningumu ginčuose bei įvairių "šposų" krėtime. Jos išorinė išvaizda buvo maloni, žymiai gražesnė už daugelį kitų panelių. Po kiek laiko aš pasijutau, kad mano mintys jau perdažnai sukinėjasi apie ją, bet tos mintys buvo labai ma-

lonios. Juo labiau bandydavau kreipti dėmesį į kitką, juo labiau tos jaunos mergaitės vaizdas ryškiai stodavo akyse, kad ir jai namieje nebūnant. Ir vienu tarpu man užėjo abejonė, ar aš gerai darau besiruošdamas būti kunigu. Ta mintis pasidarė gana stipri ir kaskart dažniau ji kildavo.

Vieną dieną mes buvome susitarę važiuoti į iškylą. Arkliai jau buvo pakinkyti, visi važiuotojai pasiruošę, tik Zosės nebuvo, nors ji buvo pasižadėjusi dalyvauti iškyloje. Neatsimenu, ar aš pats sugalvojau ar kas man patarė eiti jos paraginti, kad greičiau ruoštųsi. Įėjau į jos kambarį ir radau ją besiprausiant. Kažkokia liepsna apėmė mane. Ištariau "atsiprašau" ir greitai pasitraukiau iš kambario. Bet tos mintys ir jausmai, kurie painiodavosi manyje ryšium su jos asmeniu, tiek sustiprėjo ir padaugėjo, kad aš atsidūriau kryžkelėje. Ar Zosė manim domėjosi, nežinau: ji nieku nepareiškė savo jausmų, tai šiandien sunku pasakyti, kaip iš tikrųjų ten buvo. Pajutau, kad turiu rimtos pareigos nuodugniai išspręsti, kokią kryptį man pasirinkti. Galų gale visgi pasibaigė mano buvimas Jasienskiuose, ir aš parvažiavau į tėviškę. Ten savo gyvenimo krypties klausimą išsprendžiau taip, kad moterystė ne man, kad tautai ir Bažnyčiai tarnauti kur kas aukštesnis uždavinys, negu ieškoti savo asmeninių malonumų. Prisiminiau tą knygą apie skaistybę, kurią buvau skaitęs seminarijoje, tas kovas, kurias tenka kovoti idealui su žmogaus potraukiu į malonumus. Stojo galvoje tie jausmai, kuriuos nešiausi į Seinus, trokšdamas tapti kunigu ir abejodamas, ar ta laimė man teks. Ypačiai reikalas kovoti

su rusifikacija ir už Lietuvos katalikybę rodė reikalą tapti kunigu ir taip tarnauti savo tautai ir Bažnyčiai. Nusistačiau nebemintyti apie Jasienskytę. Prisiminiau, kad be maldos pagalbos neapsieisiu. Atėjo man į galvą taip pat, kad, man dar gimnazijoje esant, mano motina buvo man pasakiusi, jog, prieš man užgemant, ji buvo mane paaukojusi Marijai. Dar ne sykį po to kokią porą metų Zosės vaizdas sukeldavo manyje audringų jausmų, bet prisimindavau maldos reikalą ir malda grąžindavo man ramybę. Po to, kai tapau subdiakonu, jau, tur būt, nė karto neturėjau tokių audrų, nors su Jasienskyte ne sykį susitikdavau.

Parvažiavęs į tėviškę, ėmiausi užrašinėti savo kelionės nuotykius: kur buvau, ką mačiau, ką pastebėjau. Tik savo vidujinių audrų neminėjau. Tuos užrašus tęsiau ir namo parvažiavęs vėlesnių atostogų metu. Iš jų susidarė trys stori sąsiuviniai. Juos visus sudeginau 1899 m. birželio mėn., kai buvo pavojinga, kad tie rašiniai gali patekti žandarams į rankas. Dabar man jų gaila, bet jau po laiko.

ŽANDARŲ KRATA AKADEMIJOJE

Petrapilyje katalikai gyveno naudodamiesi įprastais kultūringų šalių gyventojų patogumais. Vietinių katalikų tikybinis gyvenimas nebuvo trukdomas, kratų akademijoje, tur būt, nebuvo buvę nuo pat jos įsikūrimo. Tačiau, man esant II kurse, atseit 1896 m., vieną dieną akademijos kiemas prigužėjo pilnas policininkų ir žandarų. Kiti apstojo akademijos triobą iš

gatvių pusės. Žandarų pulkininkas su teismo prokuroru įėjo į akademiją. Neradę rektoriaus, nuvyko pas inspektorių kan. Boleslovą Kłopotowskį ir pasisakė atėję daryti kratos studento Jurgio Matulevičiaus bute. Matulevičius tada vaikšiojo akademijos sode. Inspektoriaus tarnas liepė Matulevičiui eiti kuo greičiau pas kan. Kłopotowskį, kur buvo žandarų pulkininkas ir prokuroras. Visi trys: inspektorius, pulkininkas ir prokuroras lydėjo Matulevičių į jo darbo kambarėlį. Tame pačiame kambaryje gyveno kitu du studentu: Liudvikas Borkowskis ir Feliksas Paškanis. Visi trys studentai turėjo vieną bendrą spintą, vieną bendrą stalą ir kiekvienas sau po kėdutę ir po vieną ant aukštų kojų uždėtą dėžę, kurios antvožas buvo viename šone žemiau, kitame aukščiau. Tokius baldus studentai vadindavo pulpitais. Juose laikydavo savo knygas ir, kai nusibosdavo besimokant sėdėti, mokydavosi stati prie pulpitų.

Vyriausybės atstovai pirmiausia domėjosi, kas yra Matulevičiaus pulpite, ir terado lotyniškų spausdintų ir litografuotų knygų. Kitokios asmeninės patalpos Matulevičius neturėjo. Atidarė ir bendrąją spintą. Matulevičius parodė dvi lentynas jo daiktams vartojamas, o kitas jo draugų. Matulevičiaus lentynose buvo viena kita knyga ir rankraščių. Žandarų pulkininkas labiausiai domėjosi rankraščiais, paėmė juos ir rado rašytų jam nesuprantama kalba. Jis parodė tuos rankraščius kan. Kłopotowskiui, o tasai tarė: "Tai lotynų kalba ir studento užrašai istorijos paskaitų, kurias aš dėstau". Tada, neatsimenu, žandaras ar prokuroras tarė: "Tai čia ne studento dalykas, o pro-

fesoriaus". Kaĥ. Kłopotowskis pripažino ir paėmė visą rankraščių pundą, kurį išlaikė savo rankose iki kratai pasibaigiant.

Prie dviejų aukštų valdininkų kambaryje buvo du žandarai. Pulkininkas liepė jiems pažiūrėti, kas yra spintos apačioje po lentynomis. Vienas žandaras pasilenkęs atrado kažkokį juodą audinį ir pamažėl ištraukė jį iš po spintos. Betraukiant pasirodė, kad tas medžiagos daiktas baigiasi dirželiu ir sagtimi. Tai būta kelnių, kurios jau tik dirželiu tesilaikė krūvoje. Abi tų kelnių dalys buvo daugelyje vietų suplyšusios ir jųdviejų apačios labai atsikutojusios. Nors klierikų kelnės,po sutana nešiojamos, daug ko pakenčia, bet šitos buvo jau ir klierikų nevartojamos. Revizijos vykdytojai nusišypsojo ir paliko tas kelnes kaip nekaltą dalyką. Nuėjo į bendrąjį miegamąjį, kuriame buvo Matulevičiaus lova, šalia lovos mažytė spintutė, o joje — tik rankšluostis, šukos, skutimosi ir dantų valymo prietaisai. Daugiau nebuvo ko žiūrėti. Vyriausybės atstovai surašė protokolą, kad jokių nusikaltimo įrodymų nerasta. Pasirašė pats Matulevičius, abu valdininkai ir akademijos atstovas inspektorius Kłopotowskis. Mandagiai atsisveikinę, žandarų pulkininkas ir prokuroras išėjo iš akademijos. Veikiai iš kiemo ir gatvės išnyko ir visi policininkai.

Valandai ar daugiau praėjus, inspektorius pasikvietė Matulevičių, atidavė jam rankraščius. Pasirodė, kad tarp lotyniškų būta ir straipsnio lietuviškai parašyto, kurį Matulevičius buvo paruošęs siųsti "Tėvynės Sargui". Ir tą straipsnį inspektorius atidavė Matulevičiui, įspėdamas, kad reikia būti atsargiam.

Matulevičius buvo apskųstas. Kratą darė Petrapilio gubernijos žandarmerija Marijampolės žandarų viršininko Vonsiackio įsakymu. Jis buvo suėmęs keletą "Sietyno" narių ir į "Sietyno" bylą, nežinia keno neatsargumu, buvo įpainiotas ir Matulevičius.

TAMPU SUBDIAKONU

Pirmajai Gavėnios savaitei besibaigiant, 1897 m. pradžioje mūsų kurso klierikams buvo leista priimti subdiakono šventimus. Reikėjo pradėti aštuonių dienų rekolekcijas. Jas vedė prof. Feliksas Drzewiecki giliai, protingai, trumpu laiku duodamas daug svarbios medžiagos mintims. Vieną vakarą jį pavadavo akademijos rektorius vysk. Symon. Jis atėjo iškilmingais rūbais apsitaisęs taip, kaip vyskupai vyksta į bažnyčią pontifikalinių mišių laikytų. Jis kalbėjo apie Kristaus karalystę ir dvi vėliavas: Kristaus ir velnio. Ta prakalba padarė nepaprasto įspūdžio. Joje pasireiškė dideli rektoriaus iškalbos gabumai. Klausytojams jis pastatė alternatyvą: eiti paskui Kristų ar paskui velnią. Ta alternatyva buvo neapsakomai gyva ir smarki. Prakalba buvo gana ilga, ji mums padarė neužmirštamo įspūdžio. Filosofiškai paruošti prof. Drziewieckio apmąstymai, konferencijos derinosi su rektoriaus ryškiai pastatyta alternatyva. Rekolekcijoms besibaigiant, sueidami į koplyčią vidudienio apmąstymui, radome begulintį ant grindų klieriką Svotelį iš Žemaičių vyskupijos, pamaldų ir protingą vaikiną. Pasirodo, jis išėjo iš proto. Reikėjo jis

persiųsti iš akàdemijos į Kauną, o iš Kauno į psichiatrinę ligoninę, kurioje jis ir mirė.

Aštuntoji rekolekcijų diena buvo ketvirtadienis antroje Gavėnios savaitėje, o šventimai turėjo būti šeštadienį. Oficialiai rekolekcijų užbaiga įvyko penktadienio rytą po mišių. Inspektorius paskelbė rektoriaus įsakymą, kad rekolekcijos pasibaigė visiems, bet ne tiems, kurie rengiasi šventimams, nes šie turi laikyti griežtą rekolekcijų tylą iki šventimų iškilmėms pasibaigiant. Visi mes to įsakymo laikėmės.

Šeštadienio rytą į akademijos kiemą suvažiavo tiek karietų, kiek jų reikėjo sutalpinti visiems gausiantiems šventimus ir tarnausiantiems vyskupo mišiose. Mano kurso draugas Vincas Baliulis, pasiruošęs sėstis į karietą, pareiškė bijąs važiuoti ir imti subdiakono šventimus, nes po jų jau nėra žingsnio atgal. Aš padrąsinau jį draugišku nuoširdumu ir gana stipriu ryžtingumu. Mudu su juo ir su dviem kitais susėdome į karietą. Kai prisipildė kitos karietos, visi nuvažiavome į Šv. Kotrynos bažnyčią. Mus įšventino rektorius vysk. Symon, suteikdamas aukštesniųjų kursų studentams diakonatą ir kunigystę, o Mohilevo seminarijos klierikams, atvykusiems ten pat, mažuosius šventimus. Apeigoms pasibaigus, tomis pačiomis karietomis parvažiavome namo. Kad ir ramaus, bet ypatingai stipraus susijaudinimo apimtas, parėjau į savo darbo kambarėlį, pakėliau savo pulpito antvožą ir nustebau tarp daugelio kitų parašų, likusių ant nedažytos lentos, pastebėjęs buvusio to pulpito vartotojo, dabar apostato, kunigo vardą ir pavardę. Jis buvo iš Žemaičių vyskupijos ir labai patiko vie-

nai netekėjusiai moteriškei protestantei. Ji ėmė rašinėti jam laiškų, jis jai atsakinėjo patardamas jai valdytis ir ieškoti kito jausmų objekto, bet ji nesiliovė. Jis ne kartą parašė jai net griežtų, nemandagių laiškų, bet ir tas negelbėjo. Ji mokėjo ypatingai švelniai ir jautriai idealizuoti savo jausmus, ir jis suminkštėjo, metė kunigystę ir ją vedė, priėmęs protestantų tikėjimą ir tapęs pastorium. Ilgainiui jųdviejų meilė atšąlo. Ją ištiko liga: jos nosis nupuvo, ir jis ėmė jos nekęsti. Nežinau, kur jis dingo ir kaip baigė savo gyvenimą. Subdiakonato priėmimo dienoje netikėtai pasitaikęs to žmogaus prisiminimas sukėlė manyje labai šiurpų, neužmirštamą jausmą.

REKTORIAUS SYMON IŠTRĖMIMAS

Kaip anksčiau minėta, 1896 m. po caro Mikalojaus II vainikavimo tęsėsi derybos tarp Rusijos valdžios ir Vatikano dėl daugelio vakuojančių vyskupijų. Tarp kitų ir Seinuose nuo 1893 m. nebuvo vyskupo. Vakavo ir Vilniaus vyskupija, ir keletas kitų Lenkijoje. Nežinau visų derybų eigos, nė visų sutarties objektų, bet žinau, kad tarp Apaštalų Sosto ir Rusijos vyriausybės sutarta į Plocko vyskupiją skirti akademijos rektorių Symon. Tas paskyrimas jam nepatiko. Jis tikėjosi tapti Vilniaus vyskupu ir skaitė, kad tikybų departamento direktorius Mosolov, asmeninis vyskupo Symon priešas, tyčia jį nustūmė į mažą nuošalią vyskupiją. Derybos buvo baigtos 1896 m. ir, nors buvo slaptos, tačiau vysk. Symon viską žinojo.

Mohilevo arkivyskupas Simonas Kazłowski 1896 m. vasarą, išvažiuodamas į užsienį pailsėti, arkivys-

kupijos valdymą buvo pavedęs savo pagelbininkui tam pačiam vysk. Symon. Valdydamas arkivyskupiją, akademijos rektorius paskelbė gana griežtą Rusijos vyriausybei priešingą, nors katalikybės atžvilgiu visiškai teisingą, aplinkraštį. Tuomet Rusijos vyriausybė pareiškė Šv. Sostui, jog jokiu būdu nesutinka, kad Symon taptų Plocko vyskupu. Rusijos diplomatijai taip griežtai nusistačius, buvo aišku, kad visa kruopščiai sustatyta ir labai Bažnyčiai naudinga sutartis gali nueiti niekais, popiežius Leonas XIII ryžosi nekelti protesto ir apsiėmė vyskupu į Plocką skirti grafą Jurgį Szembeką, Saratovo vyskupijos kunigą. Tuo tarpu Rusijos vyriausybė pareiškė akademijos rektoriui atstatydinanti jį iš rektoriaus pareigų ir siunčianti apsigyventi į Odesą, pridėdama įsakymą nuvykti į tą vietą kuo greičiau: norėta, kad vysk. Symon nebūtų Petrapilyje, kai ten bus konsekracija kitų vyskupų. O ta konsekracija turėjo įvykti vėliau. Gavęs įsakymą, rektorius tatai pranešė studentams. Mes susirinkome į jo saloną, mūsų senjoras pasakė gražiai paruoštą padėkos ir atsisveikinimo kalbą. Rektorius prakalbėjo į mus taip nuoširdžiai, kad mes visi buvome sugraudinti. Atsisveikinęs su mumis, jis išvažiavo į Odesą.

NAUJŲ VYSKUPŲ KONSEKRACIJA

Ankščiau buvo minėta, kad arkivyskupui Agliardi 1896 m. grįžtant iš Maskvos per Petrapilį į Romą, vienas jo palydovų monsinjoras, jei neklystu, Tondini likosi Petrapilyje vesti derybas su Rusijos vyriau-

sybe dėl paskyrimo vyskupų į tas vyskupijas, kur jų nebuvo. Tos derybos tęsėsi ilgokai, bet užsibaigė tais pačiais 1896 m. Tarp jų užbaigos ir įvykdymo praėjo dar keletas mėnesių. 1897 m. rudenį į Petrapilį suvažiavo tie vyskupai, kurie turėjo būti perkelti iš vienos vyskupijos į kitą, ir tie, kurie turėjo gauti vyskupišką konsekraciją, bei konsekratoriai. Ta proga į Petrapilį atvyko Žemaičių vyskupas Mečislovas Paliulionis, jo seminarijos rektorius, naujai paskirtas Seinų vyskupu, Antanas Baranauskas, jo būsimas įpėdinis, Žemaičių sufraganas ir seminarijos rektorius Gasparas Cirtautas, Varšuvos sufraganas Kazimieras Ruškevičius (gimęs Seinų vyskupijoje, lietuvis), buvęs Vilniaus vyskupas, ištremtas ir į Wloclawką perkeliamas Antanas Pranciškus Audzijonis (rašėsi Audziewicz), jo įpėdinis paskirtas Vilniaus vyskupu Steponas Aleksandras Zwierowicz ir, tur būt, dar kitų, kurių neatsimenu. Pačiame Petrapilyje gyveno kan. Kłopotowski, kuris turėjo tapti Žitomieriaus sufraganu; iš Žitomieriaus atvyko prel. Karolis Niedziałkovski, kuris turėjo tapti Mohilevo sufraganu ir akademijos rektorium.

Visa eilė bažnytinių iškilmių vienos po kitų turėjo vykti Šv. Kotrynos bažnyčioje, o nebažnytinės iškilmės turėjo kartotis akademijos salėje. Kiekvienas konsekruojamas vyskupas paprastai suruošdavo iškilmingus pietus, į kuriuos pakviesdavo Tikybų departamento direktorių Mosolovą, katalikų skyriaus vedėją Von der Flat, departamento sekretorių Butkiewicz, kuris drauge buvo ir akademijos sekretorius. Neatsimenu, kurio vyskupo iškilminguose pietuose dalyvavo ir garsusis Rusijos didžiųjų tiltų statytojas inžinierius Kerbedis,

panevėžietis, 1888-87 ėjęs susisiekimo ministerio pareigas. Jis mokėsi Vilniaus universitete ir Petrapilio susisiekimo inžinierių institute. Jam Petrapilis darė labai nemalonų įspūdį dėl to, kad sostinėje skersai Nevos upės buvo tik mediniai tiltai. Pasakojama, kad per instituto mokslo užbaigimo iškilmes caras Mikalojus I prieš išrikiuotą mokyklą nusiskundęs, jog nėra geležinių tiltų. Tada jaunas, ką tik mokslą baigęs Kerbedis, atidavęs carui pagarbą ir paprašęs žodžio. Mikalojus pertraukęs savo kalbą ir leidęs Kerbedžiui kalbėti. Jis pasakė, kad nėra geležinių tiltų dėl to, kad nesą pinigų. Mikalojus I pažadėjo duoti pinigus, ir Kerbedis 1850 m. pastatė Petrapilyje ant Nevos geležinį tiltą, kurį pavadino Mikalojaus vardu ir kuris jį labai išgarsino. Statydamas tiltą, Kerbedis vartojo geriausias medžiagas. Kai baigė, visokių buvo kalbų: tada kesonų* sistema dar nebuvo žinoma, todėl apmūrytame dugne reikėjo giliai kastis. Darbininkai galėdavo išbūti tik porą valandų. Iškasus pats Kerbedis nusileido į dugną ir prisitaisė elektrinį skambutį, kurį turėjo pavartoti, jeigu trokštų, bet tas neveikė ir tik purtindamas virvę išsigelbėjo. Tilto atsparumą bandant, caras liepė Kerbedžiui valtelėje sėdėti po tiltu, kai per tiltą smarkiai važiuos artilerija. Tiltas puikiai atlaikė. Mikalojus I atidavė Kerbedžiui likusias nuo tilto statybos medžiagas ir tas dar gerokai uždirbo, nes jų buvo daug likę. Vėliau Kerbedis dar pastatė Peterhofo geležinį ir Varšuvoje per Vislą

* Kesonas — medinė arba metalinė dėžė be dugno, nuleidžiama į upės dugną dirbant povandeninius darbus.

INŽ. STAN. KERBEDIS

vad. Pragos tiltą. Kerbedis už savo nuopelnus gavo patį aukščiausią Rusijos ordiną "Andrej Piervozvanij".

Grįžtant prie vyskupų — jie laikas nuo laiko ateidavo į rekreacijos salę, kur būdavo susirinkę studentai. Viename tokiame susirinkime buvo vyskupai Paliulionis, Cirtautas ir Zwierowicz. Žemaičių vyskupas, gražiai mokėdamas lotyniškai, mums tarė: "Excellentissimus Zwierowicz, pro sua benignitate, vobis lautam coenam procurabit; Excellentissimus Cirtowt, pro sua pietate, vobis benedictionem dabit; ego autem, pro mea loquacitate, sermonem vobis proferram" (Ekscelencija Zwierowicz iš savo gerumo iškels jums puikią vakarienę; Ekscelencija Cirtautas dėl savo pamaldumo suteiks jums palaiminimą; o aš dėl savo šnekumo pasakysiu jums prakalbą). Na, ir kalbėjo gana gražiai ir rimtai. Jam pabaigus kalbėti, mes suklaupėme, Cirtautas mus palaimino, o Zwierowicziaus iškeltuose pietuose dalyvavo ne vien tik aukštieji svečiai, pasauliniai ir dvasiškiai, bet ir visi akademijos studentai.

Konsekruojant vyskupą Kłopotowskį, tikybų departamento valdininkai pareikalavo, kad konsekracijos pradžioje prieš bažnytinę priesaiką popiežiui būtų perskaityta konsekruojamo vyskupo ištikimybės pareiškimas Rusijos imperatoriui. Konsekruojamas Kłopotowskis taip ir padarė. Dalyvavusiems iškilmėje vyskupams tas nepatiko, bet nebuvo kaip protestuoti. Tiktai akademijos pietuose, kuriuos iškėlė Kłopotowskis savo svečiams, vyskupai Rūškevičius ir Baranauskas tarp savęs kalbėjo lietuviškai. Klierikai nebuvo

kviesti į tuos pietus: jiems buvęs akademijos inspektorius suruošė pasilinksminimą su užkandžiais tos dienos vakare. Tarp akademijos studentų pasklido smarki nepasitenkinimo banga. Nežinau, kas paleido šūkį: nedalyvauti pasilinksminime, leidžiant į jį eiti Žitomieriaus vyskupijos studentams. Man pasirodė, kad tas sumanymas nėra geras: ne klierikų dalykas yra teisti vyskupus, juo labiau tą, kuris dar tebėra jų viršininkas. Tos pačios nuomonės buvo ir kitu du Seinų vyskupijos studentai, būtent Dvaranauskas ir Poimiechowski. Į rekreacijos salę, kur turėjo įvykti pasilinksminimas, atėjo visi žitomieriečiai studentai, trys minėtieji seiniškiai ir Feliksas Paškanis iš Žemaičių vyskupijos. Su vyskupu Kłopotowskiu nė vienas kitas vyskupas neatėjo. Salė buvo beveik tuščia ir nuotaika nejauki.

Vyskupas Baranauskas neturėjo būti konsekruojamas, nes jis tą šventinimą gavo 1884 m., tapdamas Žemaičių vyskupijos sufraganu. Bet jis, dabar užimdamas Seinų vyskupijos sostą, turėjo taip pat garsiai paskaityti dvi ištikimybės priesaikas. Prieš kito vyskupo konsekracijai prasidedant, Tikybų departamento valdininkas būsimam Seinų vyskupui pateikė abiejų priesaikų tekstus: rusiškąją padėjęs viršuj, kad vyskupas pirmiau ją perskaitytų. Baranauskas paėmė abu dokumentus, rusiškąjį pabruko po lotyniškuoju ir ištikimybę popiežiui prisiekė pirma, negu imperatoriui. Valdininkas protestavo. Aš buvau visai arti tos vietos, kur stovėjo Baranauskas ir šalia jo valdininkas, tad esu gyvas to fakto liudininkas. Neteko

girdėti, ar rusų vyriausybė dėl to padarė kokių nors nemalonumų vyskupui Baranauskui ar ne.

Naujai pakonsekruotas vyskupas Niedžiałkowskis apėmė akademijos rektoriaus pareigas. Tris daiktus caras dovanodavo kiekvienam naujam vyskupui: baltą, auksu išsiuvinėtą, mitrą (ji būdavo brangoka, bet meno atžvilgiu nieku nepasižymėjo), pastoralą, gero sidabro, gamintą Maskvos Ofčinikovo auksakalių įmonėje, kurio žiedai ir užriestasis viršus būdavo papuošti įvairių spalvų emalija, o brėžiniai kiekvienam vyskupui vis buvo kitokie, originalūs; trečia dovana buvo auksinis žiedas su brangaus akmens akimi, aplink kurią buvo smulkių deimantų vainikėlis. Tomis trimis dovanomis buvo bandoma reikšti investitūros teisė, betgi Bažnyčia niekam nepripažindavo, tik vienam popiežiui. Prie tų trijų "investitūrinių" dovanų buvo pridedama dar 1000 rublių.

Kai vyskupas Kłopotowskis išvažiavo į Žitomierių, akademijos inspektorium tapo kanonų teisės profesorius, teologijos daktaras, Varšuvos vyskupijos kunigas Andrius Retke, trumpos patrologijos lotyniško vadovėlio autorius.

ATOSTOGOS TĖVIŠKĖJE IR KITUR 1897 M.

Atostogų parvažiavau į tėviškę ir neradau savo močiutės (tėvo motinos), nes ji buvo mirusi prieš Velykas, man tebesant Petrapilyje. Vasara buvo graži, bet nuotaika buvo prislėgta. Visoje Lietuvos dalyje į kairę nuo Nemuno pusę po rusų valdžia siautėjo žan-

daro Vonsiackio kratos. Reikėjo rūpestingai paslėpti arba sunaikinti visa, kas tam žandarų viršininkui galėjo teikti įrodymų, kad rūpinimasi išlaikyti lietuvių kalbą ir raštiją. Seinų seminarijos klierikų kitados gamintas rankraštinis laikraštukas buvo Gelgaudiškio klebonijoje. Man buvo gaila, bet mano dėdės klebono Pranciškaus Būčio įtikintas sutikau, o klebonijos virėja Marijona Muškitieraitė sudegino tą mano dvasios mylimąjį kūdikį. Kas kelinta diena tekdavo patirti, kad Vonsiackis tai vienur, tai kitur daro kratą, suiminėja lietuvius inteligentus. Jam į nagus pateko neseniai kunigu tapęs, truputį senesnis už mane kun. Juozas Arnastauskas, pas kurį užtiko seną kalendorių tos pačios laidos, kurį Maskvos studentai ir Seinų klierikai bendromis pastangomis buvo pagaminę. Kunigas Arnastauskas buvo ištremtas į Rusiją. Nesuskubęs priimti šventimų seminarijos mokslo pabaigoje, klierikas Petras Bulvičius jau kelintas mėnuo buvo laikomas Suvalkų Kalvarijos kalėjime ir tardomas. Žmonėse buvo skleidžiama gandų, kad jis nepajėgiąs išlaikyti tylėjimo ir kad dėl jo kratos daromos pas kitus. Tie gandai ypatingai buvo skaudūs man, nes Bulvičius buvo mano geriausias bendradarbis. Tiktai keletui metų praėjus, Vonsiackiui žuvus, paaiškėjo, kad minėtieji gandai neteisingi.

Vonsiackis žuvo Radome* teroristų lenkų nušautas. Kai jis gyveno Marijampolėje, tai tiek darydavo kratų ir už keliones į tas kratas vyriausybei pri-

* Pagal dr. K. Grinių, Vonsiackis žuvo Piotrkove.

statydavo tiek kelpinigių sąskaitų, kad valstybės kontrolėje kilo abejonė, ar žmogus gali per trumpą laiką suvažinėti tiek daug verstų. Dalyką ištyrus, pasirodė, kad vienu išvažiavimu iš Marijampolės į tolokas vietas Vonsiackis padarydavo keletą kratų, o sąskaitas pristatydavo, lyg būtų išvažiavęs į kiekvieną vietą skyrium. Tam dalykui paaiškėjus ir pasirodžius, kad nemaža būta kratų be užtenkamo pagrindo, vyriausybė perkėlė Vonsiackį iš Lietuvos į Sibirą. Manyta ar bent galėta manyti, kad jis, nors pravoslavas, bet lenkų kilmės, perdaug uoliai ėmėsi naikinti lietuvių kalbą ir raštą, todėl iškeltas kitur. Po trumpo laiko Vonsiackis iš Sibiro perkeltas į Liepojų, kur sudarė vad. Vaineikio bylą, kurioje nukentėjo vėl apie 15 lietuvių.

XX amžiaus pradžioje Lenkijoje įsigalėjo teroristų organizacija, kuriai gana sekėsi kovoti su rusų policija. Manyta, kad Vonsiackiui pasiseks kovoti su teroristais, ir jis buvo perkeltas į Radomo guberniją. Jam ten pasisekė į Rusijos žandarų tarnybą įtraukti keletą teroristinio būrio narių. Tada Vonsiackis iš rotmistro buvo pakeltas į pulkininkus. Vieną dieną jis savo tarnybos vietoje turėjo pasikalbėti su vienu teroristu, tapusiu jo agentu. Maždaug tuo pačiu laiku, į tą pačią tarnybos vietą atėjo kitas teroristas, tarnaująs žandarams. Vonsiackis pirmąjį savo agentą pasikvietė į kitą kambarį, kuriame buvo durys į balkoną. Antrasis agentas laukė gretimame kambaryje ir išgirdo šūvį. Nieko nelaukdamas, atidarė duris į kambarį, kur buvo Vonsiackis, ir pamatė jį sužeistą, o pirmasis agentas iššoko per balkoną. Antrasis dar pri-

dėjo šūvį Vonsiackiui ir per tą patį balkoną išbėgo paskui savo draugą.*

Vonsiackio vaikams buvo pripažintos generolų vaikų teisės ir jie buvo priimti į pažų korpusą Petrapilyje. Į tą aukštai privilegijuotą karo mokyklą buvo priimami tik generolų ir civilinės tarnybos slaptųjų patarėjų (tajnij sovietnik) sūnūs, kurie ruošiasi tapti karininkais. Du Vonsiackio sūnūs baigė tą mokyklą ir pirmajame pasaul. kare (1914-18) pasižymėjo kaip karininkai, uoliai kovoję ir su bolševikais. Karui pasibaigus, vienas Vonsiackio sūnus apsigyveno Paryžiuje ir puikiai mokėjo šokti. Ten jis susipažino su panele Reame, kurios tėvas buvo Amerikos piniguočius, Baltimorės - Ohio geležinkelio akcijų savininkas, stambiausias Amerikos kviečių pirklys. Tasai Reame (tėvas) turėjo vasarnamį sodžiuje, vad. Thompson, Conn. Vasarnamio triobų, parko ir visako įtaisymas senajam Reame buvo atsiėjęs 1,200,000 dol. Kai jis mirė, vasarnamis liko žmonai. Bet ir ji mirė. Liko šeši įpėdiniai, kurių nė vienas nenorėjo gyventi ten, kur tėvai buvo mirę. Vasarnamio išlaikymas tinkamoje tvarkoje savininkams atsieidavo 22,000 dol. metams ir neduodavo jokių pajamų. Dalindamiesi tėvų turtu, jie nė vienas nenorėjo imti to vasarnamio. Nenorėdami turėti išlaidų be jokių pajamų, jie sutarė tą vasarnamį parduoti, bet niekas nenorėjo tokio objekto pirkti. Keletą metų reikalas stovėjo vietoje. Pagaliau jie tą va-

---

* Vonsiackis buvęs nužudytas 1905 m. ar vėliau lenkų socialistų partijos nario Boltuč (Baltutis?) Žiūr. Dr. K. Grinius, Atsiminimai ir mintys, I, 235 p. **Red.**

sarnamį pardavė Marijonų kongregacijai 1931 m. už 95,000 dol. Užrašai atsiėjo 2,500 dol. Tada Reame duktė jau buvo ištekėjusi už Vonsiackio, kuris tapo rusų monarchistų organizacijos Amerikoje iždininku. Juodu su žmona apsigyveno tame pačiame Thompsone, koks kilometras toliau nuo buvusio savo vasarnamio, ir atidarė užeigą, pavadinę "Russian Bear" (Rusiškas lokys). Buvo gandų, kad įvyko šiokio tokio nesusipratimo tarp ponios Vonsiackienės ir jos vyro ruso, bet nežinau, ar tie gandai turėjo pagrindo. Kai tėvas Vonsiackis buvo perkeltas iš Marijampolės į Sibirą, jis, rodos, gyveno Blagovieščenske, kur už lietuvišką veiklą buvo ištremtas ir kun. Bulvičius.

Rugpiūčio mėn. 1897 m. turėjau vykti į Raseinių apskritį pas savo draugą Julijoną Jasienskį, o pabuvęs kurį laiką pas jį — drauge su juo grįžti į Petrapilį, į III akademijos kursą. Ketinau pas Jasienskį būti pačioje to mėnesio pabaigoje ir taip iš anksto buvau pranešęs. Sintautuose rugpiūčio 24 d. buvo šv. Baltramiejaus atlaidai. Atsisveikinęs su namiškiais, išvažiavau į Sintautus, iš ten ketindamas su Gelgaudiškio kunigais, dalyvavusiais atlaiduose, vykti į Gelgaudiškį, ten pabūti porą dienų pas savo dėdę kleboną, prieš važiuojant į Jasienskių dvarą Girkalnio parapijoje. Jei neklystu, tas dvaras vadinosi Pašaltuoniai. Po 10 val. ryte man reikėjo ruoštis iškilmingose mišiose tarnauti subdiakonu. Man besiruošiant, iš klebonijos atėjo žmogus ir pasakė, kad man būtinai reikia eiti į kleboniją. Išėjęs iš bažnyčios, kieme pamačiau vežimėlį ir porą žandarų, kuriuodu man pasakė, kad turiu tuojau sėsti su jais į tą vežimėlį ir važiuoti iš Sintautų į tė-

viškę. Pasiėmiau, ką turėjau, su savim, sėdau į vežimėlį, o du žandarai atsisėdo iš abiejų šonų šalia manęs. Veikiai parvažiavom į tėviškę (15 km. kelio). Įvažiuojant į kiemą pamačiau keletą svetimų vežimų ir daugelį žandarų. Man liepta eiti į vidų. Svečiams skirtame namo gale buvo Vonsiackis ir teismo prokuroras. Revizija jau buvo baigta. Buvo rasta tik lietuviškų maldaknygių, bet ne pas mane, o pas kitus namų gyventojus. Mano motinos maldaknygę Vonsiackis metė į krosnį, bet ne į ugnį, o iš oro. Knyga atsimušė į kampą ir nukrito ant žemės. Aš to nemačiau, nes tai įvyko prieš man parvažiuojant; tą patyriau tik žandarams išvažiavus. Man liepė rašyti protokolą, kurį diktavo pats Vonsiackis. Didumoje buvo diktuojama tas, kas įvyko. Tik netoli pabaigos, aš neapsiėmiau raštu pareikšti vieno man pateikto sakinio, pažymėdamas, kad jis neatitinka tikrenybę. Prokuroras man pritarė ir Vonsiackis nusileido. Pasirašius protokolą, Vonsiackis klausė prokuroro — vežtis mane ar palikti. Prokuroras atsakė, kad nei pirma neturėta stiprių įrodymų, nei kratoje jų rasta, tokiu būdu likau namie. Bet Vonsiackis išreikalavo, kad be jo žinios niekur neišvažiuočiau. Aš čia pat pareiškiau turįs važiuoti į akademiją tęsti savo mokslo ir rytoj ketinu išvažiuoti į Gelgaudiškį, iš ten į Pašaltuonius, o iš jų į Petrapilį. Prokuroras ir Vonsiackis pritarė, ir aš taip padariau.

NAUJI MOKSLO METAI AKADEMIJOJE. TARDYMAS

Pabuvęs porą dienų Gelgaudiškyje, nuvažiavau į Pašaltuonius, iš ten po poros dienų ilgu dideliu vežimu mudu du klierikai ir Jasienskio tėvas išvažiavome į Šiaulius. Kelionė buvo gana ilga, bet vežime buvo prikrauta visko, ko kelionei reikia, be to, šiek tiek naudos, kurią tėvai siuntė savo sūnums, jauniesiems Jasienskiams, praktikantams Gubernijos dvare. Traukiniai vaikščiodavo retai, tad reikėjo ilgai laukti ateinančio traukinio. Nuvažiavome į dvarą pas jaunąjį Jasienskį, klieriko brolį, Gubernijos praktikantą. Teko pastebėti, kad tam jaunam agronomui skirtoji dvare patalpa buvo maždaug tokia, kaip mano tėviškėje bernams. Teko pasimatyti tik su vienu praktikantu, nes jo brolis buvo išsiųstas kitur. Mudviem klierikam nemaloni buvo kelionės pradžia dėl to, kad sekmadienį nebuvo galimybės išklausyti mišių.

Į akademiją atvažiavome skirtu laiku. Mokslas III kurse ėjo paprastu sunkumu. Bet žiemos metu gavau iš Petrapilio gubernijos žandarų valdybos pakvietimą skirtu laiku pribūti į tos valdybos namą prie Troickaja gatvės. Einant nustatytuoju akademijos įpročiu, manęs vieno neišleido iš akademijos: į žandarų valdybą turėjo lydėti akademijos prefektas prof. Maciulevičius - Maironis. Skirtu laiku atvykome į vietą. Mažas buvo kambarys skirtas palaukti. Po gana ilgo laiko atėjo žandarų karininkas, pasisveikino su Maciulevičium ir mane pakvietė eiti paskui jį. Koridoriai buvo taip siauri, kad tik vienas žmogus pratilpo

juose, tamsoki ir labai kreivi. Nusivedė į nedidelį kambariuką. Ten laukė prokuroro pagelbininkas. Prasidėjo manęs apklausinėjimas. Pasirodė, kad mane atvedęs karininkas buvo pulkininkas. Jis statė klausimus, o aš turėjau atsakyti ir viską užrašyti pats. Man paduota kėdė atsisėsti prie stalelio. Po paprastų įžanginių klausimų, liečiančių mano biografiją, teko atsakyti, ką aš žinau apie klierikų draugijėlę, buvusią Seinų seminarijoje ir turėjusią valstybei priešingų tikslų bei vykdžiusią juos. Aš atsakiau, kad tokios draugijos Seinų seminarijoje nebuvo. Žandaras pareiškė, kad yra neabejotinų žinių, jog ta draugija buvusi, ir man nesą prasmės tą faktą neigti. Atsakiau, kad esu išbuvęs seminarijoje penkerius metus ir neįmanoma būtų nežinoti, jeigu tokia draugija būtų buvusi. Visgi tardytojas teigė, kad draugija buvo ir kad aš žinojau, jog ji yra ir pats jai priklausiau. Aš vėl paneigiau. Tada žandarų pulkininkas man pasakė, kad aš buvau tos draugijos pirmininkas nuo 1895 m. gegužės 15 dienos. Tada aš vėl paneigiau ir sakiau, kad tai negalimas daiktas. Čia aš padariau rusų kalboje klaidą: norėjau pasakyti, kad *įrodysiu* apskaičiuodamas laiko datas. Mintyje turėjau lenkišką žodį "obliczę" (apskaičiuosiu), o rusiškai ištariau "obliču" (įrodysiu melą). Na, ir pradėjau sakydamas, kad dabar esu III kurse, II kursą akademijoje baigiau trumpai po 1897. V. 15, I kursą po 1896. V. 15. Į I kursą įstojau 1895 m. rudenį, baigęs seminariją tų pačių metų pavasarį. Žinau aiškiai, kad iš seminarijos išvažiavau Šeštinių dieną, taigi nebuvo prasmės mane rinkti pirmininku gegužės mėn. Aš atsakiau, kad ne-

atsimenu, koks buvo mėnuo, nes Šeštinės yra kilnojama šventė: vieną metą gali pasitaikyti anksčiau, kitą vėliau, o aš nenorėčiau suklysti, rašydamas oficialų pareiškimą. Žandaras tardytojas tarė: "Da polno to. Pišite v maje miesecie". (Tiek to. Rašykite gegužės mėnesį). Aš nusileidau. Dar manęs paklausė, ar aš nemačiau valstybei priešingų lietuviškų spausdinių. Atsakiau, kad mačiau. "Kur jie dabar yra?" Atsakiau: "Tų, kuriuos mačiau, jau dabar nėra, nes mano dėdės tarnaitė juos sudegino". Žandarų pulkininkas tarė: "To nereikia minėti. Dar ir pas ją darys kratą". Ir pats žandaras padiktavo užbaigą, kad tų lietuviškų draudžiamųjų spausdinių esu matęs, bet juos buvo pavojinga laikyti ir jie sudeginti. Užbaigus tardymą, man pasirašius protokolą, po juo taip pat pasirašė žandarų pulkininkas ir valstybės prokuroras. Atsisveikindami juodu padavė man ranką, ko nebuvo darę pradėdami kvotą. Abudu su Maciulevičium linksmi parvažiavome į akademiją.

TEOLOGIJOS KANDIDATO LAIPSNIS IR DIAKONO ŠVENTIMAI

Apie studentinį darbą III kurse bendrai galima pasakyti, kad mano privačioms apologetikos studijoms ir kalbų mokslui beveik nebuvo laiko, nes, šalia eilinių paskaitų ir repeticijų, dar reikėjo pasiruošti egzaminams teologijos kandidato laipsniui gauti. Tarp kitko, egzaminas iš Bažnyčios istorijos užėmė viso to mokslo trečdalį, iš kurio visai nebuvo buvę paskaitų,

nė joms skirtojo laiko. Tai buvo antrasis aukščiau minėtasis "Klopotovianos" tomas. Prie tų savaime nelengvų uždavinių prisidėjo du pasunkinantieji dalykai. Pagedo mano viduriai, ir akademijos gydytojas niekaip nesugebėjo manęs išgydyti, vartodamas vaistų ir šiaip priemonių. Gydytojui apsirgus, vieną kartą atėjo jį pavaduoti nervų ligų specialistas ir psichiatrinės klinikos vedėjas. Kaip tik tada pasitaikė ypatingas mano vidurių pakrikimas. Psichiatras, išklausęs viso, ką aš žinojau apie ligos eigą ir apie priemones, kurias vartoja nuolatinis akademijos gydytojas, ėmė tirti mano nervų padėtį ir atrado, kad mano nervai yra pakrikę daugiau, negu viduriai, ir kad nervų liga reiškiasi viduriais. Jis tai pavadino "lietuviškąja vidurių liga", sakydamas, kad tos rūšies liga dažnai pasitaiko Lietuvoje, o retai kitur. Jis man nurodė priemonių ir tos mane sutvarkė.

Antrasis dalykas — nepaprasti 1898 m. pavasario karščiai. Petrapilyje gegužės mėn. pavėsyje būdavo iki 33 Reaumiuro laipsnių šilimos. Ta šiluma buvo drėgna kaip pirtyje. O gegužės mėn. buvo ir metiniai ir laipsniniai egzaminai. Nepajėgdamas sutelkti dėmesio į nuobodžius chronologijos ir vardų objektus, iš kurių susidarė viduramžių Bažnyčios istorija, prašiau inspektoriaus ir gavau leidimą imti šaltas maudynes. Pasiėmęs Bažnyčios istorijos vadovėlį, kaldavau, kiek pajėgdamas akademijos sodelyje. Bet dėmesys išsisemdavo veikiai, ir vadovėlis savaime iškrisdavo iš rankų. Iš viso gausaus mūsų kurso tik vienas Jurgis Matulevičius manęs pasigailėjo: atsisėdęs šalia manęs, gyvu balsu padėdavo man mokytis. Tas žymiai paleng-

vino darbą. Pats Matulevičius turėjo išlaikyti egzaminus iš to paties dalyko.

Atėjo egzaminų laikas, o aš temokėjau tik pusę Bažnyčios istorijos kurso. Išdrįsau stoti į egzaminą, nes žinojau, kad nestojęs laipsnio negausiu ir rudenį į akademiją grįžti negalėsiu. Bažnyčios istorijos egzaminai ėjo mažojoje teologijos auditorijoje, iš kurios buvo išnešti visi suolai, tik viduryje buvo gelumbe apdengtas stalas su kėdėmis prie jo egzaminų komisijos nariams. Pas įeinamąsias duris buvo patogi kėdė sėdėti tam studentui, kuris dar nebuvo egzaminuojamas, bet laukė savo eilės, kol pasibaigs egzaminuojamojo kvotimas. Egzaminuojamas atsakinėjo stačias prieš egzaminatorių stalą. Už durų, didžiojoje rekreacijos salėje, galėjo būti tie, kuriems eilė artinosi. Jų naudai vienas Bažnyčios istorijos egzempliorius gulėjo prie salės lango, netoli įeinamųjų durų. Egzaminai ėjo alfabetine eile iš apačios. Taigi mano eilė buvo netoli galo, kai jau didesnė draugų dalis buvo atlikusi egzaminus. Nuėjau ir aš į tą salę. Artimiausias prieš mane (Gorniak) jau buvo įėjęs į egzaminų kambarį. Aš priėjau prie lango, žinodamas, jog 50 procentų yra už tai, kad egzaminas pasibaigs labai blogai, su ta mintimi atvožiau knygą, kur pasitaikė. Atsivertė iš tos dalies, kurios buvau neišmokęs, bet dalykas man jau pusėtinai žinomas iš mano apologetinių tyrinėjimų: apie moteriškę Joaną, neva tapusią popiežium. Kol mano pranokėjai buvo kvočiami, aš peržiūrėjau šitą skyrių ir, žinodamas jo turinį, dar ant pirštų suskaičiau knygoje minėtus įrodymus, kad Martyno Polono sukurtoji pasaka nėra istorija. Širdis buvo susispau-

dus ir pusėtinai plakė. Atsidarė durys ir vienas mano draugas išėjo iš egzaminų išprakaitavęs. Aš įėjau į vidų, Gorniak stovėjo prie egzaminų stalo. Aš atsisėdau būsimosios aukos kėdėje, ir mane apėmė ypatingas ramumas: visi rūpesčiai išnyko, susijaudinimo neliko nė ženklo. Gorniak atsakinėjo gana gerai, o aš klausiau ramiai. Pagaliau jis pabaigė. Atsistojęs priėjau prie egzaminų stalo. Egzaminatorius tarė:: "Quid scis de Ionna Papissa?" (Ką žinai apie Joaną popiežę?). Aš išverčiau akis. Matyt, mano išraiška buvo gana kvaila, kad egzaminatorius nekantriai pakartojo savo klausimą. Kai aš pradėjau berti, ką žinojau, tai nepasijutau, kai, toli prieš išsemiant visus argumentus, egzaminatorius tarė: "Sufficit" (Užteks), ir aš išbėgau iš salės bemažko ne savyje. Tokių laimingai man susibėgusių aplinkybių mano gyvenime buvo nedaug.

Teologijos kandidato laipsniui gauti reikėjo ne vien išlaikyti metinius atsakomuosius egzaminus, bet dar ir parašyti trumpą rašto darbą, kuriam buvo duodama naudotis tik Šv. Raštu ir žodynu. Kiek reikia egzempliorių tų knygų, tiek jų būdavo išdėstyta bibliotekoje ant ilgojo stalo toj salėje, kur būdavo egzaminai. Spintos su knygomis būdavo užrakintos. Darbui skiriama trys valandos. Kalbėtis tarp savęs nevalia. Profesorių komisija prižiūrėjo, kad tos sąlygos būtų išlaikytos. Prieš prasidedant egzaminams, ant didžiojo stalo buvo tiek vokų, kiek asmenų laikydavo egzaminus. Kiekviename voke būdavo tema, kurią turėdavo parašyti tas, kuris pasiėmė pasirinktąjį voką. Imdamas jį, nežinojo, kokią temą gaus. Temas nustatydavo profesorių posėdis vakarykščiai prieš egzaminus. Te-

mos paprastai būdavo platesnės už išeitąjį kursą. Studentai turėjo priemonių sužinoti tas temas prieš egzaminus ir jas paruošdavo dirbdami per naktį, egzamino metu pasikeisdami apdirbtomis temomis pagal reikalą. Profesoriai didumoje nujautė tą suktybę ir dėl to nesivaržydami skirdavo sunkias temas. Dabodami egzaminų tvarkos, jie nesugaudavo studentų pasikeičiant temomis. Šita sistema, man atrodė, peiktina, aš nedalyvavau tų temų vogime, nė jų paruošime naktį. Ėjau į egzaminą pasiruošęs arba nieko neparašyti, arba parašyti keletą menkniekių. Egzaminas prasidėjo nustatyta tvarka. Aš ištraukiau voką apie popiežių Honorijų I ir senkatalikių priekaištą, kad jis paskelbęs privalomą, bet klaidingai išaiškintą dogmą apie dvi Jėzaus Kristaus valias. Mano laimė, kad tą klausimą aš jau buvau ištyręs besidomėdamas apologetiniais dalykais. Parašiau, kad tas popiežius neskelbė privalomos dogmos ir kad neneigė dviejų V. Jėzaus valių. Egzaminų komisija pripažino, kad mano darbas buvo pakankamas. Tokiu būdu aš gavau teologijos kandidato laipsnį. Tikrumoje tai buvo du laipsniai: tikrojo teologijos studento (Actualis stud. theol.) ir teologijos kandidato (Cand. S. Th.).

Esant III kurse, šeštadienį prieš antrąjį Gavėnios sekmadienį, buvau įšventintas diakonu, išbuvęs subdiakonu ištisus metus. Mūsų kursas — iš viso 22 studentai — kiekvienas gavo po du minėtu laipsniu, visi parašė darbus, bet į IV kursą grįžo tik 20. Vienas (Mczydłowski) gavo patarimą negrįžti dėl gabumų stokos, antras — lietuvis Norbertas Petronis — buvo paskirtas į Maskvą vikaru dėl kunigų trūkumo. Jis magistro laipsnį gavo 1902 m. kaip eksternas.

VĖL ATOSTOGOS IR VAIKŲ KATEKIZACIJA TĖVIŠKĖJE 1898 M.

Iš II kurso nieko daugiau neprisimenu, tik kad Petrapilyje buvo senasis (Juliaus) kalendorius, o mano tėviškėje naujasis (Grigaliaus).* Taigi mokslo metams pasibaigus į tėviškę parvažiavau apie Dievo Kūno šventę. Parsivežiau į tėviškę teoretiškai tris dalykus: du mokslo laipsnius ir diakonatą, ko buvau neturėjęs pereitais metais. Slavikų parapijoje tuomet vyko klebonų pasikeitimas ir, prieš naujam klebonui atvykstant, parapiją valdė vikaras. Kartais jis norėdavo išvažiuoti, tai parapiją aprūpinti palikdavo man, diakonui. Bet iš diakono parapijai maža naudos, nes jis tegali tik krikštyti ir pamokslus sakyti. Bet man teko vaikus ruošti pirmajai išpažinčiai ir Komunijai. Turėjau pilną teisę tą uždavinį atlikti.

Vasaros metu iš visos parapijos į bažnyčią susirinkdavo pora dešimčių berniukų ir tiek pat mergaičių. Tai buvo mažas nuošimtis tų, kuriems reikėjo mokytis katekizmo. Vyskupo Baranausko aplinkraščiai labai ragino kunigus ypatingai rūpintis jaunimo katekizacija. Pats vyskupas išvertė iš lotynų kalbos lietuviškai šv. Petro Kanizijaus parašytą "Catechismus Romanus" ir tą vertimą atskirais pluoštais išsiuntinėjo dekanams. Dekanai su aplinkraščiu gautąjį tekstą siuntė kiekvienai parapijai, kad persirašytų. Per-

---

* Sutartimi tarp Rusijos ir Ap. Sosto XIX a. Mohilevo metropolijoj ir visoj Rusijoj bei Lietuvoj, išskyrus Seinų vysk., laikytasi senojo kalendoriaus.

rašinėjimo darbas tekdavo vargonininkams ir jie jo labai nemėgdavo. O ir vaikams buvo neįmanoma dėstyti katekizmą taip plačiai, kaip šv. Petro Kanizijaus parašyta, juo labiau, kad tas katekizmas rašytas teologams atitinkamu kunigams suprantamu stiliumi. Tą vasarą minėtas katekizmas dar buvo tik pradėtas versti lietuviškai ir siuntinėjamas klebonams.

Man teko laikytis paprastos tvarkos: išmokyti vaikus teisingai kalbėti kasdieninius poterius, išaiškinti tikėjimo tiesas, surašytas į "Tikiu Dievą Tėvą", ir dorovės dėsnius, suimtus į 10 Dievo įsakymų, pridedant praktiškas taisykles, kaip atlikti sąžinės sąskaitą prieš išpažintį ir kaip pasiruošti Komunijai. Reikalavau, kad vaikai išmoktų sakramentų sąrašą ir apie kiekvieną sakramentą šiek tiek išmanytų jo esmę ir naudą. Dienos buvo gana gražios, ir pamokas atlikdavau ne bažnyčioje, o šventoriuje šalia bažnyčios. Man labiausiai patogu buvo prie kun. Aleknavičiaus kapo. Kiek buvo iš to darbo naudos, tai šiandien jau nė pats negaliu pasakyti. Tik vieną dalyką pastebėjau, kad pamokos pradžioje vaikai būdavo ramūs ir klausydavo atydžiai, o kai pamoka užtrukdavo virš pusvalandžio, tai mergaitės daugiau imdavo žiūrėti, kuo apsirengusios jų draugės, kai kada papešiodavo viena kitai ir plaukus. O berniukai nerimdavo vietoje, dairydavosi į šalis, kartais savo tarpe susipykdavo. Todėl darydavau pertraukų, o po jų tęsdavau savo pamokas ne perilgai, kad vaikai visgi naudotųsi jomis. Bet negalima buvo norėti, kad jie liktųsi pamokose ir po pietų, nes daugeliui pareiti namo buvo

toli: kartais virš 4-5 km. Pamokos prasidėdavo po mišių apie 8 val. ryto ir baigdavosi prieš 12 val.

Vieną dieną, baigdamas pamokas, jutau, kad man pačiam sunku suvaldyti savo atmintį ir naudotis protu. Parėjau valgyti pietų šiaip taip pamokas užbaigęs. Kadangi vienas buvau klebonijoje, tai virėja pastebėjo, kad aš išbalęs ir nenoriu valgyti. Ji taip ir pasakė, kad, tur būt, viduriai netvarkoj ir dėl to sergu. Paėmus pusėtiną stiklelį gero koniako, pasiūlė man išgerti. Aš išgėriau. Bebaigiant pietus pasirodė, kal lyg per dūmus matau savo rankose peilį ir šakutę. Pabaigiau valgyti, nuėjau į kambarį ir, kaip buvau apsirengęs, taip ir atsiguliau į lovą. Keista, kad lubų nebuvo matyti. Pagulėjęs, nežinau kiek laiko, pastebėjau, kad lubos jau pradėjo reikštis ir pasidarė matomos, kaip reikiant. Atsikėliau ir jaučiausi visai sveikas. Tai toks buvo mano mokytojavimas. Apie atostogas daugiau nieko neatsimenu.

KETVIRTAS KURSAS AKADEMIJOJE

Po atostogų važiavau į Petrapilį drauge su diakonu Vincu Dvaranausku. Vienoje stotyje, dabar jau neatsimenu kurioje, į tą patį vagoną pas mudu įsėdo su savo nešuliais du Žemaičių vyskupijos klierikai. Pasirodė, kad ir juodu važiuoja į akademiją, bet buvo pirmamečiai. Vienas jų buvo Kazimieras Paltarokas, antro pavardės neprisimenu. Taip mes visi keturi atvažiavome į Petrapilį ir iš Varšuvos geležinkelio stoties nuvykome į Vasilevskij Ostrov, pervaja linija 52, nes ten buvo akademija.

Po trumpų vienos dienos rekolekcijų buvo iškilminga mokslo metų pradžia. Mišias giedojo prelatas Adomas Retke. Tos dienos mišiose buvo šv. Gorgonijaus komemoracija (minėjimas). Gorgonijaus varde jis taip ilgai tęsė raidę "o", kad ir šiandien tai atsimenu.

Ketvirtas kursas skyrėsi nuo kitų tuo, kad jame buvo daug mažiau paskaitų, bet to vietoje, norint gauti teologijos magistro laipsnį, reikėjo parašyti dvi disertacijas: vieną ilgą lotynišką, antrą trumpą rusišką. Temų nebuvo galima pasirinkti, jas paskirdavo profesoriai, o studentams tekdavo ištraukti, lyg burtus. Man teko lotyniškoji tema "De sancto Stanislao, episcopo, martyre" (Apie šv. Stanislovą, vyskupą, kankinį). Buvau labai nepatenkintas, nes ji nebuvo apologetinė, kai aš norėjau specializuotis apologetikoje. Taigi man rodėsi, kad, tą disertaciją rašydamas, tesugaišinsiu tik laiką. Rusiškoji tema teko apie dorinį elementą Ostrovskio komedijoje: "O nravstvennom elemente v komedijach Ostrovskago, osobenno v Svoji liudi soctiomsia". Temas gavau ir ėmiau rašyti savo lotyniškąją disertaciją spalio mėn. Mano vedėjas turėjo būti prof. Liudvikas Gawronski, nes jis buvo tą temą pateikęs, bet jis man nedavė jokių nurodymų apie istorijos tyrinėjimų metodą, net nepasakė, kad yra pasaulyje tam tikras istorinių tyrinėjimų metodikos mokslas, nė praktiškų nurodymų, kokias skaityti knygas, kaip iš jų daryti išrašus, nepamokino.

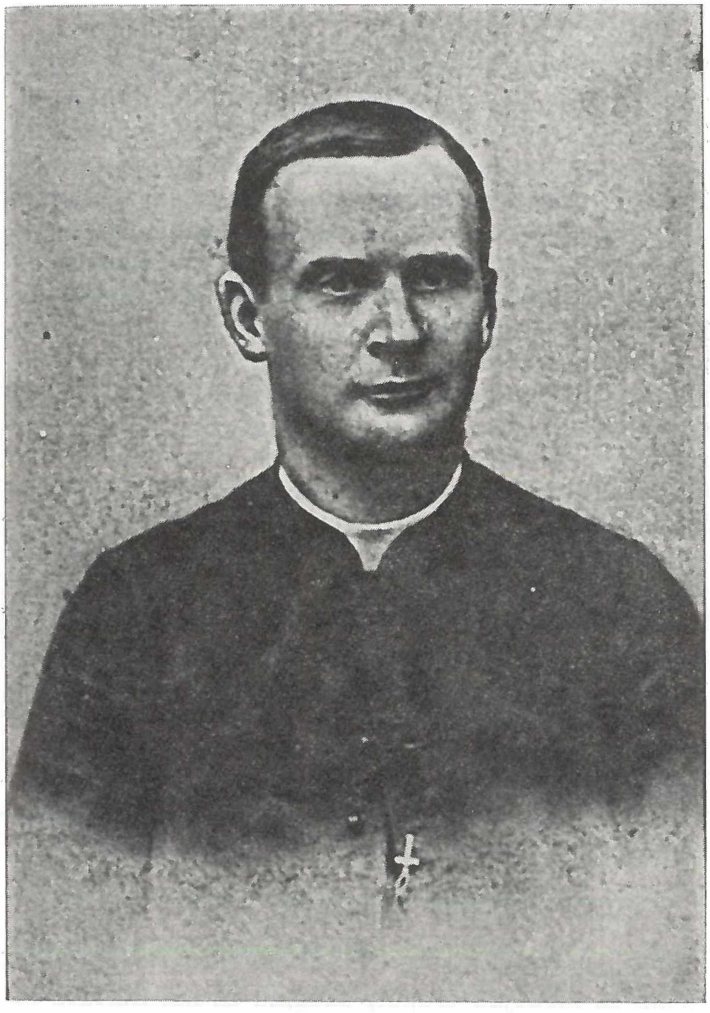

KUN. P. BŪČYS, baigęs Petrapilio dvasinę akademiją

DISERTACIJA APIE ŠV. STANISLOVĄ

Pasiėmiau didelį baltos popieros sąsiuvinį, ėmiau skaityti knygas, kurias galėjau rasti ir gauti apie šv. Stanislovą, iš jų dariau išrašus į savo sąsiuvinį paeiliui, ant abiejų lapų šonų. Prisirašiau pilną sąsiuvinį įvairių išrašų, o kai reikėjo kurį nors rasti, tai sugaišdavau neapsakomai daug laiko, o didumos visai negalėjau sunaudoti. Betgi mano laimė, kad kažkaip užkliuvau už prof. St. Smólkos, neprisimenu kokio veikalo: tur būt, jo studijos apie Dlugošą. Iš ten patyriau, kad esama istorinės metodologijos mokslo. Daug to mokslo dėsnių buvo minėta Smólkos veikale, ir aš džiaugiausi radęs patarimų, kaip ir ką reikia daryti žmogui, rašančiam istorinę temą. Pasinaudodamas tais nurodymais, patyriau, kad yra "Monumenta Poloniae Historica" ir nudžiugau radęs tą leidinį akademijos bibliotekoje, tačiau trūko to leidinio paskutinių dviejų tomų. Skaitydamas istorines pastabas apie šaltinius, tilpusius tame rinkinyje, įgavau šiokios tokios nuovokos apie istorinių šaltinių kritiką ir supratau skirtumą tarp istorijos šaltinių ir tarp istorinės literatūros, kuri naudojasi tais šaltiniais, nes to pirmiau nebuvau žinojęs. Galų gale savo disertaciją visgi parašiau, ir akademijos senatas pripažino, kad ji yra ganėtina. Laikui atėjus, ją apgyniau prieš pat mokslo metų galą 1899 m. balandžio ar gegužės mėn.

RUSŲ KALBOS DARBAS

Blogiau dalykai ėjo su rusiškąja disertacija. Rusiškai aš mokėjau truputį daugiau už kai kuriuos sa-

vo draugus, atėjusius iš Lenkijos seminarijų. Būdamas seminarijoje, ir aš užmiršau daug rusų kalbos, išmoktos gimnazijoje. Bet kai kurie mano draugai per devynerius metus buvo užmiršę beveik viską. Todėl akademijoje buvo įsigyvenęs įprotis, kad IV kurso studentai, gavę rusiškąją temą, kreipdavosi į universiteto ar istorijos - filologijos instituto studentus ir už tos temos parašymą sumokėdavo atitinkamą honorarą, kuris svyravo tarp 15-25 rub. Aš vienas neturėjau tų pinigų. Jei koks skatikas man patekdavo į rankas, tai, bemažko užkeikdamas, jį taupiau, kad galėčiau akademiją baigęs išvažiuoti į užsienius. Be to, man rodėsi, kad mane jau diakoną ar kunigą pažemina ta suktybė — svetimą raštą paduoti, kaip savo darbą. Taigi savo temą parašiau aš pats, kaip mokėjau. Darbą gavęs, profesorius Nekrasov nustebo ir nežinojo, ką daryti. Atėjus vadinamam gynimo laikui, jis komisijai ir man pareiškė, kad mano darbas negali būti įvertintas jokiu pažymiu, bet jis nenorįs dėl rusų kalbos sukliudyti, kad aš likčiau be teologijos laipsnio, todėl parašąs man trejetuką. Taip galų gale per Nekrasovo malonę ir aš gavau tą magistro laipsnį.

Šiandien aš matau, kad tos mano rusiškos disertacijos trūkumas buvo ne tiek rusų gramatikoje ar žodyne, kiek absoliučiai neliteratūrinis objekto svarstymas. Iš savo temos aš padariau tarsi dorinės statistikos temą, sužymėdamas, kiek Ostrovskis minėjo dorybių, kiek blogumų, kuriose vietose ir kaip. Jeigu šitą temą man būtų uždavęs moralinės arba pastoralinės teologijos profesorius, tai, rasit, būtų supratęs,

ką aš rašiau. Bet rusų kalbos ir literatūros profesoriui manoji tema turėjo rodytis labai kvaila.

AKADEMIJOS BAIGIMAS IR EKSKURSIJA KRONŠTADTE

Pirmomis 1899 m. birželio mėn. dienomis turėjo baigtis mokslo metai iškilmingu akademijos aktu. Tarp kitko naujieji teologijos magistrai turėjo daryti iškilmingą pažadą gerbti, ginti ir kelti savo Alma Mater garbę. Daugelis mano draugų (ir aš pats) abejojome, ar ta mūsų įstaiga verta tos priesaikos. Šitame klausime mano pažiūros nesiskyrė nuo mano pesimistinių draugų pažiūrų. Bet aš maniau, kad, darydamas minėtąjį pažadą, aš neįsipareigoju meluoti, tik įsipareigoju neteršti savo įstaigos vardo. Taip ir nusistačiau padaryti.

Akademijos rektorius vysk. Niedziałkowskis laikėsi senojo įpročio, kad baigusiems akademiją jos lėšomis būtų suruošta ilgesnė ir įdomesnė ekskursija. Šitą seną įprotį mūsų kursas priminė rektoriui ir vyskupui. Jis pritarė, o kadangi buvo geruoju su Kronštadto tvirtovės komendantu admirolu Makarovu, tai jo paprašė leisti mūsų kursui apžiūrėti tvirtovę. Admirolas atsakė: "Bet ten pas mus yra karišķų paslapčių". O Niedziałkowskis šypsodamas tarė: "Jeigu Tamsta pristatytum karo mokslo specialistą, kuris mano magistrams išaiškintų ir pirštu nurodytų, kur tos paslaptys, tai aš užtikrinu, kad tos paslaptys būtų saugios po to, kaip ir prieš tai, nes mūsų teologai nė

verčiami negalėtų suprasti tų paslapčių reikšmės, nes jų viso proto sudėtis yra kitokia". Nusišypsojo ir Makarovas, leidimą davė, o admirolas su vyskupu sutarė, kurią dieną iškyla pribus. Buvo paskirta paskutinė diena prieš iškilmingąjį mokslo metų užbaigimą. Turėjome vargo atlaikyti 20 mišių prie 5 altorių, kurių tik tiek buvo akademijos koplyčioje. Aštuntą valandą jau reikėjo būti laive, o devintą atvykti į Kronštadtą. Nors lijo ir vėjas smarkiai pūtė, bet aš visgi neapsirgau iki Kronštadto. Ten mūsų laukė mandagus ir jaunas karininkas ir pora garu varomų katerių. Įsėdome į juos ir ėmėme važinėti po fortus, pastatytus jūroje, pamatydami juos iš oro, nusileisdami į požemius, išlipdami į viršų, apžiūrėdami patalpas, sandėlius, baterijų judamuosius bokštus, įlipdami į pačią viršūnę ir vėl lipdami žemyn. Karininkas ne vieną daiktą mums paaiškino, parodydamas, kaip yra sudarytos didžiųjų armotų baterijų sienos, susidedančios iš plieno ir iš ąžuolo sluoksnių. Sunku pasakyti tikrą skaičių mūsų apžiūrėtų fortų, bet jų buvo ne mažiau, kaip septyni. Didelio įspūdžio darė neapsakomai storos tašytų akmenų sienos, statytos XVIII a. Karininkas paaiškino, kad šiandien jos neturi jokios reikšmės, nes, prisiartinus priešo šarvuočiui ir paleidus porą šūvių, iš tų sienų pasidarytų tik griuvėsių krūva. Kukliai atrodė moderniškos, beveik nematomos baterijos, paslėptos dirbtinėse kalvose, apaugusiose žole, bet slepiančios patrankas, kurių vamzdžių skylės buvo skersmens virš 12 colių, o ilgio virš 20 pėdų.

Važinėjant iš forto į fortą kateriais, lijo lietus, pūtė vėjas, bangos kartais užliedavo mus stovinčius

kateryje. Apie 2-4 val. p. p. baigėme apžiūrinėti tvirtovės įstaigas. Karininkas mus nuvedė pas šarvuotį "Gromoboj", kurio karininkai mandagiai mus priėmė, parodė komandos kajutę, kur karininkai laisvu laiku susirenka, kapitono ir žemesnių karininkų asmenines patalpas, jūrininkų valgomuosius ir miegamuosius kambarius. Nusileidome į gilius šulinius, į kuriuos sueina mašinų ir mechanizmų valdymo aparatai, kur sukrautos torpedos. Nuvedė taipgi ir į didžiųjų patrankų bokštus. Bebėgiodami įvairiausiomis kryptimis, matėme paprastų kareivių, kurie, aktualiai tarnybai pasibaigus, gulėdami ant sukrautų plieninių tinklų, miegojo. Karininkas paaiškino, kad tuos tinklus kovos metu užkabina ant abiejų laivo šonų, kad priešo torpeda, pasiekus tą tinklą, negalėtų per jį pasiekti laivo šono ir turėtų plyšti arba nuskęsti.

Baigdami apžiūrėti šarvuotį, buvom taip pailsę, kad jau sunku buvo kojas pavilkti. Šalia "Gromoboj" stovėjo šarvuotis "Poltava", bet mes jau padėkojome už pakvietimą ir jį apžiūrėti. Tada kateriai mus nuvežė ties katalikų bažnyčia, geriau sakant, pas kleboną Kazimierą Michalkevičių. Ten buvo paruošti pietūs nesudėtingi, bet sultingi. Prie sriubos kiekvienam teko riebios jautienos gabalas ne mažiau svaro. Kaip matai, viskas buvo suvalgyta. Klebonas nepagailėjo nė alaus. Mus lydėjo buvęs mūsų draugas, dviem metais pirma mūsų baigęs akademiją, dabar tapęs profesorium, kun. Stanislovas Stobnicki. Jis nemažai paragavo alaus ir, rasit, dar šio to. Iš Kronštadto mums teko važiuoti laivu į pietinę Suomių įlankos pusę, į Oranienbaum miestą. Važiuodamas laivu, Stobnickis

ėmė neprotingai ir garsiai šnekėti dalykų, kurie galėjo duoti medžiagos politinei policijai prikibti. Laive buvome ne mes vieni. Išlipome Oranienbaume, o iš ten nuvykome į Peterhofą, į caro sodus. Lietus jau buvo paliovęs lyti, žemė garavo, Peterhofo rūmų soduose gausūs ir gražūs fontanai veikė. Mes vaikščiojome tenai skubėdami, nes artinosi vakaras ir buvo laikas uždaryti sodus. Caro rūmus tematėme iš oro. Betemstant nuėjome į prieplauką ir laukėme laivo. Jau buvo vidurnaktis, kai parvažiavome į akademiją. Dėl neprotingų kalbų susidarė nemaža baimės, kad diena gali baigtis kratomis. Tada sudeginau savo užrašus, pradėtus 1896 m.

Kadangi jau buvo po pusiaunakčio, o altorių buvo maža, tai ėmėme laikyti mišias. Atsilaikęs savąsias, aš nuėjau gulti. Jau beveik švito. Einant senuoju įpročiu, paskutinio kurso studentai turėjo tarnauti metų pabaigos iškilmingose mišiose. Dar prieš išvažiuojant į Kronštadtą, buvo paskelbta, kad man tose mišiose tenka akolito pareiga. Bemiegodamas pajutau, kad mane verčia kas iš lovos. Nenoromis atsimerkiau, o apeigų vedėjas gana rūsčiai priminė man pareigas, kurias užmiršęs dabar drybsojau lovoje. Pašokęs iš miego, šiaip taip apsiprausiau, nubėgau į koplyčią kaip tik prieš mišių pradžią. Jos užsibaigė ir betarpiai prasidėjo metų užbaigos iškilmės, kuriose dalyvavo visa Petrapilio dvasiškijos viršūnė. Iškilmėms pasibaigus, akademijai ištikimybės priesaiką atlikus, rektorius paskelbė naujų teologijos magistrų sąrašą, kiekvienam padavė ranką ir, visiems suėjus į koplyčią, atgiedota "Te Deum laudamus". Skubotai subė-

gome į valgomąjį kambarį pietų valgyti, bet tvarkdarys paskelbė, kad už pusvalandžio išeina traukinys su mums rezervuotais dviem vagonais. Mečiau šaukštą, pasigriebiau seniau susirištą pundelį su visa savo manta. Vežikai jau stovėjo kieme. Su kun. V. Dvaranausku sėdome į vieną vežimą ir laiku pribuvome į stotį.

KELIONĖ TĖVYNĖN

Mums buvo paruošti du vagonai: vienas skirtas važiuoti į Vilnių - Kybartus, antras per Vilnių į Varšuvą. Susiskirstėme į tuos vagonus pagal tai, kas kur turėjo važiuoti. Į Varšuvą, žinoma, važiavo daugiausia lenkai, bet ir tie lietuviai, kurie pravažiavę Vilnių, turėjo vykti į Varėną arba apylinkes įsėdo į antrąjį vagoną. Kiekvienas turėjo turėti išsipirktą bilietą. Kitų keleivių į tuos vagonus neleido. Aš, žinoma, patekau į vagoną, einantį į Kybartus, taip pat ir Dvaranauskas. Įėjus į vagoną, man pirmiausia rūpėjo užmigti. Buvo tai trečios klasės vagonas, kuriame, pakėlus sėdynės lentą, į kurią atsiremiama sėdint ant suolo, pasidarydavo vieta norinčiam atsigulti ir miegoti. Dar aukščiau buvo lentyna bagažui. Bagažo mes turėjome mažai ir lentyna buvo tuščia, nes, ką turėjome, sutilpo po suolu. Aš užsilipau ant lentynos, susivyniojęs savo viršutinį apsiaustą pasidėjau po galva ir užmigau. Pabudau Vilniuje, kai važiuojantieji į Varšuvą draugai atėjo atsisveikinti ir mane prikėlė. Nuo Vilniaus vagonas buvo pustuštis, nes ir lietuvių nemaža buvo jau išlipę tose stotyse, kurios jiems buvo

arčiau tėviškės. Į Pilviškius atvažiavome apie 3 val. p. p. Niekas mudviejų nelaukė, nes Dvaranauskas buvo parašęs tėvui, kad parvažiuosime apie 6 val. Nuvykome į kleboniją. Klebonu buvo kun. Oleka. Jam neatėjo į galvą paklausti, ar mudu gavę pietų. O mudu jau trečia diena buvova nieko nevalgę nuo to laiko, kai sočiai pavalgėmė pas Kronštadto kleboną. Po to jau buvo praėjusios maždaug 45 valandos. Mudviem nedrąsu buvo pasisakyti, kad norime valgyti. Reikėjo laukti atvažiuojant Dvaranausko tėvo iš Žečkalnių.

Pagaliau atvažiavo tėvas Dvaranauskas. Kai susėdome važiuoti, klebonijos tarnaitė kvietė vakarienės, bet tėvas sakė, kad namieje laukiama su vakariene. Parvažiavome į Žečkalnius (su viršum 5 km. kelio), pasisveikinome su kun. Dvaranausko motina, broliu ir seserimis. Jos visos uoliai darbavosi virtuvėje ruošdamos vakarienę. Kol ruošimas pasibaigė, nuėjome pasisverti. Veikiai iš virtuvės atnešė didelį dubenį skanių bulvinių blynų. Šiek tiek padėjo valgyti ir namiškiai, bet geriausiai darbavomės mudu kunigai: bematant blynai ir padažoms atnešta grietinė išnyko. Nešė blynų ir daugiau, bet ir tuos suvalgėme. Ir vėl jų nešė... Galų gale užteko ir mudviem. Suvalgėme, kas buvo daugiau, ir nuėjome pasisverti: svėrėme po 5 svarus viršaus. Ne po ilgam nuėjome gultų, o rytojaus dieną važiavome į Pilviškius atsilaikyti mišių. Pietums parvažiavome į Žečkalnius. Dvaranauskienė, pasikvietusi sūnų skyrium nuo manęs, jam sakė, kad vakar bijojusi duodama tiek daug valgyti, bet dėl svečio nenorėjusi pareikšti savo baimės, kad be-

valgydami neapsirgtume. Tačiau mudu nejautėme jokio pavojaus.

DVARANAUSKŲ ŠEIMA

Dvaranauskuose pabuvau keletą dienų. Mano draugo tėvas, žymus ir sumanus ūkininkas, užauginęs daug vaikų, buvo jau senas žmogus, bet labai vikrus ir juokdarys. Jis buvo vidutiniško ūgio, sudžiūvęs, visuomet linksmas ir įdomus pokalbyje. Jo žmona Dvaranauskienė Olekaitė, garsiojo prelato Saliamono Olekos sesuo, taipgi buvo vidutiniško ūgio, bet mažiau kalbi už savo vyrą. Ji buvo labai geros širdies, darbšti, išmintinga ir pamaldi moteriškė. Vyriausias jųdviejų sūnus buvo baigęs Petrapilio akademiją tais metais, kada aš įstojau į seminariją, ir jis buvo Slavikų parapijos vikaras pirmutiniais dviem ar trim mano klierikavimo metais. Paskui jis buvo Mažajame Plocke vikaru lenkiškoje Seinų vyskupijos dalyje. Jo sesuo Teofilė dar tebuvo neištekėjusi, kai mudu su Vincu baigėme akademiją, nors ji buvo po kun. Petro vyriausia Dvaranauskų duktė. Ji buvo gera, tvarkinga, darbšti ir naudinga savo tėviškėje. Ji I pasaulinio karo metu grįžo vieną sekmadienį iš Pilviškių bažnyčios, ją pagavo vokiečių kareiviai (tada Vokietijos kariuomenė buvo okupavusi Lietuvą), ir Teofilė dingo be žinios. Niekas nežino dėl ko ją vokiečiai pagriebė, nė ką su ja padarė — taip ir dingo. Jos brolis Stasys buvo bemaž ko inteligentas, aukšto ūgio, liesas vyras, mėgstąs daug skaityti, bet dirbo tėviškėje, nes buvo manoma, kad jam teks ūkis po tėvų. Kol kas jis dar

buvo nevedęs. Ilgainiui jis vedė Vilkaitę ir liko tėviškės savininku. Po jo buvo sesuo Magdelena, 1899 m. ji dar buvo tėviškėje. Vėliau ji ištekėjo į Rūdos parapiją už Juronio, kuriam mirus ji su sūnumi apsigyveno Marijampolėje. Tas sūnus, baigęs universitetą, buvo Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijos mokytoju. Jauniausia Dvaranauskų duktė buvo Judita, už kun. Vincą keliais metais jaunesnė. Mudviem baigus akademiją, ji buvo pačiame žydėjime mergaitė: darbšti, graži, protinga ir linksma. Ji 1905 m. drauge su Kazimiera Kaupaite ir savo giminaite Unguraityte pradėjo Šv. Kazimiero seserų vienuoliją Amerikoje Scrantono mieste. Šiuo laiku (1950 m.) ji yra Šv. Kazimiero seserų namo ir parapijos mokyklos viršininkė Baltimorėje prie Šv. Alfonso parapijos bažnyčios.

MANO PRIMICIJOS

Pabuvęs keletą dienų Dvaranauskuose, parvykau į savo tėviškę. Nuvažiavau į Gelgaudiškį ir su dėde klebonu sutariau, kad mano primicijos (iškilmingos mišios) bus Gelgaudiškyje rugpiūčio 15 d. Kunigu buvau įšventintas tų pačių (1899) metų kovo 15 d. Mane į kunigus įšventino vysk. Karolis Niedziałkowskis Petrapilyje. Taigi primicijos jau nebuvo pirmosios mišios, bet turėjau teisę teikti žmonėms primicijų palaiminimą savo iškilmingose mišiose, dar iki tol nelaikęs gedulingų mišių.

Primicijose dalyvavo mano tėvai ir daug žmonių. Klebonas iškėlė primicijų pokylį. Tarp vaikų, kurie

tarnavo mišioms; buvo Narkūnų kaimo Vasiliauskų Konstantinukas, dabartinis Aušros Vartų klebonas Worcestery, Mass., ir Kunigų Vienybės pirmininkas. Primicijų pamokslą pasakė Kaimelio vikaras kun. Kazimieras Urbonavičius, kuris Seinų seminarijoje buvo vienais metais jaunesnis už mane, bet, man besant akademijoje, jis buvo gavęs kunigo šventimus anksčiau už mane. Iš seminarijos laikų mudu buvome ir dabar tebesame labai susidraugavę. Jis iš Kaimelio išvyko į Jungt. Amerikos Valstybes, buvo klebonu įvairiose lietuvių parapijose Bostono vyskupijoje, galutinai liko Bostono lietuvių Šv. Petro bažnyčios klebonu. Jis rašinėdavo eilėraščius ir šiaip straipsnius bei apysakas, pasirašinėdamas Jonu Kmitu. Lietuvos universiteto Teologijos - Filosofijos fakultetas suteikė jam garbės daktaro titulą, o Apaštalų Sostas pakėlė jį Jo Šventenybės Rūmų prelatu (Praelatus Domesticus). Būdamas Bostono klebonu, kun. Urbonavičius susirgo koja, kurią reikėjo nupiauti. Po kiek laiko jis atsižadėjo klebono pareigų, likosi gyventi tame pačiame Bostone, bet vasarą praleisdavo pas marijonus Thompsone, vad. Gladdings trioboje.

V

STUDIJOS UŽSIENIUOSE

PASIRENKU APOLOGETIKĄ

Būdamas akademijoje, jaučiau, kad, susidarant pasaulėžiūrą, tenka papildyti nemaža spragų savomis asmeninėmis pastangomis, kurioms akademija neteikia pageidaujamos pagalbos. Dėlto, akademiją baigdamas, nors jau turėjau pasirinkęs apologetiką, kaip savo specialybę, bet, dar jausdamas, kad tebėra nemaža spragų, ketinau išvažiuoti pasimokyti pas garsiausią tos šakos profesorių. Didieji pasaulio apologetai, spindėjusieji XIX a. antroj pusėje, Hoettinger, Schanz, jau buvo mirę. Tebegyveno penkių tomų apologetikos autorius Albert Maria Weiss, domininkonas, kuris profesoriavo Šveicarijos Friburgo universitete. Taigi mano svajonė — tapti jo mokiniu.

Turėjau ir kitą pagrindą. Draudžiamuoju lietuvių spaudos laiku katalikiškoji mūsų laikraštija stovėjo žemiau už Kudirkos redaguojamą "Varpą", žymiai pakrypusį prieš katalikybę į antiklerikalizmą. Pastangos įkurti katalikišką laikraštį Tilžėje parodė, kad katalikams trūksta tame mieste gyvenančio redaktoriaus. Didžiausias katalikų šulas Tilžėje buvo Juozas Angrabaitis, kitados Sudargo parapijos zakristijono pagelbininkas. Tas Angrabaitis ilgainiui persikėlė į Krokuvą ir ten įsitaisė devocionalijų prekybą. Man rodėsi, kad mano gyvenimo uždavinys tapti lietuviško katalikiško laikraščio redaktorium ir gyventi Tilžėje. Tam tikslui trukdė mano brolio Andriaus silpna sveikata. Bet aš maniau, kad man reikia atsidėti tarnauti visuomenei labiau, negu mylimam savo broliui. Mūsų kurso akademijoje gabumais pirmąją vietą užėmė kun.

Jurgis Matulevičius. Jam išvažiuojant iš akademijos su aukščiausiu magistro laipsniu, rektorius vysk. Niedziałkowskis patarė važiuoti į užsienius lavintis apologetikoje pas Albertą Marią Weiss, žadėdamas už dvejų metų užleisti Matulevičiui savo vedamą apologetikos katedrą. Vyskupas žadėjo iš vyriausybės gauti Matulevičiui užsienio pasą, ir Matulevičius man tai pasakė. Tada aš nuėjau pas akademijos inspektorių prelatą Retke ir prašiau, kad ir man išrūpintų užsienio pasą. Prelatas paklausė, kam man jo reikia. Neminėdamas lietuviškojo reikalo, aš pasisakiau norįs specializuotis apologetikoje. Nustebęs prelatas man tarė: "Nu, to ksiądz zwarijował" (Na, tai kunigas sukvailiojai). Tačiau man užkietėjus savo "beprotystėje", prelatas visgi pasą įteikė man išvažiuojant iš akademijos.

ATOSTOGOS IR SANTYKIAI SU KUN. SIDARAVIČIUM

Parvažiavęs iš Petrapilio pas Dvaranauskus, iš ten parvykęs į tėviškę, atlikęs primicijas Gelgaudišky, atostogų pabaigą praleidau Sudarge. Ten buvo klebonu kun. Juozas Dailidė iš Barandų, buvęs Slavikų vikaras, man labai prielankus žmogus. Vikaro pareigas Sudarge ėjo mano kursinis draugas, beveik ketveriais metais pirma manęs įšišventęs kunigu, Antanas Jusaitis. Atskirame nuo klebonijos namuke gyveno buvęs Sudargo klebonas, garsusis knygnešių karalius Martynas Sidaravičius, nes Seinų vyskupijoje altarijų

nebuvo. Sidaravičius kol gyvas niekad nevalgė mėsos, nė mėsiškų valgių.

Aš Sideravičių jau buvau seniau pažinojęs, bet į mano tėviškę jis užvažiuodavo retai, nes skaitydavo, kad tie ūkininkai, kurie arti Prūsų sienos, turi patys sau būti knygnešiais. Tikrai vieną kartą, atsimenu, mūsų žmonės rytmetį, pakilę į darbą, nustebo pamatę pašiūrėje svetimą vežimą, arklį ir du žmones, kuriuodu miegojo tame vežime. Tai buvo kun. Sidaravičius ir jo vežėjas. Juodu iš Sudargo buvo išvažiavę toli su knygomis, išdalinę jas grįžo, tikėdamiesi nakti parvykti į Sudargą, bet miegas juodu apėmė taip, kad nė nepasijuto iš vieškelio pasukę į mūsų kiemą ir įvažiavę į pašiūrę.

Kun. Sidaravičius neklydo manydamas, kad mano tėviškė pati turi apsirūpinti lietuviškomis knygomis iš Prūsų. Mūsų vyrai dažnai perbėgdavo per Šešupę. Prūsų paštas parnešdavo iš Šilėnų mums užsiprenumeruotus laikraščius pas Stehrentą į Briedžius arba pas karčiamninką Eignerį į Garliauskus.

Su kun. Sidaravičium dažnai susitikdavau atlaiduose, į kuriuos jis atvažiuodavo. Pažiūrų skirtumo į lietuvybę tarp jo ir tarp mūsų jaunųjų buvo gana stambių. Jis nepripažindavo Jablonskio rašybos, kurią mes labai vertinome. Man esant klieriku ar, rasit, dar prieš stojant į seminariją, lietuvių klierikų veiklusis vadas Justinas Staugaitis, neatsimenu kokiu reikalu, parašė laišką Sidaravičiui į Sudargą ir pasirašė "Guodojantis" prieš savo parašą. Tąsyk buvo įprotis dvibalses rašyti dedant antrąją balsę virš pirmosios. Gavęs tą laišką, Sidaravičius jį rodinėjo kitiems kuni-

gams ir pašiepdamas rašyseną skaitė: "Gudo jautis Justinas Staugaitis". Mes jaunieji pykome už tą rašybos išjuokimą.

Kiek metų vėliau, kai aš buvau jau akademijos studentas, mano motina, neatsimenu kokiu reikalu, turėjo kai ką pranešti ar įteikti kun. Sidaravičiui, dar jam tebesant Sudargo klebonu. Atostogų metu ji pavedė tą dalyką man atlikti, nes aš neturėjau kokio darbo. Namiškiai pakinkė ramiąją kumelę į vežimėlį ir aš nuvažiavau į Sudargą.

Įvažiavęs į klebonijos kiemą ir nematydamas jokių žmonių, privažiavau prie tvarto, kurio sienoje buvo įkaltas geležinis daiktas su geležiniu žiedu. Sustojęs ties ta vieta, arklio pavadį įrišau į žiedą, iš vežimėlio išėmęs padaviau kumelei šieno ir ėjau ieškoti klebono. Virtuvėje tarnaitės pasakė, kad klebonas namieje ir, tur būt, yra kur nors netoli. Išėjęs pamačiau kleboną, pasisveikinau, kaip priderėjo su senu kunigu, o jis mane nusivedė prie kiaulių tvarto galo. Iš tvarto sruveno srutos ir ten pat prie sienos buvo įkalta į žemę du kuolai, o ant jų užkalta lentutė. Klebonas ant tos lentutės atsisėdo pats ir mane pasisodino. Aš išpasakojau visą dalyką, kurio buvau atvažiavęs. Kun. Sidaravičius man kalbėjo, kad be reikalo gaišinu laiką akademijoje, kad reiktų platinti knygas žmonėse. Aš pripažinau, kad reikia platinti, tiktai reikia man dar mokytis, kad galėčiau gerai parašyti, ką platinti. Viso pašnekesio neatsimenu, bet įspūdis buvo ramus ir sutartinas. Gal taip ir klebonas manė, kaip aš. Prieš man išvažiuojant, jis dovanojo didelį sūrį ir labai ilgą storą rūkytą ungurį. Tai buvo didelė dovana. Kai aš

papasakojau šį įvykį jauniems kunigams, tai jie aiškino, kad kun. Sidaravičius norėjo mane išegzaminuoti, nes jam rodėsi, kad visi akademikai esą išdidūs, ir dėl to jis vedėsi mane pas kiaulių tvartą sėdėti. Kai "egzaminą" išlaikiau, tai gavau sūrį ir ungurį.

Tą vasarą (1899 m.) aš jau buvau kunigas. Nors gyvenau klebonijoje, bet dažnai užeidavau pas Sidaravičių į jo namuką, kur dažnai mane pavaišindavo sūriu. Jam nepatiko naujoji klebonija, kurią buvo pastatydinęs jo įpėdinis kun. Dailidė. "Kam reikia tokios didelės triobos ir tokių poniškų įtaisymų" — jis sakydavo, bet netrukdydavo savo įpėdiniui valdyti parapijos ir nekeldavo žmonėse nepasitenkinimo. Klebonija buvo tikrai didelė ir graži, bet medinė. Jos statybą vedė lietuvis, kuris daugiausia medžio statybos darbų vesdavo Prūsuose. Su kun. Dailide jis buvo sutaręs, kad parapijos vyrai ateis medžių tašyti ir kitus darbus atlikti, o statybos vedėjas jiems tik darbus parodys ir už darbo dieną jis gaus po 2 rubliu. Statyba truko vieną mėnesį. Klebonas Dailidė tam statybos darbų vedėjui sumokėjo 60 rb. ir džiaugėsi pigiai pastatęs kleboniją.

LEGENDA APIE JAKAITĮ — BOSĄ

Tas dailidė vadinosi Bosas, bet tai nebuvo jo tikroji pavardė. Žmonės kalbėjo, kad jis ją prasimanęs, norėdamas labiau įtikti Prūsų vokietininkams, o jo tikroji pavardė buvusi Jakaitis, kad jis kilęs iš Pajotijų kaimo, tos pačios Sudargo parapijos. Legenda sa-

kė, kad Pajotijų Jakaičiai yra kilę iš Dievaičių kaimo Kieliaus. (Dievaičių kaimas yra toje pačioje Sudargo parapijoje).

Tuose Dievaičiuose, prieš rusams, prūsams ir austrams pasidalinant Lietuvos - Lenkijos valstybę 1795 m., gyvenęs Dievaičių girios eigulis Kielius. Jis turėdavęs girios savininkui pristatyti paukštienos, kiškių, stirnų, briedžių, bet niekad jam nepasisekė užsitarnauti pono malonės. Kada jau pono nemalonė pasidarė visai nepakenčiama ir Kieliui grėsė pavojus netekti tarnybos, vieno nekataliko raganiaus patariamas, jis parsinešęs iš bažnyčios kątik priimtą, bet neprarytą Komuniją, nusinešęs ją į girią ir pridėjęs prie pušies, kur buvo žievė šiek tiek atsidalinusi nuo kamieno. Kai jis traukėsi atbulas nuo tos pušies tolyn, pamatęs moteriškę verkiančią ir prašančią pasigailėti, bet jis jos nepaklausęs. Atsitraukęs keliasdešimt žingsnių, jis iššovęs į Švč. Sakramentą prie pušies. Gausūs kraujo lašai nuvarvėję. Bežiūrint atsiradęs briedis. Kielius ištiesė šautuvą, padirgino gaiduką, šautuvas iššovė, ir briedis kritęs negyvas. O šautuvo būta tuščio. Nuo to laiko Kieliui nereikėdavę girioje ieškoti paukštienos. Jis namieje būdamas per langą prišaudydavęs tiek kiškių, stirnų, briedžių, kiek norėdavęs. Gailu būdavę žiūrėti į kiškelius, kurie ties jo langu tarsi verkdavę laukdami, kad juos greičiau nušautų.

Atėjo laikas, ir Kielius mirė. Į šventą vietą jo nelaidojo, nes nebuvo atlikęs velykinės. Jį pakasė grabkrantėje (griovio krante), bet jis pareidavęs namo naktimis ir gąsdindavęs savo našlę. Ji labai dėl to var-

gusi. Vartojusi visokių priemonių, meldusis ir pasnikavusi, bet nieko negelbėjo. Grįždamas naktimis, Kielius kaltindavęs ją, kam ji nepasakiusi kunigui jo kaltės, ir jis miręs be atgailos. Kaimynai, gailėdamiesi Kieliuvienės, tarėsi, ką daryti. Jie atkasę jo kapą, per krūtinę prikalę jį prie karsto dugno, kad negalėtų atsikelti, bet vistiek vėl pareidavęs namo. Gailėdamiesi našlės, kaimynai sumanę kastuvu nukirsti lavonui galvą ir įsprausti ją tarp kojų, tačiau ir po to jis pareidavęs namo. Tada našlė kreipėsi į pažįstamas, daug išmanančias moteris. Viena jų patarusi Kieliuvienei, kad, kai Kielius pareis, ji jo paklaustų, ką reikia daryti, kad jaučiai nelaužytų karvių. Kieliuvienė taip ir padariusi. Kielius atsakęs, kad iš tam tikros žolės, augančios prie balos (žinojau ir vardą tos žolės, augančios prie balų, žmonės man ją rodydavo, bet pamiršau jos vardą ir išvaizdą), reikia nupinti vainiką ir uždėti karvei ant ragų. Draugės patariama, Kieliuvienė iš tų žolių pasidariusi vainiką ir užsidėdavusi sau ant galvos vakare. Kielius parėjęs, pamatęs našlę su tuo vainiku ir daugiau nebegrįžęs. Jo kūnas ilgai gulėjęs minėtoje grabkrantėje. Mano tėvo motinos atminty, vienas tabokius tą kūną pasiėmęs ir išsivežęs. Nuo to laiko liko tik neaiškus atminimas, kad iš Kieliaus padermės kilusiems Jakaičiams labai sekasi.

Bosą jau minėjau. Kitas Jakaitis iš tos pačios giminės tarnavo Rusijos kariuomenės gvardijoje. 1878 m. jis su kitais kareiviais turėjo eiti į karą su Turkija. Karui pasibaigus, baigėsi ir to Jakaičio tarnybos laikas, ir jis galėjo laisvai grįžti namo. Demobilizacija užtiko jį Besarabijoje. Ten jis ir pasiliko tarnauti

pas vieną turtingą vietos gyventoją, vynuogynų savininką. To savininko vienatinė įpėdinė buvo duktė Ji įsimylėjo Jakaitį, ištekėjo už jo, o tėvams mirus, Jakaitis su žmona tapo vynuogynų savininkais. Apie 1905 metus tas vynuogynų savininkas atvyko pas mane, pasigyrė, kaip jam sekasi, parvažiavo į Lietuvą ir siūlė kunigams savosios gamybos vyno. Nežinau, kas su juo atsitiko I pasaul. karo metu.

Neblogai sekėsi ir Pajotijų kaimo ūkininkui Jakaičiui. Jis skaitėsi tarp turtingesniųjų Sudargo parapiečių.

Čia minėtas žinias apie Bosą, Besarabijos vynuogynų savininką ir apie Pajotijų ūkininką esu patyręs aš pats. Visą gi legendą apie Jakaičių protėvį Kielių atpasakojau girdėjęs iš savo tėvo motinos Agotos Totoraitytės-Būčienės lūpų. Ji man sakė, kad, prieš jai ištekant, jos tėviškėje, Slavikų Totoraičiuose, Kieliaus duktė buvo samdinė — tarnaitė. Žinoma, aš nesiimu atsakomybės už legendos istoriškumą.

IŠ SUVALKIJOS XIX A. KULTŪRINIO GYVENIMO

Prieš 1863 m. Suvalkijoje buvo tabako ir druskos monopolis. To monopolio prižiūrėtojai tikrindavo ūkininkų namus, ypač paprūsėje, ar neturi kas tabako ir druskos iš kitur, negu iš monopolio. Jie prižiūrėdavo, kad laukuose nebūtų sėjama ir sodinama tabako, lankydavosi tų ūkininkų namuose, kurie nepirkdavo druskos. Jei sugaudavo ką nors nusižengus monopolio dėsniams, tai skaudžiai nubausdavo.

Mano tėviškėje liko pasaka iš to laiko, kada mano dėdė Pranciškus, gimęs 1850 m., buvo dar mažas berniukas. Vasaros metu, visiems suaugusiems išėjus į laukų darbus toli nuo namų, vaikutis vienas sau bėginėjęs kieme. Tuo tarpu užvažiavo monopolio revizorius. Nematydamas niekur augančio tabako, norėjo sužinoti, kur laikoma slapta iš Prūsų parsinešta druska. Namų šuo ilgai lojo, kol svečias vaikštinėjo ir žiūrinėjo, bet galų gale ir šuniui nusibodo loti; jis atsitūpė ant skiedryno. Revizorius, glamonėdamas vaiką, paklausė, kur mama laikanti druską. "Po šuns uodega" — atsakė berniukas. Revizorius perpyko ir išvažiavo. Bet vaiko buvo tiesa pasakyta, nes kaip tik po skiedromis, ant kurių šuo tupėjo, buvo paslėpta druska.

Kun. Sidaravičius man pats sakėsi, kad jis tapęs knygnešiu vysk. Valančiaus raginamas: jis vykdęs vysk. Valančiaus įsakymą. Kai Sidaravičius baigė Seinų seminariją, ten nebuvo vyskupo. Lietuviai klierikai turėjo važiuoti į Varnius pas vysk. Valančių ir ten gauti kunigo šventimus. Vyskupas labai aiškiai įspėjo visus, kaip svarbu platinti lietuviškas knygas, jei norima, kad katalikybė Lietuvoje nežūtų. To Valančiaus paraginimo Sidaravičius visą gyvenimą neužmiršo ir visą savo amžių, iki spaudos atgavimo, jį vykdė, nesigailėdamas išlaidų, nesibijodamas pavojų. Keistas buvo vežimėlis, kuriuo jis važinėdavo: buvo įtaisyti du dugnai, kad lengva būtų, kratai užėjus, knygas išsaugoti ir žandarus apgauti. Sidaravičius turėjo neapsakomo sumanumo. Kartą į Sudargą atvažiavo žandarų viršininkas. Kol atlikinėjo savo uždavinius valsčiaus valdyboje, klebonas prikrovė lietuviškų

knygų į tą ūkininko vežimą, kuriuo žandarų viršininkas, viršaičiui liepiant, turėjo būti nuvežintas į Šakius. Vežimo savininkas iš pradžios nusigando: "Klebone, juk aš žandarą vežu!" O klebonas atsakė: "Nebūk durnas, žandarą vežant, niekas nedarys kratos tavo vežime, nė tave įtars". Ūkininkas žandarų viršininką pristatė į Šakius, o knygas iš vežimo išsiėmė Šakių klebonas.

1899 m. Sudarge vikaro pareigas ėjo mano klasės gimnazijoje ir kurso seminarijoje draugas kun. Antanas Jusaitis. Jis vikaraudamas susidėjo šiek tiek pinigų ir apie 1900 m. nuvažiavo į Šveicarijos Friburgą, ten įstojo į teisių fakultetą, per keletą metų išmoko vokiškai ir prancūziškai, baigė teisių mokslus ir gavo civilinės teisės licenciato laipsnį. Draugai, matydami, kaip Jusaitis uoliai mokosi teisių mokslų, pašiepdami jį vadindavo "Nationalrat". 1905 m. nuvykęs į Jungt. Amerikos Valstybes, ilgus metus buvo Lawrence, Mass., lietuvių Šv. Pranciškaus parapijos klebonu. Amerikoje parašė knygą "The History of the Lithuanian Nation" ir vieną jos egzempliorių įteikė Amerikos prezidentui Woodrow Wilsonui. Grįžęs Lietuvon, kun. Jusaitis ilgus metus dėstė lotynų kalbą Šakių "Žiburio" gimnazijoje. Paskui apsigyveno Barzduose ir 1942 m. ten pat mirė.

KELIONĖ Į FRIBURGĄ

Pabuvęs kelias savaites pas kleboną Sudarge, 1899 m. rugsėjo mėn. pradžioje išsirengiau kelionėn į Šveicariją. Kadangi Nemunu garlaivis kartais eidavo

iš Kauno į Klaipėdą, aš įsėdau į tą garlaivį Jurbarke ir nuvažiavau į Tilžę. Ten geležinkelio stotyje buvo ne tokia tvarka, kaip Rusijos geležinkeliuose. Man, nemokančiam vokiečių kalbos, susidarė žymių keblumų, bet laimingai pasitaikė vienas jaunas ir mandagus vokietis, kuris padėjo man įsėsti į traukinį. Tai buvo šeštadienis, ir aš ketinau sustoti Karaliaučiuje, kad sekmadienį galėčiau atsilaikyti mišias. Atvykęs į Karaliaučių, apsistojau viešbutyje "Schweizer Hof." Ten užsirašiau vardu Weich, slėpdamas savo tikrąją pavardę, nes nenorėjau, kad rusų policija su pagalba prūsiškosios galėtų mane sekti. Man rodėsi, kad Weich vokiškai reiškia tą patį, ką ir lietuviškas "švelnus", nes mano tėviškėje mus vadino Švelniabūčiais. Sekmadienį suradau katalikų bažnyčią, atsilaikiau mišias ir maloniai stebėjausi, kad bažnyčia buvo beveik pilna kareivių, kurie giedojo, jų kapelionui laikant mišias. Klebonas pakvietė mane pietų. Jų metu jis pats ir du jo vikarai iš visų pusių klausinėjo mane apie katalikų padėtį Rusijoje. Kalbėjome lotyniškai. Po pietų grįžau į viešbutį, bet iš Karaliaučiaus išvažiuoti ketinau ryto metą. Besėdint man viešbutyje, įėjo labai pasipuošusi tarnaitė, pakvipusi pigiais kvepalais. Ji man šį tą pasakė, bet aš nesupratau ką. Tada ji priėjo prie lovos ir bandė ją atkloti. Aš ją įtariau labai blogais dalykais ir supykęs garsiai ištariau, beveik riktelėjau "Nein!" Ji parodė, kad supykusi, ir išėjo pro duris. Buvo dar toli vakaras, bet, saulei nusileidus ir nakčiai atėjus, lova buvo dienai užklota, ir aš nemokėjau jos paruošti nakčiai. Paskambinau varpelį. Atėjo ta pati tarnaitė, bet jau ne taip puikiai ap-

sirengusi, ir kažką man pasakė, lyg mokytojos tonu. Dabar aš supratau, kad ji, norėdama išeiti pasivaikščioti, tenorėjo tik lovą pakloti, kad nereikėtų vakare to daryti, ir būti laisvai. Man tada tik pasirodė, kad kvailai padariau supykdamas ant jos ir ją įtardamas.*

Visa mano kelionė buvo nepatyrusio žmogaus. Karaliaučiuje nusipirkau bilietą į Berlyną, atvažiavau į Friedrichstrasse stotį, išėjau iš traukinio ir dairausi, nežinodamas nei kur dingti, nei ką veikti toliau. Begalės žmonių bėgiojo visomis kryptimis, aš sunkiai nešiausi savo nešulius, o nemokėdamas vokiškai, nė paklausti negalėjau, ką aš turiu daryti. Mano laimei, priėjo prie manęs (buvau pasaulietiškai apsirengęs, be kunigiškos apikaklės) vienas vidutinio ūgio ir amžiaus vyras su raudona kepure. Jis manęs vokiškai paklausė, iš kur aš esąs. Tiek supratau. Aš jam atsakiau: "Eydkuhnen". "Rasit, tu moki lietuviškai" — tarė jis. Aš labai apsidžiaugiau ir ėmėme mudu toliau šnekėti lietuviškai. Aš jam pasakiau, kad važiuoju į Šveicariją. Tada jis mane pamokino, kad reikia važiuoti į Anhalter stotį, ir aiškino, kaip tai padaryti. Aš jam sakiau: "Važiuok su manim iki tai stočiai." Jis nelabai norėjo, bet ilgainiui tarė: "Tau tas kaštuos visą markę". Aš jam sakau: "Duosiu dvi, tik važiuok. Nupirk man bilietą ir įsodink mane į traukinį." Tada jis lengviau sutiko, nulydėjo mane į Anhalter stotį, nupirko man bilietą iki Lindau, bet trau-

---

* Šis faktas paties vysk. Būčio daug kam pasakotas, paskui gana išplėstas ir padailintas, virto anekdotu, dažnai girdimu Lietuvos kunigų lūpose.

kinys negreit ketino išeiti. Jis sakėsi negalįs laukti, nes turįs eiti vakarienės valgyti. Aš jam pasiūliau, kad jis mane nusivestų į valgyklą, o aš užmokėsiu už vakarienę jam ir sau. Jis mane pamokino palikti bagažą rankinio bagažo apsaugoje, nusivedė mane netoli stoties į valgyklą, buvusią gana gilokai požemyje. Ten mudu gavom kiekvienas skyrium po didelį gabalą riebios mėsos ir po vieną keistą stiklinį indą, pilną alaus. To indo dugnas buvo apvalus ir platus, šonai ne taip aukšti, kaip reikėtų atsižvelgiant į dugno plotį. Tame inde galėjo tilpti kokie du litrai. Kai pavalgėme vakarienę, mano vadovas vėl mane nulydėjo į Anhalter stotį, ten mane perdavė kitam nešikui (nes ir pirmasis buvo stoties nešikas) ir galutinai atsisveikino su manim. Tas antrasis nešikas įsodino mane į traukinį.

Atsisveikindamas su manim, kun. Dailidė davė man 100 rublių. Nuo įšventinimo į kunigus (1899.III. 25) buvau susitaupęs už mišias apie du kartu tiek. Taigi pinigų turėjau. Važiuodamas per Vokietiją, pastebėjau, kad traukinio konduktoriai, garsindami geležinkelio stočių pavadinimus Bavarijoje, tardavo juos taip, kad, žinant parašytąjį stoties vardą, sunku būdavo suprasti, nes tarimas neatitikdavo raštui. Vienas vardas man iki šiol liko atmintyje: aiški ir žinoma stotis Regensburg, klausant konduktoriaus, išėjo "Reinspruch".

Privažiavau be persėdimo Lindau ir, suradęs viešbutį, pernakvojau. Viešbutis nesunku buvo rasti, nes buvo visai arti stoties. Iš geografijos numaniau, kad reikės važiuoti laivu per Bodeno ežerą. Nesunku buvo rasti prieplauką, nusipirkau bilietą ir, keliaudamas

ežeru, stebėjausi, kad jame vandens spalva nevienoda: linija tarp mėlynos ir pilkesnės spalvos buvo lygiai nutiesta per vandenį, tarsi dviejų spalvų vanduo nesimaišė tarp savęs. Išlipęs į krantą, susiradau Konstancos geležinkelio stotį, kurioje radau vagoną su parašu "Bern".

ŠVEICARIJOS GELEŽINKELIAIS

Žinojau, kad tas vagonas eina į Šveicarijos sostinę, netoli kurios yra Friburgas, kur man reikėjo užbaigti savo kelionę. Bet dar buvo laiko iki traukiniui išeinant, o aš šiek tiek susikalbėjau, tad galėjau nueiti į tą patalpą, kurioje XV a. pradžioje būta visuotinio katalikų Bažnyčios vyskupų susirinkimo. To suvažiavimo salė jau nebebuvo bažnyčią, bet muziejus. Pabuvęs tenai šiek tiek, grįžau į geležinkelio stotį, radau savo vagoną ir laukiau jo išvažiuojant.

Kelionė buvo įdomi. Kaskart keitėsi gamtos reginiai. Nepaprastai aukšti kalnai, ežerai, tuneliai — viskas įdomu. Atvažiavau stotin, rodos, Olten. Visi žmonės išėjo iš vagono, aš tik vienas likau jame. Atėjo konduktorius ir ėmė mane kalbinti vokiškai, bet aš nieko nesupratau ir tegalėjau pasakyti: "Ich verstehe nicht" (Aš nieko nesuprantu). Jis ėmė šnekėti prancūziškai, aš supratau, kad tai prancūzų kalba ir maniausi jos išmanąs. Bet ir jos nesupratau ir turėjau pasakyti: "Je ne comprendre pas" (Aš nesuprantu). Jis ėmė vartoti trečią kalbą: tai, tur būt, buvo italų kalba. Bet aš jau itališkai nemokėjau net pasakyti,

kad aš nesuprantu. Konduktorius nusišypsojo, mostelėjo ranka ir ištarė: "Ka nie ferštan". Jis nuėjo sau. Po kiek laiko atėjo dvi moterys su šluotomis ir ėmė vagoną šluoti. Jos sukėlė tiek dulkių, kad nebuvo galima sėstis ant suolo. Dulkėms šiek tiek nurimus, atėjo kitos dvi moterys, kurios nušluostė visus suolus ir kitus daiktus, ant kurių buvo dulkių. Po kiek laiko pradėjo rinktis keleiviai. Aš kantriai laikiausi savo vietos. Tada man atėjo į galvą, kad konduktoriaus norėta man išaiškinti, jog nepatogu būti vagone, kai jis šluojamas ir valomas. Prisiminiau konduktoriaus paskutinį posakį "Ka nie ferštan". Tada mano atmintyje atgijo kitados girdėta pasaka. O ji tokia.

Vienas svetimšalis, nuvykęs į Olandiją, pamatė dideles iškilmingas laidotuves. Klausia vietinių žmonių, kaip vadinasi nabašninkas. Jie jam atsakė: "Ka nie ferštan". Jam pasirodė, kad tai mirusiojo pavardė, o tai tebuvo pareiškimas, kad jo nesupranta. Tas pats žmogus buvo tame pačiame mieste besistebįs dideliais aukštais rūmais ir klausė, kieno jie būtų. Jam atsakė: "Ka nie ferštan". Jam pagailo to turtuolio, kuris turėjo palikti tokius didelius rūmus...

Aš džiaugiausi, kad tebesėdžiu savo vagone, einančiame į Berną. Į Šveicarijos sostinę traukinys atėjo vėlai naktį. Aš jau žinojau, kad bagažą galima pasidėti "Gepaeck-Aufbewahrung'e", tad taip ir padariau, o pats išėjau iš stoties į artimą viešbutį "Hotel Suisse". Ten vokiškai paprašiau kambario, bet, kai ėmė mane vokiškai kalbinti, vėl nieko nesupratau. Nors šiek tiek mokėjau prancūziškai, bet ir ta kalba nesusikalbėjome, nes aš jos permažai mokėjau. Valandžiu-

kę viešbučio tarnautojas ir aš žiūrėjome vienas į antrą, matydami, kad nesusikalbame. Tada viešbučio tarnautojas man kažką kalbėjo ir gana aiškiai užbaigė: "Gehen Sie heraus" (Išeikite). Tą aš jau supratau. Nusiminęs ir pailsęs ėmiau žingsniuoti tuščia gatve ta kryptimi, kur pasitaikė. Pamačiau parašą "Gasthaus" su meškos iškaba. Įėjau į vidų. Pasirodė, kad reikia lipti laiptais aukštyn. Jų viršuje prie stalelio sėdėjo labai nesimpatingos išvaizdos moteriškė. Aš jai pasakiau: "Ich brauche ein Zimmer" (Man reikalingas kambarys). Ji man atsakė: "Fuenf Frank" (Penki frankai). Aš jai padaviau sidabrinius penkis frankus, ir ji nuvedė mane į įkambarį, kur ir pernakvojau. Rytmetį, išėjęs iš viešbučio, bandžiau surasti katalikų bažnyčią, bet man nepasisekė. Grįžau į stotį ir patyriau, kada eis traukinys į Friburgą. Kelionė buvo neilga. Friburgo geležinkelio stotyje nusisamdžiau vežiką, kuris mane pristatė į studentų bendrabutį Canisianum. Ten pirma manęs jau yra buvę lietuvių studentų, bet aš patyriau, kad dabar jų nėra nė vieno. Kun. Antanas Civinskas, su kuriuo aš buvau susirašinėjęs, buvo palikęs man raštelį, kad atostogų pabaigai atvažiuočiau pas jį į Aigle miestelį (Vaud kantone) ant Lemano ežero kranto, pas vietos katalikų kleboną.

KELIOS SAVAITĖS AIGLE MIESTE

Kun. Civinsko patarimu pasinaudojau ir, nuvykęs į Aigle, buvau vietos klebono mandagiai priimtas tomis pačiomis sąlygomis, kaip ir kun. Civinskas. Jis

jau mokėjo susikalbėti prancūziškai ir man palengvino apsibūti svetingoje klebonijoje. Klebonas šveicaras, prancūzų kilmės, turėjo savo klebonijoje keletą svečių, kurių tarpe viešėjo anglų ritualistų dvasiškis iš Londono. Jis, čia atostogaudamas, norėjo pagerinti savo prancūzų kalbos mokėjimą. Tarp kitų svečių klebonijoje buvo jaunas Einsiedeln benediktinų gimnazijos auklėtinis Zempf, Šveicarijos aukščiausios valdybos nario sūnus. Klebonijoje turėjo savo kambarį parapijos berniukų mokyklos mokytojas, nevedęs vyras. Šalia klebonijos buvo seselių vienuolių gyvenamasis namas ir parapijos mergaičių mokykla. Šiokiomis dienomis apyvakariais, o šventomis beveik visą laiką parapijos jaunuomenė susirinkdavo į kiemą ir žaizdavo čia kroketą, čia kitus žaidimus, dalyvaujant kunigams saviškiams ir svečiams. Kai kada ir seserys vienuolės tame kieme turėdavo savo rekreacijas su parapijos mergaitėmis. Parapijos bažnyčia buvo mūrinė ir švari, bet nedidelė. Ji buvo tarsi socialinis parapijos centras.

Ten, toje klebonijoje, išbuvau virš mėnesio. Pirmą sekmadienį man teko laikyti parapijos bažnyčioje giedotas mišias. Jose lotyniškus žodžius aš tariau vokiškai-slavišku būdu, kaip tai daroma Lietuvoje. Po pietų patyriau, kad parapijos jaunuomenė juokais kartojo "Dominus vobiscum", bet tas man nepadarė įspūdžio. Mišparus laikė pats klebonos. Man buvo paskirta klaupka presbiterijoje šalia didžiojo altoriaus. Man beklūpant, klebonas užgiedojo prancūzišku tarimu "Deus in adiutorium meum intende". Mane apėmė baisus juokas, bet bažnyčioje juoktis negalėjau,

tad palenkiau galvą, suėmiau veidą rankomis, kad žmonės nematytų, kaip mane vargina juokas. Negana to: giesmininkai atsakė "Domine, ad adiuvandum me festina". Kol tęsėsi mišparai, tol neįmanoma buvo melstis dėl juoko. Jį slėpiau visomis jėgomis, kentėdamas du priešingu jausmu: didžiausią norą juoktis ir tikrą supratimą, kad tai nedoras dalykas. Kai imta prancūziškai kalbėti rožančius, juoko pagunda praėjo.

Šiokiomis dienomis po pusryčių iki pietų išeidavau iš Aigle miestelio į netolimą kalnelį, apaugusį medžiais, ir ten garsiai skaitydavau prancūziškas knygas, kad ausis ir liežuvis priprastų prie tos kalbos garsų. Tą patį darydavau tarp pietų ir vakarienės. Po poros savaičių jau galėdavau lengvai suprasti, ką kiti prancūziškai kalba. Dar kiek laiko praėjus, pajėgiau ir pats lėtai papasakoti vieną kitą anekdotą.

Rugsėjo mėn. pabaigoje nuvykau į St. Maurice miestą (Valley kantone), esantį netoli Aigle į pietus. Kur iš kalnų į Lemano ežerą įbėga Rhone upė, ten yra didelis Šv. Maurikijaus vienuolynas, didelė ir graži bažnyčia. Vienuolyno abatas paprastai buvo vyskupas. Tais metais vyskupu ir abatu buvo Bé, gimęs netolimame Bex miestelyje. Taigi sakydavo: Monsieur l'abbé Bé, né a Bex, l'abbé de St. Maurice" (Vyskupas Bę, gimęs Bex, Šv. Maurikijaus abatas). Apie bažnyčią ir vienuolyną aukšti kalnai yra smarkiai fortifikuoti. Šv. Maurikijaus atlaiduose buvo nepaprastai didelė ir graži procesija, kurioje dalyvavo šveicarų kariuomenė ir saliutavo atvirieji fortai patrankų šūviais. Žmonės man sakė, kad Šveicarijos vakaruose Šv. Maurikijaus tvirtovė yra moderniškiausiai įrengta, o gamtos są-

lygos, technikos tobulybei padedant, daro, kad ta tvirtovė yra priešui neprieinama.

Spalio mėn. pradžioje vynuogės buvo jau nunokusios ir Aigle apylinkėje buvo "Vendange" (vynuogių rinkimo) iškilmės. Tebeskaitydamas prancūziškas knygas girioje ant kalnelio, girdėdavau šveicarų karvių skambalus žvangant ir įpratau mėgti tą skambėjimą: jame buvo kažkas simpatingo. Oras buvo gražus ir šiltas, bet ne karštas. Drauge su kun. Civinsku ir su parapijos mokytoju vieną dieną padarėme ekskursiją į apylinkės kalnus. Išėjome prieš saulei tekant ir gėrėjomės spalvų pasikeitimu kalnuose, šviesai bedidėjant ir spindulių krypčiai besikeičiant, kai saulė kildavo kaskart aukščiau. Ta proga teko patirti, kad kalnuose tolio išvaizda labai apgaulinga: toli esantieji dalykai yra aiškiai matomi ir atrodo lyg būtų artimi.

ĮSIKŪRIMAS FRIBURGE. CANISIANUM

Apie spalio 10 d. (1899 m.) atsisveikinau su simpatingais Aigle šveicarais, jau lengvai susikalbėdamas prancūziškai, ir grįžau į Friburgą. Apsigyvenau Canisianum'e. Tai buvo studentų bendrabutis, aukštos triobos viršutiniuose aukštuose, prie pat Šv. Mikalojaus gotiškos bažnyčios. Šiandien tos triobos jau nėra. Kadangi ji buvo labai arti vertingos XIII a. bažnyčios, tai miestas tą triobą nugriovė, kad bažnyčia būtų labiau matoma. Studentų bendrabutis buvo V ir VI aukšte, apačioje buvo arklidės, virš arklidžių bankas. Bendrabučio virtuvę aptarnavo šveicarės vienuolės, kurių

vienuoliją buvo įkūręs kapucinas tėvas Teodozijus, ir vienuolija vadinosi Šv. Kryžiaus vardu. Jų centras buvo Schwitz kantone prie Keturių Kantonų ežero vietoje, vadinamoje Ingenbohl. Ta vieta šiek tiek susijusi su lietuviškų moterų vienuolijų atgimimu, ypačiai su Šv. Kazimiero ir Vargdienių Seselių vienuolijomis. Šv. Kryžiaus vienuolija, įkurta XIX a. viduryje, tam amžiui besibaigiant, jau turėjo keletą tūkstančių seserų, kurios dirbo trejopą visuomenei naudingą darbą: mergaičių auklėjimą mokyklose, ligonių aptarnavimą ir ruošos bei ūkio tarnybą katalikiškose įstaigose. Bendrabučio vedėjas ir viršininkas buvo kanauninkas Badou, kuris puikiai kalbėjo prancūziškai ir vokiškai. Bendrabutyje buvo du skyriai: nekunigų, studijuojančių bažnytinius mokslus, ir kunigų. Kunigams bendrabučio taisyklės buvo žymiai lengvesnės, kaip nekunigams. Bendrabučio vedėjui padėjo prefektas, universiteto sekretorius, liuksemburgietis kun. Weyrich. Kunigai valgydavo skyrium nuo nekunigų ir su jais drauge visuomet būdavo kan. Badou. Nekunigų valgykloje visada būdavo kun. Weyrich. Kunigų valgykloje valgio metu nebūdavo skaitymo, o tik malda prieš ir po valgio.

Kunigų skyriuje didžiausias skaičius buvo lietuvių, būtent kun. Juozas Stankevičius, kun. Jonas Totoraitis (Norus), kun. Jonas Naujokas. Aš buvau įsirašęs slapyvardžiu Bernys. Slapyvardžiai buvo reikalingi tam, kad rusų policija nežinotų, nes visi buvo išleisti tik gydytis, o ne mokytis, ir tik pusei metų. Vėliau atvyko kun. Jurgis Matulevičius, kuris pasirinko slapyvardį Montvydas. Dar vėliau ten pat apsigyveno

kun. Antanas Racevičius (iš Mohilevo vyskupijos). Ten kartais ilgiau ar trumpiau apsigyvendavo kai kurie kunigai lenkai, bet aš jų pavardžių jau neatsimenu.

Tame pačiame bendrabutyje apsigyveno du kunigai italai: Salvatori, kuris studijavo matematiką ir astronomiją, ir kun. Vigne, teologas. Ten pat gyveno liuksemburgietis studentas kun. Kaufmann. Pagaliau ten pat buvo apsigyvenęs tikras vokietis iš Badeno, kuris studijavo meno istoriją, pavarde Breig. Po kiek metų aš jį sutikau Amerikoje St. Francis seminarijos rektoriaus pareigose Milwaukee arkivyskupijoje. Į Canisianum'ą pas lietuvius dažnai ateidavo Seinų vyskupijos kunigas Kazimieras Matulaitis, kuris studijavo filosofiją, gyvendamas mieste privačiai įsisamdęs.

BENDRABUČIO TVARKA IR LIETUVIAI JAME

Lietuvių sumanymu buvo sudaryta taisyklė pietų ir vakarienės metu nevartoti kitos kalbos, kaip tik prancūzų ar vokiečių. Ant stalo būdavo dėžutė: kas prasitardavo neleista kalba, į tą dėžutę turėdavo įmesti 5 santimus. Kada dėžutė būdavo pilna, ją atrakindavo, pinigus išimdavo ir už juos nupirkdavo vyno, kurį visi lygiai išgerdavo. Kun. Racevičius nesilaikė tos taisyklės ir nepripažino jos reikalo: dažnai kalbindavo draugus kitomis kalbomis, žinoma, ir lietuviškai. Mokslo metams pasibaigus, kiti bendrabučio gyventojai pareiškė kanauninkui pageidavimą, kad kitais mokslo metais nebūtų kunigo, nesiderinančio prie

draugų nustatytos taisyklės. Kun. Racevičius iš tikrųjų negrįžo į Canisianum'ą. Jis apsigyveno kitur. Lietuviai, gyvenusieji bendrabutyje, kalbos varžymo taisyklę vykdė taipgi ir savo kambariuose. Kartais būdavo sunku jos prisilaikyti, kada dar nemokėjome dviejų kalbų, o turėdavome kalbėti apie svarbius reikalus.

Pas mus į bendrabutį ateidavo du lietuviai, gyvenusieji mieste, būtent kun. Juozas Stankevičius, kun. Jono Naujoko brolis (juodu buvo vienos motinos, bet ne vieno tėvo sūnūs iš Griškabūdžio parapijos). Gavęs filosofijos daktaro laipsnį apie 1900 m., grįžo į savo vyskupiją, iki 1914 m. kapelionavo Suvalkų gimnazijoje, o I pasaul. karo metu persikėlė į Vilnių ir ten pasižymėjo savo lietuviška veikla. Kurį laiką jis irgi buvo gyvenęs Canisianum'e. Ateidavo į tą bendrabutį ir kun. Kazimieras Matulaitis, kuris ilgainiui tapo Londono lietuvių Šv. Kazimiero parapijos įkūrėju, valdė tą parapiją, iki kol liko suparaližuotas. Atsisakęs parapijos, grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Marijampolės marijonų vienuolyne. Jo parapiją Londone kurį laiką valdė pasauliniai kunigai, bet paskui ji teko marijonams ir dabar ten yra tos vienuolijos namas.

MOKSLO PRADŽIA UNIVERSITETE

Parvykęs iš Aigle, nuėjau pas teologijos fakulteto dekaną, pastoralinės teologijos ir sociologijos profesorių kun. dr. Juozapą Beck, garsų tuomet Šveicarijos katalikų veikėją. Radau dekaną breviorių bekalbant. Užbaigęs psalmę, jis mandagiai su manim kalbėjo ir

greitai atliko reikalingus formalumus: įrašė mane į teologijos fakultetą. Beveik visi fakulteto profesoriai buvo vienuoliai domininkonai, išskyrus du: patį dekaną Beck ir kanonų teisės profesorių Speiser, katalikų kunigą, buvusį protestantą, kuriuodu buvo pasauliniai kunigai.

Kanonų teisės kurso man neteko klausyti, nes tą kursą buvau išėjęs Petrapilyje ir į Friburgą atvažiavau specializuotis apologetikoje. Man buvo pasakyta, kad mokslo laipsnio negausiu, jei neišklausysiu ištiso kurso dogmatinės ir moralinės teologijos, dėstomos pagal šv. Tomo Akviniečio "Summa Theologica". Taigi užsirašiau į tuos kursus. Apologetikai buvo svarbu išeiti Šv. Rašto dalykus ir Bažnyčios istoriją, tad pasiėmiau ir tuos objektus. Įdomumo dėlei užsirašiau į krikščioniškojo meno kursą, nes tos mokslo šakos nebuvau girdėjęs visai. Dekanas man paaiškino, kad, norint gerai pasinaudoti fakulteto teikiamu mokslinio darbo metodu, reikia naudotis specialiu apologetikos seminaru. Paprastąjį apologetikos kursą ir tos mokslo šakos seminarą vedė domininkonas Albert Maria Weiss, autorius penkių tomų veikalo "Apologie des Christentums" (Krikščionybės apologija). Kursas, pagal universiteto statutą, turėjo būti dėstomas lotyniškai, o seminaras vedamas vokiškai. Faktinai apologetikos kursas didumoje buvo taip pat dėstomas vokiškai su kai kuriais lotyniškais įtarpais. O aš vokiškai visai nemokėjau, tad klausiau paskaitų jų nesuprasdamas, gaudydamas iš jų tuos žodžius, kurie dažniau pasitaikydavo, o paskui žiūrėdavau į žodyną, ką jie reiškia. Tokiu būdu pirmiausia patyriau veiksmažodį

"finden" ir sužinojau jo pagrindines formas: "fand, gefunden". Paskui ėjo kiti žodžiai, bet jau dabar negalėčiau atstatyti jų eilės. Lotyniškų ir prancūziškų paskaitų klausymas buvo vienas malonumas. Taigi buvo aišku, kad visas pastangas reikia nukreipti į vokiečių kalbos išmokimą. Visi Canisianum'o gyventojai kunigai buvo gerokai pramokę vokiškai, išskyrus vieną Salvatorį. Nusistatęs visomis jėgomis pramokti vokiškai, aš drąsiai vartodavau tą kalbą, jos nemokėdamas. Mano draugai turėdavo daug juoko iš mano vokiškų išsitarimų, bet galų gale antrame semestre jau aš supratau apologetikos kursą.

Užsirašęs į apologetikos seminarą, patyriau, kad jo darbai dar nepradėti. Po kiek laiko atvažiavo į Friburgą Jurgis Matulevičius, kuris taip pat užsirašė į tą seminarą. Tada buvo pagarsinta, kada seminaro darbai prasidės. Galima spėlioti, kad profesorius, kol tik vieną seminaro dalyvį teturėjo, nenorėjo gaišinti sau laiko su juo, bet, kai suėjome į seminariją abu, profesorius klausė, ko mudu tikimės iš to seminaro. Mudu lotynų kalbos pagalba išaiškinome, kad į Friburgą atvažiavome vien dėl to, kad mudviem reikia išmokti apologetikos ir kad prof. Weiss skaitome dabar didžiausiu tos mokslo šakos autoritetu. Ar jis suabejojo mudviejų pareiškimu ar kitais sumetimais — faktas, kad jis mudviem uždavė iki ateinančio seminaro išmokti iš Tomo Akviniečio neįmanomai didelį kiekį — jei neklystu, 150 puslapių. Mudu kalėme dieną ir naktį. Atėjo antras seminaras, profesorius užvedė kalbą apie tuos dalykus, kuriuos buvo nurodęs išmokti ir, tur būt, gavo įspūdžio, kad mudu gana sąžiningai nu-

rodytąją veikalo dalį peržiūrėjova. Tada jis ėmė kalbėti apie kai kuriuos keistus psichologinius fenomenus. Iš Mayerio enciklopedijos jis paėmė žodį "Okkultismus" ir nurodė mudviem tą straipsnį, kaip pavyzdį, kaip galima blogiausiai parašyti apie rašančiam visai nežinomą dalyką. Mudviem teko uždavinys įžiūrėti, kas yra okultizmas ir kaip tokius klausimus reikia gvildenti prieš viešai pasakant savo nuomonę.

Seminaro kambaryje pasieniais buvo biblioteka, o mes trys — profesorius ir mudu studentai — stati stovėjome prie stalo. Profesorius klausė manęs, ką aš daryčiau, jeigu man reiktų surasti žinių apie tokį dalyką. Aš šiaip taip, kad ir nedrąsiai, pareiškiau nuomonę, kad turėčiau pirma sužinoti, kas apie tą dalyką parašyta pirma manęs kitų. Profesorius pripažino, kad taip. "Bet kur tada žiūrėtum?" — paklausė jis. Į tą klausimą aš jau nieko negalėjau atsakyti. Profesorius matė, kad aš žiopsau ir tiek. Tada jis sako: "Drehen Sie sich um!" (Apsisukite). Aš nusisukau užpakaliu į profesorių, o veidu į knygų lentyną, bet nežinojau, ką tas reiškia. "Ar nematai kokios knygos lentynoje?" Aš atsakiau matąs XVII a. prancūzo skriptūristo pavardę ir veikalą, išskaitęs tai iš knygos nugarėlės, neišmanydamas, ką tai reiškia. Profesorius tada pasakė: "Jeigu Mayer enciklopedijos straipsnio autorius būtų perskaitęs seną prancūzo skriptūristo raštą, tai nebūtų galėjęs prirašyti tiek daug niekų ir suplakti į krūvą tiek skirtingų sąvokų, kaip tą yra padaręs savo straipsnyje". Nuo to laiko man teko pradėti rankioti ir tvarkyti žinias apie išimtinuosius psi-

chologinius ir fiziologinius reiškinius. Buvau ketinęs iš to sudaryti savo disertacijai temą, bet jos neparašiau.

PROFESORIUS ALBERT MARIA WEISS

Tarp vokiečių teologų tėvas Albert Maria Weiss buvo priskaitomas prie tų, kurie parašė daug ir svarbių tikybinių veikalų labai gražia vokiečių kalba. Jis yra paskutinis didžiųjų vokiečių krikščionijos apologetikų eilėje. Jo apologetikos sistema yra veikiau apologetinė, negu pozityvi fundamentalinės teologijos sistema. Kleutgeno ir Hettingerio mintis buvo: taip logiškai išdirbti apreikštojo tikybos mokslo gamtiniai -protinius pagrindus, kad iš to susidarytų viena ilga silogizmų eilė, kuri galutinai sudarytų pagrindą pareigai priimti apreikštąsias dogmatines tiesas ir dorovės antgamtinius dėsnius. Weiss savo gausiais ir vertingais veikalais neprisidėjo ir nemanė prisidėti prie tos sistemos išdirbimo. Jis tikybos pripažinimą stato tiesiog ant antgamtinės Dievo malonės, pripažindamas tik antraeilę vertę protiniam ir gamtiniu būdu ištobulintam tikėjimo pagrindų apdirbimui. Tėvo Weiss (nota bene: vokiečio) sistemą toliau ir griežčiau tęsia prancūzas, taip pat domininkonas, tėvas Garrigou-Lagrange. Šiandien ta sistema yra tiek įsigalėjusi, jog ji nustelbė Kleutgen'o ir Hettingerio metodą. Nemažai prie to prisidėjo pertoli nužengusios radikalinės modernizmo išvados, ne visai teisingai prisegtos prie Kleutgen'o ir Hettingerio minčių. Reikėjo

neužmiršti, kad tos mintys yra pasireiškusios Vatikano santarybos (1870 m.) nutarimuose, paremtuose šv. Povilo žodžiais: "Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est" (Tam, kuris artinasi į Dievą, reikia tikėti, kad jis yra". Žyd. XI, 6).

Aš ne visai esu tėvo Weiss sistemos ištikimas mokinys, nors savo mokytoją labai gerbiu ir branginu. Jis buvo nepaprastos vertės žmogus. Studijuodamas Friburge, naudojaus juo, kaip savo nuodėmklausiu. Profesoriaudamas universitete, jis gyveno atsiskyrėlio gyvenimą; atlikinėdamas universitetinį darbą, visą laiką paskirdavo veikalams gaminti, kurių parašė labai daug. Poilsiui jis išeidavo pasivaikščioti, bet visada ne vienas, o žiūrint į jo veidą, būdavo matyti susitelkimas. Yra pagrindo spėlioti, kad jis nuolat mintydavo esąs Dievo akivaizdoje. Jis buvo vidutiniškai aukšto ūgio, liesas, gana malonios veido išraiškos. Iš jo žodžių, kuriuos teko girdėti lankant seminarą, žinia, kad jis buvo gydytojo sūnus, turėjo didelį būrį brolių ir seserų. Jo šeimoje dar buvo du tėvo įsūnyti našlaičiai (berniukas ir mergaitė), nors ir savųjų vaikų būta nemažai. Iš profesoriaus Weiss žodžių žinia, kad jo tėvas buvo tikintis ir savo tikėjimu gyvenantis gydytojas, kuris labai rūpinosi sekti naujuosius medicinos mokslus ir dėl to buvo bebandąs praktikuoti spiritizmą, kad pasitarnautų savo pacientams. Bet tą priemonę pametė, įsitikinęs, jog ji daugiau sveikatai kenkia, o tikros naudos nedaro. Weiss kilme buvo bavaras. Tėvas Albert Maria Weiss mirė tame

pačiame Friburge išbuvęs profesorium virš 100 semestrų.*

KITI PROFESORIAI

Mokslo reikalais man teko naudotis jauno, bet jau pagarsėjusio mokslininko, čeko Zapletal patarimais. Jis dėstė Šv. Rašto Senąjį Testamentą ir hebrajų kalbą. Jo vadovaujamas, aš trečiu kartu perėjau hebrajų kalbos gramatiką, pasinaudodamas tuo pačiu Kaulen vadovėliu. Mokiausi trečią kartą dėl to, kad du kartu mokytąsi dalyką buvau užmiršęs. Galima kalbėti apie mano gabumus, bet, žinant šį faktą, galima jais suabejoti.

Zapletal buvo pačiame vyriško amžiaus gerume. Jo veidas buvo nepaprastai gražus. Jis nešiojo suplyšusį, bet rūpestingai ir gerai sulopytą abitą. Aš įtardavau domininkonų vienuolyno ekonomą, kad gražiam, iškalbingam, pagarsėjusiam vienuoliui tyčia duodavo suplyšusį rūbą nešioti. Iš Zapletal paskaitų aš išmokau Šv. Rašto kritikos ir kitų skriptūristikos mokslinių metodų. Keisto įspūdžio patyriau parvažiavęs iš Friburgo, besikalbėdamas su vyskupu Baranausku, kuris tuomet vertė Šv. Raštą į lietuvių kalbą, nes aiškiai pamačiau, kad garbingasis "Anykščių

---

* Albert Maria Weiss, gimęs 1844 m. Bavarijoje, kunigu įšv. 1867, baigęs Muencheno universitetą, profesoriavo Freisingo kunigų seminarijoje. Į domininkonus įstojo 1876 Graze. Freiburge profesorium išbuvo 1890-1919. Mirė 1925 m. **Red.**

Šilelio" autorius yra keliasdešimt metų atsilikęs nuo skriptūristinio mokslo pažangos.

Tekdavo man su prof. Zapletal ir pasiginčyti. Jis žinojo, kad aš neketinu būti skriptūristu, o tik fundamentalinės teologijos specialistu, ir jis man teikdavo visokios moralinės pagalbos. Nesigailėdavo laiko šnekėti su manim ne tik skriptūristikos klausimais seminarui skirtu laiku, bet ir šiaip gana dažnai ir ilgai. Pats stambusis ginčo objektas buvo arabų kalba. Man rodėsi, kad tos kalbos man visai nereikia mokytis, nes Šv. Rašto istorija su ta kalba susisiekia tik labai vėlai, ir dėlto Šv. Rašto tekstą galima nustatyti be arabų kalbos, į kurią jis buvo išverstas jau viduramžiams įpusėjus. Profesorius man įrodinėjo, kad aš negalėsiu būti ne tik skriptūristas, kaip reikiant, bet nė fundamentalistas, nes į fundamentalinę teologiją įeina keletas Šv. Rašto vietų, kurios žydų kalboje (atseit originale) yra neaiškios, ir jų prasmės negalima suprasti nei iš konteksto, nei iš Šv. Rašte vartotos hebrajų kalbos, o reikia griebtis artimos kalbos, kokia kaip tik yra arabų kalba. Ji hebrajų kalbai yra artimiausia. Aš sakydavau, kad neaiškių vietų prasmei nustatyti kaimynų kalba yra pavojinga priemonė, nes žinia, kad žodis, eidamas iš vienos kalbos į kitą, pasilaikydamas savo garsą, pakeičia prasmę. Aš įrodinėdavau profesoriaus pažiūrą tuo, kad lietuviškas žodis "žėdnas", reiškia, kiekvienas, yra paimtas iš lenkų kalbos, kurioje jis turi išvaizdą "žaden" ir visai priešingą prasmę — nė vienas. Abiejų tautų kaimynai rusai turi žodį "žadnyj", kuris labai panašus į "žėdnas" ir "žaden", o turi reikšmę, nieko bendro su anom dviem

neturinčią, nes reiškia godų. Profesorius nepripažino šito mano protavimo. Jis pabrėždavo, kad mano nurodytas pavojus reikia imti dėmesin, bet, jo neužmirštant, yra naudos mokslininkui, ieškančiam nesuprantamo žodžio prasmės. Profesorius pripažindavo, kad iš tautos į tautą eidamas žodis pakeičia prasmę. Jis pats čekas man sakydavo pavyzdį, kad slavų žodis "paliec" reiškia pirštą, o čekų kalboje tas pats žodis reiškia nykštį. Tiesa, nykštys ir pirštas nėra visai tas pats, bet tai yra siūlo galas, kuris mokslininką priveda prie kamuolio, pavartojant kitas kritikos priemones.

Galų gale, kad ir ne visai įtikintas profesoriaus išvedžiojimais, ryžausi imtis sunkios naštos ir mokytis arabų kalbos. Maniau: žiūrėsim, kaip man seksis. Jeigu matysiu neturįs naudos, nevaikščiosiu į paskaitas. Tuo tarpu įsirašiau į arabų kalbos kursą, kurį dėstė prof. Hubert Grimm. Paskirtu laiku nuėjau į nurodytąją auditoriją ir turėjau matyti, kad ir šveicarai vėlinasi į paskaitas. Besibaigiant "Akademisches Viertel" (akademinis ketvirtis valandos — leistinas pavėluoti laikas), į auditoriją įėjo vienas jaunas vyras, kurį aš priskaičiau prie studentų, bet pasirodė, kad tai profesorius. Jis man pasakė, kad, jeigu aš kada negalėsiu ateiti į paskaitą, parašyčiau profesoriui atvirutę, kad jis negaišuotų. Paaiškėjo, kad aš buvau vienintelis to kurso studentas, ir kad išnyko galimybė paskaitas praleidinėti, profesoriui nepastebint.

Prasidėjo tikrasis darbas — dvi pamokos savaitėje. Per semestrą reikia išeiti visą gramatiką. Nusipirkau gerą, profesoriaus patartą, vadovėlį. Vienai pamokai paruošti reikėdavo keturiolikos ir daugiau va-

landų, atliekant kitus uždavinius ir rašant disertaciją. Gramatiką vistik perėjau. Egzaminų nebuvo, nes kasdien su profesorium apdirbinėdavom paskirtuosius uždavinius. Bet dėl to pakriko mano nervai. Vieną kartą linksmai šnekučiavau su savo draugais Canisianum'e. Gatve ėjo pučiamųjų instrumentų orkestras, ir aš ėmiau verkti, nors nebuvo jokios priežasties liūdėti. Nuo to laiko dažnai ašaros man ima riedėti be jokios priežasties, kad ir priešinasi mano mintis ir valia. Negaliu pasakyti, kad būčiau daug pasinaudojęs arabų kalba virš to, kad galėdavau pasigirti jos kitados mokęsis.

Daug tekdavo turėti pasikalbėjimų su Naujojo Įstatymo profesorium Rose, prancūzų domininkonu. Antrais mano studijų metais Friburge jis buvo teologijos fakulteto dekanas. Iš jo patyriau kai kurių vertingų pastabų apie asmenis, minimus Naujajame Įstatyme, ir apie jų psichologiją. Vieną dalyką atsimenu girdėjęs iš prof. Rose: jis sakė, kad Judas, imdamas pinigus iš Sinedriono už savo Mokytojo išdavimą, manęs prigaunąs farisiejus, nes keletą kartų matęs, kaip Jėzus išnykdavo, kai jį norėdavo suimti. Tad galvojo, kad ir šiuo atveju, kai Sinedriono tarnai apniks Jėzų, Jis išnyks, jie liks tuščiomis rankomis, o trisdešimt sidabrinių paliks Judo kišenėje. Manau, kad ši pastaba yra visai teisinga, nes, į ją atsižvelgiant, suprantama Judo savižudystė. Prof. Rose yra parašęs keletą veikalėlių apie atskiras Evangelijas, bet jis jau seniai išnyko iš mokslinio horizonto, ir aš nežinau, kas su juo atsitiko.

Bažnyčios istorijos buvo du profesoriai: prancūzas domininkonas Mandonnėt ir P. Kirsch. Tėvui Mandonnet tuojau pasisakiau atvykęs į Friburgą specializuotis apologetikoje; pridėjau, kad žinau, jog stambiausias krikčionijos įrodymas iš istorijos yra pati jos istorija. Profesorius mane įspėjo, kad ne pergreit Bažnyčios gyvenime matyčiau stebuklų ir antgamtinių dalykų. Tačiau jis rimtai pareiškė, kad Bažnyčios gyvenimas yra ypatingu būdu Dievo Apvaizdos ir Šv. Dvasios veikimu tvarkomas. Po to pusiau juokais jis pridėjo: "Žiūrėk, — sako, — Bažnyčią įkūrė žydai, tvarko klebonai, vadovauja italai: ir ji dar iki šiol nesugriuvo. Jeigu tai nevadini stebuklu, tai nežinau, kokio didesnio stebuklo dar galima norėti." Reikėjo pripažinti, kad profesorius buvo sumanus, jo paskaitos būdavo labai įdomios, jo erudicija plati, o žinios ir mintys gilios. Tuomet buvo spausdinamas jo veikalas "Siger de Brabant", kuris sudarė autoriui garbę, įnešdamas daug naujos šviesos į viduramžių protinių krypčių sritį. Dažnai jis prajuokindavo savo klausytojus, bet jo dėstymas buvo rimtas, aiškus ir naudingas. Istorinių tyrinėjimų metodą jis žinojo kuo geriausiai, jį vartodavo savo veikaluose ir mokė jo savo studentus.

Antrasis Bažnyčios istorijos profesorius buvo Kirsch. Aš klausydavau abiejų profesorių paskaitų, jei jos nesupuldavo kartu. Kai palyginu su Petrapilio akademija, tai Friburgas moksle daug aukščiau stovėjo. Kirsch, šalia Bažnyčios istorijos, dar dėstė krikščioniškojo meno istoriją, bet šitą dalyką jis skelbė prancūziškai. Kai kurios šio dalyko paskaitos supulda-

vo su kitomis privalomomis, tad kurso negalėjau reguliariai sekti. Bet Kirsch buvo tiek geras, kad man duodavo savo paskaitų rankraštį, ir aš tokiu būdu neturėjau nuostolio, neišklausęs gyvo žodžio. Bažnyčios istorijoje Kirsch pasižymėjo tuo, kad parengė tobulą Hergenroether'io "Handbuch d. allgemeinen Kirchengeschichte" laidą, įtraukdamas be galo daug mokslinės naujos medžiagos, pasirodžiusios Hergenroetheriui mirus 1890 m., ištaisydamas pasenusias pažiūras ir į bibliografiją įtraukdamas viską iki paskutinių laikų. Ilgainiui Kirsch atsidėjo krikščionių archeologijai, 1925 m. tapo popiežiškojo Archeologijos Instituto rektorium Romoje ir mirė sulaukęs labai ilgo amžiaus.*

Mažiau teko turėti ryšių su kitais teologijos profesoriais. Bendras dalykas buvo tas, kad jie visi be išimties stovėjo savo dienų mokslo aukštumoje ir nesigailėdavo savo laiko pasikalbėti su studentais, norinčiais iš jų patirti, kokiu būdu jaunas žmogus gali pakilti mokslo srityje. Čia reikia paminėti du ypatingai svarbiu dėstytoju: ispaną Del Prado ir prancūzą Berthier. Juodu dėstė, geriau sakant, komentavo šv. Tomo Akviniečio "Summa Theologica" (juodu abu domininkonai). Berthier komentavo antrąją tos "Summos" dalį (prima ir secunda secundae), o Del Prado — pirmąją, trečiąją ir papildymus. Studentai buvo linkę pašiepti prof. Del Prado, pripažindami jam nepa-

* Johann Peter Kirsch gimė 1861 m. Liuksemburge, mirė Romoje 1941 m. 1890-1932 Friburgo universitete paleontologijos ir krikšč. archeologijos profesorius. **Red.**

prastą, genialų žinojimą tų problemų, kurias Tomas Akvinietis buvo pateikęs savo "Summoje". Studentams rodėsi, kad, taip paskendus tomistikoje, neįmanoma turėti šiokios tokios nuomonės apie modernų gyvenimą ir jo pažangą. Profesoriaus elgesys duodavo šiokio tokio pagrindo toms studentiškoms spėlionėms. Kalbėdamas breviorių, Del Prado užsitraukdavo ant savo galvos gaubtuvą (kapišoną) ir atrodydavo kaip ne šio pasaulio būtybė. Rašydamas nusišluostydavo plunksną į savo baltą abitą ant šlaunies ir, eidamas į universitetą, kad kas nematytų suteršto abito, užsitraukdavo juodą viršutinį ploščių. Tik apsirikdavo: rašaluota vieta buvo dešinėje, o ploščium pridengdavo kairę pusę. Man klausant Del Prado paskaitų, antraisiais mokslo metais mirė profesoriaus motina. Jis išvažiavo į jos laidotuves į Ispaniją. Nesant paskaitų, studentai juokavo, kaip profesorius galėjęs važiuoti traukiniu, kadangi jį velkąs velnias... Po laidotuvių profesorius sugrįžo, ir visi šaipęsi, nuleidę nosis, stebėjosi, kad profesorius daug geriau už juos žino paskutinius gamtos mokslų rezultatus. Žinoma, pasaka apie velnią, traukiantį traukinį, jau nebegalėjo būti kartojama universitete.

Berthier dėstė moralinę šv. Tomo teologijos dalį. Jo paskaitos nepasižymėjo originalumu, bet jis buvo nepaprastas meno dalykų žinovas, italų literatūros mėgėjas ir pats giliausias Dantės veikalo "La Divina Comedia" tyrinėtojas. Pusiau juokais Friburgas kalbėjo prancūziškai: "Le plus grande dantiste du monde c'est le père Berthier" (Didžiausias pasaulio dentistas yra tėvas Berthier). Berthier labai daug reiškė Fri-

burgo visuomenės prancūziškoje dalyje. Jis buvo labai pageidaujamas svečias visuomenės ir miesto susirinkimuose. Jo didelis meno žinojimas, susijęs su plačiu ir giliu teologijos mokslu, darė naudingos ir stiprios įtakos į tą visuomenę. Menininkai jį ypatingai mėgdavo. Vienas tapytojas padarė jo portretą labai ryškų, iš kurio matyti profesoriaus psichologijos stiprumas.*

Iš teologijos profesorių dar tenka paminėti Saksonijos karaliaus brolį Max von Sachsen, pasaulinį kunigą. 1900 metų rudenį aš pasivėlinau grįžti į universitetą, nes buvau Grindelwalde kalnuose. Jau buvo lapkričio mėnuo. Iš dekano patyriau, kad, norėdamas gauti mokslo laipsnį, turiu išklausyti dar vieną kursą, kurio nebuvau išklausęs Petrapilio akademijoje, būtent kanonų teisės šaltinių kursą. Aš įrodinėjau, kad tas kursas nieko bendro neturi su mano pasirinktąja specialybe, bet dekanas sakė, kad tas kursas yra būtinai reikalingas mokslo laipsniui gauti. Tą kursą dėstė naujai paskirtas profesorius Max von Sachsen. Užsirašiau į tą kursą.

Friburgas yra nedidelis miestas: tuomet turėjo 25,000 gyventojų. Sugrįžęs po atostogų, miesto gatvėje sutikau iki tol nematytą katalikų kunigą, ant ilgos sutanos vilkintį trumpą paltą. Tai buvo ženklas, kad jis vokietis. Kadangi jis buvo jaunas, tai pamaniau, kad yra studentas iš mūsų fakulteto, bet dar iki šiol nematytas. Susitikdamas su manim, jis pirmas nu-

---

* Joachim Berthier gimė 1847 m., 1872 m. įstojo į dominikonus. Friburgo universitete profesoriavo 1890-1905 m. Mirė Friburge 1924 m. **Red.**

siimdavo kepurę. Aš maloniai atsakydavau jam tuo pačiu, manydamas, kad tai yra nepaprastas vokietis teologas, nes gerbia už save vyresnį kunigą...

Buvo drėgna lapkričio mėn. diena, kada pirmą kartą nuėjau į auditoriją, kur turėjo būti kanonų teisės šaltinių paskaita. Susirinkę į paskaitą teologai ir aš sukabinome savo paltus ant vagių prie auditorijos sienos. Mano pastebėtasis mandagusis teologas, atėjęs į tą pačią auditoriją, savo palto nepasikabino prie sienos, bet ėjo per auditoriją stačiai prie katedros. Aš pamaniau, kad jis nežino fakulteto įpročių. Priėjęs prie katedros, jis savo paltą pasikabino ant vagio, skirto profesoriui. Aš vėl pamaniau, kad jis užaušėlis. Tuo tarpu jis persižegnojo, labai plačiu mostu dėdamas ranką ant savęs, ir vokiškai tarė lotyniškus žegnonės žodžius. Nejaugi jis profesorius — pamaniau. Sukalbėjęs įprastąją maldelę į Šv. Dvasią, jis atsisėdo į katedrą ir lotyniškai ėmė dėstyti kaip tik kanonų teisės šaltinių istoriją. Man atrodė keistoka, kad aš save stačiau aukščiau už profesorių — karalaitį. Po paskaitos nunešiau jam pasirašyti savo studentiškąją paskaitų knygutę, kurion jis pasirašė: Max von Sachsen". Jo pabraiža buvo toli gražu ne kaligrafiška. Pasibaigus kursui, pasirašė lygiai taip pat. Egzaminas buvo lengvas, bet aš jau žinojau, su kuo turiu reikalą. Tas jaunutis profesorius gyveno savo pasisamdytuose namuose, į kuriuos rinkdavosi visokių rūšių vargšai. Buvo sakoma, kad jis, gaudamas iš universiteto algos 200 frankų į mėnesį, vargšams per mėnesį išdalindavęs 25,000 frankų. Buvo kalbama, kad ta jo labdarybė turinti ir neigiamų pusių, nes buvo atsiradę tokių,

kurie eidavę pas kun. Max išpažinties, pasisakydavę padarę skriaudos artimui ir neturį iš ko atsiteisti. Nuodėmklausis duodavęs tiek, kiek anas sakydavo, kad tik nebūtų abejonės, jog išrišimą būtų galima duoti be baimės.

Kunigaikštis Max von Sachsen gerai mokėjo daug kalbų. Friburgo kunigai, turėdami sakyti pamokslus, kreipdavosi į jį, kad už juos pasakytų pamokslą. Tuo pasinaudodavo pirmiausia universiteto profesoriai kunigai, kurių pareiga buvo sekmadieniais sakyti pamokslus universiteto bažnyčioje studentams. Dar daugiau pasinaudodavo kiti.

Ilgainiui kun. Max paliovė profesoriauti Friburge, persikėlė į Londoną ir tenai aptarnavo dvasinius įvairių tautų ir kalbų reikalus. Paskui jis ėmė specializuotis rytų apeigų klausimuose. Parašė veikalų, bet juose dėstė pažiūras, kurios neatitiko katalikų Bažnyčios aukštųjų asmenų nuomones ir dėl to turėjo nemalonumų. Tuose dalykuose pasireiškė jo nepakankamas teologijos pažinimas. Jo klaidos buvo tikros klaidos. Man teko su juo susitikti keletą metų vėliau, kai jis, atvykęs į Petrapilį, apsistojo prie Šv. Kotrynos bažnyčios ir lankėsi pas carą Mikalojų II. Tuomet aš nuėjau pareikšti savo pagarbą buvusiam savo profesoriui.

Dar paminėtini du profesoriai, su kuriais aš beveik neturėjau reikalų, tai du domininkonai: tėvas Fey ir tėvas Allo. Pirmasis dėstė teologijos sistemą studentams, nesiruošiantiems gauti mokslo laipsnio ir atleistiems nuo paskaitų, komentavusių šv. Tomo "Summa Theologica". Tėvas Allo atvyko į Friburgą visai jaunas, man jau išlaikius doktorato egzaminus.

Jis buvo prancūzas ir pagarsėjęs parašęs gan greit geriausią veikalą apie Šv. Jono Apreiškimą (Apokalipsę). Neilgai profesoriavęs, jis tapo "'Magister Sacri Palatii Vaticani" (Popiežiaus Rūmų teologu) ir jaunas mirė.

Neturėjau santykių nė su vengru domininkonu, kuris dėstė filosofiją. Jis buvo domininkonų vienuolyno Friburge ekonomas ir viršininkas. Neužmiršiu vieno anekdoto: tas tėvas buvo gana nutukęs ir storas. Vieną kartą, prieš jam pradedant paskaitą, studentai nepastebėjo, kad jis jau arti auditorijos, ir garsiai šūktelėjo, pavadindami jį "Fass" (bačka). Jis čia pat įėjo į auditoriją, sukalbėjo maldą, kaip paprastai, ir, prieš pradėdamas paskaitą, garsiai paklausė: "Wissen Sie, was fuer Unterschied zwischen mir un Fass ist?" (Ar žinote, koks yra skirtumas tarp manęs ir bačkos?). Studentai tylėjo. Tada atsakė pats profesorius: "Der Fass ist von den Reifen umgegeben, und ich von den Unreifen" (Bačka yra apsupta lankais, o aš nesubrendėliais). Studentai paplojo.

Dar buvo vienas domininkonas šveicaras Manser, kuris dėstė filosofiją, bet aš jo paskaitų neklausiau. Man baigus universitetą, į jį atėjo jaunas profesorius olandas ar flamandas, kuris ypatingai pasižymėjo psichologijos srityje, bet jo pavardės neprisimenu.

Mūsų teologų santykiai su kitų fakultetų profesoriais buvo gana žymūs. Mat, pasauliniai profesoriai sekmadieniais po pietų skaitydavo universiteto didžiojoje salėje pasaulėžiūrines paskaitas, gvildendami savo specialybės problemas. Beveik visos tos paskaitos buvo įdomios, į jas susirinkdavo iš miesto ne tik stu-

dentai, bet ir šiaip inteligentai vyrai ir moterys. Prof. Wistenneger, botanikas, skaitė paskaitą apie mintį, pasireiškiančią augalų anatomijoje ir jų gyvenime. Astronomas prof. Daniels skaitė paskaitą apie dangaus trianguliaciją ir ją užbaigė pareikšdamas, kad pasaulio tarpplanetinių erdvių didumas liudija neapsakomą pasaulio Sutverėjo išmintį ir didybę. Visa auditorija tos paskaitos labai atidžiai klausė ir entuziastiškai plojo jai pasibaigus. Fiziologas prof. Arthus skaitė paskaitą apie mikroorganizmus, jų sukeliamas ligas. Daug naudingų paskaitų iš higienos srities buvo toje paskaitoje. Arthus kelerius metus buvo Friburge, paskui perėjo į Pasteur institutą Paryžiuje. Geografas prof. Bruhns, prancūzas, sukūrė naują mokslo šaką — antropogeografiją, kuri išgarsino jo vardą, ypač Prancūzijoje.

Keistokas buvo matematikos prof. Lerch, kuris studentų neprisileisdavo per kelis žingsnius nuo savęs, kad jo turimas mikroorganizmų skaičius nepadidėtų. Jis viešų paskaitų neskaitė, bet stebėtina, kad jo paskaitų klausydavo ir jas suprasdavo studentai, nemoką dėstomosios vokiečių kalbos. Profesorius tik skaičius rašydavo ant lentos. Kas galėjo suprasti aukštosios matematikos problemas, tas iš tų skaičių atspėdavo, ką profesorius nori pasakyti. Tarp kitų, aukščiau minėtas italas Salvatori, nemokėdamas vokiškai, lengvai suprasdavo prof. Lerch paskaitas ir jomis naudodavosi. Toks metodas, žinoma, netiko viešoms pasaulėžiūrinėms paskaitoms. Kiek atsimenu, geri ir įdomūs prelegentai buvo geologas Girard, prancūzų literatūros profesorius Michaud, šveicarų istorijos profe-

sorius Reihardt, juristas šveicaras Buchi, organinės chemijos profesorius lenkas Zwierzyna, kuris nemokėjo ištarti savo pavardės ir sakydavo "Cvircyna", nes buvo jau suvokietėjęs. Romos teisės profesorius Koschembar - Lyskowski šiek tiek suprato lenkiškai, bet paskui užsidėjo sau pareigą lenkiškai gerai išmokti, ką ir padarė. Atgaivinęs savo lenkišką patriotizmą, jis perėjo profesoriauti į Lvovą. Pats karščiausias lenkas profesorius, lenkų ir slavų literatūros dėstytojas, buvo Jósef Kallenbach, nuoširdus ir veiklus katalikas. Jo paskaitos pasižymėjo ne tik giliu dalyko žinojimu, bet ir ypatingai kilnia dvasia, kuri paskaitose išryškindavo autoriaus nuopelnus idealo tarnyboje arba nutolimą nuo tos tarnybos. Jo klausytojai kunigai sakydavo, kad Kallenbacho paskaitos iš literatūros naudingai atstoja dvasinį - asketinį apmąstymą. Nelengva buvo prof. Kallenbachui išmaitinti savo šeimą, nes profesoriaus alga buvo mažoka, o šeima didėjo kas metai.

LIETUVIŲ IR LENKŲ SANTYKIAI

Susidarius atskirai lietuvių studentų korporacijai, kilo klausimas, kokių spalvų vėliavą ta korporacija nešios. Kallenbachas sakė, kad Lietuvos ir Lenkijos vėliava yra vienokia: balta ir raudona. Kun. Matulaitis griežtai reiškė nuomonę, kad lietuvių vėliavos spalva yra kitokia, remdamasis Basanavičiaus pažiūromis. Lietuviai studentai stojo drauge su kun. Matulaičiu. Ginčas pasidarė aštrus. Tuo tarpu pasitaikė į

Friburgą užvažiuoti Romoje gyvenančiam prelatui Skirmuntui. Kallenbachas nusiskundė jam lietuvių studentų separatizmu ir radikalizmu. Važiuodamas į tėviškę Vilniaus vyskupijoje, prel. Skirmuntas kažkur, Seinuose ar kur kitur, susitiko su vysk. Baranausku ir jam pasakė, kad beveik visi kunigai lietuviai Friburge iš Seinų vyskupijos yra baisūs neklaužados. Vysk. Baranauskas, be mažiausios abejonės, įtikėjo prel. Skirmunto žodžiais ir savo kapelionui Juozui Laukaičiui liepė parašyti į Friburgą griežtą įsakymą lietuviams laikytis išvien su lenkais ir nekelti ginčų. Laukaitis tą raštą atsiuntė man. Aš jį paskaičiau kitiems. Na, paskaitėme, patylėjome ir neprieštaravome. Vėliava jau buvo padaryta su lietuvišku parašu ir nelenkiškomis spalvomis. Kokios jos buvo, dabar neatsimenu. Vėliava ir korporacija jau buvo užregistruota universiteto raštinėje ir vėliavos nekeitėme.

Ilgainiui santykiai su Kallenbachu šiek tiek pasitaisė, bet pasitaikė vienas nemalonus incidentas. Neatsimenu kuriam: kun. Matulaičiui ar kun. Stankevičiui laikant egzaminus iš filosofijos, egzaminų komisijos narys Kallenbach, egzaminuodamas iš savo dėstomojo dalyko, tiek jaudinosi, jog kiti komisijos nariai pareiškė jam nepasitikėjimą (Misstrauens votum). Mokslo metams pasibaigus, prof. Kallenbach perėjo į Lvovo universitetą, o jo vietą universitete užėmė jaunas profesorius Dworzycki.

Teisių fakultete, šalia Koschembach-Lyskowski, buvo dar profesorius Kostanecki, kuris dėstė sociologiją. Lietuviai neturėjo su juo jokių ginčų. Kun. Jusaitis lankė jo paskaitas ir pas jį laikė egzaminus.

Žymiausias lenkas Friburgo universitete buvo fizikas Kowalski. Jo sumanumu, darbštumu ir nuopelnais universitetas įsigijo gamtos fakultetą. Visas dalykas pasidarė tuo būdu, kad kantonui priklausantieji vandenų ir kalnų plotai seniau buvo menkai naudojami. Prof. Kowalski sudarė planą elektrifikuoti vandenis, iš elektros imti jėgą pramonei, panaudoti atitinkamu būdu kalnuose esančias girias, padidinti giriomis apželdintąjį plotą ir gautą iš tų pagerinimų pelną didele dalimi panaudoti gamtos fakulteto reikalams. Apie kilometras nuo miesto buvo tuščias plotas, kurį kantono vyriausybė paskyrė gamtos fakultetui. Ta vieta vadinosi Perolles. Iš pirmųjų pelnytų sumų ten buvo pastatytos fakultetui reikalingos triobos. Artimoji elektros gaminimo stotis ant upės savo kabelius pakreipė į fakulteto triobą, iš kurios tie kabeliai ėjo savo skirtiems tikslams tolyn, atitarnavę fakulteto mokslinio darbo tikslams. Ta pati elektra buvo pavartota ir tramvajui, kuris, perėjęs miestą, pasiekdavo ir Perolles. Prof. Kowalskio asistentas 1901 m. buvo jaunas Moscicki, būsimasis Lenkijos prezidentas.

Gerai buvo įrengtos laboratorijos chemijai, kurioms medžiagas apmokėdavo kantonas, nereikalaudamas atlyginimo penkiolikai studentų. Fizikos kabinetas buvo įrengtas gausiai ir gerai, ypatingai brangus buvo precizijos laikrodis, nekalbant apie įvairius elektros įtaisymus. Man esant Friburge, pasitaikė įvykis, kuris baigėsi laimingai, bet galėjęs baigtis mirtimi. Būrys studentų iš elektros gaminimo stoties prie Saane upės per mažą tunelį ėjo į gamtos fakultetą. Vienas riebus studentas, turėdamas sauso medžio laz-

dą, kyštelėjo ją prie kabelio, ėjusio tunelio palube, ir krito ant žemės. Nusigandę kiti jį apklojo žemėmis ir po kiek laiko jis atsigaivelėjo.

Prof. Kowalski Friburge buvo ypatingai gerbiamas. Lenkams atgavus nepriklausomybę, jis buvo Lenkijos ambasadorius prie Šv. Sosto. Jam mirus, jo sūnus 1939 m. pradžioje buvo Lenkijos konsulas Romoje. Pasikeitus Lenkijos režimui, jis tos vietos neteko, bet tebegyvena dabar Romoje.

STUDENTŲ KORPORACIJOS

Friburge mano laikais buvo dvi lenkų studentų korporacijos. Viena vadinosi "Filarecia"; joje dalyvavo religingai nusistačiusieji lenkai kunigai ir nekunigai. Mano laikais tai "Filarecia" vadovavo trys kunigaikščiai: Adam Woroniecki, Franciszek Radziwiłł ir antrasis Radziwiłł, kurio vardo neatsimenu. Pastarasis buvo Olykos Radvilų vyriausias sūnus ir įpėdinis. Šalia jų buvo labai veiklus ne kunigaikštis, bet labai turtingo dvarininko sūnus Dembski. Jis labai mėgo knygas, kaip jas mėgsta bibliografai (bibliografai labai daug žino apie knygas, bet nežino, kas knygose yra). Jis tačiau nesugyveno su "Filarecia" nariais.

Antroji korporacija vadinosi "Unija", kuriai priklausė studentai nepripažįstantieji pareigos kasmet eiti išpažinties ir kas sekmadienį į bažnyčią. "Filarecia" nariai buvo labai patriotiškai nusiteikę, o "Unijos" nariai mažiau kreipdavo dėmesio į patriotinius uždavinius ir daugiau ar mažiau buvo prisišlieję prie socializmo.

Lietuvių "Rūtos" saviesiems susirinkimams užtekdavo turimojo prie Cercle Catholique kambarėlio. Bet, kai reikėdavo į savo iškilmes pakviesti kitas korporacijas, tai jau to kambarėlio neužtekdavo. Maždaug tokioje pat padėtyje buvo "Filarecia" ir "Unija". Susidarė šis tas panašaus į sąjungą: "'Filarecia", "Unija" ir "Rūta" sutarė samdytis didoką salę viešbutyje "Hotel Suisse", kad joje galėtų rengti savo didžiąsias iškilmes. Tam tikslui reikėjo susitarti, kad iškilmės nepasitaikytų tą pačią dieną. Šita sutartis buvo gana lengva. Sunkiau ėjo, kai reikėdavo aptarti bendrosios salės reikalus, teises į ją ir pareigas. Tiems dalykams buvo komisija, kurios narius išrinkdavo kiekvienos korporacijos visuotinis narių susirinkimas. Bendruose tos komisijos posėdžiuose vartodavo lenkų kalbą, nes lietuviai mokėjo lenkiškai, bet bendrosios salės garsinimai buvo rašomi prancūziškai arba abiem kalbom.

Vieną kartą "Unijos" ir bendrosios komisijos narys studentas Cibulski, skelbdamas prancūzišką pagarsinimą, pasirašė "De Cibulski". Įvykus bendram trijų korporacijų susirinkimui, jame Woroniecki paklausė socialistiškai nusiteikusio draugo, ką reiškia tasai "De". Cibulskiui tylint, jo draugas paaiškino, kad prancūziškai "De" reiškia kilmingąjį arba bajorą. Tada Woronieckis sako: "De" prancūziškai reiškia tą patį, ką "ski" lenkiškai. Taigi vartojant prieš pavardę prancūziškąjį "De", reikia pavardės pabaigoje praleisti "ski", kad nebūtų bis in idem (du kartu apie tą patį), kitaip sakant, reikėjo rašytis "De Cibula". Sa-

lėje kilo didelis juokas, o bajoras socialistas buvo nepatenkintas.

1901 m. rudenį aš jau buvau užbaigęs savo mokslus ir rengiausi važiuoti namo. "Filarecia" su "Unija" sutarė didelėje salėje surengti dideles iškilmes lenkų 1831 m. sukilimui paminėti. Į tas iškilmes buvo pakviesta ir "Rūta". Jos valdyba delegavo mane atstovauti lietuvius. "Hotel Suisse" salė pasirodė permaža, nors ir buvo gana didelė. Pasakiau prakalbą su užuojauta lenkams, atsižvelgdamas į tai, kad kada nors pačiam netektų įkliūti, jei pasitaikytų rusų šnipui klausytis tos prakalbos. Trumpai po to parvažiavau į Lietuvą ir, nuėjęs pas vysk. Baranauską, pasigyriau dalyvavęs tokioje iškilmėje. Vyskupas tarė: "Kur buvo tavo protas?" Aš atsakiau: "Mano protas to nepatarė daryti, bet Ekscelencija liepėte laikytis išvien su lenkais". Tada vyskupas sako: "Parašyk, tegul to nedaro". Vyskupas buvo labai malonus ir sakė, kad jo mintis buvusi tiktai nedaryti kenksmingų ginčų, bet jis anaiptol nemanęs, kad mes suprasime vyskupą liepus dalyvauti politinėse sueigose.

LIETUVIŲ KUOPELĖ

Friburge veikė lietuvių studentų draugija "Rūta", įkurta 1899.V.7. Jos įstatai katalikiški, o nariai vieni kunigai, nes kitokių nebuvo. "Rūta" turėjo nusisamdžiusi kambarėlį vietinės katalikų organizacijos "Cercle Catholique" trioboje. Už tą kambarėlį mokėdavome 25 frankus į mėnesį ir naudodavomės juo

nuo ankstyvo ryto iki vakaro. Penkiolikai minučių po 10 val. vakare skambindavo varpas. Tas vadinosi "Couvre feu" (ugnies gesinimas). Nuo to momento, kas mieste darydavo triukšmą, tą policija bausdavo. Nuo to momento ir mūsų kambarėlis turėjo būti uždarytas. Jį aptarnaudavo "Cercle Catholique" tarnautojas. Tame kambaryje buvo spinta su "Rūtos" dokumentais, rašomąja medžiaga ir knygomis. Turėjome didelio formato, gerai įrištą, iš drobinio popierio sudarytą knygą, į kurią rašydavome Friburgo lietuvių kroniką. Jos vedėjas buvo kun. Jonas Totoraitis, nes jis studijavo istoriją.

"Rūtos" archyve laikydavome ir žymią dalį savo laiškų, kuriuose būdavo ne vien privačių reikalų, bet ir šiokių tokių žinių apie visuomeninį veikimą. Tame archyve aš palikau savo Friburge gautuosius laiškus, sudėjęs juos į vieną užantspauduotą pundelį ir užrašęs, kad neleidžiama nuimti antspaudų prieš 1950 metus. Tas archyvas, jei neklystu, prieš II pasaulinį karą buvo parvežtas į Lietuvą ir teko ateitininkų federacijos archyvui.

Į Friburgą iš Berno dažnai atvykdavo Juozas Petrulis. Jis vadinosi "Lietuvių Studentų Vakarų Europoje sąjungos" pirmininku. Jo pažiūros veikiau sutapo su socialistų pažiūromis, bet pripažįstant daug reikšmės ir patriotizmui. Aš pažinojau du Petruliu: vieną kunigą, kuris pasirašė Lietuvos nepriklausomybės atstatymo aktą, o kitą, kuris buvo finansų ministeris. Bet mano minimas Berno Petrulis su anais dviem turėjo tik bendrą pavardę ir daugiau nieko. Gana daug

kartų su juo mačiausi Friburge 1899-1901 m. Paskui niekur neteko jo man sutikti, nė apie jį ką nors girdėti.* Jo santykiai su Friburgo studentais kunigais buvo padorūs, nepaisant skirtumo religijos klaiusimais. Kartais friburgiečiai jį pašiepdavo, kad jo įkurtoje "Lietuvių Studentų Vakarų Europoje sąjungoje" jis vienas tebuvo ir narys, ir valdyba. Jis gana uoliai atvažiuodavo į tuos "Rūtos" susirinkimus, kurie buvo daromi kokioms nors tautinėms sukaktims paminėti.

Seniausi Friburgo universiteto studentai, abu studijavę filosofiją, buvo kunigai Kazimieras Matulaitis (būsimasis Londono lietuvių klebonas) ir Juozas Stankevičius (būsimasis Vilniaus lietuvių veikėjas). Su kitais jaunesniais už juos "Rūtos" nariais juodu susitikdavo ne tik toje draugijoje, bet ir universitete įrašytoje korporacijoje. Juodu vadovaudavo ir laisviems draugiškiems pasikalbėjimams. Matulaitis, gavęs filosofijos licenciato laipsnį, 1900 m. pavasarį išvyko į Jungt. Amerikos Valstybes. Stankevičius gavo filosofijos doktoratą irgi apie tą pat laiką.

Tarp klausimų, kuriuos kun. Kazimieras Matulaitis dažnai iškeldavo Friburgo studentų pasikalbėjimuose, buvo marijonų vienuolijos klausimas. Mat, Matulaitis į Friburgą atvažiavo iš Marijampolės, kurioje jis buvo vikaravęs ilgesnį laiką, matęs, kaip ta vienuolija nyksta, ir persiėmęs mintimi, jog tas išnykimas yra katalikiškai Lietuvai žalingas dalykas. Pa-

---

* Čia minimas J. Petrulis, baigęs Šveicarijoje mokslus, nuo 1905 m. veikė Anglijoje liet. socialistų tarpe, nuo 1920 mokytojavo Rokiškio gimnazijoje. Mirė 1958.XI.2. **Red.**

sikalbėjimuose apie tuos dalykus dalyvaudavo beveik visi anų laikų friburgiečiai studentai, tik tuo klausisimu nesiinteresavo nei kun. Racevičius, nei kun. Jusaitis. Kiti, kad ir rūpinosi, bet visas rūpestis prasidėdavo ir pasibaigdavo liūdnomis pašnekomis, nes nebuvo matyti, kokiu būdu būtų galima marijonų vienuolijos nykimą sustabdyti. Ne daugiau už kitus ką nors konkretesnio pasakydavo ir būsimieji marijonai: Matulevičius, Totoraitis ir aš.

FRIBURGO STUDENTŲ LĖŠOS

Gal kam būtų įdomu, kaip Friburgo studentai pragyvendavo. Šiuo atžvilgiu, nekalbant apie kun. Racevičių, kuriam pakankamai pinigų duodavo jo dėdė klebonas, lietuvius studentus galima suskirstyti į dvi grupes: laimingieji — Matulaitis, Stankevičius, Totoraitis ir Naujokas, nes, prieš vykdami į Friburgą, jau keletą metų buvo vikaravę ir susitaupę tiek, kad, prisidedant juos prie rublinių mišių stipendijų, kurių prisiųsdavo draugai iš Lietuvos, galima buvo padengti mokslo ir pragyvenimo išlaidas. Antroji grupė buvo vargšai. Mokslas Friburgo universitete buvo veltui. Studento pilnas išlaikymas Canisianum'e, pridedant asmeniškas studento išlaidas, su retu knygų pirkimu išeidavo 115 frankų į mėnesį. Trisdešimt mišių po 1 rub. sudarydavo apie 75 frankus. Klausimas buvo Matulevičiui ir man, iš kur gauti nepritenkančius 40 frankų. Abudu buvome šiek tiek atsivežę iš Lietuvos. Kiek Matulevičius ir kur buvo gavęs, nežinau. Aš iš savo

draugo klebono Dailidės buvau gavęs dovanų 100 rublių ir kita tiek buvau susitaupęs po įšventinimo į kunigus šešių mėnesių laikotarpyje. Dar nepraslinkus metams nuo atvykimo į Šveicariją, tos mano santaupos jau buvo išsemtos. Bet aš turėjau sutartį su kun. Juozu Laukaičiu, Seinų vyskupo kapelionu, kad jis man reikale paskolins. Nurašiau tad jam, bet jis nieko neatsakė.

Be maža ko tuo pačiu laiku finansinio vargo patyrė ir Matulevičius. Bet jam laimė nusišypsojo. Kun. Kazimierui Matulaičiui išvažiavus iš Friburgo, liko laisvas kambarys prie Šv. Jono parapijos Žemajame Friburge (St. Jean de Basse Ville). Tos parapijos klebonas buvo keletą kartų sutikęs Matulevičių ir pastebėjęs, kad tas studentas visai neblogai kalba prancūziškai. Tad ir pasiūlė jam apsigyventi klebonijoje, valgyti drauge su klebonu, turint laiko lankyti ligonius ir šiaip padėti parapijos darbe. Už butą su valgiu turėjo primokėti 50 frankų į mėnesį. Matulevičius mielu noru sutiko. Tokiu būdu išsisprendė jo finansinė krizė, kadangi mišių stipendijos likdavo jam. Aš truputį įtariu kleboną, kad jis perdaug išnaudojo studento nepraktiškumą. Kambarys buvo prie pat upės taip, kad to kambario siena su vienatiniu langu buvo pastatyta ant pamato, esančio vandenyje. Kambarėlis buvo labai mažas. Faktinai Matulevičius atlikinėjo pilnas vikaro pareigas, išskyrus pamokslų sakymą. Kiek kambario drėgnumas paveikė Matulevičiaus sveikatą, galėtų pasakyti tik gydytojas.

MANO DARBAS AUTHIGNY PARAPIJOJE

Negaudamas iš Laukaičio atsakymo, aš nemačiau išeities. Bet netikėtai mane sušelpė mano kursinis draugas iš seminarijos laikų kun. Juozas Rudaitis, prisiųsdamas man dovanų 100 rub. Tačiau tai buvo tik laikinė pagalba. Canisianum'o viršininkas kun. Badou man patarė sekmadieniais važinėti į Authigny parapiją (pora geležinkelio stočių nuo miesto) ir tenai laikyti rytines mišias, nes vietos gyventojai siūlėsi apmokėti geležinkelio bilietą ir pridėti už kelionę ir sugaištą laiką dar 5 frankus. Tokiu būdu man susidarydavo pelno 20 frankų į mėnesį, kartais net 25 fr., jei pasitaikydavo penktasis sekmadienis. O dar kokiai šventei pasitaikius, mėnesio uždarbis siekdavo 30 frankų. Taip važinėjau keletą mėnesių ir pamačiau Šveicarijos parapijos tvarką.

Parapija susidėjo iš trijų kaimų. Didžiausiame jų buvo bažnyčia ir klebonija. Dviejuose kituose kaimuose buvo po koplyčią ir po mažą namuką prie jos kunigui gyventi. Parapijos pirmasis vikaras gyveno viename tų kaimų prie koplyčios. Kitame kaime, nors buvo koplyčia ir butas, bet nebuvo kunigo. Visose trijose vietose sekmadieniais ir šventadieniais 8 val. buvo skaitytos mišios. Po tų mišių vikarai eidavo į parapijos bažnyčią, kur klebonas ar vikaras giedodavo sumą, turėdamas teisę binuoti (laikyti dvejas mišias). Važinėdamas į Authigny parapiją, aš buvau laisvas nuo pareigos asistuoti klebonui sumą giedant. Kai pasitaikydavo dvi šventos dienos pagrečiui, aš galėjau negrįžti į Friburgą ir pasilikti nakvoti prie koplyčios,

bet tas retai pasitaikydavo. Kai kada, negrįždamas namo, turėdavau progos pamatyti šveicarų ūkininkų gyvenimą. Pastebėjau, kad jie valgydavo daug blogiau ir mažiau už Lietuvos ūkininkus. Mandagi koplyčios kaimyno duktė, visai šeimai po pirmųjų mišių ir pusryčių išėjus į parapijos bažnyčią (pėkstiems 20 minučių kelio), nusivesdavo mane, parodydavo viską, net ir maisto sandėlius. Aš supratau, kad šveicarai gali būti turtingesni už lietuvius, nes, mažiau uždirbdami, mažiau pravalgo. Dešimties ha ūkis Friburgo kantone skaitėsi jau didelis. Pulkininkas Reynolds, kuris turėjo maždaug tiek lauko, kiek mano tėviškė (40 ha) jau skaitėsi žymus dvarininkas. Bet mačiau, kiek rūpestingumo šveicarai įdeda į savo ūkį. Karvių mėšlo nelaikydavo tvarte, bet rūpestingai suvynioję jį į šiaudus, kraudavo mėšlyne, vadinamame "fumier". Į dirvą mėšlą kratydavo ne šakėmis, o rankomis. Iš mėšlo jie gaudavo srutų, kurias praskiedę vandeniu laistydavo pievas. Visos pievos drenuotos ir jas šienauja ne mažiau trijų kartų, o kartais net penkis kartus per vasarą. Gyvulius visuomet laiko namie, kad mėšlas neišsimėtytų be naudos laukuose. Mačiau ir pieno ūkį. Kaime sunku buvo gauti pieno ar sūrio neskirtu laiku. Viskas buvo tvarkoma nepaisant patogumo, o daugiau žiūrint pelno. Be reikalo būtų dabar surašinėti tas pieninkystės taisykles, kurias tuomet teko matyti ir kurių ne viena paskui buvo pritaikyta Lietuvoje jau nepriklausomybės laikais.

ORSONENS'O KAPELIONAS

Po keleto mėnesių gavau geresnę vietą, kaip Authigny, bet toliau nuo Friburgo, būtent, mergaičių ūkio mokykloj, kurią vedė vienuolės uršulietės Orsonens parapijoje. Iš Friburgo reikėdavo važiuoti geležinkeliu į stotį Villas St. Pierre, o iš ten geru plentu eiti pėksčiam apie 4 km. Šita vieta buvo tiek geresnė, kad atvykdavau iš vakaro šeštadienį ir mišias laikydavau ne tik sekmadienį, bet ir pirmadienį, gaudamas atlyginimą ir suskubdamas parvažiuoti į paskaitas laiku. Nakvodavau mokyklos svečių kambaryje. Prisidėjo tačiau pareiga klausyti seselių ir auklėtinių išpažinčių, o sekmadieniais pasakyti pamokslėlį. Žiemos metu būdavo ir nepatogumų, einant nuo stoties į mokyklą jau sutemus.

Iš Lietuvos buvau atvykęs avėdamas batus su aulais iki kelių. Kai vieną kartą su tokiais batais per sniegą atbridau į Orsonens ir po vakarienės jau naktį išstačiau tuos batus iš savo kambario į koridorių, pasitaikė, kad viršininkė buvo liepusi jaunai seselei rūpestingai nuvalyti mano batus. Ta seselė, radusi juos koridoriuje, nustebo ir sušuko: "Mon Dieu, quel machine!" (Mano Dieve, kokia mašina!). Ji nieko panašaus nebuvo mačiusi. Ilgainiui seselės neapsikentė manim svečių kambaryje. Jos man nusamdė nakvynę sodžiaus mokyklos mokytojo bute. Tas mokytojas buvo viengungis. Sodžius turėjo dvi mokyklas: bernaičius mokino vyras, o mergaites kitoje mokykloje tos pačios uršuliečių vienuolijos dvi seselės. Ta uršuliečių šaka nebuvo kilusi iš šv. Angelės Merici, bet buvo

įkurta Prancūzijoje Onos de Xaictonge Burgundijoje 1616 m. Jų didelis namas buvo Friburge, kur turėjo milžinišką mergaičių aukštesniojo mokslo pensionatą. Mano šeimininkas mokytojas buvo tikras inteligentas, baigęs kolegiją. Šalia mokytojavimo pareigų, jis dar buvo parapijos vargonininkas ir valsčiaus sekretorius, nes parapija ir valsčius turėjo bendrą teritoriją — tris kaimus.

VADOVAS PO ŠVEICARIJOS KALNUS

Vasarą 1900 m. aš gyvenau pačiame Friburgo mieste. Tais metais į Šveicariją atvažiavo iš Lietuvos du klebonai: kun. Juozas Marma iš Griškabūdžio ir kun. Žemantauskas iš Raseinių. Juodu buvo pažįstami iš jaunų dienų dėl to, kad Žemantauskas buvo gimęs Kud. Naumiesčio parapijoje, netoli Griškabūdžio parapijos, kurioje buvo gimęs Marma. Nei vokiškai, nei prancūziškai juodu nemokėjo, o norėjo pažinti Šveicariją. Pasiūlė man pavažinėti su jais, parodyti, kas įdomu, ir pačiam pamatyti, įsipareigodami apmokėti visas kelionės išlaidas. Aš sutikau. Sutarėme, kad dviejų savaičių turi užtekti. Jųdviejų pinigais nupirkau tris geležinkelio bilietus, davusius teisę važinėti visais Šveicarijos geležinkeliais 15 dienų. Na, ir išvažiavome. Apžiūrėjome Berną, jo muziejus, gėrėjomės vaizdais į Oberlandą, nuvažiavome į Ziurichą, visur landžiojome, kur tik galėjome. Vėlai vakare nuėjome į viešbutį, didelį ir patogų. Pavalgėme vakarienę, kada jau kiti svečiai miegojo, ir rengėmės grįžti į savo

kambarius aukštai, nes buvome nusileidę viešbutyje veikusiu liftu. Bet dabar prie to lifto nebuvo patarnautojo, nes visi sumigo, kol vakarieniavome. Suėjome į tos keliamos mašinos vidų, bet nežinojom, ką daryti, kad pakiltumėm aukštyn. Bespaudant įvairius guzikėlius, staiga mašina pakilo ir sustojo tarp dviejų aukštų: nei aukštyn, nei žemyn, nei ką nors prisišaukti! O mano atsakomybė, nes aš buvau vadas. Šiaip taip beprotišku drąsumu, atsidaręs į vidų dureles, pro balkį išlindau į koridorių. Susidarė daug triukšmo, pusiau snaudžiantis tarnas atbėgo ir išgelbėjo iš nemalonios padėties. Galų gale išėjome iš lifto.

Važinėjome garlaiviu po Keturių Kantonų ežerą, gėrėdamiesi gamtos grožybėmis. Iš garlaivio stebėjomės tuo geležinkeliu, kuris bėga ežero kraštu, įkaltas į uolą. Sustojome Luzernoje, gėrėjomės šveicarų ištikimybės paminklu, kurį uoloje iškalė Thorwaldsen, "Mirštančiu liūtu", pašvęstu "Virtuti Helvetiorum" (Šveicarų narsumui). Tas puikus paminklas yra Gletschergartene. Važiavome į Meyringen geležinkeliu, kur baugu pažiūrėti pro langą, nes traukinys bėga taip aukštai ir tokiu stačiu krantu, jog baimė ima. Buvo vakaras, ir slėnyje žibėjo daugybė žiburių taip plačiai, kaip tik akys užmato. Iš Interlaken garlaiviu pervažiavome per ežerą, kurio krantu eina tobulas plentas, o prie to plento gražūs namukai, lyg rėmai aplink visą ežero plotą.

Buvome ir Ingenbohl mergaičių mokyklos ir centrinio Šv. Kryžiaus seserų vienuolyno name. Po visas tos vietos įstaigas mus lydėjo aiškindama viena jauna vienuolė čekė. Ji kalbėjo savo gimtąja kalba, bet

mes viską supratome, nes visi žodžiai buvo atspėjami iš lenkų ir rusų kalbų. Labiausiai mums buvo įdomus St. Gothardo tunelis. Iš žemesnės vietos išvažiavome prakaituodami, o kai nuvažiavome į Goeschenen, tai dairėmės, kur pasišildyti. Traukinys, neilgai stovėjęs, įlindo į aklą tunelį ir 20 minučių bildėjo jame. Išlindome jau Ticino kantone. Traukinys vingiuodamas bėgo kaskart žemyn, ir darėsi kaskart šilčiau. Kas žingsnis reikėjo stebėtis kalnų gražumu ir Lago Maggiore bei kitais ežerais. Reginys mainėsi be paliovos. Pagaliau atvažiavome į Chiasso. Čia mums teko nakvoti, bet labai sunku buvo rasti nakvynę. Rimtieji viešbučiai visi buvo užimti. Užėjome į vieną "Albergo" (itališkai viešbutis), kuriame sutiko padaryti mums malonę: buvo vienas žmoniškas kambarys su dviem lovom laisvas. Klebonai apsinakvojo jame, o mane vedė laiptais aukštyn, bet tie laiptai turėjo savotišką išvaizdą, o kai nuvedė mane ant viršaus, tai mačiau, kad grindų lentos viena nuo kitos buvo nepriklausomos ir kojų spaudžiamos savaip vaitojo. Bet vistik buvo šis tas panašu į kambarį, ir ten pernakvojau. Ant rytojaus atsikėlėme ir atsisveikinome. Klebonai įsėdo į greitąjį traukinį Romon. Buvo jubiliejiniai metai, tad jie norėjo Romoje gauti atlaidus, o aš grįžau atgal, gavęs iš jų gerą pašalpą savo studijoms. Būčiau ir aš norėjęs pamatyti Romą, bet papigintoji Šveicarijos maldininkams kelionė į Romą buvo dar tiek brangi, kad buvo neįmanoma studentiškam kišeniui.

Išlydėjęs klebonus, turėjau ilgokai laukti traukinio į šiaurę. Taip begožinėdamas nuėjau iki Italijos

sienos ir, prancūziškai susišnekėjęs su muitinės valdininkais, gavau leidimą pereiti į Italijos pusę. Maždaug 15 minučių žygiavau nuo Italijos ribos gilyn ir vėl grįžau. Sulaukęs traukinio, parvažiavau į Friburgą.

MATULEVIČIAUS LIGA

Atostogų metu, 1900 vasarą, Matulevičiui ypatingai smarkiai ėmė skaudėti ranką ir koją. Universitete mokslas buvo dykai, bet visi studentai sudarė lyg draugijėlę pašalpos reikalams ligoje, mokėdami kas semestras po keletą frankų. Pora miesto gydytojų buvo padarę sutartį su ta draugijėle aptarnauti jos narius studentus dovanai su tam tikromis išimtimis. Tą vasarą draugijėlės gydytojai buvo išvažiavę, bet dr. Meyer buvo sutikęs pavaduoti draugijėlės gydytojus. Neatsimenu, kokia proga buvau girdėjęs, kad tas gydytojas nepaprastai sąžiningai pagelbsti į jį besikreipiantiems studentams.

Vieną dieną apyvakariais mudu su Matulevičium nuėjom pas tą gydytoją. Matulevičius išpasakojo savo ligą, kad tai esąs reumatizmas, kurį jis turįs iš jaunų dienų, kad, jį begydydamas, jau buvęs 1899 m. garsiajame Kreuznach kurorte, bet mažai patyręs naudos. Gydytojas nesusyk patikėjo, kad tai esama reumatizmo, bet paėmė kraujo, ištyrė jį ir rado, kad tai yra tuberkuliozė. Tada jis paaiškino Matulevičiui, kodėl jam Kreuznach kurortas nepagelbėjo, kad reikės labai rimtai gydytis ir kad neapsieis be chirurginės operacijos, kurią Friburge galįs padaryti gydytojas

Clement savo klinikoje. Reikią neatidėlioti, nes liga jau įsisenėjo.

Matulevičius į chirurgą Clement kreipėsi ne be baimės, nes žinojo, kad vienas lenkas studentas turėjo operaciją, kurią darė dr. Clement ir už kurią studentas užmokėjo keletą tūkstančių frankų. Matulevičius tiek pinigų neturėjo. Neatsimenu, ar jis tą savo baimę pasakė dr. Meyer ar ne, bet padrąsintas nuėjo pas dr. Clement. Jo chirurginė klinika buvo pilna ir reikėjo kurį laiką laukti. Atsiradus laisvai vietai, chirurgas pranešė Matulevičiui, kad bus kaulų džiovos operacija. Nuėjome abudu su Matulevičium. Į operacijos kambarį manęs neįleido. Pustrečios valandos laukiau Matulevičiui skirtame kambaryje, kol vienuolė slaugė jį atgabeno. Matulevičius jau buvo atgavęs sąmonę, bet buvo taip suvargęs, kad nė žodžio nepajėgė ištarti. Gydymas tęsėsi ilgokai. Chirurgas kasdien apžiūrėdavo ligonį, dažnai įšvirkšdavo vaistų. Neatsimenu, kaip ilgai, bet tikrai nemažiau mėnesio Matulevičius išgulėjo klinikoje. Paskui dar per ištisus metus jis kelis kartus savaitėje eidavo pas dr. Clement, kuris vis jam suleisdavo vaistų. Tie vaistai, kad galėtų įšvirkšti, turėjo būti maždaug vandens virimo temperatūros, ir dėl to jų įšvirkštimas buvo neapsakomai skaudus. Bet liga pamažu buvo nugalėta. Matulevičius paklausė chirurgo, kaip bus su atlyginimu. Juk ir vaistai buvo labai brangūs, ir jų suvartotas didelis kiekis. Klausiamas apie atlyginimą, chirurgas atsakė: "Tai atsieis 200 frankų už operaciją ir vaistus".

Studentų tarpe kilo diskusinė problema: kodėl studentui Dembskiui už mažą ir lengvą operaciją rei-

kėjo užmokėti kelis kartus daugiau tūkstančių, kaip Matulevičiui šimtų frankų. Problema buvo išspręsta šitaip: gydytojas žinojo, kad Dembskis buvo vienturtis turtingo dvarininko sūnus, kuris kas mėnesį savo reikalams Friburge išleisdavo apie 5000 frankų, o Matulevičius, taipgi Clement žiniomis, išgyvendavo už 100 frankų per mėnesį ir buvo beturtis.

Matulevičiaus liga sutrukdė jam mokslo darbus. Drauge pradėjęs su manim, ištisus metus vėliau už mane išlaikė doktorato egzaminus ir apgynė disertaciją: "Doctrina russorum de iustitia originali".

MANO SVEIKATA PAŠLIJO

Tą 1900 vasarą, išskyrus kelionę su dviem klebonais, pasilikau Friburgo mieste, Canisianum'e. Naudodamasis atostogomis, vis dar rūpinausi papildyti gimnazinio mokslo trūkumus. Vargo santaupomis nusipirkau fiziologijos vadovėlį ir vasarą per dienas jį skaitydavau, norėdamas išmokti. Nesykį jaučiau didelį nuovargį, tai vienas, tai kitas dalykas man imdavo skaudėti. Vienu tarpu nuėjau pas gydytoją ir nusiskundžiau savo negalėmis. Jis man patarė negerti šalto vandens. Kitą kartą nuėjau pas kitą gydytoją, nusiskųsdamas savo vidurių negalavimais, tai tas patarė man negerti nei vyno, nei alaus. Tada aš paklausiau: "Gydytojau, ką tad aš turiu gerti? Anas gydytojas man liepė negerti vandens, o tamsta sakai, kad negerti nė kitų skysčių. Kas tad man belieka daryti?" Gydytojas nusijuokė ir tarė: "Tai gerk viską, nepaisyk, ką tau gydytojai sako."

Bet nusilpimas nepraėjo. Toliau skaičiau savo fiziologiją, vis dažniau kriunėdamas (kosėdamas). Vieną sykį, atsikosėjęs ant knygos, pastebėjau raudonų rutuliukų. Pabandžiau juos nubraukti... pasirodė kraujo esama. Ir vėl ėjau pas gydytoją. Tąsyk jis atsidėjęs mane ištyrė ir pasakė: "Nenusigąsk, kad aš pasakysiu tiesą: skubinkis važiuoti į kalnus, mesk savo mokslus, nes gyvybė brangesnė už juos."

Parėjau į Canisianum, žiūrėdamas žemyn ir matydamas, kad į kalnus važiuoti neįmanoma: nėra nei pinigų, nežinau nei vietos. Praėjo kelios dienos, atostogų pabaiga buvo netoli. Canisianum kunigų valgykloje buvo belikęs kanauninkas vedėjas, aš ir dar vienas kitas. Ateidamas pietų, kanauninkas Badou atsinešė telegramą ir sako: "Nei šis, nei tas: kada atostogos baigiasi, kada jau beveik prasideda mokslas universitete, tada viešbučio savininkas kviečia kunigą šešioms savaitėms". Aš paklausiau, kur. Jis atsakė: "Į Grindelwald". Aš nežinojau, kur tas yra. Kanauninkas paaiškino, kad tai viešbutis ties Interlaken miestu, 1000 su viršum metrų aukštumoje, į kurį važiuojama dantytu geležinkeliu, netoli Jungfrau. Man parūpo sąlygos. Kanauninkas paskaitė telegramą, kad viešbutyje išlaikymas dovanai ir dar apmokama kelionės išlaidos. Mano akys nušvito. Aš prašiau kanauninką telegrafuoti kuo greičiausiai, kad atvažiuoju, ir išsirengiau nedelsdamas.

VASAROJIMAS IR APAŠTALAVIMAS

Nuvažiavau traukiniu į Interlaken, paskui dantytu geležinkeliuku į kalną, kur be jokio miesto ir kai-

mo stovėjo labai didelis ir puikiai įrengtas viešbutis. Pateikiau atsivežtąją telegramą ir gavau labai patogų kambarėlį pačiame viešbutyje. Tarnautojas nuvedė nuošaliai į nedidelę triobą, kurioje buvo įrengta kukli koplytėlė katalikų pamaldoms. Viešbutis man davė gero vyno mišioms, ostijų buvau atsivežęs pats, bet koplytėlėje jų radau paliktų iš senesnių laikų. Viešbučio vedėjas patarė man susipažinti su neseniai apsigyvenusiu tenai ispanų didiku, kurio pavardės dabar neatsimenu. Iš šnekos su to pono šeima nujaučiau, kad jis nelabai interesuojasi mano atvykimu ir būtų lengvai apsiėjęs be manęs. Mandagumas buvo be priekaištų, bet aš jau buvau atvažiavęs. Gerai išsimiegojęs, ryto metą nuėjau į koplytėlę mišių laikyti. Viešbutyje buvo paskelbta mišių laikymo valanda. Nei didikas, nei kas nors iš jo šeimos neatėjo. Bet, man pradedant ruoštis mišioms, priėjo prie manęs vidutinio ūgio liesa moteris (ji galėjo turėti apie 40 metų) ir angliškų akcentu, labai sunkiai sudarydama prancūziškus sakinius, pareiškė savo džiaugsmą, kad galėsianti klausyti mišių. Norėjo patirti, ar galėsianti ir Komuniją priimti. Pasisakė prieš porą dienų buvusi išpažinties. Atlaikiau mišias, suteikiau tai moteriškei Komuniją ir, teikdamas jai Švč. Sakramentą, mačiau nepaprastą jos maldingumo išraišką. Po mišių ir pusryčių ji atsivedė pas mane savo kokios 12 metų dukrelę ir kokių 10 metų sūnų. Atėjo drauge su kita angle maždaug to paties amžiaus, kuri pusėtinai kalbėjo prancūziškai. Susipažinau su visais. Ta ponia vadinosi Frances Parker. Jos sūnelis Wilfrid, dukters vardo nebeprisimenu. Antroji moteriškė buvo vaikų auklė-

toja, inteligentiška moteris. Vien tik ponia Parker buvo katalikė, o anoji vaikų auklėtoja ir abu vaikai buvo anglų High Church (anglikonų) Bažnyčios nariai. Pati ponia Parker buvo prieš porą metų tapusi katalike. Jos vyro protėvis, garsusis lordas Parker, Henriko VIII ir Elzbietos laikais buvo pasižymėjęs, kaip aršiausias katalikybės priešas. Už perėjimą į katalikų tikėjimą lordas Parker savo žmoną pavarė, tačiau neiškėlė moterystės išskyrimo bylos, tik pastatė žmonai sąlygą, kad ji negalėsianti susitikti su savo vaikais. Motina kurį laiką pergyveno baisią tragediją tarp tikėjimo ir vaikų meilės. Ji buvo bemananti, kad geriau reikia ruoštis patekti į pragarą, bet liktis prie vaikų ir veikti į juos taip, kad jų sielos būtų išganytos ir amžinai laimingos. Bet jos nuodėmklausis jai išaiškino, kad tas kelias klaidingas, kad reikia klausyti sąžinės, o vaikų sielas pavesti Dievo Apvaizdai. Vyras jau buvo nustatęs dieną ir valandą, kada ponia Parker turėjo atsiskirti su savo kūdikiais, nes vyriausias sūnus jau tarnavo Anglijos laivyne. Motina būtų lengviau laukusi mirties, negu to su vaikais atsiskyrimo. Ji meldėsi pati ir vargino visas savo pažįstamas vienuoles, graudžiai ir skaudžiai prašydama, kad melstųsi už ją. Į trumpą laiką, prieš paskirtąją atsisveikinimo valandą, lordas telegrafavo savo žmonai: "Jei duodi garbės žodį, kad neminėsi vaikams katalikybės, nė nepirši jiems jos, gali pasilikti vaikus su savim". Nieko nelaukdama, motina tučtuojau telegrafavo vyrui: "Duodu garbės žodį". Telegramą pasiuntus pradėjo abejoti, ar nepadariusi nuodėmės. Nubėgo į bažnyčią, priėjo išpažinties ir pataikė nuodėmklausį, ku-

ris jai pasakė, kad gerai padariusi. Ji paklausė manęs, kokia mano nuomonė apie tą dalyką. Aš atsakiau, kad tokia pat, kaip to nuodėmklausio. Ir pridėjau: "Tamstos pavyzdys sėkmingiau gali paveikti vaikų sielas, kad taptų katalikais, negu tai padarytų įtikinėjamieji žodžiai". Tos ponios rezidencija Anglijoje buvo Rugby mieste. Ponia Parker kasdien ateidavo į koplyčią, priimdavo Šv. Komuniją ir duodavo progos gėrėtis jos pamaldumu. Kitu metu ji mane pamokydavo angliškai, o paskui, man grįžus į Friburgą ir vėliau tapus profesorium Petrapilyje, dažnai man rašydavo iki 1914 m. Karo metu susirašinėjimas pasiliovė, ir aš apie ją daugiau nieko negirdėjau.

Tą savo pažintį su ponia Parker aš aprašiau "Žinyčioje", tą straipsnį pavadinęs "Viena mano pažįstama".

MERGAIČIŲ MOKYKLA ORSONENS'E

Grįžęs iš kalnų, pradėjau darbą universitete ir savaitės gale važiuodavau į Orsonens'ą. Tos mokyklos vadovybė suprato, kad kapelionui nepatogu gyventi pas pradžios mokyklos vedėją ir kad nepritinka jį nakvydinti svečių kambaryje. Todėl nupirko labai arti mokyklos gana patogų, bet nedidelį ūkininko namuką. Jame ir man pačiam buvo patogiau, kaip kitose vietose. Mokyklos tikslas buvo mergaitėms, baigusioms privalomą pradžios mokyklą, teikti naudingų žinių, vedant ypačiai moterišką ūkį. Kursas buvo neilgas — bene treji metai. Didžiuma auklėtinių buvo

tarp 15-18 metų. Įsakmiai neatsimenu auklėtinių skaičiaus, bet jų buvo arti šimto. Mokytojų ir auklėtojų buvo apie dešimt. Atsimenu taisyklę, kurios prisilaikė mokykla, būtent kiekvienai dešimčiai auklėtinių buvo viena auklėtoja, nes kitaip sunku atlikti auklėjimo uždavinius, jeigu viena auklėtoja turi daug auklėtinių. O ir ekonomiškai neapsimokėtų mokytojai turėti mažiau dešimties mokinių.

Mokyklos vedėja buvo sesuo Marija Ona, aukšto ūgio, stambaus sudėjimo, maždaug 40 metų vienuolė, pietinės Šveicarijos Wallis kantono vynuogynų savininko duktė. Ji gerai pažino vyno rūšis ir jų vertę. Nesigailėdavo ir man pateikti vyno prie valgio. Jaunesnė seselė, kuri atnešdavo man valgyti, kvosdavo mano nuomonę apie pateiktąjį vyną, tur būt, tuo tikslu, kad vedėjai pasakytų tą nuomonę. Vieną kartą vedėja, atėjus pas mane, pasakė, kad neverta man duoti gero vyno, nes aš nieko neišmanau apie jo vertę: pagiriu niekus ir nieko nepasakau apie gerą vyną.

Tarp seserų mokytojų buvo įvairaus būdo asmenų. Jos visos buvo inteligentės, bet savo būdu žymiai skyrėsi viena nuo kitos. Sesuo Jeronima pasižymėjo tuo, kad žiemos metu nė viena negalėjo su ja nakvoti viename kambaryje, nes ji atsidarydavo langą ir palikdavo jį atvirą per naktį. Šaltis ir Orsonens'e neretai siekdavo —15 C.

Vieną kartą, man besant Orsonens'e, į tą vietą atvyko protestantas vokietis iš Bochum. Su juo buvau susipažinęs aname viešbutyje Berno Oberlando kalnuose. Begyvendami kelioliką dienų drauge, buvom susidraugavę, besiginčydami apie tikybos klausimus,

bet tie ginčai buvo grynai protiniai ir nepaliko pykčio. Todėl jis, baigdamas savo buvimą Šveicarijoje, užsuko į Friburgą ir, manęs ten neradęs, atvyko į Orsonens'ą. Pasitaikė, kad tą dieną, neatsimenu kokia proga, mergaičių mokykloje buvo visą dieną laisvalaikis. Valgyti mudu nuėjome į mokyklą, ir iš valgomojo kambario buvo matyti sodas, kur buvo pakrikusios mokytojos ir mokinės drauge. Po pietų mudu stebėjome sodą. Mano svečias ypatingai domėjosi mergaitėmis, ir man atrodė, kad net perdaug. Aš jį užkalbinau, o jis atsigręžęs rimtai man tarė, jog jam nesuprantamas daiktas, kad šia esančios vienuolės, tos su juodais rūbais, yra tokios linksmos, kaip vaikai. Jis sakėsi niekad nematęs tokių linksmų mergaičių ir jų mokytojų. Esą, visai negalima suderinti žinių apie vienuolinio gyvenimo aštrumą su tuo linksmumu, kuris dabar aiškiai matyti. Aš tąsyk prisiminiau prancūzišką klausimą: "Qui est plus gai, qu'une religieuse?" (Kas yra linksmesnis už vienuolę?) ir atsakymą "Ce sont deux religieuses" (Tai dvi vienuolės). Aš tai pasakiau ir savo svečiui, žinoma, juokais. Jis tada išsitarė, kad, susidurdamas arčiau su katalikybe, pastebėjęs tokių reiškinių, kurie visai nesiderina su iki tol jo turėtomis pažiūromis. Aš jam pasakiau, kad už seselių linksmumą aš labiau vertinu jų kantrybę.

Neminėdamas vardo, aš jam papasakojau, kad prieš keletą mėnesių į tą mokyklą atvyko iš rytinės Šveicarijos katalikė mergaitė Frieda, labai keisto būdo šešiolikmetė. Pirmą dieną ji elgėsi paprastai, kaip ir visos, bet labai greitai ji parodė savo būdą: viską ėmė daryti atvirkščiai. Per pietus ir vakarienę ji ne-

valgo, kai visos išeina iš valgyklos — ji reikalauja maisto; kai duoda jai sriubos — ji nenori, o kai jai patiekia ne skysto maisto — reikalauja sriubos. Naktimis ji trukdo miegoti kitoms, o kai reikia keltis — ji miega. Visos auklėtojos apie ją ėmė kalbėti, kaip apie keistenybę. O jai, matyt, to tereikėjo.

Vieną rytą, visoms atsikėlus, nusiprausus ir pusryčius pavalgius, Frieda tebegulėjo lovoje. Kita auklėtinė, priėjus prie lango, pasakė, kad kareiviai einą plentu per miestą. Tai buvo melas, bet Frieda pašoko iš lovos pasižiūrėti kareivių. Mokyklos vadovybė svarstė klausimą: išvaryti Friedą ar bandyti pataisyti. Nutarta bandyti, ar nepasiseks jauną mergaitę atpratinti nuo kenksmingo kvailiojimo. Neužteko sutarti auklėtojoms: jos sutarė ir su auklėtinėmis — nekreipti jokio dėmesio į Friedos keistenybes, nei girti ją, nei peikti ir nuduoti, kad visai nepastebima tų jos keistumų. Frieda gulėdavo ryte, kol norėdavo, ji gaudavo savo porciją pietums ir vakarienei, galėjo ją valgyti, kada norėdavo, tik turėdavo pati pasikloti lovą ir išsiplauti maisto indus. Į jos keistumus klasėje nekreipta jokio dėmesio, nei mokytojos, nei draugės jos nepeikdavo, nė girdavo. Taip praėjo kelios savaitės. Tuo tarpu vedėja ir mokytojos, susitikdamos su manim, neiškęsdavo nenusiskundusios, kad Frieda joms sudaro sunkiai bepanešamą kryžių.

Vieną šeštadienio vakarą, atvažiavęs į Orsonens'ą, ėjau į koplyčią, ketindamas klausyti išpažinčių. Pas koplyčios duris sutiko manę Frieda ir verkdama man pasakė: "Vater, ich kann doch nicht auf einmal gut werden" (Tėve, aš negaliu iš karto tuojau gera būti).

Aš pripažinau, kad taip, tik patariau jai norėti "gerai būti". Tas norėjimas susitvarkyti vistik negreit įvyko. Praėjo daugiau kaip metai, ir viena seselė man pasakė, kad Frieda pareiškusi noro tapti vienuole, bet viršininkės patarusios jai dar kiek palaukti.

PASKUTINIAI STUDIJŲ METAI

1901 m. pavasarį man reikėjo ruoštis egzaminams. Mano disertacija apie šv. Stanislovą (apie tą patį, apie kurį rašiau Petrapilyje) jau buvo baigta ir įteikta fakultetui. Beliko šimtas tezių iš visų teologijos šakų paruošti taip, kad būtų galima jas apginti viešuose egzaminuose. Tai buvo nemažas uždavinys. Pasibaigus paskaitoms prieš Velykas, savaitę laiko apsigyvenau mokyklos pirktame kapeliono reikalams namelyje Orsonens'e ir visomis jėgomis ruošiausi egzaminams, beveik išimtinai besinaudodamas šv. Tomo Akviniečio "Summa Theologica". Tezes iš Bažnyčios istorijos jau buvau anksčiau paruošęs. Darbas buvo smarkus ir skubotas. Nesilaikiau taisyklės dirbti į dieną tik 8 valandas. Žinoma, atlikinėjau savo pareigas ir mokykloje, bet tos pareigos buvo mišių laikymas, o tris dienas prieš Velykas nė to nebuvo. Vienuolės matė, kad dėl didelio proto įtempimo aš jau darausi beveik nesukalbamas.

Didįjį Penktadienį, tebemintydamas apie savo tezes, atėjau į mokyklą pietų. Valgydamas nepastebėjau, ką valgau, tik lėkštėje kauliukai man atrodė nepaprastai smulkūs. Man nė kam ko, kad Didįjį Penkta-

dienį vištienos lyg nepriderėjo gauti vienuolyne. Pavalgęs pietus, palaukiau, kol ateis seselė patarnautoja. Jai atėjus, aš sakau: "Kas čia yra? Man atrodo, kad šiandien Didysis Penktadienis, o aš užmiršęs suvalgiau vištienos". Vienuolė nusijuokė ir tarė "C,étaient des grenouilles" (Tai buvo varlės). Pirmą kartą savo gyvenime tą dieną paragavau tų skanumynų (varlės skaitosi žuvis). Seselė šypsodamasi dar pridėjo, kad ji išduodanti man mokyklos paslaptį: rytoj aš gausiu sraigių... Taip ir buvo: rytojaus pietums man atnešė visą tuziną sraigių, o jos buvo tokios skanios, kaip vėžių kakleliai. Lietuvoje tokie sutvėrimai vadinami šliužais, nes jie šliaužioja po rasą, nešiodamiesi ant kupros savo namuką, kuriame paprastai lindi. Man seselė išpasakojo, kad jas veisia kapucinai tam tikrose kūdrose, maitindami kopūstų lapais. Kai tos sraigės nutunka, tai tris dienas neduoda joms jokio maisto. Dėl to jos nesuliesėja, bet jų viduriai išsivalo ir lieka visiškai švarios. Tada jas išima iš vandens ir išverda. Jos atsidalina nuo savo kiautų. Su alyva ir kvepiančiomis žolelėmis sudarius, vėl įdedama į kiautus ir išdalinamą vienuolyno geradariams. Paskui belieka, laikui atėjus, dar kartą jas paruošti valgiui šiltas. Bematant suvalgiau dešimtį tų sraigių, palikdamas dvi, nes nepriderėjo nieko nepalikti lėkštėje.

Į po Velykų prasidėjusias paskaitas grįžau pavėlavęs, bet visgi dar reikėjo grįžti, nes prof. Del Prado paskaitų reikėjo klausyti ir užsirašinėti. Prof. Speiser taip pat klausė tų paskaitų, sėdėdamas šalia manęs. Per dvejus metus aš buvau susidaręs gana stambų pluokštą užrašų iš minėtojo profesoriaus paskaitų. Bu-

vau užsirašęs beveik viską, nes profesorius kalbėjo lėtai, o aš jau buvau įgudęs gana greitai rašyti, neturėdamas nuovokos apie stenografiją. Tuos savo užrašus paskui nusivežiau į Petrapilį ir pasigyriau juos turįs. Prof. Jonas Ciepliak, buvęs mano mokytojas, o dabar kolega, prašė manęs paskolinti tuos užrašus, nes jis dėstė dogmatinę teologiją. Kadangi aš dėsčiau fundamentalinę teologiją, tai jie man nebuvo reikalingi. Gaila, kad Ciepliak man tų užrašų negrąžino, kai jis tapo vyskupu ir paliovė dėstęs dogmatiką.

Galų gale pasibaigė paskaitos Friburgo teologijos fakultete 1901 m. vasarą. Man fakultetas pranešė, kad mano lotyniškai parašytoji disertacija priimta, nepaisant, kad ta pačia tema rašiau magistro disertaciją. Kadangi Friburgo universitete magistro laipsnio nėra, tai, man stojant į doktorato egzaminus, reikėjo gauti Šv. Sosto dispensą nuo bakalaurato ir licenciato egzaminų. Tokiu būdu Petrapilio akademijoje gautasis magistro laipsnis juridiškai kaip ir neegzistavo ir temos tapatybė nesudarė kliūties. Bet ta pati disertacija buvo visai naujai perdirbta, pavartojant daug naujų šaltinių, pritaikant geresnį istorinio tyrinėjimo metodą ir prieinant prie kitokių išvadų.

DOKTORATO DISERTACIJOS GYNIMAS IR EGZAMINAI

Egzaminai iš tezių ir disertacijos gynimas įvyko 1901 m. liepos 25-27 dienomis. Pirmomis dviem dienomis po 4 valandas turėjo būti tezių gynimo dispu-

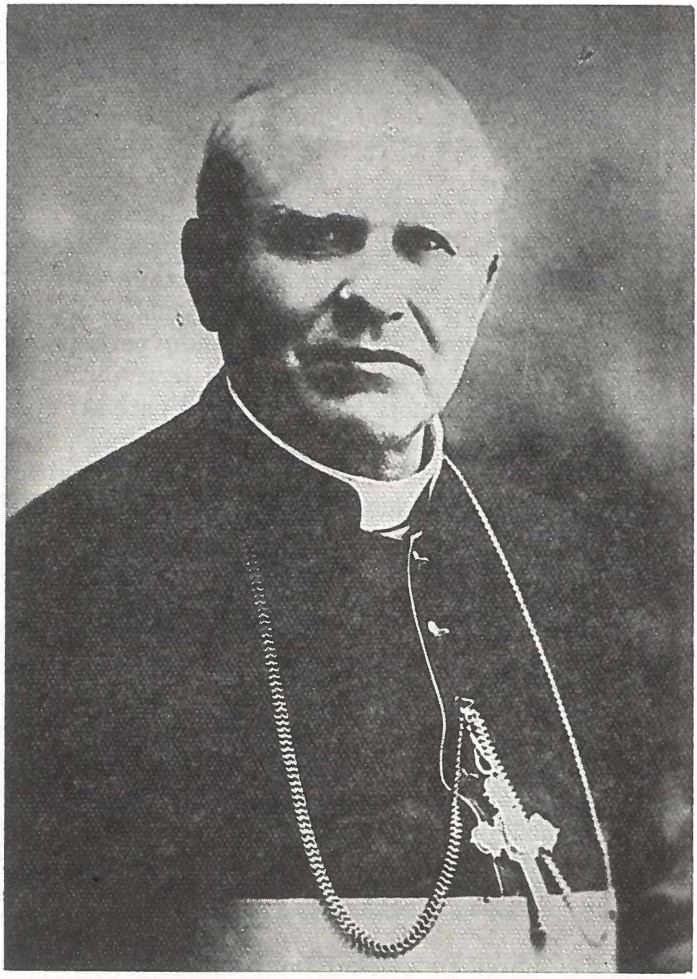

VYSK. JAN CIEPLAK, vysk. P. Būčio bendradarbis dv. akademijoje

tai, o paskutinę dieną — dvi valandos skirtos disertacijai apginti prieš oficialiuosius oponentus, gi trečioji valanda skirta oponentams iš publikos.

Atėjo tos dienos. Dauguma fakulteto profesorių, ypačiai jaunesniųjų ir tų, kurių paskaitų aš nebuvau klausęs, susirinko į egzaminų salę. Prof. Mandonnet sudarė kortelių pluoštą, surašė tezių skaitlines ir davė man ištraukti. Tokiu būdu pasitaikiusią tezę turėjau apginti. Daugiausia priekaištų man darė jaunesnieji oponentai, ypač prof. Frey. Apgynus vieną tezę, reikėjo traukti kitą. Po dviejų valandų pertrauka, o po jos vėl dvi valandos. Išsitraukęs tezę, pirmiausia turėjau lotyniškai duoti istorinį įvadą, pateikti stambiuosius, trumpai suglaustus, tezės įrodymus. Tada oponentas pareikšdavo savo priekaištus, kuriuos turėdavau pakartoti ir į juos atsakyti, parodant, kad jie mano tezės nepakeičia. Taip buvo ir antrąją dieną. Egzaminams einant, jau nebežiūrėjau į jokią knygą, išskyrus breviorių.

Trečią dieną prieš mane stojo patys rimčiausieji profesoriai: Kirsch ir Mandonnet, abudu istorikai, kurių paskaitų buvau sąžiningai klausęs dvejus metus. Ir jų priekaištus reikėjo pakartoti, o pakartojus duoti tinkamą atsakymą. Dvi valandos praėjo gana greitai. Profesoriai buvo patenkinti mano atsakymais, nors nepripažinau to, ką juodu buvo sakę prieš mano disertaciją. Vieną tik dalyką jiems pripažinau, kad mano disertacijos lotyniškoji kalba galėjusi būti geresnė.

Atėjo publikos priekaištams laikas. Neatsimenu visų, kas ir ką kalbėjo. Žinoma, apie disertaciją prie-

kaištų iš publikos negalėjo būti, nes publika nebuvo skaičiusi mano rašto. O vistik vienas jaunas rytų apeigų studentas, buvęs vakarykščiame egzamine, kada aš gyniau tezę, jog pop. Grigalius VII padaręs naudos Bažnyčiai, sustiprindamas celibato praktiką dvasiškijoje, padarė man priekaištą, kad aš neatsižvelgęs į Rytų Bažnyčios mokslą, praktiką ir šventųjų pavyzdžius. Oponentas suminėjo keleto šventųjų vardus, kurių aš visai nežinojau, sakydamas, kad jie buvę vyskupai ir gyvenę su žmonomis. Klausydamas to priekaišto, aš jaučiau, kad rytų apeigų hagiografijoje toli ne tiek moku, kiek mano oponentas žino, todėl duotis įtraukiamam į šią sritį reiškia būti "suvyniotam". Tada aš griebiausi nevisai sąžiningo disputų metodo ir pareiškiau: "Visokių galėjo būti šventųjų, bet žinoma, kad vieni jų veiksmai yra girtini, kiti sektini. Jeigu tamsta gerbi minėtuosius moterystėje gyvenusius šventus kunigus ir vyskupus, tai gerbk jų elgesį, bet nesek jų pavyzdžiu". Auditorija man pritarė paplodama, o dekanas pasakė, kad disputas baigtas.

Po egzaminų su draugais parėjome pietų į Canisianum. Po pietų lietuvių draugų būrelis išlydėjo mane pasivaikščioti ir pailsėti. Tai tada pajutau, kiek buvau išvargęs: einant per tiltą skersai Saane upę, prireikus nusišluostyti nosį, vos ne vos pajėgiau išsiimti iš kišeniaus nosinę skarelę. Po kiek laiko, jau pailsėjus, ėmė skaudėti krūminiai dantys ir reikėjo vieną ar du ištraukti. Šiaip nuo mažumės man niekad dantų neskaudėjo. Kadangi galiniai krūminiai dantys vadinami "proto" ar "išminties" dantimis, tai kaip tik po mano doktorato gavimo teko atsisveikinti su "protu" ir "išmintimi" — bent su jų simboliais dantimis.

Pasibaigus egzaminams, visą vasarą ir rudens pradžią gyvenau Orsonens'e, eidamas tikrojo kapeliono pareigas. Sekmadieniais sakydavau prancūzišką pamokslėlį vienuolėms ir jų auklėtinėms. Ūkio mokykloje vasaros metu mergaitės neišsiskirstydavo, nes vasaros laikas kaip tik tinkamiausias ūkio darbų praktikai. Nesiskubinau grįžti į Lietuvą, manydamas galėsiąs atspausdinti savo disertaciją. Fakulteto dekanas buvo pataręs spausdinti ją ne lotyniškai, o lenkiškai. Taigi teko pačiam išversti ją į lenkų kalbą. Kai kurie lenkai studentai sakė, kad mano lenkiškoji kalba yra perdaug nutolusi nuo naujosios rašybos, t.y. mano nepakankamai mokama lenkų kalbos. Sutariau su Šv. Povilo seselių spaustuve atspausdinti tą mano darbą. Jos surinko 16 puslapių, bet man rodėsi, kad reikia pirma surinkti visą tekstą, o tik paskui daryti galutinę korektūrą ir tada jau spausdinti numatytus 500 egzempliorių. Šiame dalyke pasireiškė dvi mano klaidos: viena, neišmaniau spaustuvės technikos, antra, buvau tiek priešgina, kad nesidaviau įtikinamas, jog kiekvieną lanką reikia spausdinti skyrium. Užmokėjau už atliktąjį darbą ir sutartį nutraukiau. Tokiu būdu neliko priežasties ilgiau pasilikti Šveicarijoje, tad ėmiau ruoštis važiuoti namo. Parsivežiau savo rašytus ir prancūziškai pasakytus pamokslėlius, bet ilgainiui jie kažkur prapuolė.

Viena Orsonens'o auklėtinė, panelė Camus, neatsimenu, kaip gavo mano antrašą tėviškėje ir dažnai man ėmė rašinėti laiškų įvairiais tikybiniais klausi-

mais, kadangi ji eidavo pas mane išpažinties, kol buvau Orsonens'e. Tuos laiškus ji rašinėjo man jau baigusi mokyklą ir grįžusi į savo tėviškę. Susirašinėjimas tęsėsi ir tada, kai aš jau buvau Petrapilyje. Vienu tarpu, būdamas akademijos profesorius, gaunu laišką nuo vieno kunigo lietuvio, buvusio mano draugo studijuojant. Jis man pranešė, kad yra gavęs iš panelės Camus mano jai rašytus laiškus. Prie to jis pridėjo, ne stačiai išsireikšdamas, bet duodamas suprasti, kad jis grąžintų man tuos laiškus, jeigu aš jam padaryčiau tam tikrą paslaugą. Aš jam atsakiau, kad tie laiškai galėjo turėti šiokios tokios vertės mergaitei, gavusiai juos, bet jie neturi jokios vertės man ir tereiškia užmirštus jai duotus patarimus. Taip reikalas ir pasibaigė. Mano nuomone, tas mano draugas norėjo mane šantažuoti, manydamas, kad aš tai mergiščiai prirašiau meilės žodelių. Panelė Camus jau prieš tai buvo paliovusi man rašinėti savo sąžinės klausimais.

KELIONĖ LIETUVON

Friburgo universiteto teologijos fakulteto dekanu tada buvo tėvas Rase. Prieš jį padariau priesaiką — professio fidei (tikėjimo išpažinimą). Bažnyčios įstatymai reikalauja, kad gavęs mokslo laipsnį padarytų tokį tikėjimo išpažinimą. Ta formulė yra nustatyta Tridento susirinkimo ir papildyta 1870 m. Vatikano susirinkimo. Vėliau buvo įsakyta priesaika prieš modernizmą šv. Pijaus X.

Atsisveikinęs su prof. Weiss ir dekano padėjėju, 1901 m. spalio mėn. važiavau per Vieną į Krokuvą,

manydamas patobulinti savo disertaciją tuo, ką rasiu Krokuvos universitete. Kaip buvau nepatyręs keliautojas, važiuodamas į Šveicariją, taip ne ką gudresnis buvau ir grįždamas iš jos. Paėmiau ne tą susisiekimo liniją, kuri greičiausiu būdu keleivį nuveža į reikiamą vietą, o važiavau traukiniais, kurie ant žemėlapio rodėsi einą trumpiausia linija, nors tai buvo antraeilė susisiekimo linija. Važiuojant tomis antraeilėmis linijomis, patogiomis vietiniam susisiekimui, nebuvo tolimojo susisiekimo patogumų, ir dėl to į Austrijos sos'inę atvykau smarkiai išalkęs, ištisą dieną nieko nevalgęs ir pataikiau arti stoties į nedidelį viešbutį, kuriame nė vakarienės negavau. Ant rytojaus buvo sekmadienis. Artimiausioje bažnyčioje atsilaikęs mišias, sugrįžau į savo viešbutį ir užsisakiau "Wiener Schnitzel" (Vienos kepsnys) drauge su alum. Radau, kad nieko gardesnio pasaulyje negali būti.

Turimasis pinigų kiekis neleido įdomautis Vienos grožybėmis. Išvažiavau į Krokuvą ir kreipiausi pas jėzuitus, kad jie priimtų mane keliom dienom už atlyginimą pragyventi. Pasisakiau, kas esąs ir ko norįs. Kunigas, su kuriuo kalbėjau, man sakė, kad jie neturį svečiams patalpų ir jų įstaiga esanti ne tam. Bet jis nuėjo pasikalbėti su aukštesniu už save. Galų gale jėzuitai domininkonų studentui padarė išimtį: surado man kambariuką savo vienuolyne ir leido su jais drauge valgyti. Pernakvojęs nuėjau į Universytet Jagiellonski (Jogailos universitetą), į jo biblioteką. Iš katalogo pastebėjau, kad apie šv. Stanislovą ten nebuvo veikalų, kurių nebūčiau žinojęs. Kreipiausi į rankraščių skyrių, kuriame buvo senų breviorių. Man rodėsi,

kad antrojo nokturno lekcijos, kurios yra dabartiniame brevioriuje, gali būti istorinis šv. Stanislovo gyvenimo šaltinis, nepriklausomas nei nuo Długoszo, nei nuo Kadłubek. Reikėjo tad rasti kiek galima senesnių, dar rankraštinių breviorių. Bet bibliotekoje esami ranka rašyti brevioriai buvo ne ką senesni už Długoszą arba ir visai nesenesni. Be to, tų breviorių raštas buvo labai sunkiai paskaitomas. Negana to, ir pati brevioriaus sistema kitokia, negu dabartinė. Galų gale pamačiau: nieko naujo, man nežinomo apie šv. Stanislovą nėra nė brevioriuose. Nebuvo prasmės ilgiau liktis Krokuvoje. Aplankiau vieną kitą įdomią vietą ir išvažiavau per Varšuvą į savo kraštą. Atvykau tiesiog į Seinus.

PAS VYSKUPĄ BARANAUSKĄ

Pasisveikinęs su rektorium kan. Jonu Giedraičiu, su buvusiais profesoriais, nuėjau į vyskupijos kuriją, kurią vedė nepamenu koks oficiolas. Kurijoje tarnavo kun. Juozas Laukaitis ir nedaug už mane senesnis kun. Merkevičius. Laukaitis pranešė vyskupui, kad aš jau grįžau iš užsienio. Vyskupas Baranauskas mane labai greitai ir maloniai priėmė, meilingai kalbėjo. Aš jam priminiau, kad į užsienį buvau išvažiavęs apologetikos mokytis, kad galėčiau apsigyventi Tilžėje ir imtis redaguoti katalikišką lietuvišką laikraštį. Vyskupas (kalbėjomės lenkiškai) pasakė griežtai neduodąs tam leidimo ir dėl to reikėsią dirbti vyskupijoje paskirtą darbą. Prasidėjo pasitarimai tarp vyskupo ir kitų kurijos tarnautojų, o aš laukiau. Pasitarimai

baigėsi tuo, kad man liepta važiuoti į Petrapilį, tenai palikti iš Petrapilio gautą pasą, išgauti iš akademijos rektoriaus tokį pasą, koks duodamas baigusiems akademiją, ir su tuo pasu grįžti į Seinus. Buvo manoma tokiu būdu išvengti klausimo, kurį paprastai kelia civilinė valdžia, kur buvo ir ką veikė tas žmogus gyvendamas užsienyje, nes tokie kunigai rusų valdžios nebuvo leidžiami dirbti žymesnį darbą, nė turėti oficialių pareigų. Tokį paliepimą gavęs, bandžiau įtikinti vyskupą, kuriją ir rektorių, kad man nepasiseks kelionė į Petrapilį, bet man atsakė, kad kitos išeities nėra: reikia daryti taip, kaip įsakyta. Ir aš turėjau važiuoti į Petrapilį.

PETRAPILYJE PASO REIKALU

Atvykęs į akademiją, radau naują rektorių, kurio nepažinojau, prelatą Longiną Žarnowieckį. Jam pasakiau savo vyskupo įsakymą ir nuoširdžiausiai su visa pagarba prašiau tai padaryti, kaip mano vyskupas reikalauja. Rektorius griežtai atsakė, kad to nepadarysiąs, nes nėra galima. Aš tada sakau: "Kas dabar bus? Mano pasas galėjo galioti iki Petrapilio, bet iš Petrapilio išvažiuoti jau negalioja. Jums atsisakant man duoti kitą pasą, aš lieku visai be paso. O pagal Rusijos įstatymus be paso negalima nei keliauti, nei vietoje gyventi". Rektorius atsakė, kad tai ne jo reikalas. Aš prašiau, kad nors raštą man duotų, jog neduoda paso, kad aš galėčiau nors tuo raštu gintis, bet prel. Žarnowieckis nė to nedavė. Galų gale jis man lie-

pė eiti pas metropolitą, buvusį akademijos istorijos profesorių Boleslovą Kłoptowskį. Rektorius padarė bent tą malonę, kad leido man pernakvoti akademijoje, bet mano pasą paėmė kiemsargis ir nunešė į policiją.

Rytojaus dieną nuėjau į metropolito rūmus. Man belaukiant, kol arkivyskupas priims, atvažiavo akademijos rektorius Žarnowieckis ir nuėjo pas arkivyskupą, o aš vis laukiau salione savo priėmimo eilės. Per laukiamąją salę perėjo kan. Prapuolenis su dokumentų plucštu po pažastimi, nusinešdamas tą viską į arkivyskupo darbo kabinetą. Dar ilgoką valandą truko, kol rektorius išėjo iš arkivyskupo kabineto. Prapuolenis tenai pasiliko. Rektorius, priėjęs prie manęs, meilingai pradėjo klausinėti, ką aš veikiau, kur buvau ir ko mokiausi. Vakarykščiai jis to manęs nebuvo klausęs. Aš atsakinėjau nuoširdžiai ir teisingai. Pagaliau jis tarė: "Žinai, galėtum būti pas mus apologetikos profesorium". Man tai buvo netikėtas dalykas. Aš atsiminiau, kad rektorius vysk. Niedziałkowskis pasiuntė į užsienį specializuotis apologetikoje kun. Jurgį Matulevičių, žadėdamas jam užleisti savo katedrą akademijoje. Prel. Žarnowieckis klausinėjo manęs, kas tas Ma'ulevičius, ką jis veikia, kur jis yra. Aš atsakiau, kad mudu drauge buvome Friburge, kad jis dėl savo ligos sugaišo ilgiau už mane ir kad tebėra Friburge, bet neužilgo baigęs grįš į savo šalį. Taip pasikalbėjęs su manim, rektorius betgi pridėjo: "Jeigu metropolitas pasiūlys tau šitą katedrą, tai neatsisakyk". Tai ištaręs, jis ruošėsi važiuoti. Aš atsisveikinau ir likausi laukti savo eilės. Netrukus kan. Pra-

puolenis išėjo iš metropolito kabineto, ir tada buvo mano eilė.

Įėjau, pasisveikinau. Arkivyskupas liepė sėstis ir ėmė klausinėti, įdomautis, kur buvau, ką veikiau. Po to viso aš sakau: "Ekscelencija, kas čia dabar bus? Mano vyskupas mane atsiuntė pas akademijos rektorių gauti baigusio studento pasą, o rektorius jo neduoda". Arkivyskupas atsakė: "Kad nė negali duoti". Man reikią eiti į svetimų tikybų departamentą, pas direktorių Mosolovą jam pasakyti, kad buvęs Friburge ir studijavęs ir kad dabar grįžtąs. Direktorius duosiąs man pasą grįžti namo. Aš atsakiau: "Ekscelencija, mano vyskupas už tokį elgesį mane nubaus; juk ne tam mane siuntė į Petrapilį". Metropolitas atsakė: "Kai tave siuntė į Petrapilį, tai turi klausyti manęs, nes aš čia esu vyskupas". Aš turėjau pripažinti, kad taip yra. "Bet mano vyskupas ar tikės manimi, kada aš dangstysiuosi Jūsų Ekscelencijos autoritetu?" Metropolitas atsakė: "Nagi čia kolegijoje yra jūsų vyskupijos atstovas". Ir liepė man pasitarti su tuo atstovu. O juo buvo prel. Juozas Antanavičius, kuris gyveno toje pačioje metropolito trioboje, tik galiniame jos sparne.

Iš metropolito tiesiog nuėjau pas prel. Antanavičių. Pasakiau jam viską, kaip atvažiavau į Petrapilį, kaip kalbėjau su rektorium ir su metropolitu ir kaip dabar turiu įsakymą eiti pas Mosolovą prisipažinti esąs kaltas. Prelatas visko kantriai išklausė ir, man pabaigus kalbėti, kokią 15 minučių žiūrėjo į grindis ir susirūpinęs tylėjo. Po ilgo tylėjimo, jis man sako: "Ateik rytoj pietų pas mane. Pažiūrėsim". Aš norėjau

žinoti, ką prelatas mano, ir jis atsakė, kad greičiausia turėsiva eiti abu. Atsisveikinau ir parvykau į akademiją.

Keista buvo diena: čia pasiūlymas profesorium į akademiją, čia paliepimas kišti galvą į išsižiojusio liūto nasrus... Pagaliau toji diena užsibaigė. Sekančią dieną atėjo laikas vykti pas prel. Antanavičių. Jis man pranešė patyręs iš departamento, jog direktorius Mosolovas mudu priims, dabar neatsimenu kurią valandą. Laiko buvo užtektinai pietums pavalgyti. Pietus valgėme tik mudu dviese. Prelatas mėgo ir mane pavaišino riebia aviena su acte mirkytais svogūnais. Sočiai pavalgę, ruošėmės vykti į departamentą. Prelatas apsivilko savo gražiausiais rūbais, užsidėjo kanauninko kryžių (distinktoriją), kabantį ant brangaus retežio.

Departamente neteko ilgai laukti. Mudviem įėjus, prelatas pasisveikino su Mosolovu, pristatė jam mane. Jis man draugiškai ištiesė ranką ir paprašė sėstis. Aš ne be baimės pradėjau sakyti, kaip prieš dvejus metus baigiau akademiją, paskui, norėdamas specializuotis, nuvykau Friburgan, ten baigęs grįžau į Seinus, kaip vyskupas mane pasiuntė į Petrapilį ir dabar esu be paso, be teisės važinėti ir gyventi. Pasakiau, kad metropolito liepiamas kreipiuosi į poną direktorių prašydamas išduoti man pasą į tėviškę. Mosolovas, gana linksmai nusiteikęs, pasakė suprantąs mano baimę, bet ji esanti visai nereikalinga. Jis maždaug taip kalbėjo: "Mes nemėgstame tų kunigų, kurie, aplenkdami savo šalies mokslo įstaigas, bėgioja po užsienio universitetus. Tamsta to nepadarei: į užsienius išva-

žiavai pabaigęs visus mokslus, kurie tik galimi Rusijoje. Kad po to išvažiavai į užsienius susipažinti su tenykščiu mokslu, tai tas nėra bloga. Ir aš pats kartais važinėju į užsienius ir šį tą naudingą ten pastebiu. Linkiu tamstai pasinaudoti savo patyrimu dabar savo žemėje". Aš nudžiugau ir jau linksmas prašiau: "Jūsų prakilnybe, išduokite man kokį nors raštelį, kad aš turėčiau galimybės teisėtai parvažiuoti į savo vyskupiją, nes be dokumento apskrities viršininkas turi teisę mane areštuoti". — "Nesibijok, — tarė Mosolovas, — vyk tiesiog pas savo apskrities viršininką ir žodžiu jam pasakyk, kad aš tamstą pas jį atsiunčiu. To pakaks". Prelatas atsistojo, aš pasekiau jį ir padėkoję atsisveikinome Mosolovą.*

Tai papasakojau metropolitui ir rektoriui. Nedelsdamas išvažiavau ne į Seinus, o į savo tėviškę. Atvažiavęs į Kud. Naumiestį, nuėjau pas apskrities viršininką ir pasakiau jam, kad atvykau svetimų tikybų departamento direktoriaus liepiamas be jokio dokumento (pasas buvo likęs Petrapilio policijoje). Apskrities viršininkas buvo gana mandagus. Jo pa-

---

* Aleksander Nikolajevič Mosolov (1844-1904), kitados gvardijos karininkas, 1863-64 m. sukilimo laikotarpyje užėmė slaptojo politinio skyriaus valdininko vietą prie Vilniaus generalgubernatoriaus Muravjovo. Paskui buvo ypatingiems reikalams valdininkas prie Rygos gubernatoriaus. Rygoje įsteigė pirmąjį rusų kalba laikraštį "Ryžskij Viestnik" ir rusino latvius. 1869-79 ypatingiems reikalams valdininkas vidaus reikalų ministerijoje. Nuo 1879.I.1 iki 1882.VII.9 svetimų tikybų departamento direktorius. 1881 m. drauge su M. Butenievu vedė derybas Romoje. 1882 m. Vologdos, o 1883 m. Novogrodo gubernatorius. 1894-1904 vėl svetimų tikybų depart. direktorius. **Red.**

vardės dabar neatsimenu, bet žinau, kad jis buvo kilęs iš Estijos vokiečių, priėmęs pravoslaviją. Nors jis man nieko nedavė, bet pasakė, kad viskas tvarkoje. Paviešėjęs kelias dienas tėviškėje, grįžau į Seinus ir papasakojau visą atsitikimą.

KANDIDATAS Į PUNSKO VIKARUS

Vyskupas Baranauskas liepė man grįžti į savo gimtąją parapiją. Jos klebonas tuomet buvo Seinuose ir seminarijoje profesoriavo. Parapiją valdė vikaras kun. Pranciškus Krūvelis. Aš buvau paskirtas vikaro pagelbininku. Tada tokie viršetatiniai vikarai vadindavosi "ad interim". Juokdariai tą terminą skaitydavo "ad interitum" (pražūčiai). Tuo tarpu Seinų vyskupijos kurija pasiuntė Varšuvos generalgubernatoriui pranešimą, kad neseniai baigusį Petrapilio akademiją kunigą teologijos magistrą Pranciškų Būčį skiria į pirmą vietą — vikaru į Punsko parapiją. Mat, buvo įstatymas, kad pirmąjį paskyrimą į etatinę vietą tvirtina Varšuvos generalgubernatorius. Tas kurijos pranešimas buvo pasiųstas į Varšuvą 1901 m. pabaigoje, o 1902 m. kovo mėn. pradžioje jau atėjo į Seinus generalgubernatoriaus sutikimas paskirti mane Punsko vikaru. Bet aš Punsko nepamačiau, nes tų pačių metų balandžio 1 d. iš Punsko vikaro pareigų, kurių nebuvau pradėjęs, buvau perkeltas į Seinų seminariją dėstyti filosofiją ir lenkų kalbą.

Pirmosios dalies pabaiga.

PRIEDAS

PRIEŠ SENAJAM "TĖVYNĖS SARGUI" UŽGEMANT*

Mano tėviškė stovi ant pat Šešupės kranto, ten kur jos vaga skyrė Rusijos caro valdomąsias žemes nuo Prūsų karaliaus užimtųjų Lietuvos plotų, kuriuose žmonės tebešnekėjo lietuviškai apie Pilkalnį. Į tą miestą mano gimtojo krašto žmonės dažnai važinėdavo pirkti ir parduoti, nes nuo mano gimtinės į jį tebuvo nepilni 20 kilometrų, o arklius vokiečiai ten gerai pirkdavo ir brangiai mokėdavo.

Už keturių kilometrų nuo mano tėviškės, tarp jos ir Pilkalnio, buvo Šilėnų bažnytkaimis su gerai įrengta pašto stotim, į kurią pareidavo "Tilžės Keleivis" ir "Lietuviška Ceitunga". Laiškanešys išnešiodavo tuos laikraščius ir laiškus į apylinkės kaimus. Mano tėvams siunčiamus lietuviškus laikraščius paštas pristatydavo į Briedžių kaimą ūkininkui ir smuklininkui Stehrentui, kurio laukas prieidavo prie pat Šešupės, lygiai ties mano tėviškės lauku. Mūsų namų jaunieji vaikinai ir vyrukai po kelis kartus savaitėje perbrisdavo Šešupę ir iš Stehrentų parsinešdavo lietuviškuosius laikraščius, kuriuos namie visi skaitydavo, kartais pasijuokdami iš kai kurių perdaug prūsiškų žodžių. Mano mama nemėgdavo tų laikraščių dėl to, kad būdavo spausdinami vokiškomis raidėmis. Tai buvo prieš 1883 metus.

Šitie metai smarkiai įstrigo man į atmintį trimis dalykais. Viena, man skaudžiai nepasisekė bandymas

---

* Spausdinta "Tėvynės Sarge" 1947 m. Nr. 1, 2-7 pusl.

išmokti tabaką rūkyti. Tada ėjau vienuoliktus metus ir norėjau būti vyras, kaip kiti. Antra, tais metais baigiau pradžios mokyklą Slavikuose ir įstojau į gimnaziją Marijampolėje. Trečia, tais metais parėjo laikraštis lietuviškomis raidėmis. Tai buvo "Aušra". Ją iš Prūsų parsinešė mano dėdė Petras. Neatsimenu, kokis tada buvo šventadienis, bet dar aiškiai matau, kaip visi mūsų namiškiai: senieji tėvukas su močiute, manieji tėvas su motina, minėtasis dėdė Petras, du samdytieji vyrai, vienas pusbernis, dvi tarnaitės, piemuo ir piemenė, pagaliau mes, šeimininkų vaikai, apspitome stalą, už kurio sėdėdamas dėdė Petras skaitė "Aušrą". Visi gėrėjosi, jokių priekaištų nė būti negalėjo; juk ir raidės tame laikraštyje buvo tokios, kaip maldaknygės. Kaip buvo vėliau, man išvažiavus į Marijampolę, pats nemačiau, bet, grįžęs Kalėdoms į tėviškę, jau aš skaičiau "Aušrą" visiems.

Praėjo metai ar dveji, nebežinau 1885 ar 1886 m. per atostogas jau neteko man skaityti "Aušros". Mama pareiškė maždaug šitaip: "Vaikeli, liaukis gyręs tą Aušrapalaikę. Nežinia kas ir nežinia kam ją skleidžia. Kas žino, kokiu bedievišku raugu ji dvokia". Aš bandžiau teisinti, o mama liepė saugotis, pridėdama, kad daug esą norinčių mums pakenkti. Tie nevidonai žino, kad mes išalkę savo kalbos raštų, tai mums bruka neva laikraščius, kad mes netektume nei Dievo, nei sielos, kaip netekome daugelio gerų dalykų. Tuo atveju mama pasakė, kad jau geresni esą anie vokiškomis raidėmis rašomieji lapai. Kad jie ir nekatalikiški, bet neniekina šventų dalykų. Tais metais "Aušra" užgęso.

Daktaras Jonas Šliupas nepatyrė mano mamos nuomonių, bet iš savo bendradarbio Aleksandro Dambrausko sužinojo, kad katalikiškai Lietuvos dauguomenei nepakeliui eiti tuo keliu, į kurį "Aušrą" pakreipė buvęs Maskvos universiteto studentas, kiaurai permirkęs pažiūrų, viešpatavusių senoje Rusijos sostinėje. Kun. A. Dambrauskas su kun. Martynu Sidaravičium ir kitais ėmė rūpintis, ar nepasiseks sudaryti lietuvišką laikraštį, atitinkantį tautos dauguomenės nuotaiką. Šiems netrūko raštininkų straipsniams gaminti, nė lėšų laikraščiui spausdinti, bet trūko žmogaus, galėjusio gyventi Prūsuose ir redaguoti laikraštį.

Šliupas buvo žadėjęs neužgaulioti katalikų tikybos, bet to pažado neištesėjo nė per trejus metus. Ne'ekusi katalikų paramos, "Aušra" išnyko. Jos vietoje aiškiai pasireiškė du dalykai: a) Lietuvos inteligentų tėvynainių didelis pažiūrų skirtumas, b) nemokėjimas susitarti ir leisti laikraštį, būtinai reikalingą tautos sąmonei žadinti. Per trejus metus tęsėsi tas nemokėjimas susitarti. Kauniškiai kunigai, susitarę su Seinų vyskupijos knygnešių karalium kun. Martynu Sidaravičium, Kušeliausko lėšomis atspausdino 1887—88 ir 1890 m. kelioliką sąsiuvinių "Šviesos".

Kun. M. Sidaravičius apgyvendino Tilžėje savo jaunutį tarną Angrabaitį ir jam pavedė 1889 m. įsteigtą "Žemaičių ir Lietuvos Apžvalgą" redaguoti.* Tas redaktorius nebuvo išėjęs jokios mokyklos virš elemen-

* Faktinai "Apžvalgą" 1889-1891 redagavo kun. P. Urbonavičius iš Lietuvos, o Angrabaitis buvo Tilžėje tik tvarkytoju. 1891-93 redaktorium buvo J. Angrabaitis, o 1893-96 kun. K. Pakalniškis (Dėdė Atanazas). **Red.**

tarinės. Jo redaguojamoji "Apžvalga" nepatiko Seinų seminarijos klierikams, kurie buvo išmokę Jablonskio gramatikos ir rašybos iš Petro Kriaučiūno ir Juozo Jasulaičio Marijampolės gimnazijoje. "'Apžvalgos" gramatika ir rašyba, prisilaikydama kun. A. Dambrausko nuomonių ir nenuosekliai vartodama kai kuriuos Jauniaus bei Baranausko nurodymus, nesuprantamus nei kapsams, nei zanavykams, nei dzūkams, atrodė lyg supelėjusi.

Iš aukštesniųjų Marijampolės gimnazijos klasių vieni jaunuoliai eidavo į Seinų seminariją, kiti, baigę gimnaziją, vykdavo Maskvon ir Petrapilin, stodami į tenykščius universitetus, nes juose buvo ypatingų stipendijų lietuviams, baigusiems Suvalkų ir Marijampolės gimnazijas su lietuvių kalba. Kad ir žymus buvo gyvenimo skirtumas tarp studento ir klieriko, tačiau nuoširdus jaunųjų draugiškumas neišnykdavo. Nemaž būdavo santykių tarp klierikų ir studentų.

Šliupui išvažiavus į Ameriką, jo griežtąjį nusistatymą prieš katalikiškąją Lietuvos dvasiškiją nesusyk paveldėjo jaunesnioji studentų karta. Kudirka, Leonas, Kaukas ir pats Jablonskis buvo nuosaikūs žmonės. P. Kriaučiūno ir J. Jasulaičio buvusieji mokiniai studentai sutarė su klierikais leisti du bendru laikraščiu. Pirmasis buvo "'Varpas", skirtas inteligentams, antrasis — "Ūkininkas", skirtas liaudžiai. Sutarties pagrindiniai dėsniai buvo: ugdyti nuoširdžią bei veiklią tėvynės meilę ir neužkabinėti tikybos dalykų. Petras Vileišis davė lėšų. Juozas Adomaitis (Šernas) apsigyveno Tilžėje redaguoti abudu laikraščiu. Gausiausias straipsnių gamintojas ir gabiausias bendradarbis

buvo Vincas Kudirka. Nuoširdžiai abu laikraščius rėmė straipsniais studentai ir klierikai. Tėvynės meilė juose reiškėsi skaisčiai ir karštai. Tame nebuvo skirtumo tarp maksviškių ir seiniškių. Ta sutartis pilnai tęsėsi virš trijų metų.

Slaptoji lietuvių klierikų draugija Seinų seminarijoje 1892 m. imdavo "Varpo" 44 egzempliorius, apmokėdama juos. Sutarta bendromis studentų ir klierikų pastangomis suruošti kalendorių. Maskviškiai apsiėmė pagaminti metereologines ir astronomines žinias, būtent: saulės užtekėjimus ir nusileidimus, mėnesio atmainas bei oro spėjimus. Klierikai — paruošti švenčių sąrašą, pamokinančių populiarių straipsnių nustatytą kiekį ir per vasaros atostogas surinkti iš savo pažįstamų pinigus už būsimąjį kalendorių, kurį turėjo pristatyti dovanai žmonėms, užsimokėjusiems iš anksto. Kalendorius buvo atspausdintas vėlokai, ir astronominė jo dalis klaidingai rodė delčias su pilnačiais, o saulės užtekėjimai bei nusileidimai visai neatitiko Lietuvos meridiano. Klierikams, išplatinusiems tą kalendorių, teko išgirsti ir pajusti visą ūkininkų nepasitenkinimą. Klierikai pyko ant Maskvos "gamtininkų" už tą barnį, kurio buvo prisiklausę iš kalendoriaus pirkėjų. Pagaliau įniršo ant klierikų ir Vincas Kudirka.

Tuo laiku išėjo pop. Leono XIII enciklika Lenkijos vyskupams. Lenkai tautininkai buvo nepatenkinti ta enciklika. Nepatenkintas buvo ir "Tėvynės Varpų" autorius dr. Vincas Kudirka, uolus lenkų endekų organo "Głos" skaitytojas. "Varpe" pasirodė jo straipsnis, nenuosaikiai peikęs tą encikliką. Seinų klierikai

supyko ant Kudirkos ir vieną saviškį įgaliojo parašyti repliką. Redaktorius ilgai nespausdino tos replikos. Keliems mėnesiams praėjus, ją patalpino "Varpe", pridėdamas Kudirkos atsakymą, bet atsakymo turinys nebeatsakinėjo į klieriko nurodytąsias klaidas, neaiškino jų, tik klieriką, išdrįsusį kritikuoti, pavadino sofistu.

Tiek seiniškiai varpininkai, tiek kauniškiai apžvalgininkai, tiek Petrapilio katalikų akademijos studentai neatkėlė šito "Varpo" redakcijos elgesio, o iš jo darė išvadų, kad Šliupo dvasia tebėra "Varpo" ir "Ūkininko" redakcijose, kad ji viešpatauja maskviečiuose ir tiktai savo patogumo dėlei kartais daro sutartis, kurių paskui nebevykdo. Šitą nuomonę labai sustiprino tuomet pasirodžiusieji Šventmikio (dr. Stasio Matulaičio. Red.) raštai. Visi žinojo, kad jų autorius yra maskviškis. Tuomet dar nežinota bolševikų vardo, bet jauste jausta, kad su tos rūšies žmonėmis Lietuvos katalikai sugyventi negalės. Iš sakinių, randamų slaptai platinamuose kai kurių partijų lapeliuose, buvo daroma išvada, kad šventmikiams nepakenčiama katalikybė, nebrangi nė tėvynė Lietuva.

Čia atpasakojau tą, ką atsimenu iš pažiūrų ir nuotaikų vaizdo, buvusio per 12 mano jaunystės metų, kol iš 11 metų vaiko išaugau į 23 metų jaunuolį. Tas vaizdas išaiškina ne tiktai mano veiklą prieš "Tėvynės Sargui" užgemant, bet palengvina suprasti sielos kelią šimtų jaunikaičių, kuriems rūpėjo tas laikraštis sukurti.

Gavėnios pradžioje 1893 m. Seinų seminarijoje pasklido gandas, kad kurią nors valandą iš Suvalkų

atvyks didelis policijos būrys, padarys seminarijoje kratą, suras lietuviškuosius spausdinius, išblaškys klierikus, uždarys seminariją, kaip kad buvo trumpai prieš tai padaryta Kielciuose. Seminarijos rektorius kun. Jonas Giedraitis ir profesorius kun. Vincas Blaževičius padarė seminarijos koplyčioje reviziją, palikdami lietuviškas klierikų maldaknyges, išsinešdami kitas lietuviškas pamaldumo knygas. Taip ir aš netekau savo "Novenų". Bet tai mažai ir gailėjo. Visi klierikai lietuviai ėmėme deginti "Varpus" nekantraudami, kad taip negreitai dega popierius. Seminarijos krosnys buvo pilnos lietuviškų spausdinių. Slaptoji seminarijos lietuviškoji bibliotekėlė smarkiai nukentėjo. Joje liko tik knygos, spausdintos prieš 1863 m., kitas teko išvežioti ir iškamšyti į tokias vietas, kurios rodėsi neprieinamos nežinantiems triobos žmonėms. Du klierikai buvo pašalinti už "litvomanišką" veiklą. Vienas tikrai buvo buvęs patriotas, bet turėjo ir kitų priekaištų. Kitas buvo aplenkėjęs zanavykas, kuriam buvo galima daug ko prikišti, tik ne lietuviškąjį patriotizmą. Galų gale audra praėjo.

Po Velykų 1893 m., nuėjęs pas dr. Kauką, gavau jo adresu prisiųstą man laišką. Dvasinės Petrapilio katalikų akademijos studentas Andrius Dubinskas man rašė, kad atostogoms prasidedant atvažiuočiau į Vilnių pas Kazimierą Kriščiukaitį, kuris turėjo altorių dirbtuvę. Ten pribūsiąs ir pats Dubinskas. Laiške buvo paminėtas reikalas Seinų klierikams susipažinti su Vilniaus ir Kauno klierikais. Netikėtai pasisekė iš Seinų seminarijos vadovybės gauti leidimą tai kelionei ir net oficialų raštą, kad vasaros atostogoms

galiu nuvažiuoti į Vilnių. Leidimą gavęs, pranešiau Dubinskui.

Sutartąją dieną abu susitikom Kriščiukaičiuose. Ten patyriau, kad trijų seminarijų klierikams ir akademijos studentams susipažinti reikia, norint bendromis jėgomis sudaryti gerą lietuvišką laikraštį

Nepasakosiu savo įspūdžių lankant Vilniaus įdomiąsias bažnyčias, Gedimino pilį, įvairias senovės liekanas. Oficialioji miesto išvaizda buvo, žinoma, rusiška. Bažnyčiose viešpatavo lenkų kalba, bet katedros zakristijonas, nusiduodamas lenku, rodydamas tos šventovės lietuviškuosius požemius, taip meilingai pabrėžė jų vertę, jog susyk pasirodė esąs nebe amatininkas senienų rodytojas, o mylintis savo tėvynės praeitį lietuvis. Pagaliau, girdėdamas mus šnekant lietuviškai, pats ėmė nuoširdžiai lietuviškai kalbėti. Bernardinų bažnyčios zakristijonas nė nesidėjo lenku, aiškiai pabrėždamas savo lietuvybę. Jis nusivedė mus į atokiąją požemio patalpą, kur ištikimai saugojo gana gausų lietuviškųjų senienų rinkinį, kurį galima buvo pavadinti muziejumi ir nesuklysti. Trumpai sakant, teko pamatyti trijų kultūrų klodus Vilniuje: lietuvybė buvo požemiuose, lenkybė bažnyčiose, rusiškumas valdžios įstaigose ir pirklių rankose. Žydai laikėsi su rusais.

Tarp lenkų buvo įsimaišę šiek tiek lietuvių ir antrame kultūros klode. Visų Šventųjų bažnyčios vikaras save skaitė dideliu bičių veisimo žinovu ir gana triukšmingai pareikšdavo savo lietuvybę, nepalankią lenkams, veikiau pritapdamas prie rusų. Išmintinga buvo Kazimiero Kriščiukaičio laikysena. Jis nesigynė esąs lietuvis ir neniekino lenkų, bet jo žmona buvo lenkiškai

nusistačiusi. Jis protingai dėjo pastangų tobulėti savo meno darbe. Vilniaus bažnyčiose nemaža buvo jo meno kūrinių, išskaptuotų iš medžio. Ypatingai verta buvo sakykla Šv. Petro ir Povilo bažnyčioje Antakalnyje.

Svarbiausi buvo pasikalbėjimai seminarijoje. Ten du didžiausi patriotai buvo Maciejavičius ir Radzevičius, bet juodu nė vienas nemokėjo lietuviškai. Juodu sakė, kad yra visas būrys taip pat lietuviškai nusistačiusių ir net lietuviškai kalbančių klierikų, tik nepatarė mudviem su Dubinsku susieiti su tuo būriu, nė su atskirais klierikais, kad jiems nepakenkus. Maciejavičius ir Radzevičius* nesibijojo draugauti su mudviem, nes jau buvo seminariją baigę Vilniaus vyskupijos stipendiatai akademijos studentai, parvažiavę atostogų ir laikinai apsistoję seminarijos patalpose.

Pabuvę porą dienų Vilniuje pas Kriščiukaičius, pasisamdėme vilnietį ūkininką lenką su vežimėliu ir dviem menkom kumelkom, ketindami pasiekti seniausią Lietuvos sostinę Kernavę. Išvažiavome per Žaliąjį tiltą, pro Šv. Rapolo bažnyčią, kurios parapija siekė į kaimus, o juose gyveno lietuviai. Todėl toje parapijoje tuomet būdavo, jei ne daugiau, tai bent vienas vikaras lietuvis.

Jau neatsimenu, nė kokia kryptimi nuvažiavome į Kernavę. Tenai nėra nei miesto, nei kaimo. Tematėme tik krūmokšniais apaugusią sugriuvusios sienos dalį, kokių trijų pėdų aukščio, kyšančią iš pakilios, šalia

---

* Kun. Radzevičius jaunas mirė Petrapilyje. Kun. Maciejavičius virto uoliu lenkų tautinės demokratijos partijos žmogum, tapo Lenkijos senato nariu ir pasižymėjo priešingu lietuviams nusistatymu.

kelio esančios žemės. Liūdnai žiūrėjome į tą gerbtinos seniai buvusios praeities brangintiną liekaną. Valandžiukę patylėjome susikaupę. Pasakėme vieną kitą trumputį sakinį, bet nė vienas neištarėme, kad menkas tas dalykas, kurį mylime. Neatsimenu nė ką mintyjau. Rasi, jau tuomet galėjo pareiti į galvą, kad tėvynės meilę netenka kūrenti smarkiais didžių pastatų daromais įspūdžiais, o veikiau pasiryžimu sukurti naują Lietuvą.

Iš ten ketinome keliauti į Giedraičius pas kunigą Silvestrą Gimžauską. Buvome skaitę jo ugningus raginimus kunigams, kad lietuviškai teiktų lietuviams Kristaus Evangelijos tiesas ir dorovės taisykles. Tuomet nepermaniau, bet dabar suprantu to kunigo reikšmę Lietuvos kultūroje. Iš ganytojiško kunigų sąžiningumo jis ugdė patriotinių pareigų supratimą, visomis priemonėmis žadindamas, tobulindamas ir stiprindamas tą sąžiningumą. Savo paraginimų jis negalėjo spausdinti Rusijoje. Ir gabendavosi juos iš užsienio, ypač jaunesnieji kunigai ir klierikai, nepaisydami kliūčių ir pavojų. Gimžausko įtaką pajuto ir suprato caro valdininkai. Gubernatorius pareikalavo iš Vilniaus vyskupo pašalinti Gimžauską iš dekano garbingų pareigų, nedavė skirti nė menkiausios vietos klebonu. Taip kan. Gimžauskas tapo Giedraičių parapijos vikaru. Mes trys klierikai važiavome pas jį, kaip pas pranašą.*

---

* Kun. Silvestras Gimžauskas (1844-97) kunigu įšv. 1876 m., buvo vikaru Žaludke, Žiežmariuose, 1883 Kietaviškių klebonas, 1884 Valkininkų klebonas ir Merkinės dekanas, 1891 garbės kanauninkas. Įskųstas dėl lietuviškų knygų platinimo ir tariamojo

Giedraičių vikariato trioba buvo medinė ir nenauja. Gerai neatsimenu, vienas ar du kambariai joje buvo skirti naujajam vikarui; tik atsimenu sienas viduje nudažytas baltomis kalkėmis. Jokių minkštų baldų nebuvo toje patalpoje, nė kėdės su atlošu, o tik keletas prastučių taburečių, geriau sakant, lentgalių, į kurias buvo įgręžta po keturias lazdas, kaip kojas.

Aukštas, stambių kaulų vyras buvo kun. S. Gimžauskas. Jis nebuvo nei sudžiūvęs, nei sutukęs, kalbėjo rytietišku akcentu karštai ir vaizdingai. Mums trims jis papasakojo daug savo patirtų pavyzdžių, kaip nuožmūs burtai yra įsigalėję Lietuvos rytuose dėl to, kad ganytojavimo tikslams vartojama liaudžiai nesuprantama lenkų kalba. Porą tokių pavyzdžių atsimenu iki šiol, bet nematau naudos juos užrašyti, kad netektų gėdytis nekaltiems, kaltųjų vietas užėmusiems įpėdiniams.

Kalbėdamas apie tikrai uoliuosius dvasiškius, Gimžauskas mus nusivedė į bažnyčią, kur tam tikroje patalpoje virš zokristijos laikoma spirite Merkelio Giedraičio širdis.* Tamsoka buvo patalpa, didelė ir sunki buvo urna. Matėme tą širdį, bet mūsų akims ji nerodė tų kilnių jausmų, kuriais ji buvo gyvenusi, nė tų

---

pravoslavijos įžeidimo, 1892 m. turėjo keltis į Giedraičius vikaru. Kai 1893 m. gubernatorius nesutiko jį tvirtinti Širvintų klebonu, buvo perkeltas į Bagaslaviškį atlaristu. Susirgęs išvyko gydytis į Varšuvą ir ten mirė 1897 m. rugsėjo 27 d. **Red.**

* Iš tikrųjų ten yra ne vysk. Merkelio Giedraičio, o tik vysk. Juozapo Arnulfo Giedraičio (1754-1838) širdis, patalpinta jo 1809 m. drauge su broliu Martynu pastatytoje naujoje Giedraičių bažnyčioje. **Red.**

dideliai naudingų veiksmų, kuriuos ji buvo įvykdžiusi. Po to viso tebėra likęs tik tam tikras chemikaluose išmirkęs raumenų kiekis, bet jis kalbėjo mums į širdis. Ir mumyse dygo noras mylėti Lietuvą, jai tarnauti Kristaus nurodytais būdais, semtis šviesos ir jėgos tai tarnybai iš katalikų Bažnyčios. Taip darė Gimžauskas, senesnis už mus, taip ruošėmės veikti ir mes jaunieji, dar ne kunigai.

Užvožęs urną, užtaisęs patalpą, Gimžauskas parsivedė mus į savo vikariatą, kur klestėjo evangeliškasis neturtas nelyginamai labiau, kaip tuose vienuolių kambariuose, kuriuos vėliau man teko matyti. Šeimininkas mus norėjo laikyti ilgiau, bet mums teko važiuoti toliau, ir mūsų vežėjas norėjo laiku grįžti namo. Atsisveikinę su nepaprastu kunigu, kurio jau man neteko daugiau matyti, važiavome banguota apylinke, kurioje kalvų ne taip daug, kaip Dzūkijoje apie Seinus arba Žemaitijoje tarp Alsėdžių ir Kalvarijos, ir tos kalvos netokios stačios. Bet ta apylinkė nebuvo taip lygi, kaip Kapsų žemė apie Marijampolę ir Vilkaviškį arba Zanavykuose apie Griškabūdį ir Lukšius.

Važiuodami teiravomės, kaip kuriame kaime žmonės šneka: lietuviškai ar lenkiškai. Pasirodė, kad ta apylinkė labai marga kalbos atžvilgiu. Tarp dviejų lietuviškų kaimų vienas lenkiškas; tarp dviejų lenkiškų vienas lietuviškas. Kelias taip pat buvo nevienodas. Daugumoje buvo gerai važiuojamas, bet neretai pasitaikydavo ir duobių. Kartais duobėse buvo įmesta žagarų. Vienoje vietoje, važiuojant per tokią duobę, vežėjas tarė lenkiškai: "Trzeba przez żagary poważy-

niac sią".* Įstrigo tas klasinis vilniškai lenkiškos kalbos sakinys į širdį. Manau, niekad jo neužmiršiąs. Vilniuje esu girdėjęs daug kitų gana panašių kalbos pavyzdžių. Bet lenkams viešpataujant Vilnijoje tie pavyzdžiai labai sumažėjo.

Mums bevažiuojant vieškeliu, vienoje vietoje kelias, iš jo atsišakojęs, vedė į didoką kaimą, pro kurį buvo matyti platoka medinė bažnyčia. Aš buvau benusiimąs kepurę, bet kiti man paaiškino, kad tai cerkvė. Jie papasakojo tos parapijos nelaimę. Čia kitados, bet dar prieš Muravjovo laikus, klebonavęs kun. Petkevičius, kuris turėjęs ypatingą šeimininkę. Ji nebuvo ištekėjusi, bet augino virš pustuzinio vaikų. Vienu tarpu klebonas sušaukęs parapiją ir pasakęs, kad caras ketina tos parapijos ūkius paliuosuoti nuo mokesčių, bet jie turį pasirašyti prašymą. Visi ūkininkai, šeimynų tėvai, pasirašė ar kryželius pabrėžė ant prašymo, kas pasirašyti nemokėjo. Pasirodė, kad tame prašyme pasirašiusieji maldavo carą priimti juos į pravoslaviją. Tas buvo išpildyta, ir toji caro malonė buvo paskelbta visiems. Parapijoje kilo neapsakomas liūdesys ir tūžmas. Klebonas išvažiavo kitur. Perėjęs į pravoslaviją ir pervedęs į ją visą savo parapiją, jis panorėjo vesti savo šeimininkę, bet aukščiausias Petrapilio sinodas pareiškė, kad ir pravoslavų dvasininkams valia vesti žmoną tik prieš šventimus, o ne po šventimų. Pereidamas į pravoslaviją katalikų kunigas negali gauti naujų kunigystės šventimų, nes pravoslavai pripažįsta, kad katalikų vyskupo suteiktieji šventimai galioja amžinai.

* Norėta pasakyti: "Tenka per žagarus pasivažinėti". **Red.**

o bendrieji krikščionijos dėsniai draudžia kartoti galiojančius šventimus. Petkevičiui padaryta išimtis: jam leista vesti jo šeimininkę, bet jam neleista toliau eiti kunigo pareigas nė pravoslavijoje.*

Klierikas Radzevičius, kurs tą apylinkę žinojo ir šį įvykį mums papasakojo, pridėjo, kad, Aleksandrui II atvažiavus į Vilnių, Paberžės parapiečiai susitarę sugulė skersai kelio, kuriuo caras turėjo važiuoti. Jie įteikė prašymą, kad juos neverstų būti pravoslavais, kadangi jie buvo apgauti. Caras prašymą priėmė ir žadėjo apsvarstyti. Jie išsiskirstė, o po kiek laiko atėjo atsakymas, kad grįžti į katalikus jie negali.

Prie to vežėjas pridėjo, kad dabartinis Paberžės šventikas pereitą žiemą apie Kalėdas paskelbė tam kaimui, pro kurį mes važiavom, dieną, kada kalėdosiąs. Skirtu laiku jis atvažiavęs su keliais palydovais, bet pirmutinio kiemo vartus radęs užkeltus ir užrištus. Atsirišdinęs vartus, jis ėjo į vidų, bet rado duris užrakintas. Beldimas ir prašymas atidaryti nieko negelbėjęs. Šventikas neliepė durų išlaužti ir ėjo į kitą kiemą, bet ir ten pasikartojo tas pats. Perėjo visus kiemus ir visus ūkininkus, bet niekas neįsileido, tik iš keleto vietų atsitraukiant girdėta piktokas moterų juokas. Kai perėjo visus ūkius ir visi atvykusieji, susėdę į roges,

---

* Čia pasakotojo aiškiai suklysta, nes kun. Antanas Petkevičius, susikirtęs su vysk. M. Valančium, perėjo į pravoslaviją apie 1851 m., o Paberžės bažnyčia atimta iš katalikų ir paversta cerkve tik 1866 m. Petkevičius, perėjęs į pravoslaviją, leidimo vesti negavo; jis visą laiką gyveno pravoslavų užimtame Pažaislio vienuolyne. Jis buvo atsakingiausias kaltininkas dėl lietuviškos spaudos uždraudimo. Kaltino ir skundė vysk. Valančių, siūlydamas ištremti jį į Rusiją. **Red.**

važiavo iš kaimo, tai išvykstant iš jo atsirado būrys jaunuolių, kurie mėtė sniego gniūžtis važiuojantiems į nugaras. Atpasakojau tą, ką esu girdėjęs iš važiavusių drauge su manim. Gyvenime man neteko patikrinti, kiek tose kalbose buvo tikrosios tiesos. Petkevičių Lietuvoje yra gana daug šeimų įvariuose kraštuose. Kai kurie Petkevičiai yra labai garbingi. Teko matyti ir vieną rusą pravoslavą Petkevičių, kuris Petrapilyje buvo tikybų departamento direktorius trumpai prieš 1916 metus. Pavardės vienodumas anaiptol nereiškia giminystės.

Sugrįžę į Vilnių, traukiniu nuvykome į Kauną ir apsistojome pas klieriko Dubinsko giminę Dubinską, geležinkelio garvežių mašininką. Jo namukas stovėjo gana aukštai įkalnėje arti geležinkelio stoties prie plento, kuris eina pro Mickevičiaus slėnį ir pasuka į Petrašiūnus.

Mudviejų, atseit, Andriaus Dubinsko ir mano tikslas buvo Žemaičių seminarija Kaune. Ji buvo visai priešingame miesto krašte, pora kilometrų atstumo. Dubinsko buvo sutarta su seminariją baigiančiais Juozu Tumu ir diakonu Vizbaru, kad atvyksime tartis apie būsimąjį laikraštį. Pamokų dėstymas seminarijoje jau buvo baigtas; netoli pabaigos buvo ir egzaminai. Tumas su Vizbaru gyveno viename kambaryje. Į tą kambarį juodu pasikvietė ir mudu. Niekas mums netrukdė. Kambario langas gaudavo šviesą iš mažyčio kiemelio, kurio priešingąjį šoną sudarė seminarijos bažnyčios siena. Taigi niekas nė per langą negalėjo matyti, kad minėtame kambaryje yra svečių.

Retai kada pasitarimai eina taip sklandžiai ir taip vaisingai, kaip tas keturių klierikų pasitarimas. Dubinskas pasakė aniedviem, kad aš esu Seinų seminarijos lietuvių įgaliotinis, baigęs trečiąjį kursą ir turįs dar du metu iki pabaigai. Mat, kauniškiai nieko apie mane nežinojo. Apie Vilniaus seminariją Dubinskas pranešė, kad tenai esama gerų norų ir pilno pritarimo, bet veikimo iš jų sunku tikėtis, kadangi neįpratę rašyti ir gyvena tarp neįveikiamų kliūčių, tegalėdami tik liaudyje platinti laikraštį atostogų metu ir turėdami saugotis net pačių kunigų. Straipsnių laikraščiui iš jų neįmanoma gauti.

Aš papasakojau apie seiniškių lietuvių veiklą prieš 1893 m., apie baimę, kurios prityrėme bedegindami nepigiai įsigytus laikraščius ir belaukdami policijos kratos. Pasakiau, kad naujai užstojusis seminarijos rektorius, pats būdamas lietuvis ir zanavykas, perdaug uoliai saugoja sau pavestą įstaigą nuo lietuviško pavojaus, vartodamas nepateisinamus žodžius, bet kad dėl to viso lietuvių klierikų nei nuotaika, nei veikla nesumažėjo. Paminėjau keletą jaunų kunigų, su kuriais klierikai nuolatos susižino; pasakiau pavardę to, kurs pristato į seminariją lietuviškus laikraščius, o iš seminarijos per eilę savo pažįstamų žmonių nusiunčia į Prūsus rankraščius straipsniams. Tai buvo gudrus dzūkas Petruškevičius. Reikale tas seminarijos siuvėjas važiuodavo pas jaunuosius kunigus, veždamas jiems siuvamus rūbus, su kuriais arba be kurių įteikdavo pavojingąją patriotinio veikimo medžiagą. Seinų seminarijos lietuvių klierikų vardu apsiėmiau parūpinti sumanomajam laikraščiui daugokai medžiagos.

Pasikeitėme nuomonėmis apie kai kuriuos kalbos ir pažiūrų skirtumus. Kauniškiai nenorėjo nusileisti kalbos dalykuose, labai aukštai statydami kun. Kazimiero Jauniaus nuomones. Jie jį statė kur kas aukščiau už Joną Jablonskį. Aš tik iš jųdviejų lūpų teišgirdau, kad Jaunius esąs toks didelis ir gilus kalbos žinovas. Dubinskas žinojo daug daugiau už mane. Man pasikliaujant vien Jablonskiu, o aniedviem tepripažįstant tik Jaunių, Dubinskas labai išmintingai pakreipė dalyką. Kadangi Jauniaus gramatika tebuvo žinoma tik kauniškiams, o Jablonskio gramatika buvo hektografuota ir prieinama visiems, kadangi ji buvo toli ne taip paini, kaip Jauniaus, tai sutarėme laikytis Jablonskio, o į Jaunių atsižvelgti, kur bus galima, ir dėl rašybos dalykų nekelti tarp savęs ginčų.

Apie sutartį su varpininkais vienodos buvo nuomonės, nes ir kauniškiai, ir seiniškiai, dar prieš pradedant ruošti trijų seminarijų susižinojimą, jau buvo patyrę, kad maskviškis varpininkų centras moka žadėti, bet mėgsta pažadų netesėti. Buvo žadėjęs tikybos dalykuose laikytis neutralumo, neužgaulioti katalikų įsitikinimų, tačiau neiškentė neneigęs dogmų, nešmugeliavęs laisvamaniškų pažiūrų.

Besvarstant, ar išteks jėgų vieniems leisti mėnesinį laikraštį tokio dydžio, kaip "Varpas", teko peržvelgti turimuosius katalikus, jau rašančius lietuviškai. Apie vyskupą Baranauską nebuvo kalbos, kad jį įtraukus, nes jis laikėsi visai nuošaliai ir nepasitikėjo jaunaisiais. Adomas Jakštas buvo veiklus ir draugingas, bet jis gyveno Ustiužnoje ištremtas. Jaunius jau tuomet nesiduodavo prikalbinamas parašyti tokių

straipsnių, kokių reikėjo veikliam laikraščiui. Neatsimenu kodėl, bet mes nė nėjom pas jį, kad ir žinojome jo aiškų patriotinį nusistatymą.

Tais laikais nemaža buvo spausdinama eilėraščių, bet mes visi keturi vienaip mintyjome, kad tik Maironiui sekasi eiles rašyti, ir visi žinojome, kad tuo slapyvardžiu dangstosi kunigas Jonas Maciulevičius, kurs čia pat Kauno seminarijoje gyveno, pernai baigęs akademiją ir dabar einąs ne tik profesoriaus, bet ir prefekto pareigas. Eiti ar neiti pas jį? Kauniškiai sakė, kad jis tolokai laikosi nuo klierikų ir šaltokai elgiasi su jais; bet Dubinskas jį pažino iš Petrapilio, kaip senesnį savo draugą, karštą ir veiklų lietuvį patriotą. Dubinskas neabejojo, kad Maciulevičius nori pasimatyti su mumis. Nuėjome visi pas jį į profesorių butą, kurio apatiniame aukšte iš šiaurės galo prefektas turėjo du kambariu. Jis ant langų į seminariją ir į kiemą pastatė popierinius priedangėlius, kad niekas nematytų, jog mes ten esame. Mūsų sumanymą jis pagyrė, bendradarbiauti pažadėjo ir pavaišino mus alumi.

Dėl laikraščio formato nesiginčyjome, nematydami svarbos tame dalyke, bet liko svarbiausias klausimas, kas jį redaguos? Norom ar nenorom reikėjo laukti, kol kauniškiai įsišventins kunigais. Laukimas neilgas, nes Vizbaras ir Tumas jau baigė seminariją. Vizbaras, tapęs kunigu, gavo vikaro pareigas Šv. Kryžiaus (Karmelitų) bažnyčioje Kaune. Tai buvo toli nuo užsienio ir dėl to neįmanoma redaguoti laikraštį, spausdinamą Tilžėje. Kunigu tapo ir Juozas Tumas. Jis iš karto buvo nukeltas į Mintaują, bet po 4 mėnesių pa-

skirtas į Mosėdį Žemaitijoje, nepertoliausia nuo Klaipėdos.

Tačiau sumanytasis laikraštis, Tumo pavadintas "Tėvynės Sargu", nepradėjo eiti nei 1893, nei 1894 metais. Jis pasirodė tik 1896 m. sausio mėn. 1895 m. vasaros pradžioje Andrius Dubinskas baigė dvasinę katalikų akademiją Petrapilyje, gavo teologijos magistro laipsnį, bet kunigu tapti nepanorėjo, tik perėjo į teisių fakultetą Petrapilio universitete. Tą patį metą ir tuo pačiu laiku aš baigiau Seinų seminariją, bet aukštesniųjų šventimų negavau, nes buvau paskirtas į akademiją, į pasiliuosavusią po Dubinsko stipendiją. "Tėvynės Sargą" pirmą kartą pamačiau bebūdamas akademijoje. Joje tuomet buvo lietuvių studentų būrelis, susidedąs iš 30 dalyvių. To būrelio įstatai reikalavo, kad kiekvienas narys ne mažiau vieno straipsnio metuose parašytų į "Tėvynės Sargą", bet tas straipsnis, prieš siunčiamas į redakciją, turėjo būti perskaitytas būrelio posėdyje ir pripažintas tinkamu. Ne visi šitą pareigą atlikdavo. Tarp uolesniųjų ir sąžiningesniųjų uždavinio vykdytojų buvo Jurgis Matulevičius, Kielcių vyskupijos stipendiatas, baigęs Varšuvos seminariją.

Į akademiją ateidavo gandų, kad kun. Tumas "Tėvynės Sargo" reikalais pats keliaudavo persirengęs į Tilžę, o kad jo kas nors nepažintų, prisitaisydavęs dirbtinę barzdą. Kai kuriuos savo nuotykius jis aprašė "Pragiedruliuose", ypač ten, kur kalba apie menkių žvejonę.

Su Maskvos varpininkais santykių nenutraukėme. Iš pasimatymo su Tumu ir Vizbaru mudu su Dubinsku

parvažiavome į jo tėviškę, netoli Šešupės ties Pilviškiais. Dubinskai turėjo luotą ir mudu su Andrium kilnojomės Šešupėje, laukdami susivažiavimo Būgnų kaime Kriščiukaičiuose. Paskirtu laiku mūsų suvažiavo daugokai. Nakvojome kluone ant šieno. Buvo šiltas vasaros laikas. Nei Antanas Kriščiukaitis neparvažiavo, nei Vincas Kudirka neatvyko. Paviešėjom, pasišnekėjom ir išsiskirstėm. Taip ir išdilo iš mano atminties šitas Būgnuose ruoštas pasitarimas. Po 1895 m. neatsimenu, ar būta kokių bandymų susitarti dviem aiškiai skirtingom lietuvių šviesuomenėje pasireiškusiom kryptim.

Spaudą atgavus 1904 m., paskui laisvės sąjūdžiui kilus, 1905 m. lapkričio mėn. po Vilniaus seimo sumanyta katalikišką laikraštį leisti visoms Lietuvos dalims Vilniuje, redaguoti pavesti Dubinskui. Bet kun. Laukaitis Seinų vyskupijos administratoriaus vardu pareiškė, kad Seinuose eis savasis laikraštis. Tada Kaune imta leisti "Nedėldienio Skaitymus" ir trijų vyskupijų sutartis iširo.

Būsimam istorikui, man rodosi, teks paminėti vėliau pasireiškusią Antano Smetonos ir Augustino Voldemaro kryptį. Daugelis kunigų rėmė Vilniuje leidžiamą "Vilį" manydami, kad tai "Tėvynės Sargo" naujoji išvaizda. Bet dažnai tiems kunigams tekdavo nusivilti straipsniais, pasirodžiusiais A. Smetonos redaguojamoje "Viltyje". Ilgainiui Smetonos kryptis visai atsimetė nuo kunigų krypties ir sudarė savo "Vairą". Tos trečios krypties pažiūros valdė Lietuvą nuo 1926 iki 1940 metų, o nuo to laiko jau nebeturime nepriklausomybės.

TURINYS

Atsiminimų surašytojo žodis 5

I.

JAUNYSTĖ

Mano giminės ir tėvai 17
Pirmutiniai atsiminimai 25
Kultūrinis vaizdas 31
Slavikai 32
Slavikų mokyklos istorija 38
Valsčius ir vietos inteligentai 39

II.

MARIJAMPOLĖS GIMNAZIJA IR JOS MOKYTOJAI

Gimnazijos direktoriai 47
Mokytojai rusai 47
Mokytojai lenkai 52
Mokytojai lietuviai 53
Lietuvių kalbos mokytojai 63
Kiti mokytojai 65
Žemesnysis mokslo personalas 67
Gimnazijos kapelionas 70

III.

SEINŲ SEMINARIJA

Įstojimas 75
Pirmieji metai seminarijoje 79
Seminarijos profesoriai 86
Tolimesnis mokslas Seinuose ir žemesnieji šventimai . . 96
Kun. Sidaravičius ir lašiša 97
Pamokslų vertimas lietuvių kalbon 98
Mano liga 99
Tretieji metai seminarijoje. Kielcių seminarijos tragedija . 101

Atostogos ir vasaros darbas 103
Ketvirtieji seminarijos metai 104
Santykiai su "Varpu" 107
Makslinis darbas seminarijoje 108
Mano vidaus gyvenimas 113
Seminarijos pedagogika 118
Seminarijos baigimas 119

IV.

PETRAPILIO DVASINĖ AKADEMIJA

Pradžia ir pirmieji įspūdžiai 125
Akademijos profesoriai 131
Mokymo sistema ir mokslo laipsniai 132
Paskaitos ir profesoriai 134
Pagelbinių dalykų dėstytojai 146
Rusiškųjų dalykų dėstytojai 158
Akademijos valdininkai 161
Mano studijos akademijoje 164
Nuncijaus vizitas akademijoje 168
Atostogos Žemaičiuose 169
Viešėjimas pas Jasienskius — mano kryžkelė . . . 171
Žandarų krata akademijoje 174
Tampu subdiakonu 177
Rektoriaus Symon ištrėmimas 179
Naujų vyskupų konsekracija 180
Atostogos tėviškėje ir kitur 1897 m. 186
Nauji mokslo metai akademijoje. Tardymas . . . 192
Teologijos kandidato laipsnis ir diakono šventimai . . 194
Vėl atostogos ir vaikų katekizacija tėviškėje 1898 m. . 199
Ketvirtas kursas akademijoje 201
Disertacija apie šv. Stanislovą 204
Rusų kalbos darbas 204
Akademijos baigimas ir ekskursija Kronštadte . . . 206
Kelionė tėvynėn 210
Dvaranauskų šeima 212
Mano primicijos 213

V.

STUDIJOS UŽSIENIUOSE

Pasirenku apologetiką 217
Atostogos ir santykiai su kun. Sidaravičium . . . 218

Legenda apie Jakaitį-Bosą 221
Iš Suvalkijos XIX a. kultūrinio gyvenimo 224
Kelionė į Friburgą 226
Šveicarijos geležinkeliais 230
Kelios savaitės Aigle mieste 232
Įsikūrimas Friburge. Canisianum 235
Bendrabučio tvarka ir lietuviai jame 237
Mokslo pradžia universitete 238
Profesorius Albert Maria Weiss 242
Kiti profesoriai 244
Lietuvių ir lenkų santykiai 256
Studentų korporacijos 259
Lietuvių kuopelė 261
Friburgo studentų lėšos 264
Mano darbas Authigny parapijoje 266
Orsonens'o kapelionas 268
Vadovas po Šveicarijos kalnus 269
Matulevičiaus liga 272
Mano sveikata pašlijo 274
Vasarojimas ir apaštalavimas 275
Mergaičių mokykla Orsonens'e 278
Paskutiniai studijų metai 282
Doktorato disertacijos gynimas ir egzaminai . . . 284
Sudiev Friburgui 288
Kelionė Lietuvon 289
Pas vyskupą Baranauską 291
Petrapilyje paso reikalu 292
Kandidatas į Punsko vikarus 297

PRIEDAS

Prieš senajam "Tėvynės Sargui" užgemant 301